

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาวิธีการพิจารณาอิกรณ์พระสงฆ์กระทำผิดพระวินัยเป็นรูปแบบศาลวินัย
สงฆ์และพระสังฆาธิการกระทำผิดทางปกครองสงฆ์เป็นรูปแบบศาลปกครองสงฆ์

THE DEVELOPMENT ON THE CONSIDERATION PROCESS
OF MONK WRONG DOING IS THE FORMAT OF COURT
CONSIDERATION PROCESS.

โดย

ผศ.ร.อ.ดร.ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760236

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาวิธีการพิจารณาอิกรณพระสงฆ์กระทำผิดพระวินัยเป็นรูปแบบศาลวินัย
สงฆ์และพระสังฆาธิการกระทำผิดทางปกครองสงฆ์เป็นรูปแบบศาลปกครองสงฆ์

THE DEVELOPMENT ON THE CONSIDERATION PROCESS
OF MONK WRONG DOING IS THE FORMAT OF COURT
CONSIDERATION PROCESS.

โดย

ผศ.ร.อ.ดร.ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760236

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

THE DEVELOPMENT ON THE CONSIDERATION PROCESS
OF MONK WRONG DOING IS THE FORMAT OF COURT
CONSIDERATION PROCESS

By

Asst.prof.Capt.Dr.Pramarnlert Archariyapanyakul
Faculty of Social Sciences
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760236

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การพัฒนาวิธีการพิจารณาอิทธิมพระสงฆ์กระทำผิดพระวินัยเป็นรูปแบบศาลวินัยสงฆ์ และพระสังฆาธิการกระทำผิดทางปกครองสงฆ์เป็นรูปแบบศาลปกครองสงฆ์

ผู้วิจัย: ผศ.ร.อ.ดร.ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล

ส่วนงาน: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๐

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การพัฒนาวิธีการพิจารณาอิทธิมเป็นรูปแบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลเป็น การศึกษาแนวทางการจัดให้มีการจัดตั้งศาลวินัยและปกครองสงฆ์ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยศึกษา จากเอกสารแนวคิด ทฤษฎี และกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำผิดวินัยสงฆ์ของประเทศไทย แล้วนำ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์เพื่อบัญญัติกฎหมายในการปกครองพระภิกษุสงฆ์ให้มีผลบังคับใช้ ต่อไป

จากการวิจัยพบว่า การลงโทษทางวินัยสงฆ์ หรือนิคหกรรมนั้นยังไม่ชัดเจนว่าพระภิกษุ สงฆ์ที่กระทำผิดนั้นเป็นความผิดเฉพาะวินัยสงฆ์อย่างเดียว หรือเป็นความผิดเกี่ยวกับกฎหมายอื่นของ รัฐด้วย การจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์ขึ้นพิจารณาความผิดที่พระภิกษุสงฆ์ได้ทำความผิดเกี่ยวกับพระธรรม วินัยก็ให้ลงโทษทางวินัยสงฆ์โดยคณะผู้พิจารณาแบบศาล ถ้าเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา หรือกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือกฎหมายอื่นๆ ก็พิจารณาในศาลที่มีอำนาจต่อไป

ส่วนการลงโทษสงฆ์ล่วงจริยาพระสังฆาธิการ และอิทธิมทางปกครองคณะสงฆ์ สมควร ให้ผู้เสียหายได้มีโอกาสใช้สิทธิได้ทางศาลปกครองสงฆ์เพื่อความยุติธรรมของสงฆ์ที่ทำหน้าที่ทาง ปกครองคณะสงฆ์

ข้อเสนอแนะ จากวิธีพิจารณาความอิทธิมสงฆ์หากพัฒนารูปแบบเป็นระบบศาลวินัย สงฆ์และศาลปกครองสงฆ์ จักเป็นการสร้างความยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทยอย่างแท้จริง พระสงฆ์มี โอกาสได้รับความเป็นธรรมอย่างเท่าเทียมกัน จึงขอเสนอแนะให้มีการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาล ปกครองสงฆ์ต่อไป

คำสำคัญ : ศาลวินัยสงฆ์, ศาลปกครองสงฆ์ ,การจัดตั้ง

Research Title: THE DEVELOPMENT ON THE CONSIDERATION PROCESS
OF MONK WRONG DOING IS THE FORMAT OF COURT
CONSIDERATION PROCESS.

Researchers: Asst.Prof.Capt.Dr.Pramarnlert Archariyapanyakul

Department: Faculty of Social Sciences
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2560/2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

“The Development on the Consideration process of Monk Wrong doing is the format of court Consideration process.” It is the study to find out the ways to set up the Court Rules and to control monks. This is the qualitative research by means of studying documents, theories and law on the wrong doing of monk rules and regulation in Thailand. And then are analyzing all of then so, we can set up the law to govern the monk.

As from the research we found that the monks punishment rules of “NIKAHAGUM” is still Unclear whether that wrong-doing law only the monk rules or that concerns with other state laws. The setting up of Court of Monks rules in considering the wrong doing of monks only with Monks Rules, so that they will be punished by means of LAW Court. If that is the wrong doing of “Monks Law” so, it should be applied with “Monk Law” in the law Court and if that wrong doing along with Criminal Law or Civil and Criminal Laws or other laws. It should be considered by those Court concerned.

But while the monks wrong doing to the Chief monk and to the monk Governing Court, it should allow the “loser to sue the Monk court for the Justice for the “monk” who works for the “monks” group. Suggestion; By the means to consider “the wrong doing monk”, if it is developed the form of “Court of Monk Rules” and Court of Monk Governing, this will certainly format the justice for Thai Monks. The

monks will certainly be treated equally, so, we would suggest to create the “ Court of Monks Laws” and the court of Governing.

Keys word : the “Court of Monks Laws”.the court of Monks Governing, the creation.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัย การพัฒนาวิธีการพิจารณาอิทธิพลพระสงฆ์กระทำผิดพระวินัยเป็นรูปแบบศาลวินัยสงฆ์และพระสังฆาธิการกระทำผิดทางปกครองสงฆ์เป็นรูปแบบศาลปกครองสงฆ์ได้สำเร็จคล่องไปได้ด้วยคำแนะนำที่เต็มเปี่ยมด้วยความอนุเคราะห์จากครูบาอาจารย์และท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ซึ่งได้กรุณาสละเวลาอันมีค่าให้คำแนะนำ และความคิดเห็นที่เต็มไปด้วยความกรุณาเป็นที่สุด ทั้งยังให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านพระราชปริยัติกวี ,ศ.ดร. อธิการบดี ท่านพระสิทธินิติธาดา,รศ.ดร. ท่าน รศ.ดร.สุรพล สุขะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ท่านพระครูปริยัติกิตติธำรง,รศ.ดร. คณบดีคณะสังคมศาสตร์ ท่านพระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร.ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ท่านรศ.ดร.โกเมศ ขวัญเมือง ท่าน รศ.ดร.ภูมิ โชคเหมาะ ท่าน ดร.ประเสริฐ ลิ้มประเสริฐ ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน

ผู้วิจัยในครั้งนี้อีกทั้งเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยปทุมธานี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี รวมทั้งข้อมูลที่ได้นำมาเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยหวังว่าการวิจัยครั้งนี้คงจะเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและสังคมประเทศชาติสืบไป

ผศ.ร.อ.ดร.ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล
ผู้วิจัย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(ข)
กิตติกรรมประกาศ.....	(ง)
สารบัญ.....	(จ)
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๘
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย.....	๙
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๙
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๑๑
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๑๒
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ.....	๑๓
บทที่ ๒ พัฒนาการเกี่ยวกับการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์.....	๑๔
๒.๑ พัฒนาการในการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์.....	๑๔
๒.๒ ความผิดพระวินัยชั้นปาราชิก ๔.....	๑๗
๒.๓ ความผิดพระวินัยชั้นสังฆาทิเสส ๑๓.....	๑๘
๒.๔ อธิกรณ์และวิธีระงับอธิกรณ์ในสมัยพุทธกาล.....	๑๘
๒.๕ กระบวนการยุติธรรมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาสมัยรัชกาลที่ ๔ และที่ ๕.....	๒๖
๒.๖ การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม.....	๓๕
๒.๗ แนวทางในการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์.....	๔๒
๒.๘ พัฒนาการกฎหมายในการจัดตั้งศาลปกครองสงฆ์.....	๔๖
๒.๙ รูปแบบการปกครองปัจจุบัน.....	๔๖
๒.๑๐ ลักษณะที่สำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตย.....	๔๗
๒.๑๑ กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทย.....	๕๕
๒.๑๒ ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการปกครองสงฆ์.....	๕๖
๒.๑๓ การตั้งศาลปกครองสงฆ์.....	๖๖

บทที่ ๓ แนวทางการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์	๗๐
๓.๑ ระบบศาลก่อนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย	๗๐
๓.๒ สมัยอาณาจักรสุโขทัย	๗๐
๓.๓ สมัยกรุงศรีอยุธยา	๗๑
๓.๔ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์	๗๒
๓.๔.๑ ก่อนตั้งกระทรวงยุติธรรม	๗๒
๓.๔.๒ กระบวนการยุติธรรมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับศาสนา	๗๓
๓.๔.๓ หลังตั้งกระทรวงยุติธรรม	๗๔
๓.๔.๔ ศาลไทยภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจนถึงปัจจุบัน	๗๔
บทที่ ๔ วิเคราะห์ปัญหาการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์	๑๐๔
๔.๑ อธิกรณ์และการระงับอธิกรณ์สมัยพุทธกาล	๑๐๕
๔.๒ การระงับอธิกรณ์ตามระบบนิคหกรรม	๑๑๕
๔.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้พิจารณา ผู้ไต่สวน ผู้พิจารณาวินิจฉัยตัดสินคดี	๑๑๖
๔.๔ พยานหลักฐานฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยของระบบนิคหกรรม	๑๒๑
๔.๕ วิธีอ้างพยานหลักฐานในคดี	๑๒๒
๔.๖ การสืบพยานโจทก์-พยานจำเลยตามระบบนิคหกรรม	๑๒๓
๔.๗ การแก้ต่างในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและการเก็บสำนวนเป็นเอกสารลับ	๑๒๔
๔.๘ หลักในการดำเนินกระบวนการพิจารณา	๑๒๔
๔.๙ แนวทางการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์ และศาลปกครองสงฆ์	๑๓๒
๔.๑๐ ตัวอย่างอธิกรณ์ทางปกครองคณะสงฆ์	๑๔๑
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ	๑๔๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๔๖
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๕๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๕๓
บรรณานุกรม	๑๕๕
ภาคผนวก	
ประวัตินักวิจัย	๑๖๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสถานการณ์ปัจจุบันสังคมไทยเข้าสู่ สังคมข้อมูลข่าวสารทำให้ข้อมูลข่าวสารในสังคมทุกภาคส่วนได้กระจายสู่ผู้รับข้อมูลด้วยความรวดเร็ว สังคมสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของศาสนาจักร ก็ได้รับผลกระทบจากการสื่อสารที่รวดเร็วนั้นด้วย เป็นต้นว่าหากมีพระภิกษุกระทำผิดวินัยสงฆ์ชั้นครุภาพัตติหรือลหุภาพัตติก็ตามการสื่อสารดังกล่าวทำให้พระภิกษุต้นเหตุนั้นไม่ได้รับการคุ้มครองตามพระธรรมวินัย และกฎหมายใดหากเกิดปัญหาทางคดีขึ้นแพร่กระจายไร้การควบคุมทั้งที่ยังไม่มีการพิสูจน์เป็นผลให้สังคมเชื่อไปแล้วนั้นทำให้องค์กรคณะสงฆ์ได้รับความเสียหายเป็นส่วนรวม การที่พระภิกษุได้กระทำความผิดพระวินัยในบางสิกขาบทในชั้นปาราชิก ๔ สังคมตัดสินว่าเป็นอสังฆิกษุลงโลกภิกษุสันดานกาไปแล้วทั้งที่ยังไม่ได้มีการพิจารณาอิกรณนั้น การแพร่ภาพหรือข่าวสารต่อเนื่องกันเป็นการกดดันให้พระภิกษุนั้น ต้องลาสิกขาบทออกไปจากหมู่สงฆ์โดยไม่มีมีการพิจารณาโทษทางวินัยตามระบบนิคหกรรม ทั้งนี้กฎหมายตราสมัคฉบับที่ ๑๑ พุทธศักราช ๒๕๒๑ ว่าด้วยการลงนิคหกรรมซึ่งโดยตัวระบบเองนั้นกลับเป็นปัญหายุ่งยากในทางปฏิบัติ ตั้งแต่พระภิกษุผู้รับฟ้องและผู้พิจารณาคดีในนิคหกรรมชั้นต้น นิคหกรรมชั้นอุทธรณ์ และนิคหกรรมชั้นฎีกา เพราะพระภิกษุผู้มีอำนาจหน้าที่ไม่มีโอกาสศึกษาวิชานิติศาสตร์ทำให้ไม่เข้าใจการไต่สวนและพิจารณาคดีอย่างถ่องแท้ และอีกประเด็นคือพระสังฆาธิการเองผู้มีอำนาจหน้าที่เป็นผู้ปกครองสงฆ์ ต้องใช้อำนาจตามพระวินัย และใช้กฎหมายอื่นของรัฐในการคุ้มครองบริหารจัดการวัดและศาสนสมบัติของวัดตามกฎหมายกรมศิลปากรหรือตามประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา ๘๔ มาตรา ๘๕ การได้มาซึ่งที่ดินของวัดและการจำหน่ายที่ดินของวัดรวมถึงการก่อสร้างถาวรวัตถุในวัดก็ต้องตรวจสอบกฎหมายที่เกี่ยวกับการก่อสร้างอาคารเป็นต้น ส่วนการปกครองดูแลวัดเป็นอำนาจและหน้าที่ของเจ้าอาวาส ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ มาตรา ๓๗ และมาตรา ๓๘ และวัดเป็นนิติบุคคลตามมาตรา ๓๑ ทำให้เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดตามกฎหมายการกระทำกิจสงฆ์ใดๆในวัดอาจเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๑๕๗ ได้ และนอกจากนี้ยังมีกรณีจริยาพระสังฆาธิการ และจริยาพระอุปัชฌาย์ อาจถูกผู้บังคับบัญชาตั้งคณะกรรมการสอบสวนเป็นความผิดฐานล่วงละเมิดจริยาดังกล่าวนั้นถือว่าเป็นอำนาจสอบสวนทางปกครองตามนัยของกฎหมายตราสมัค ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘) ซึ่งเป็นความผิดทางการปกครองในการทำหน้าที่ของพระสังฆาธิการได้นั้น ในฝ่ายสงฆ์เรียกว่า “ต้องอิกรณ” เมื่อระบบสอบสวนนิคหกรรมประการหนึ่ง และระบบสอบสวนของฝ่ายปกครองสงฆ์อีกประการหนึ่ง ทั้งสองส่วนนี้ยังมีปัญหาในการให้ความยุติธรรมแก่พระภิกษุสงฆ์และพระสังฆาธิการอยู่เสมอมาย่อมกระทบต่อสังคมโดยรวมด้วย พุทธศาสนาอาจรับผลกระทบในวิกฤตศรัทธาจากสังคม

ผู้วิจัยเห็นว่าในแผนยุทธศาสตร์ชาติด้านกิจการพระพุทธศาสนา ด้านการพัฒนาพุทธมณฑลเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก ตามแนวทางในข้อที่ ๒ กล่าวว่า ให้ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน โดยอาศัยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายในการทำงาน ให้เกิดสัมฤทธิ์ผลพัฒนาระบบ

ธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน“พัฒนาระบบสารสนเทศของโลก”ทำให้พิจารณาได้ว่าระบบนิคกรรม ซึ่งเป็นเครื่องมือสร้างความยุติธรรมและความชอบธรรมของฝ่ายศาสนาจักรยังมีปัญหาและอุปสรรคในการบังคับใช้อยู่มากมาย ผู้วิจัยจึงทำการวิจัย “การพัฒนาวิธีการพิจารณาอิทธิพลพระสงฆ์กระทำผิดพระวินัยเป็นรูปแบบศาลวินัยสงฆ์ และพระสงฆ์อิทธิพลกระทำผิดทางปกครองสงฆ์เป็นรูปแบบศาลปกครองสงฆ์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการยกระดับการบริหารจัดการภายในองค์กรคณะสงฆ์การพัฒนา

ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทรงเป็นพระประมุขเมื่อมีผู้ศรัทธา ออกบวชจำนวนมากทรงกระจายอำนาจการปกครองคณะสงฆ์โดยให้พระสงฆ์จัดการสิ่งกิจกันเอง เรียกว่า “สังฆกรรม” การทำสังฆกรรมตามพระวินัยได้สมมติพระภิกษุสงฆ์หลายรูปขึ้นเป็น คณะกรรมการการกสงฆ์มีจำนวนตามความสำคัญของสังฆกิจแต่ละประเภทภายใต้พระธรรมวินัยเช่น คณะสงฆ์จตุรกรค (พระสงฆ์ ๔ รูป) คณะสงฆ์ปัญจกรค (พระสงฆ์ ๕ รูป) เป็นต้น แต่ได้เกิดอิทธิพลขึ้นเป็นที่ประจักษ์ว่าภายหลังพุทธปรุษาที่ ๑๒ พระสุทินเสพเมถุนธรรมกับบอติถรรยาที่ป่ามหาวัน เกิดความต่างพร้อยแก่คณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าเรียกประชุมคณะสงฆ์จำนวน ๕๐๐ รูปขึ้นพิจารณา อิทธิพลโดยทรงเป็นประธาน พระสุทินยอมรับสารภาพเป็นสัจจะไม่เป็นปรปักษ์ต่อตนเอง^๑ ด้วยในครั้ง นั้นพระพุทธเจ้ายังมีได้บัญญัติพระวินัยเกี่ยวกับปาราชิกเหตุเสพเมถุนธรรมของพระภิกษุสาวกไว้ก่อน และยังไม่ได้บัญญัติพระวินัยแต่อย่างใด ทรงตรัสว่า พระวินัยไม่มีผลย้อนหลังไปถึงเวลาที่พระสุ ทินเสพเมถุนให้พระวินัยบังคับในเบื้องหน้าต่อไป เป็นเหตุให้พระสุทินไม่ต้องรับโทษปาราชิกสิกขาบท นี้จึงเป็น “ปฐมปาราชิก” และเมื่อมีสิกขาบทอื่น ๆ ขึ้นอีกรวมเรียกว่า “พระวินัยบัญญัติ”^๒

กาลต่อมาเมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้นคณะสงฆ์จึงร่วมกันทำสังฆกรรมตัดสินและระงับอิทธิพลด้วย พระวินัยบัญญัติด้วยระบบสังฆกรรมตามความหนักเบาแห่งอิทธิพลนั้น หลักแห่งพระธรรมวินัยจึง เป็นต้นแบบหลักความยุติธรรมทางกฎหมายของประเทศไทย ดังบทบัญญัติว่า “บุคคลจักต้องรับโทษ ในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนด โทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย”^๓

เมื่อมีอิทธิพลเกิดกับพระภิกษุสงฆ์แล้ว คณะสงฆ์ทั้งหลายจึงร่วมกันทำสังฆกรรมตัดสินและ ระงับอิทธิพลนั้นด้วยพระวินัยบัญญัติ พระธรรมวินัยจึงเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา

สมัยพุทธกาลไม่มีพระราชบัญญัติหรือกฎหมายใด ๆ ของรัฐที่ตราขึ้นเพื่อใช้เป็นกฎหมายหรือกติกา ใช้ปกครองคณะสงฆ์เป็นการเฉพาะ พระธรรมวินัยเป็นหลักการปกครองพระภิกษุสงฆ์อย่างอิสระ พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นกาลข้างหน้าในการรักษาความบริสุทธิ์แห่งคณะสงฆ์ จึงได้ทรงอนุญาตให้ ระบบการปกครองพระภิกษุสงฆ์ได้อนุวัตรไปตามกฎหมายบ้านเมืองแห่งรัฐใด ๆ ตามหลัก

^๑ สุภาชิตลาตินว่า cum confitente sponte mitius est agendum.ผู้รับสารภาพโดยดียอมได้รับความกรุณา,อ้างใน ประทีป อ่าววิจิตรกุล ,(๒๕๔๙)หลักกฎหมายละตินและสุภาชิต,กรุงเทพฯ:หจก.จิรัชการพิมพ์ ,หน้า ๓๑

^๒ พระธรรมวินัย:สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้ความหมายไว้ว่าคือกฎหมาย และขนบธรรมเนียมของพระภิกษุเรียกว่า พระวินัยคู่กับพระธรรมที่เป็นหลักปฏิบัติทางใจรวม ๒ อย่างนี้เป็น พระพุทธศาสนา เรียกโดยชื่อว่า “พระธรรมวินัย” อ้างใน ร.แลงการ์ด(๒๕๑๕) หนังสือชุดภาษาไทยกฎหมายตรา สามดวงเล่ม ๑ กรุงเทพฯ:องคการค้ำคुरुสภา หน้า๑๑๗

^๓ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒

มีชัยมาปฏิบัติพาทธรรม ดังพระพุทธภาษิตว่า “อนุชามิ ภิก ขเว ราชนํ อนุต ติด” แปลว่า คุณภิกษุทั้งหลาย “เราอนุญาตให้คล้อยตามพระราชา” พระภิกษุสงฆ์จึงต้องปฏิบัติตามกฎหมายของรัฐใดๆที่พระสงฆ์ได้อยู่พำนักพักอาศัย รวมถึง ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองอีกด้วย

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

เป็นการปกครองโดยอาศัยพระธรรมวินัย ดังพระพุทธดำรัสที่ว่า “ดูกรอานนท์ ตถาคตมิได้มีความดำริอย่างนี้ว่า เราจักบริหารภิกษุสงฆ์หรือว่าภิกษุสงฆ์จักเชิดชูเรา ตถาคตจักปรารภภิกษุสงฆ์แล้วกล่าวคำอย่างใดอย่างหนึ่งในคราวหนึ่ง”^๔ ศัพท์ที่ใช้ในความหมายว่าปกครองในพระไตรปิฎก เช่น ปสาธ^๕ อภิบาล^๖ และที่เป็นรูปธรรมทรงกำหนดระเบียบปฏิบัติสำหรับภิกษุสงฆ์ หรือเรียกว่าทรงบัญญัติพระวินัย และทรงใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหารการปกครองด้วยธรรมเป็นคำสอน วินัยเป็นคำสั่ง หรือรวมเรียกว่า พระธรรมวินัย ทรงแสดงไว้ในโคตรมีสูตร^๗ โดยใจความว่าลักษณะที่จะตัดสินว่าอะไรคือธรรมวินัยของพระองค์นั้น จะต้องเป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อคลายความกำหนัด ความปราศจากทุกข์ ความไม่พอกพูนกองกิเลส ความอยากอันน้อย ความสันโดษ ความสงัด การประกอบความเพียร ความเลี้ยงง่าย ธรรมเหล่าใดที่มีลักษณะเป็นไปอย่างนี้จึงถือว่าเป็นธรรมเป็นวินัยของพระองค์ ถ้าตรงข้ามจากหลักทั้ง ๘ ประการนี้แล้ว ก็ถือว่าไม่ใช่ธรรมไม่ใช่วินัยไม่ใช่คำสอนของพระองค์ การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลยังไม่มีรูปแบบอย่างองค์กรบริหารในปัจจุบัน แต่เป็นการทำหน้าที่ของพระภิกษุทุกรูปอยู่ร่วมกันในอาวาสหนึ่ง ๆ ซึ่งมีสิทธิเท่าเทียมกันที่จะช่วยเหลือดูแลกันในชีวิตความเป็นอยู่และกิจกรรมของสงฆ์ในสังคมกันเอง เรียกว่า “ปกครองโดยธรรมวินัย”

พุทธวิธีในการปกครองสงฆ์

วิธีปกครองสงฆ์ของพระพุทธองค์ ประกอบด้วย

๑.) ปกครองตนหรือฝึกตน การปกครองตนหรือฝึกตนนั้นว่าสำคัญอย่างยิ่งเพราะเมื่อไม่สามารถปกครองตนได้ก็ย่อมไม่อาจปกครองผู้อื่นได้ มีหลักตามพุทธพจน์ว่า “บุคคลพึงยังตนให้ตั้งอยู่ในคุณอันสมควรเสียก่อน แล้วพึงพร่ำสอนผู้อื่นในภายหลัง บัณฑิตประพตัตตนอย่างนี้ จึงไม่เศร้าหมอง”^๘

๒.) ปกครองบุคคลที่สมควรปกครอง การฝึกบุคคลย่อมมีความแตกต่างกันออกไป พระองค์ทรงมีวิธีฝึกหรือวิธีในการปกครองด้วยธรรมะหรือใช้ธรรมะเข้าไปปราบกิเลสดังที่ทรงสนทนากับนายเกสีผู้ฝึกม้าดังนี้

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคเป็นสารถิฝึกบุรุษชั้นเยี่ยม พระองค์ทรงฝึกอย่างไร”

“เหมือนกันแหละเกสี เราฝึกโดยวิธีละมุนละม่อมบ้าง โดยวิธีรุนแรงบ้าง ทั้งละมุนละม่อมและรุนแรงบ้าง”

^๔ ที.ม.(บาลี) ๑๐/๑๖๕/๑๑๙

^๕ ที.ม.(บาลี) ๑๐/๑๖๕/๑๑๙

^๖ ที.ม.(บาลี) ๑๑/๒๗๘/๒๑๖

^๗ อ.จ.อรรถก. (บาลี) ๒๓/๑๔๓/๒๒-๒๒๒; วินย. ๗/๕๒๓/๒๓๑.

^๘ พุ.ธ (บาลี) ๒๕/๑๕๘/๕๒

“ถ้าฝึกไม่ได้พระองค์จะทำอย่างไร”

“ถ้าฝึกไม่ได้ เราก็กษ่าเหมือนกัน ..เกสี การกษ่าในความหมายแห่งอริยะวินัยนี้ คือการที่เราไม่ว่ากล่าวสั่งสอน เพื่อนพรหมจารีผู้รู้ก็ไม่ว่ากล่าวสั่งสอน”^๙

๓.)สังควิธี วิธีใช้อุบายยึดเหนี่ยวจิตใจ พระพุทธเจ้าไม่ทรงโปรดใช้อาชญาเหมือนกับทางการปกครองในทางโลก ทรงเห็นว่าจะต่อต้านปกครองยากเพียงใดก็ตามถ้าหากผู้ปกครองเป็นผู้ฉลาดในการยึดเหนี่ยวให้เป็นผู้มีจิตใจให้อ่อนโยนได้ก็สำเร็จ โดยใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ สารณียธรรม ๖ เป็นต้น

๔.)นิคคหวิธี คือการข่มบุคคลที่ควรข่ม ในสังคมมีทั้งคนดีและคนไม่ดีจึงเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองที่จะต้องเป็นธุระเพื่อความผาสุกของหมู่คณะหรือประชาชนโดยส่วนรวม ในทางปกครองสงฆ์เรียกว่า นิคคกรรม คือการลงโทษตามสมควรแก่ความผิด ถ้าไม่รุนแรงเรียกว่า สเทกัจฉา ถ้ารุนแรงเรียกว่า อเทกัจฉา เปรียบเหมือนการต้องโทษประหารชีวิตในทางโลกนั่นเอง

๕.)ปคคหวิธี คือการยกย่องคนที่ควรยกย่องเพื่อให้บุคคลนั้น ๆ ได้รับความดีใจและกำลังใจในการทำความดียิ่งขึ้นและเป็นการแสดงให้เห็นถึงการมองเห็นถึงความดีของบุคคลนั้น ๆ เช่นทรงยกย่องพระอานนท์ว่า “อานนท์เป็นบัณฑิต ย่อมรู้ว่านี่เป็นกาลเพื่อจะเข้าเฝ้าตถาคต นี่เป็นกาลแห่งภิกษุ นี่เป็นกาลแห่งภิกษุณี นี่เป็นกาลแห่งอุบาสก นี่เป็นกาลแห่งอุบาสิกา นี่เป็นกาลแห่งพระราชานี้ เป็นกาลของราชอำมาตย์ นี่เป็นกาลของเดียรัถีย์ นี่เป็นกาลของสาวกเดียรัถีย์”^{๑๐}

การปกครองและการอธิกรณ์พระภิกษุสงฆ์ในประเทศไทย

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทรงรวบรวมกฎหมายตราสามดวงขึ้นใหม่ใช้บริหารราชการบ้านเมือง แต่ในฝ่ายพระสงฆ์ไทยยังมีการประพฤติผิดพระวินัยกันมากนำความเศร้าหมองมาสู่พระพุทธศาสนา ดังนั้นในปี พ.ศ.๒๓๐๔ ทรงตรากฎหมายพระสงฆ์ขึ้นเป็นครั้งแรก และในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระองค์ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ (พ.ศ.๒๔๕๔) ขึ้น มีหลักการปกครองพระภิกษุสงฆ์และการตัดสินและระงับอธิกรณ์พระภิกษุสงฆ์แบบรวมศูนย์อำนาจมาไว้ยังส่วนกลาง^{๑๑} (Centralization Government) คล้ายกับการปกครองรัฐในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy)

^๙ อ.จตุตถก.(บาลี)๒๑/๑๑๑/๑๒๓

^{๑๐} ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๓๕/๑๑๗

^{๑๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพยาวชิรญาณวโรรส: ในเวลาตั้งพระราชบัญญัตินี้ วังสมเด็จพระมหาสมณะ หรือสมเด็จพระสังฆราช มีแต่เจ้าคณะใหญ่ ๔ รูป เจ้าคณะรอง ๔ รูป คณะใหญ่ทั้ง ๔ นั้น ต่างมีได้ขึ้นแก่กันเมื่อมีกิจอันจะพึงทำร่วมกันเสนาบดีกระทรวงธรรมการ รับพระบรมราชโองการสั่งฯ เจ้าคณะรูปใดมีสมณศักดิ์สูงเสนาบดีก็พูดทางเจ้าคณะรูปนั้น ๆ เป็นการกในการประชุม ในครั้งนั้นข้าพเจ้าเป็นการฯ ในแผ่นดินปัตยุบัน โปรดให้ข้าพเจ้าเป็นผู้บัญชาการคณะสงฆ์ได้ทั่วไป การประชุมตามพระราชบัญญัตินี้ก็ชื่อว่าเป็นอันงดชั่วคราวโดยนัย หรือกล่าวอีกไวหาญหนึ่งว่ายังไม่ถึงคราวเรียกประชุม แลบัญชากิจการอันจะพึงทำเป็นการสงฆ์ในที่ประชุมนั้น ๆ เจ้าคณะใหญ่ชราโดยมากมาได้บ้าง มาไม่ได้บ้าง เจ้าคณะรองเป็นผู้บัญชาการแทนคณะมณฑลทั้งนั้น ว่าบ้างก็มีบางคราวไม่ครบกำหนดปีจวรรค ที่เป็นองค์ของสมาคมในพระราชบัญญัติ จึงเรียกพระราชอาณาเขตขึ้นธรรมเพิ่มเติมด้วย นี้ประชุมโดยปกติอย่าง ๑ เรียกเจ้าคณะมณฑลหรือคณาจารย์เอกเข้าประชุมด้วยก็มี นี่เป็นประชุมพิเศษอย่างหนึ่ง

เมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๗ หลังประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย (Democracy Regime) มีพระภิกษุสงฆ์ไทย (มหานิกาย) เรียกตนเองว่า “คณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา” ทำหนังสือร้องเรียนต่อรัฐบาลขณะนั้น ให้มีการออกกฎหมายเพื่อปกครองคณะสงฆ์ไทยเสียใหม่ นำโดยพระวิสุทธิ์สมโพธิ์ (เจีย ป.ธ.๙)^{๑๒} วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นหัวหน้าในการเรียกร้องให้แก้ไขเปลี่ยนแปลงการบริหารการพระศาสนาให้มีความเสมอภาคเป็นประชาธิปไตยและขอให้รัฐบาลยกเลิกกฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ เพื่อยึดหลักเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อคือ (๑) ขอให้แก้ไขและปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เสียใหม่ เพื่อให้คณะสงฆ์ ๒ ฝ่ายได้มีการบริหารที่เสมอภาคกัน (๒) พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์นั้น ต้องปราศจากเอกสิทธิแห่งนิกายหรือเอกชนใด ๆ (๓) ขอให้คณะสงฆ์สยามมีการร่วมสังฆกรรมกันได้

ต่อมารัฐบาลได้ยกเลิกกฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ และตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ วางระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่เป็น ๑) การปกครองคณะสงฆ์เป็นอำนาจคณะสังฆมนตรี ๒) การใช้อำนาจตุลาการหรืออำนาจตัดสินอธิกรณ์พระภิกษุที่ทำผิดพระวินัยให้เป็นอำนาจคณะวินัยธร ได้มีการกระจายอำนาจทางฝ่ายสงฆ์จากการรวมศูนย์อำนาจที่มหาเถรสมาคมออกเป็น ๑) อำนาจบริหาร ๒) อำนาจนิติบัญญัติ ๓) อำนาจตุลาการ โดยให้แต่ละฝ่ายมีอำนาจอย่างสิ้นเชิงในการบริหารคณะสงฆ์ และเป็นประชาธิปไตยในหมู่คณะสงฆ์

ปี พ.ศ.๒๕๐๕ รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้บัญญัติพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ให้การบริหารคณะสงฆ์กลับมาเป็นแบบรวมศูนย์กลางอยู่ที่มหาเถรสมาคม คืออำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และอำนาจตุลาการ เป็นแนวคิดทฤษฎีกฎหมาย และหลักการระบบนิติธรรม^{๑๓} (The Rule of Law)

การคุ้มครองอุปถัมภ์พระพุทธานุภาพของรัฐถือการใช้กฎหมายเพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัย และสนับสนุนอำนาจการต่อการประกาศหลักธรรมของศาสนาด้วย แต่เนื่องด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ได้บังคับใช้มานานแล้ว ไม่อาจเกื้อกูลต่อคณะสงฆ์ที่รับผิดชอบภารกิจการรักษาพระธรรมวินัยอย่างมีประสิทธิภาพ กฎหมายคณะสงฆ์จัดกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทยไม่ทันกาลสมัยบทบัญญัติจัดองค์กรทางตุลาการ หรือองค์คณะผู้พิจารณาอธิกรณ์เพื่อลงนิคหกรรมพระภิกษุผู้ละเมิดพระวินัยยังล่าช้าไม่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาในปัจจุบัน กฎมหาเถรสมาคมว่าด้วยการลงนิคหกรรมและการสละสมณเพศที่บังคับอยู่เป็นเรื่องยุ่งยากวิธีปฏิบัติในการไต่สวนชี้มูลความผิดและพิจารณาอธิกรณ์เป็นการลอกแบบระบบของระบบศาลยุติธรรมแต่ในความเป็น

อ้างอิงใน พระวิสุทธิ์สมโพธิ์ (ประสิทธิ์ พรหมศรี) (๒๕๔๗) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๓๓

^{๑๒} คณะปฏิสังขรณ์พระศาสนา: เป็นพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายจำนวน ๓๐๐ รูป มีพระวิสุทธิ์สมโพธิ์ (เจีย ป.ธ.๙) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นหัวหน้า นัดประชุมกันที่บ้านภัทริศมเขตบางรักเมื่อ ๑๑ มกราคม พ.ศ.๒๔๗๗ เพื่อเรียกร้องให้คณะสงฆ์มีการปกครองแบบประชาธิปไตยตามแบบแบ่งแยกอำนาจ อ้างใน แสง อุดมศรี (๒๕๓๓) การปกครองคณะสงฆ์ไทย (กรุงเทพฯ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๑๔๓

^{๑๓} The rule of law: เป็นการปกครองที่ถือกฎหมายเป็นใหญ่กล่าวคือบุคคลย่อมเสมอภาคกันตามกฎหมาย ฝ่ายตุลาการมีอำนาจอย่างอิสระและเด็ดขาดในการชี้ขาดตัดสินตามกฎหมายบ้านเมือง

จริงขณะสงฆ์ผู้พิจารณาอธิกรณ์ไม่มีความรู้ความเข้าใจหลักกฎหมายบ้านเมืองจึงปฏิบัติไม่สอดคล้องกับพระธรรมพระวินัย เมื่อเกิดอธิกรณ์ขึ้นผู้เสียหายไม่อาจพึ่งกฎหมายที่จะนำพระภิกษุที่กระทำพระวินัยมาลงโทษได้อย่างเหมาะสม ทำให้คนในสังคมจึงจำต้องพึ่งสื่อมวลชนให้ตีข่าวพระอัสชสีประจานออกไปสู่สังคม แต่คณะผู้บริหารคณะสงฆ์ไม่อาจนำหลักเกณฑ์ใดมาหยุดยั้งพระสงฆ์ที่กระทำผิดพระวินัยป้องกันพระธรรมวินัยของพระภิกษุสงฆ์ได้เลย ดังกรณีของพระณรรคำ สื่อสารมวลชนประโคมข่าวจนต้องหนีออกไปจากสังคมประเทศไทยด้วยข้อที่ว่าเคยเสพเมถุนธรรมกับเด็กหญิง จะเป็นเท็จหรือจริงถึงขั้นปฐมปาราชิกหรือไม่ยังไม่ได้มีการพิสูจน์ด้วยหลัก นิคคกรรมตามระบบตุลาการฝ่ายสงฆ์ แต่พระณรรคำได้ตกเป็นจำเลยของสังคมตามสื่อมวลชนเป็นข้อหาโลกวิฆชะหรือโลกติเตียน และจากคดีดังกล่าวทำให้สังคมชาวพุทธต้องอับอายว่าพระภิกษุอัสชสีไม่อาจวางใจให้อยู่เป็นหลักชัยของพระพุทธศาสนาได้เลย แม้ฝ่ายบ้านเมืองได้ดำเนินคดีจนถึงที่สุดแล้วพระณรรคำผิดจริงและได้รับโทษ แต่ทางด้านฝ่ายสงฆ์ไม่มีอำนาจไปสอบสวนเกี่ยวกับการผิดวินัยปาราชิกเพราะเสพเมถุนอีกเพราะกฎหมายคณะสงฆ์ไม่เอื้อในการสอบสวนเช่นนั้นด้วยไม่มีอำนาจตุลาการฝ่ายสงฆ์ให้ความคุ้มครอง ทั้งนี้เมื่อไม่อาจจัดกระบวนการพิจารณาเป็นระบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลได้ ก็ทำให้สถาบันสงฆ์อ่อนแอเสมอไป ต่างจากการแก้ปัญหาอธิกรณ์โดยระบบการจัดตั้งศาลวินัยและปกครองสงฆ์ขึ้นพิจารณาคดีปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๓ (เฉพาะความผิดที่มีโทษหนักเป็นคู่กรณี) อธิกรณ์เกี่ยวกับคดีดังกล่าวหากใช้ระบบศาลวินัยสงฆ์ตัดสินสามารถให้ความเป็นธรรมต่อผู้ต้องอธิกรณ์และผู้เสียหายได้อย่างแท้จริง เพราะเมื่อเป็นระบบศาลมีกฎหมายห้ามการละเมิดอำนาจศาลวินัยสงฆ์ เมื่ออธิกรณ์เกิดขึ้นและอยู่ในอำนาจศาลแล้ว ห้ามสื่อสารมวลชนไปออกข่าวขณะที่คดีเข้าสู่การพิจารณาของศาลวินัยสงฆ์ ผู้กล่าวไขข่าวแพร่หลายจะถูกดำเนินคดีฐานละเมิดอำนาจศาล กระบวนการนำพยานเข้าสืบในชั้นศาลวินัยสงฆ์เป็นไปอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม อีกทั้งการพึ่งพยานและหลักฐานต่าง ๆ ของผู้พิจารณาคดี

ศาลวินัยสงฆ์และการใช้ดุลยพินิจได้อย่างผู้เชี่ยวชาญเฉพาะจึงเป็นการให้ความเป็นธรรมกับพระสงฆ์ในประเทศไทย และกรณีเกิดเหตุอธิกรณ์ในต่างประเทศก็สามารถนำอธิกรณ์มาพิจารณาในศาลวินัยสงฆ์กลางที่มีเขตอำนาจศาลทั่วราชอาณาจักรและนอกราชอาณาจักรทั่วสังฆมณฑลอีกด้วย

ในส่วนการปกครองคณะสงฆ์ ในปัจจุบันใช้วิธีการสอบสวนหรือไต่สวนโดยที่ผู้บังคับบัญชาตั้งคณะกรรมการขึ้นเป็นการเฉพาะกิจเฉพาะคดี คณะกรรมการตัดสินอย่างไรไม่อาจนำคดีไปฟ้องต่อศาลปกครองของรัฐได้อาจเกิดความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นปัญหาทางปกครองคณะสงฆ์ที่ผ่านมาบางคดีเกิดขึ้นอาจไม่เป็นธรรมต่อผู้บังคับบัญชา ทำให้เกิดระบบไม่เป็นธรรมและไม่มีอำนาจตรวจสอบได้ เป็นระบบไม่เป็นธรรมกับ พระภิกษุสงฆ์ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาที่สุจริตจึงควรมีการจัดตั้ง “ศาลปกครองสงฆ์” ขึ้นทำหน้าที่ให้ความยุติธรรมต่อพระสังฆาธิการผู้ปกครองด้วย

ผู้วิจัยจึงเห็นว่ากระบวนการพิจารณาความอธิกรณ์ ตามกฏนิคคกรรม ควรยกระดับขึ้นเป็น “ระบบศาลวินัยสงฆ์” และกรณีการใช้อำนาจสอบสวนทางปกครองคณะสงฆ์ที่ผู้บังคับบัญชากระทำเกินขอบอำนาจหน้าที่ทางปกครองสงฆ์ ควรยกระดับขึ้นเป็น “ระบบศาลปกครองสงฆ์” เพื่อสร้างความยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทยอย่างแท้จริง ในการพิจารณาอธิกรณ์และคำสั่งทางปกครองสงฆ์

๑. ศาลวินัยสงฆ์ เป็นการพัฒนาระบบนิคคกรรมตามกฏนิคคกรรมฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๒๑ จากการพิจารณาคดีของผู้พิจารณาคดีระบบนิคคกรรมขั้นต้น นิคคกรรมชั้นอุทธรณ์ และ

นิคหกรรมชั้นฎีกา พัฒนาเป็นรูปแบบคล้ายกับศาลยุติธรรมและศาลทหารและศาลปกครอง ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นรูปแบบที่มีลักษณะพิเศษเป็นการเฉพาะตัว ให้มีชั้นของศาล ๒ ชั้นคือ ศาลวินัยสงฆ์ชั้นต้น และศาลวินัยสงฆ์ชั้นสูงสุด ตุลาการผู้พิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์เกี่ยวกับพระวินัยสงฆ์ต้องมีความเป็นอิสระปราศจากการแทรกแซงของบุคคลหรือคณะบุคคลใด มีองค์คณะมีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมวินัยและชำนาญการในหลักกฎหมายบ้านเมืองโดยต้องเป็นพระภิกษุสงฆ์ผู้มีคุณวุฒิในสาขานิติศาสตร์ ดังนี้ คือ สำเร็จปริญญาเอกทางนิติศาสตร์ และทางธรรมจนนักธรรมเอกถึงเปรียญธรรมขึ้นไป หรือ สำเร็จปริญญาโททางนิติศาสตร์ และทางธรรมจนเปรียญธรรม ๔,๕,๖ หรือ สำเร็จปริญญาตรีทางนิติศาสตร์และทางธรรมจนเปรียญธรรม ๗,๘,๙

ศาลวินัยสงฆ์เป็นศาลพิเศษหรือศาลชำนาญการพิเศษ มีเพียง ๒ ชั้น มีเขตอำนาจทั่วราชอาณาจักร โดยแบ่งเป็นศาลวินัยสงฆ์ชั้นต้น ๑๙ ศาลคือ ศาลวินัยสงฆ์กลาง (กรุงเทพมหานคร) จำนวน ๑ ศาล และศาลวินัยสงฆ์ประจำภาค ๑๘ ศาลใช้ที่ทำการภาคเป็นที่ตั้งศาลหรือตามพระธรรมนูญศาลวินัยสงฆ์บัญญัติ เป็นศาลวินัยสงฆ์ชั้นต้น และมีศาลวินัยสงฆ์สูงสุดเทียบเท่ากับศาลฎีกา จำนวน ๑ ศาลตั้งที่ทำการในสำนักงานเถรสมาคม

คณะผู้พิจารณาคดีของธรรมยุติกาย และมหานิกาย แยกออกจากกัน โดยให้แต่ละศาลมีองค์คณะตุลาการถาวรประจำไม่น้อยกว่า ๒ คณะ แต่ละคณะมีจำนวนผู้พิพากษาไม่น้อยกว่า ๔ รูป (จตุรวรรค) และมีประธานตุลาการร่วมอีก ๑ รูป ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาของจำเลย (สงฆ์) ในระดับเจ้าคณะจังหวัดขึ้นไปตามภูมิภวของจำเลย คณะผู้พิพากษาของศาลวินัยสงฆ์ จะต้องพ้นจากหน้าที่ฝ่ายบริหารเช่น เจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะอำเภอ เป็นต้นเป็นการชั่วคราว และได้รับการโปรดเกล้าฯ เป็นผู้พิจารณาคดีศาลสงฆ์ (ในระยะแรกให้มีศาลวินัยสงฆ์เฉพาะเป็นศาลกรุงเทพมหานคร และมีฝ่ายมหานิกาย ๒ คณะ ฝ่ายธรรมยุติกาย ๒ คณะ) (ประกาศในราชกิจจานุเบกษา)

อำนาจหน้าที่ในการพิจารณาอธิกรณ์คดี ให้ผู้พิจารณาคดีศาลวินัยสงฆ์ มีอำนาจพิจารณาคดีเกี่ยวกับวินัยที่พระสงฆ์ทำผิดพระวินัย โดยไม่ชักช้า มีอำนาจออกหมายเรียกพยานบุคคลและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคดีวินัยสงฆ์มาศาลได้ และสามารถส่งตัวผู้ละเมิดอำนาจศาลไปให้ศาลยุติธรรมสั่งขัง จำคุก จำคุก ได้โดยไม่ต้องไต่สวนใหม่ และมีอำนาจให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งพยานหลักฐานให้ศาลได้ภายในกำหนด ให้มีอำนาจออกหมายเรียกเจ้าคณะผู้ปกครองชั้นต้นของพระภิกษุที่ต้องอธิกรณ์ หรือต้องคดีวินัยเข้าให้ปากคำต่อตุลาการผู้พิจารณาคดี ของศาลวินัยสงฆ์ได้ และหากขัดขืนหมายศาลดังกล่าวถือว่าเป็นผู้หย่อนยานในจรรยาวัตรของพระสังฆาธิการ

ให้ศาลวินัยสงฆ์ชั้นต้นและศาลวินัยสงฆ์สูงสุด มีหน้าที่ทำรายงานบันทึกผลคดีและผู้ต้องโทษทางวินัยไว้เป็นหลักฐานมหาชนเมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว ส่งลงโฆษณาประกาศพระปณณัติ หรือแถลงการณ์คณะสงฆ์ เพื่อให้พระอุปัชฌาย์และสังฆมณฑลตรวจสอบพระภิกษุที่ต้องโทษอาบัติปาราชิกได้ และเป็นการป้องกันมิให้เข้ามาอุปสมบทอีก พระอุปัชฌาย์ที่บวชให้พระภิกษุใดที่ต้องปาราชิกแล้วหรือมีประกาศห้ามบวชไว้นั้น หากจงใจบวชให้ถือว่ามีความผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๕๗

๒. ศาลปกครองสงฆ์

การปกครองสงฆ์แต่เดิมมาเป็นการปกครองแบบบิดาปกครองบุตร บิดามีความเมตตาในบุตร บุตรต้องเคารพในบิดาต่างก็เป็นกัลยาณมิตรแก่กัน พระพุทธเจ้าทรงดำรงตำแหน่งประมุขสูงสุด

ทรงเป็นพระสังฆปริณายกผู้ดูแลพระภิกษุสงฆ์ ทรงวางระบอบการปกครองคือพระวินัยเพื่อให้หมู่สงฆ์เป็นหมู่สงฆ์ที่ดี ทรงบัญญัติหน้าที่ซึ่งอาจารย์กับศิษย์จะพึงปฏิบัติต่อกันเรียกว่า “วัตร” มีอุปมาฉายวัตรลัทธิวิหาริกวัตร อาจารย์วัตร อันเตวาสิกวัตร ต่างฝ่ายต่างก็เป็นฐานะของกันและกัน ไม่ปล่อยเลยเพิกเฉย เมื่อศิษย์ทำผิดอาจารย์ก็จะลงโทษในฐานะอาจารย์กับศิษย์ หรือตักเตือนความประพฤติผิดมาเป็นประพฤติกฎต้อง อาจารย์หรือผู้ปกครองก็คอยแนะนำพร่ำสอนชี้คุณชี้โทษให้รู้ตระหนักถึงเหตุผล และคอยควบคุมเอาใจใส่ โดยผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองนั้นจะต้องตั้งตนให้เป็นตัวอย่างหรือผู้ปกครองที่ดีเสียก่อน จึงจะเป็นการง่ายขึ้นในการชักนำให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ใต้ปกครอง ศาลปกครองสงฆ์พัฒนาขึ้นจาก การสอบสวนของพระสังฆาธิการในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและการปกครองตามกฎหมายของคณะสงฆ์และจารีตอันดีงามของฝ่ายสงฆ์ ซึ่งสอบสวนผู้กระทำผิดแล้วมีคำสั่งตั้งแต่ให้สละสมณเพศ และการลงโทษอื่น ๆ ได้มีโอกาสใช้ช่องทางของศาลปกครองสงฆ์ ในการอุทธรณ์คำสั่งของผู้บังคับบัญชา เพื่อให้เกิดการตรวจสอบและประสาทความเป็นให้กับคณะสงฆ์ เพื่อผลประโยชน์อันสูงสุดคือสร้างความกระบวนกรให้เกิดความบริสุทธิ์กับพระสงฆ์ทั้งปวง เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างต่อเนื่องในสังคมทุกหมู่เหล่าและเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของ พระพุทธศาสนา

รูปแบบของศาลปกครองสงฆ์ ศาลปกครองสงฆ์ เป็นศาลที่ตุลาการผู้พิจารณาคดีของศาลปกครองสงฆ์ สมควรมีคุณวุฒิแตกต่างกับศาลวินัยสงฆ์ ให้ศาลปกครองสงฆ์ตั้งขึ้นตามจำนวนตามภาคต่าง ๆ ในทางปกครองคณะสงฆ์ แต่ในเบื้องต้นเป็นระยะเริ่มแรกสมควรเปิดทำการศาลปกครองสงฆ์ขึ้นใน กรุงเทพมหานครเพียง ๑ ศาล และศาลปกครองสงฆ์สูงสุด ๑ ศาล และมีเขตอำนาจศาลทั่วราชอาณาจักรและทั่วสังฆมณฑล

๑.๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาพัฒนาเกี่ยวกับการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์ และศาลปกครองสงฆ์ โดยยกระดับเปลี่ยนแปลงระบบนิคมกรรมตามกฎหมายมหาชน ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ.๒๕๒๑ ข้อบังคับมหาชนในทางปกครองอื่น ๆ เพื่อยกเป็นระบบศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์

๒. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์ และศาลปกครองสงฆ์ ให้สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย พระไตรปิฎก และหลักกฎหมายคณะสงฆ์ไทย กฎหมายอื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์ โดยมีผู้พิจารณาคดีมีความรู้ในกระบวนกรยุติธรรมฝ่ายสงฆ์และเป็นอิสระในการพิจารณาระงับอธิกรณ์สงฆ์ตามพระธรรมวินัยและคดีทางปกครองสงฆ์

๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาความเหมาะสมและความน่าจะเป็นของการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์ แทนรูปแบบนิคมกรรมภายใต้คำสั่งมหาชนและการศาลปกครองสงฆ์เพื่อให้ความเป็นธรรมต่อพระสงฆ์และสังฆาธิการในการทำหน้าที่ตามพระธรรมวินัย

๔. เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเสนอแนะในการบริหารภายในคณะสงฆ์ตามยุทธศาสตร์ชาติ

๑.๓. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัย เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการวิจัยข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาและวิเคราะห์ ข้อมูลที่ได้จากแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับแนวทางการจัดให้มีการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และปกครองสงฆ์ โดยศึกษาพระไตรปิฎก พระราชบัญญัติ

คณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคมฉบับต่างๆ รวมทั้งกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง คำพิพากษาศาลฎีกา ข้อมูลทาง อินเทอร์เน็ต บทความในวารสาร ตำราต่างๆทั้งของต่างประเทศ และ ของไทย

การเก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านวรรณกรรม งานวิจัย ตำรา หนังสือวิชาการ ตั๋วบทกฎหมายต่างๆ กฎ ระเบียบ แนวคำพิพากษาของศาล วารสาร นิตยสาร รายงานข้อมูลทางสถิติเอกสาร บทความทางวิชาการ หนังสือพิมพ์ และงานทางวิจัยทางเว็บไซต์ ทั้งของประเทศไทย และต่างประเทศอย่างเป็นระบบ นำไปสู่การจัดตั้ง (๑)ศาลวินัยสงฆ์ (๒)ศาลปกครองสงฆ์

๑.๔.นิยามที่ใช้ในการวิจัย

“**พระสงฆ์**” หมายความว่า บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้ หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕)

“**เจ้าคณะปกครองสงฆ์**” หมายถึง พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง พระสังฆาธิการ ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ในการปกครอง คณะสงฆ์ในเขตปกครองของตนโดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่งโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์

“**บทบาท**” หมายถึง พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของพระสังฆาธิการต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ และกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ (พ.ศ. ๒๕๕๔) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์)

“**พระสังฆาธิการ**” หมายถึง พระภิกษุผู้มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์สังกัดมหานิกาย ตั้งแต่ระดับเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส^{๑๔}

“**การบริหารกิจการคณะสงฆ์**” หมายถึง การดำเนินงานในการวางแผนการ การดำเนินงาน การควบคุมดูแล และการรายงานเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมายและกฎระเบียบ คาสั่ง มติ ประกาศของมหาเถรสมาคมและตามพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

“**การปกครอง**” หมายถึง การปกครองคณะสงฆ์และการปฏิบัติหรือต้องกระทำ อันเป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการดูแลคณะสงฆ์ ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คาสั่ง มติ ประกาศของมหาเถรสมาคม และตามพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

^{๑๔} พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖. ๑,๕๔๔ หน้า. หน้า ๑,๒๐๐

“อธิกรณ์” หมายถึง การบังเกิดเป็นมูลคดีแก่สงฆ์และคณะสงฆ์โดยสาขาคดีแล้วจะต้องจัด
ต้องทำ เรื่องที่สงฆ์ต้องดำเนินการ มี ๔ อย่าง คือ ๑) วิวาหาธิกรณ์ การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย
๒) อนุวาหาธิกรณ์ การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ ๓) อาปัตตาธิกรณ์ การต้องอาบัติ การปรับ
อาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ ๔) กิจจาธิกรณ์ กิจธุระต่างๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ เช่น ให้
อุปสมบท ให้ผ้ากฐิน ในภาษาไทยอธิกรณ์มีความหมายเลื่อนกลางลงและแคบเข้า กลายเป็นคดีความ

“การลงนิคหกรรม” หมายถึงการลงโทษตามพระธรรมวินัย เมื่อพระภิกษุล่วงละเมิดพระ
ธรรมวินัย ถูกกล่าวหาต่อผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมหรือพระภิกษุผู้พิจารณาและคณะผู้พิจารณา และ
ได้รับการพิจารณาวินิจฉัยลงนิคหกรรมให้สึกแล้วก็ต้องสึก (กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.
๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ข้อ ๔ (๓)

“ศาลวินัยสงฆ์” หมายถึงศาลที่พิจารณาคดีเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ที่สงฆ์กระทำความผิดวินัย
สงฆ์ชั้นปาราชิก ๔ และสังฆาทิเสส (เฉพาะสิกขาบทที่มีโจทก์ฟ้องร้องเท่านั้น) เป็นศาลที่มีรูปแบบองค์
คณะตุลาการ “ผู้พิจารณาคดี” ตัดสินชี้ขาดคดีวินัยสงฆ์ ในพระนามสมเด็จพระสังฆราช สกลมหา
สังฆปริณายก ส่วนวินัยชั้นลหุกาบัติไม่อยู่ในอำนาจศาลนี้

“ศาลปกครองสงฆ์” หมายถึงศาลพิจารณาคดีเกี่ยวกับการกระทำทางปกครองของสงฆ์
ชั้นพระสังฆาธิการ ซึ่งกระทำการแทนนิติบุคคลของวัด และทำการแทนคณะสงฆ์ผู้ปกครองอื่น ๆ เช่น
การสอบสวนของสงฆ์ชั้นปกครองโดยมิชอบหรือกระทบต่อสิทธิความเป็นสมณฐารูปใดๆ ที่ผู้เสียหาย
อาจใช้สิทธิทางศาล ศาลปกครองสงฆ์มีองค์คณะตุลาการผู้พิจารณาคดีและพิจารณาพิพากษาใน
“พระนามสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก”

“ผู้พิจารณาคดี” หมายถึง พระภิกษุที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามระเบียบมหาเถรสมาคม
และได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่ง ผู้พิจารณาคดีของศาลวินัยสงฆ์ และศาลปกครองสงฆ์

“พระวินัยธร” หมายถึง พระภิกษุผู้ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนทางพระวินัยและทางกฎหมาย
มีอำนาจหน้าที่สอบสวนทำสำนวนคดีของฝ่ายโจทก์หรือผู้เสียหาย และมีอำนาจยื่นฟ้องคดีในศาลวินัย
สงฆ์ และศาลปกครองสงฆ์

“พระวินยาธิการ” หมายถึง พระภิกษุผู้ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนทางพระวินัยและทาง
กฎหมาย มีอำนาจหน้าที่จับกุม สอบสวน พระภิกษุผู้ทำผิดพระวินัย มีความเห็นสั่งฟ้องสำนวนต่อ
พระวินัยธรเพื่อดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไป

“พระภิกษุ” หมายถึง พระภิกษุซึ่งมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ รวมถึงพระภิกษุซึ่งดำรงสมณศักดิ์
ต่ำกว่าชั้นพระราชาคณะ และพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ รวมถึงพระภิกษุผู้เป็นกิตติมศักดิ์ผู้ดำรง
ตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะ ผู้ดำรงตำแหน่งเทียบพระสังฆาธิการ และผู้ดำรงตำแหน่งชั้นพระราช
คณะขึ้นไป (กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ข้อ ๔ (๑)

“ความผิด” หมายถึง (๑)การล่วงละเมิดพระวินัย ซึ่งเรียกว่าอาบัติ แยกตามความ หนัก
เบาได้ ๓ อย่าง คือโทษหนัก ได้แก่ อาบัติปาราชิก ๔ อย่าง ผู้ต้องอาบัตินี้ขาดจากความเป็นพระภิกษุ
โทษอย่างกลาง ได้แก่ อาบัติสังฆาทิเสส ๑๓ อย่าง ผู้ต้องอาบัตินี้ ต้องอยู่กรรมประพฤติวัตรทรมาณตน
ทำคืนอาบัติด้วยวิภูฐานวิธีอันสำเร็จด้วยสงฆ์ จึงจะพ้น โทษอย่างเบา ได้แก่ อนียต ๒ นิสสัคคิยะ
ปาจิตติย ๓๐ ปาจิตติ ๙๒ ปาฏิเทศนียะ ๔ เสขิยะ ๗๕ ผู้ต้องอาบัติเหล่านี้ต้องแสดงอาบัติประจาน
ตนต่อพระภิกษุด้วยกัน (กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ข้อ ๔

(๒) ความผิดที่อยู่ในอำนาจศาลวินัยสงฆ์คือความผิด อาบัติปาราชิก ๔ และสังฆาติเสส ๑๓ (เฉพาะที่มีโจทก์) นอกนั้นเป็นอำนาจหน้าที่ทางปกครองสงฆ์ดำเนินการคืนอาบัติ

(๒) การกระทำความผิดทางปกครองของผู้มีอำนาจทางปกครองคณะสงฆ์หรือพระสังฆาธิการผู้ใช้อำนาจทางปกครอง ทำให้เกิดความเสียหายแก่พระสงฆ์ผู้อยู่ใต้อำนาจการปกครอง

“ผู้เสียหาย” หมายถึงบุคคลใด ๆ หรือ คณะบุคคลใด หรือองค์กรใด ผู้ได้รับความเสียหายในการกระทำของพระภิกษุเกี่ยวข้องกับพระวินัยชั้นปาราชิก หรือสังฆาติเสส ๑๓ เป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยและพระวินัยสามารถใช้สิทธิทางศาลวินัยสงฆ์ได้ และผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำทางปกครองของพระสังฆาธิการ หรือเจ้าคณะผู้ปกครอง เป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยและพระวินัย สามารถใช้สิทธิทางศาลปกครองสงฆ์ให้ผู้เสียหายในการใช้สิทธิทางศาลปกครองเป็นผู้ฟ้องคดีได้เองในศาลปกครองสงฆ์ซึ่งเป็นศาลพิเศษมีผู้พิจารณาเป็นคณะสงฆ์ทั้งสิ้นได้

๑.๕. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวินัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาค้นคว้าทางเอกสาร (Documentary Research) มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ โดยวิธีเก็บข้อมูลจากกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๐ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การระงับอธิกรณ์จากพระวินัยปิฎก กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๒๑ ว่าด้วยกฏนิคหกรรม ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

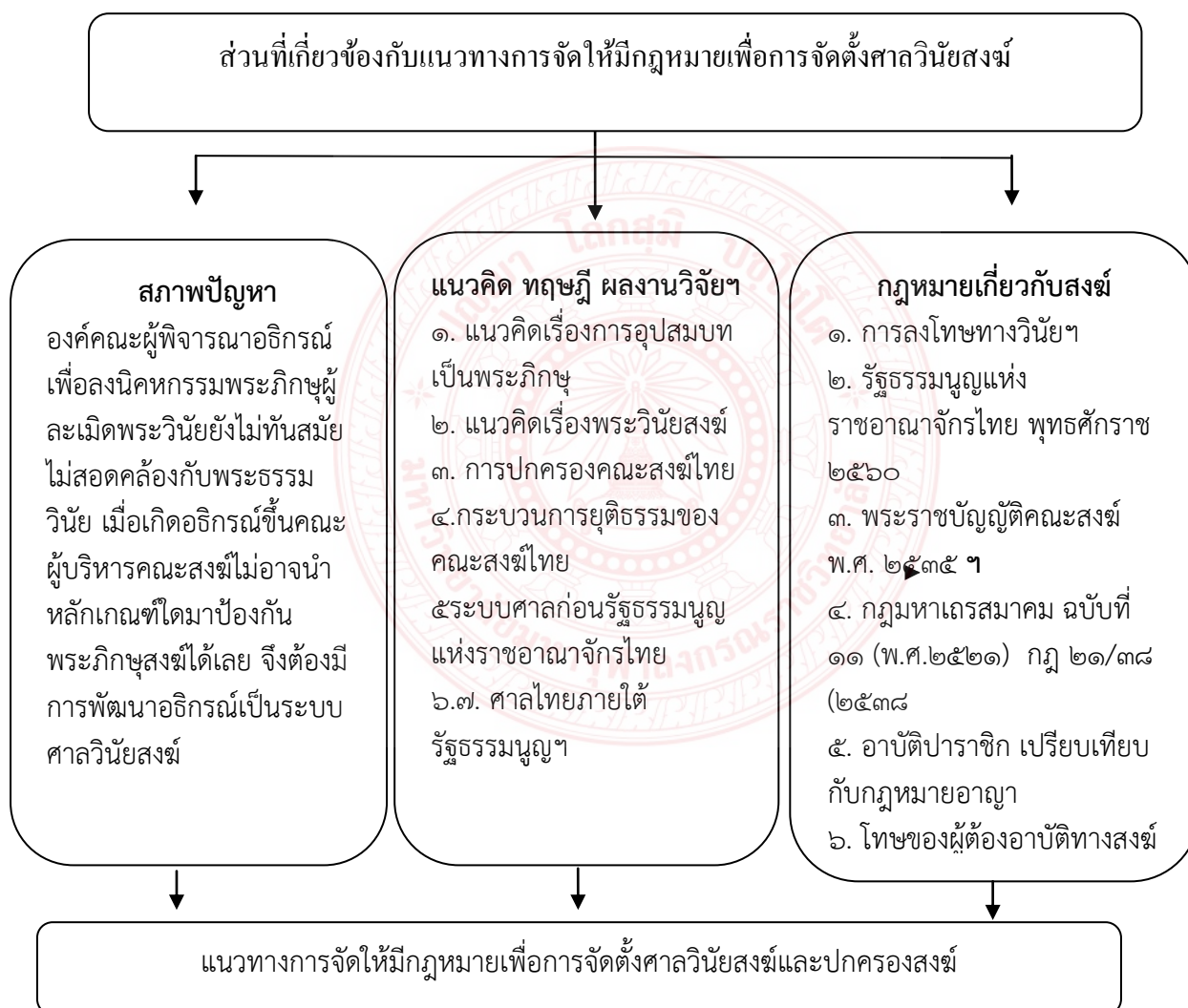
๒. รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ เอกสารงานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง บทความทางวิชาการ ตำราคำบรรยาย คำพิพากษาศาลฎีกา นิตยสารต่าง ๆ หนังสือพิมพ์ รวมทั้งอินเทอร์เน็ตที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ทำการวิจัย

๓. นำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบตามวัตถุประสงค์ และสรุปข้อมูลนำเสนอผลงานการวิจัย

๑.๖.กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ มุ่งเน้นศึกษาสภาพปัญหา แนวคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กฎหมายของไทย เกี่ยวกับการพัฒนาวิธีพิจารณาความอาชญากรรมเป็นระบบศาลวินัยสงฆ์และปกครองสงฆ์รวมทั้งศึกษาและวิเคราะห์เปรียบเทียบกฎหมายไทยตลอดจน เสนอแนะ แนวทาง ในการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเกี่ยวกับแนวทางการจัดให้มีกฎหมายเพื่อการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และปกครองสงฆ์ ผู้วิจัยได้ทำภาพประกอบสำหรับผู้เกี่ยวข้องกับการวิจัย ซึ่งสามารถแสดงเป็นภาพประกอบดังนี้

ภาพกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

๑.๗.ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

๑. ทำให้ทราบแนวทางการจัดให้มีการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์
๒. ทำให้ทราบมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับแนวทางการจัดให้มีกฎหมายเพื่อการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และปกครองสงฆ์
๓. ทำให้ทราบข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เกี่ยวกับการจัดให้มีกฎหมายเพื่อการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และปกครองสงฆ์
๔. ทำให้สามารถเสนอแนะแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแนวทางในแผนพัฒนาชาติด้านพระพุทธศาสนาเพื่อปรับปรุงวิธีการทางการปกครองคณะสงฆ์ให้มีคุณธรรมโดยการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และปกครองสงฆ์
๕. ทำให้ได้รูปแบบหลักการและกระบวนการลงโทษผู้กระทำความผิดที่เหมาะสมและเกิดความยุติธรรมกับสังคมสงฆ์และเพื่อปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา

บทที่ ๒

พัฒนาการเกี่ยวกับการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์

การศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และปกครองสงฆ์ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาความเป็นมาสภาพปัญหามาแล้ว ในส่วนนี้จะศึกษาถึงพัฒนาการเกี่ยวกับการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์ และศาลปกครองสงฆ์ โดยแยกศึกษาออกเป็น ๒ ส่วนคือ ๑)พัฒนาการในการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์ และ ๒) พัฒนาการในการจัดตั้งศาลปกครองสงฆ์

๒.๑ พัฒนาการในการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์

ศึกษาถึงวิวัฒนาการความยุติธรรมในหมู่สงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาล จนถึงปัจจุบันเพื่อเป็นแนวทางในการจัดตั้ง “ศาลวินัยสงฆ์” กฎหมายในพระพุทธศาสนา คำที่ใกล้ที่สุด ตรงที่สุด ก็คือคำว่า “วินัย” หรือถ้าเรียกเป็นข้อ ๆ ก็คือสิกขาบท คำว่าวินัยหมายถึง “กฎสำหรับฝึกอบรมกายวาจา”^๑ เพราะเป็นเครื่องป้องกันความประพฤตินี้ไม่เหมาะสมทางกายและทางวาจา พระวินัยในพระพุทธศาสนาถือว่ามีความสำคัญมากเพราะเป็น ๑ ใน ๓ ของพระไตรปิฎกเรียกว่า “พระวินัยปิฎก”^๒ ศึกษาพระวินัย และกฎหมายในพระไตรปิฎกเพื่อเป็นแนวทางในการจัดตั้ง “ศาลวินัยสงฆ์”

๒.๑.๑ การอุปสมบทเป็นพระภิกษุ

สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงอุปสมบทให้แก่สาวกด้วยพระองค์เองเรียกว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” ต่อมาเมื่อมีผู้อุปสมบทมากขึ้นจึงทรงเปลี่ยนมาเป็น “ติสรณคณอุปสัมปทา” ครั้นมีพุทธบริษัท ๔ ครบแล้วด้านพิธีกรรมจึงเกิดคณะกรรมการการกสงฆ์ขึ้นพิธีกรรมอุปสมบททรงอนุญาตให้คณะสงฆ์ทำ “ญัตติจตุตถกรรมวาจาอุปสัมปทา” ประเทศที่เป็นมัยยมประเทศมีภิกษุมากกำหนดตั้งแต่ ๑๐ รูปขึ้นไป ส่วนปัจจุบันชนบทหาภิกษุยาก กำหนดตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป การบวชพระเรียกว่า “อุปสมบท” ส่วนการบวชสามเณรเรียกว่า “บรรพชา” สำหรับประเทศไทยธรรมเนียมบรรพชาเป็นสามเณรรับไตรสรณคมน์ก่อนแล้ว จึงอุปสมบทในที่หลัง เรียกรวมว่า “บรรพชาอุปสมบท”^๓

^๑ วินัยโต เจว กายวาจานัน

^๒ ในยุคต้นพรรษาของพระพุทธเจ้ายังไม่ได้บัญญัติวินัยคือศีล ๒๒๗ ข้อขึ้นแม้แต่ข้อเดียว ทั้งนี้เพราะพระอรหันต์ทั้งหลายนั้นเป็นผู้มีกิเลสเบาบาง มีวินัยในตัวเองคือมีสัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ ปกครองตนเองได้ นอกจากนี้ในพุทธกาลของพระวิปสสี พระสิขี และพระเวสสภู เป็นต้น ก็ไม่มีการบัญญัติพระวินัยคือศีล ๒๒๗ ข้อเลยแม้แต่ข้อเดียว อ้างในพระวินัยปิฎก เล่ม ๑ มหาวิภังค์ ปฐมภาค ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล,มก.เล่ม ๑ หน้า ๓๔๔

^๓ อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม ,อ้างถึงในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,พระไตรปิฎกภาษาไทย ตอนพระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑ วินัย ๔ (กรุงเทพฯ:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๙),หน้า ๙๘

พุทธานุญาต ๕ ประการในการอุปสมบท ๑) วัตถุประสงค์ ผู้อุปสมบทจะต้องเป็นมนุษย์เพศชายมีอายุไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปีนับแต่เกิดมีสภาพบุคคล^๕ ไม่เคยทำผิดและต้องโทษ ร้ายแรง ไม่เคยต้องพาราชิกมาก่อน อวัยวะไม่พิการ ไม่มีโรคเรื้อรังและร้ายแรงไม่มีหนี้สินล้นพ้นตัว ๒) ปริศนาคือความพร้อมจำนวนภิกษุผู้เข้าพิธีอุปสมบทในมัธยมประเทศตั้งแต่ ๑๐ รูป (ทสวรรณ) ขึ้นไป ส่วนในปัจจุบันชนบทตั้งแต่ ๕ รูป (ปัญจวรรค) ขึ้นไป ๓) สีมัสมาบัติ คือความพร้อมมูลแห่งสีมา หมายถึง สงฆ์เข้าร่วมพิธีพร้อมเพรียงโดยชอบธรรมในการประกอบพิธี ๔) บุรพกิจ (สมมติ) คือกิจเบื้องต้นในการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้เข้าอุปสมบท มีภิกษุผู้รับรองหรือชักนำเข้าหมู่(สงฆ์)ซึ่งเรียกว่า อุปัชฌาย์พร้อมด้วยอภิสมาจารพร้อมมูล การทำบุรพกิจต้องทำให้เสร็จก่อนสวดประกาศให้ถูกต้องตามธรรมเนียม ๕) กรรมวาจาสมมติ คือความสมบูรณ์แห่งการเปล่งวาจาสวดในการทำพิธีอุปสมบท เริ่มจากการสวดประกาศรับเป็นภิกษุเข้าหมู่ ประกาศนั้นมี ๔ เที้ยว เที้ยวแรกเป็นคำเผด็จสงฆ์ขอให้อุปสมบทผู้มีชื่อเรียกว่า “ญัตติ” ประกาศอีก ๓ เที้ยวเรียกว่า “อนุสาวนา” ถ้าภิกษุรูปใดรูปหนึ่งคัดค้านการอุปสมบทจะไม่สำเร็จได้ และถือการนิ่งว่าเป็นการยอมรับผู้นั้นเข้าหมู่ ในคำสวดประกาศจะต้องถูกต้องตามอักขรวิธี ต้องออกชื่อผู้ขออุปสมบท ชื่ออุปัชฌาย์ให้ชัดเจนเรียกว่า “กรรมวาจาสมมติ”^๖

๒.๑.๒ บัญญัติพระวินัยสงฆ์

พระวินัย คือกฎหมายและขนบธรรมเนียมของพระภิกษุเรียกว่าพระวินัยคู่กับพระธรรม ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติทางใจ รวมเรียกว่า “พระธรรมวินัย”^๗ เพื่อเป็นระเบียบข้อบังคับและความดีงามด้านขนบธรรมเนียมประเพณีให้การบริหารการคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อยเกิดความเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็นและเพื่อป้องกันความเสื่อมเสียแห่งคณะสงฆ์ โทษสำหรับผู้ล่วงละเมิดพระวินัยด้วยการปรับอาบัติหนักหรือเบาตามความผิด และทรงตั้งขนบธรรมเนียมฝ่ายสงฆ์เพื่อชักนำความประพฤติอันดีแก่ภิกษุสงฆ์ให้นำเลื่อมใส^๘ เรียกว่า “อภิธมาจาร”

^๕ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๑๕ สภาพบุคคลเริ่มแต่คลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย,มาตรา ๑๙ บุคคลย่อมพ้นจากภาวะผู้เยาว์และบรรลุนิติภาวะเมื่อมีอายุยี่สิบปีบริบูรณ์ และเหตุที่พระอุปัชฌาย์อนุญาตให้บวชได้ก่อนมีอายุครบบรรลุนิติภาวะถือตาม มาตรา ๑๕ วรรคสอง ทารกในครรภ์มารดาที่สามารถมีสิทธิต่างๆ ได้หากว่าภายหลังคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก ประด้วยหลักปฐมชีพของมนุษย์ตามแนวคิดของพระพุทธเจ้า ในนันทกยัษสูตรถือหลักปฐมชีพคือมีชีวิตของทารกในครรภ์ตั้งแต่ขึ้น กลละรูปส่วนปฐมชีพตามหลักทางการแพทย์ตามหลักวิทยาศาสตร์(Fetus)ถือว่าเมื่อมีหัวใจเต้นแล้วคืออายุ ๒๙ วัน ทั้งสามหลักนี้จึงประกอบเชื่อมโยงกันทำให้มนุษย์มีสภาพบุคคล

^๖ ประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๑๘ โทษสำหรับลงแก่ผู้กระทำความผิด (๑)ประหารชีวิต (๒)จำคุก (๓)กักขัง (๔)ปรับ (๕)ริบทรัพย์สิน

^๗ คู่มือนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี,วิชาวินัยมุขและเบญจศีล-เบญจธรรม,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,หน้า ๕

^๘ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ,วินัยมุขเล่ม ๑ (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย ,๒๕๓๖)หน้า คำนำ

^๙ คู่มือนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี,วิชาวินัยมุขและเบญจศีล-เบญจธรรม,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,หน้า ๑๓

พระวินัยสงฆ์แยกเป็นสองส่วนคือ ๑) พระพุทธบัญญัติ พระพุทธบัญญัติคือข้อห้ามไม่ให้ปฏิบัติ มีจุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายหากมีการล่วงละเมิด ท่านปรับอาบัติหนักเบาตามความผิดที่บัญญัติไว้ ๒) อภิสมจาร อภิสมจาร หมายถึง ธรรมเนียมหรือมารยาทต่าง ๆ ที่ควรปฏิบัติตามของภิกษุ เพื่อให้มีอาจารย์เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของผู้พบเห็น

ส่วนประกอบวินัยสงฆ์คือสิกขาบทมีมูลบัญญัติ และอนุบัญญัติเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในสิกขาบท ภิกษุที่เป็นต้นแห่งการบัญญัติสิกขาบทเรียกว่า “อาทิกัมมิกะ”^{๙๙} พระภิกษุที่ประพฤติละเมิดสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้นั้นเป็นความผิดเรียกว่า “ต้องอาบัติ” มีโทษเรียกว่าปรับอาบัติไว้ตามระดับของความผิดที่ก่อให้เกิดความเสียหายมากหรือน้อยตามลำดับ^{๑๐๐}

ภิกษุอันเป็นต้นเหตุการบัญญัติสิกขาบทท่านแรกหรือที่เรียกว่า “อาทิกัมมิกะ” เกิดขึ้นภายหลังพุทธพรรษาที่ ๑๒ ได้มีเหตุการณ์พระสุทินเสพเมถุนธรรม^{๑๐๑} กับอดีตภรรยาที่ปามหาวัน ทำให้เกิดความเสียหายต่างพร้อมแก่คณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงเรียกประชุมสงฆ์ขึ้น พระอานนทร์รับเป็นสังฆจะไม่เป็นปรปักษ์ต่อตนเอง พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า พระธรรมวินัยไม่มีผลย้อนหลังไปถึงขณะที่เกิดเหตุพระสุทินเสพเมถุน พระพุทธองค์จึงได้บัญญัติสิกขาบทให้มีผลสืบไปในภายหน้าถือเป็นความผิด ดังนั้นสิกขาบทดังกล่าวจึงเป็นหลักการให้เกิดประณมปาราชิก^{๑๐๒} (ปรัมปาราชิก)

๒.๑.๓ อานิสงส์พระวินัย

อานิสงส์ส่วนตัวของผู้รักษาพระวินัยคือเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเดือดเนื้อร้อนใจ (วิปฏิสาร) เพราะไม่ต้องถูกลงโทษ ถูกจับกุม ถูกดูหมิ่นดูแคลน ผู้ปฏิบัติเกิดความเข้มแข็ง เบิกบานใจ คนสรรเสริญชื่นชม เมื่อเข้าหมู่สงฆ์มีความองอาจ ไม่สะทกสะท้าน เพราะไร้มลทิน^{๑๐๓}

จุดมุ่งหมายแห่งการบัญญัติพระวินัย ๘ ข้อ (อานิสงส์ที่เกี่ยวกับสังคโลก) ๑) เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นคนเหี้ยมโหด ๒) เพื่อป้องกันไม่ให้หลอกลวงชาวโลกเลี้ยงชีพ ๓) เพื่อป้องกันความดื้อรั้น ๔)

^{๙๙} อาทิกัมมิกะ หมายถึง ต้นบัญญัติแห่งพระธรรมวินัย พระธรรมวินัยไม่มีผลย้อนหลังจะบังคับในภายหน้าสืบไป เทียบกับประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒ วรรคแรก “บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิด และกำหนดโทษไว้และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย”

^{๑๐๐} คู่มือนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี, วิชาวินัยมุขและเบญจศีล-เบญจธรรม, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๓ หน้า ๑๕

^{๑๐๑} พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงกาลแห่งการบัญญัติสิกขาบทและแสดงปาฏิโมกข์ว่า จะกระทำเมื่อ “มีอาสาฬหสูตานิยธรรม คือธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ เช่น การเสพเมถุน การลักทรัพย์ การอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน เป็นต้น เกิดขึ้นในสงฆ์หรือในศาสนานี้” เมื่อใดอาสาฬหสูตานิยธรรมเหล่านั้นปรากฏขึ้น เมื่อนั้นพระศาสดาจึงจะบัญญัติสิกขาบทแสดงปาฏิโมกข์แก่สาวก เพื่อกำจัดอาสาฬหสูตานิยธรรมเหล่านั้น

^{๑๐๒} คำว่า ประณมปาราชิก ใช้เป็นทางราชการสำหรับประเทศไทยเป็นต้นมา เช่นพระราชบัญญัติอิทธิพลประณมปาราชิก พุทธศักราช ๒๔๖๓ ในพระบรมราชโองการพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร

^{๑๐๓} พระสงฆ์ปฏิบัติพระธรรมวินัยเป็นนิจ ทำให้เกิดองค์คุณสากลทุกศาสนาอย่างน้อย ๓ ประการคือ ๑. มีความสุขุมรอบคอบ (Prudence) ๒. มีความพอเหมาะพอควร (Temperance) ๓. มีความกล้าหาญเยือกเย็น (Fortitude)

เพื่อป้องกันความประพฤติเลวทราม ๕) เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหาย ๖) เพื่อป้องกันความเล่นชุกชน ๗) เพื่อคล้อยตามความนิยมของคนในครั้งนั้น ๘) เพื่อให้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติอันเป็นเอกลักษณ์ของภิกษุ

ประโยชน์ของการบัญญัติพระวินัย ๑๐ ข้อ (อานิสงส์ที่เกี่ยวข้องกับสังคัมสงฆ์) ๑) เพื่อความดีงามแห่งสงฆ์ ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก๋ยาก ๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๕) เพื่อระวังอาสวะที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ๖) เพื่อป้องกันอาสวะที่เกิดขึ้นในอนาคต ๗) เพื่อความเลื่อมใสของชนผู้ยังไม่เลื่อมใส ๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของชนผู้เลื่อมใสแล้ว ๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑๐) เพื่ออนุเคราะห์พระวินัย

สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ บาลีพระสูตรระบุว่า สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์มีเพียง ๑๕๐ ข้อเท่านั้น^{๑๔} แต่ที่พระสงฆ์สวดกันในวันพระปาติโมกข์นั้นมี ๒๒๗ ข้อ โดยยึดถือเอาตามคัมภีร์วิภังค์แห่งสิกขาบท คือเพิ่ม อนียต ๒ และเสขียวัตถ ๗๕ เข้ามาด้วย จึงรวมเป็น ๒๒๗ ข้อ (อาบัติ ๗ อย่าง) ดังนี้ ๑) ปาราชิก ๔, ๒) สังฆาทิเสส ๑๓, ๓) อนียต ๒, ๔) นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐, ๕) สุทธิกปาจิตติย ๙๒, ๖) ปาฏิเทสนียะ ๔, ๗) เสขียวัตถ ๗๕, ๘) อธิกรณสมณะ ๗

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเพื่อนำวินัยสิกขาบท ปาราชิก ๔ และสังฆาทิเสส ๑๓ (เฉพาะสังฆาทิเสส สิกขาบทที่อาจมีใจทกล่าวหา ร้องเรียนหรือฟ้องต่อศาลวินัยสงฆ์เท่านั้น ส่วนสังฆาทิเสสที่พระภิกษุกระทำล่วงละเมิดเป็นการส่วนตัวโดยแท้จะไม่นำมาพิจารณา)

๒.๒ ความผิดพระวินัยชั้นปาราชิก^{๑๕}

เป็นสิกขาบทที่มีโทษหนักสุด (ครุกาบัติ) ไม่สามารถแก้ไขได้ (อเทกิจฉา) เมื่อภิกษุล่วงละเมิดจะต้องพ้นจากความเป็นภิกษุ ประดุจโทษประหารชีวิตของทางโลก ปาราชิกทั้ง ๔ สิกขาบทเกิดขึ้นโดยสมุฏฐานมีเจตนา^{๑๖} สิกขาบทที่ ๑ และที่ ๔ เป็นอนาถัตติกะ คือไม่ต้องเพราะสั่งให้ผู้อื่นทำ สิกขาบทที่ ๒ และที่ ๓ เป็นสาถัตติกะคือแม้สั่งให้ผู้อื่นทำผู้สั่งก็ต้องอาบัติด้วย ปาราชิกสิกขาบททั้ง ๔ ข้อนี้หากภิกษุล่วงละเมิดถือว่ากระทำความผิดอย่างเดียวยจะเป็นความผิดทั้งทางวินัยและผิดตามกฎหมายอาญาของไทยด้วย^{๑๗} เมื่อภิกษุล่วงละเมิด แม้เพียงข้อใดข้อหนึ่ง ย่อมอยู่กับภิกษุทั้งหลายไม่ได้ หากสงสัยว่าได้ (อสวาโส) แม้จะขออุปสมบทอีก ก็ไม่สำเร็จเป็นภิกษุที่ชอบด้วยธรรมวินัยแล้วเป็น

^{๑๔} คู่มือนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี, วิชาวินัยมุขและเบญจศีล-เบญจธรรม, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ๒๕๓๓ หน้า ๑๗

^{๑๕} ปาราชิก หมายถึงโทษหนักที่สุดทางพระวินัย ภิกษุใดกระทำความผิดต้องโทษปาราชิกแล้ว จะขาดจากความเป็นพระภิกษุทันทีที่กระทำความผิดนั้น ไม่ว่าผู้อื่นจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม และห้ามบวชอีกตลอดชีวิต เปรียบเสมือนโทษประหารชีวิตทางโลก

^{๑๖} มีข้อยกเว้นที่เรียกว่า “อนาปัตติวาร” คือข้อยกเว้นสำหรับบุคคลผู้ล่วงละเมิดสิกขาบทโดยไม่ต้องอาบัติ เช่น ปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้นไม่ปรับอาบัติปาราชิกแก่ภิกษุผู้ข้ามนุชยในกรณี ภิกษุไม่มีเจตนา ภิกษุไม่รู้ ภิกษุไม่ประสงค์จะฆ่า ภิกษุวิกลจริต ภิกษุมีจิตฟุ้งซ่าน ภิกษุมีจิตกระสับกระส่ายเพราะทุกขเวทนา และภิกษุต้นบัญญัติ :อ่านเปรียบเทียบกัน การกระทำโดยเจตนา ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๕๔

^{๑๗} เรียกตามภาษาลาตินว่า Mala insee คือผิดทั้งกฎหมายบ้านเมืองและผิดกฎของสมาชิกที่ตนสังกัดด้วย (ในที่นี้หมายถึงผิดทั้งกฎหมายอาญาและพระวินัยบัญญัติ แต่ถ้าทำผิดพระวินัยเพียงอย่างเดียวไม่ผิดกฎหมายอาญาเรียกว่า Malaprohibita)

อาบัติประเภทอทกัจฉา (แก้ไขไม่ได้) อนุวเสส (หาส่วนเหลือมิได้) มูลเฉท (ตัดรากเหง้า) ปาราชิก มีความหมาย ๓ นัย คือ ๑) เป็นคุณบทของอาบัติ แปลว่า ยังผู้ต้องให้พ่าย ๒) เป็นคุณบทของบุคคล แปลว่า ผู้พ่าย ๓) เป็นคุณบทของสิกขาบท แปลว่า ปรับอาบัติปาราชิก^{๑๘}

๒.๓ ความผิดพระวินัยชั้นสังฆาติเสส ๑๓

คำว่า “สังฆาติเสส” แยกเป็น ๒ คำ สังฆะ แปลว่า สงฆ์ ส่วนเสสสะ แปลว่า เศษ หรือที่เหลือ มีความหมาย ๒ นัย คือ ๑) เป็นชื่อของอาบัติ แปลว่า ความละเมิดมีสงฆ์ในกรรมเบื้องต้นและกรรมอันเหลือ คือสงฆ์เป็นผู้ปรับโทษให้อยู่กรรม และสงฆ์เองเป็นผู้ปรับอาบัติ (จะพ้นจากอาบัติได้ต้องอาศัยสงฆ์ทุกชั้นตอน) และ ๒) เป็นชื่อของสิกขาบท แปลว่า ปรับอาบัติสังฆาติเสส ซึ่งเป็นอาบัติรองลงมาจากอาบัติปาราชิก แต่ยังเป็นประเภทอทกัจฉา คือยังสามารถแก้ไขได้ ยังไม่ถึงกับขาดจากความเป็นภิกษุ แต่ “ต้องอยู่ปริวาสกรรม” ซึ่งต้องอาศัยสงฆ์ทุกชั้นตอนในการทำให้ตนเองออกจากอาบัตินี้ กล่าวคือสงฆ์เป็นผู้ปรับโทษให้อยู่กรรม ในขณะที่ประพฤตินานัด สงฆ์ก็ต้องเป็นผู้สอดส่องดูแลพฤติกรรม (ถ้าหากไม่เป็นไปตามกฎที่วางไว้ก็ต้องเริ่มต้นใหม่) แม้แต่ชั้นตอนสุดท้ายในการสวดอัมภภาน์ก็ต้องขอจากสงฆ์อีกจำนวน ๒๑ รูป จึงจะพ้นอาบัติกลับมาเป็นภิกษุผู้บริสุทธิ์ตามเดิมได้ อาบัติสังฆาติเสส มีทั้งหมด ๑๓ ข้อ โดย ๙ ข้อแรกเป็นปฐมาปัตติกะ คือทำให้ต้องอาบัติตั้งแต่แรกทำ ส่วน ๔ ข้อหลัง เป็น ยาวตตยิกะ คือทำให้ต้องอาบัติต่อเมื่อสงฆ์สวดประกาศห้ามครบ ๓ ครั้ง

๒.๔ อธิกรณ์และวิธีระงับอธิกรณ์ในสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาล การแก้ไขหรือปฏิบัติในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ พระพุทธเจ้าได้ออกแบบพุทธวิธีทางการปฏิบัติพระธรรมวินัยเพื่อควบคุมความประพฤติของสงฆ์ให้อยู่ในระเบียบแบบแผนอันดีงามทรงไว้เป็นข้อปฏิบัติเพื่อระงับ (สมณะ) ใช้เฉพาะพระภิกษุและภิกษุณีเท่านั้น มิได้บังคับกับคฤหัสถ์ โดยเหตุผลความขัดแย้งของคฤหัสถ์นั้นหากเป็นการถกเถียงกันระหว่างบุคคลในครอบครัวก็อาจใช้กับสังคมคฤหัสถ์ได้ แต่ถ้าเป็นความขัดแย้งในสังคมทั่วไปก็คือเอากฎหมายของบ้านเมืองเป็นเครื่องมือในการตัดสินชี้ขาดถือได้ว่าเป็นการผสมผสานระหว่างวิถีโลกและวิถีธรรมเข้าด้วยกัน คล้ายกับหลักอภิธานยธรรมที่ได้มีการนำแนวทางที่เจ้าลิจฉวีเคยปฏิบัติมาเป็นฐานเพื่อประยุกต์ให้พระภิกษุให้นำไปปฏิบัติ ในเบื้องต้นนี้จะกล่าวถึงอธิกรณ์และวิธีระงับอธิกรณ์เพื่อให้เห็นจินตภาพหลักการที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้คือ

๒.๔.๑ อธิกรณ์ อธิกรณ์หมายถึง การบังเกิดเป็นมูลคดีแก่สงฆ์และคณะสงฆ์โดยสาขะคดีแล้วจะต้องจัด ต้องทำ เรื่องที่สงฆ์ต้องดำเนินการ มี ๔ อย่าง คือ ๑) วิวาทาธิกรณ์ การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย ๒) อนุวาทาธิกรณ์ การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ ๓) อาปัตตาธิกรณ์ การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ ๔) กิจจาธิกรณ์ กิจธุระต่างๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ เช่น ให้อุปสมบท ให้ผ้ากฐิน ในภาษาไทยอธิกรณ์มีความหมายเลื่อนกลางลงและแคบเข้า

^{๑๘} คู่มือนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี, วิชาวินัยมุขและเบญจศีล-เบญจธรรม, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ๒๕๓๓ หน้า ๒๐

กลายเป็นคดีความ นอกจากนี้ในกฎหมายลักษณะผัวเมียมีพระบาลีในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์กล่าวว่า “ชายมปติกสส วิปตฺติเกทา” โดยเนื้อความอันว่าประภทแห่งผัวเมียอันจะบังเกิดอริกรรมเป็นมูลคดีต่างๆ อริกรรมมีรายละเอียดดังนี้

วิวาทิกรณ วิวาทิกรณ หมายถึง การทะเลาะ การโต้แย้งกัน ที่สงฆ์จะต้องดำเนินการพิจารณาระงับเสีย วิวาทิกรณ มาจากคำว่า “วิวาท” คือการทะเลาะ การโต้แย้ง การว่าไปคนละทาง การไม่ลงรอยกัน สนธิกับคำว่า “อริกรรม” คือ เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดทำ เรื่องที่สงฆ์ต้องดำเนินการ สามารถจำแนกได้ ๙ คู่คือ^{๑๙}

- ๑.) วิวาทกันว่าด้วยข้อนี้เป็นธรรม ข้อนี้ไม่เป็นธรรม
- ๒.) ข้อนี้เป็นวินัย ข้อนี้ไม่เป็นวินัย
- ๓.) ข้อนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ ข้อนี้พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสไว้
- ๔.) ข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงประพฤติมา ข้อนี้พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงประพฤติมา
- ๕.) ข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ข้อนี้พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้
- ๖.) ข้อนี้เป็นอาบัติ ข้อนี้ไม่เป็นอาบัติ
- ๗.) ข้อนี้เป็นอาบัติเบา ข้อนี้เป็นอาบัติหนัก
- ๘.) ข้อนี้เป็นอาบัติมีส่วนเหลือ ข้อนี้เป็นอาบัติไม่มีส่วนเหลือ
- ๙.) ข้อนี้เป็นอาบัติหยาบคาย ข้อนี้ไม่เป็นอาบัติหยาบคาย

สาเหตุการเกิดวิวาทิกรณ คือมูลเหตุแห่งการเถียงกันปรารภกัน มี ๒ ประการคือ

- ๑.) วิวาทิกรณด้วยความปรารถนาดี คือเห็นแก่พระธรรมวินัย และมีจิตประกอบด้วย โลกยะ(ไม่มีความโลภ) โทสะ (ไม่มีความโกรธ) โมหะ(ไม่มีความหลง)
- ๒.) วิวาทิกรณด้วยปรารถนาเลว คือก่อขึ้นด้วย ทิฐิมานะ แม้รู้ว่าผิดก็ขึ้นทำ ยังมีจิตประกอบด้วย โลกยะ (ความโลภ) โทสะ (ความโกรธ) โมหะ(ความหลง)

กรณีศึกษาวิวาทิกรณสมัยพุทธกาล ในโกสัมพีชนธกะ^{๒๐} ในสมัยพุทธกาลขณะที่พระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ที่โฆสิตาราม นครโกสัมพี มีภิกษุที่เป็นคณาจารย์ ๒ รูป^{๒๑} ต่างก็มีลูกศิษย์จำนวนมากกันทั้งสองฝ่าย ชื่อพระธรรมธร กับพระวินัยธร วันหนึ่งพระธรรมธรได้เข้าไปในห้องน้ำ ใช้น้ำแล้วเหลือไว้นิดหนึ่ง เมื่อพระวินัยธรเข้าไปเจอจึงได้ตำหนิพระธรรมธร พระธรรมธรเห็นว่าเป็นอาบัติทุกกฎ จึงได้ยอมรับผิดนั้น แต่พระวินัยธรรนำเรื่องเล็กน้อยนี้ไปพูดกับลูกศิษย์ของตนว่าพระธรรมธรขนาดทำผิดแล้วยังไม่รู้สึกรู้สีกตัวอีก ต่อมาลูกศิษย์ของพระธรรมธรก็ได้พูดถากถางทำนองเดียวกันกับลูกศิษย์ของพระวินัยธรรว่าอาจารย์ของพวกเขาทำผิดแล้วยังไม่รู้สึกรู้สีก น่าละอายนัก ฝ่ายลูกศิษย์ก็นำเรื่องนี้ไปปรึกษากับพระธรรมธร พระธรรมธรได้ฟังดังนั้น จึงพูดว่าทำไมพระวินัยธรจึงพูดอย่างนี้ เราทำผิดกฎก็ยอมรับผิดและแสดงอาบัติไปแล้วไหนจึงพูดถากถากแบบนี้เล่าจึงพูดกับลูกศิษย์ว่า พระวินัยธรพูดเท็จและทั้งสองฝ่ายก็ได้เกิดทะเลาะวิวาทกันเพราะเหตุเพียงเล็กน้อยนั้น จนทำให้ชาวบ้าน

^{๑๙} วิ.จ. (บาลี) ๖/๖๓๓/๒๙๙

^{๒๐} วิ.มหา. (ไทย) ๕/๒๓๘-๒๖๐/๒๔๕-๒๗๗

^{๒๑} พระธรรมธรคือพระที่เคร่งครัดทางพระธรรม มีความรู้เกี่ยวกับหลักธรรม/พระวินัยคือพระที่เคร่งครัดทางวินัยมีความรู้เกี่ยวกับพระวินัย

เกิดความแตกแยกกันเป็นฝักเป็นฝ่าย พระวินัยธรได้สวดประกาศลง “อุกเขปนียกรรม”^{๒๒} แก่พระธรรมธร ฝ่ายพระธรรมธรก็ไม่ยอมรับเพราะท่านถือว่าท่านไม่ผิด เรื่องลูกกลามใหญ่โต พระพุทธเจ้าทรงเตือนสติเรื่องก็ยังไม่ยุติ ชาวบ้านไม่พอใจจึงพากันงดทำบุญ ภิกษุเหล่านั้นเมื่อได้รับความลำบากก็รู้สึกสำนึกในวิเวกธรรมนั้น พอออกพรรษาแล้วจึงไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และยอมรับข้อวิเวกที่มีต่อกัน เรื่องราวจึงยุติลงด้วยดี

อนุวาทาธิกรณ์

อนุวาทาธิกรณ์ คือการโจทก์ฟ้องร้องภิกษุที่ประพฤติผิดหลักประพฤติพรหมจรรย์ เพราะละเมิดสิกขาบทและมีกริยามารยาทไม่เหมาะสม เลี้ยงชีพในทางที่ผิดศีลธรรมและกฎหมาย ความเห็นไม่ตรงตามพระธรรมวินัยทำให้ประพฤติผิดเพี้ยน พระพุทธองค์ทรงกำหนดให้สงฆ์ดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยว่าจริงหรือไม่จริงเพื่อยุติข้อปัญหาดังกล่าวตั้งแต่การพิจารณามูลเหตุพิจารณาเจตนาของผู้ฟ้องร้องว่ามีเจตนาดีหรือแกล้งโจทก์ให้อันเสียหาย

อนุวาทาธิกรณ์ หมายถึงการโจทก์ที่จัดเป็นอธิกรณ์ เป็นการกล่าวหากัน เป็นการฟ้องร้องกันในเรื่องความผิดหรือความเสียหาย อนุวาทาธิกรณ์มาจากคำว่า “อนุวาท” คือการโจทก์^{๒๓} การฟ้องการกล่าวหาด้วยกันด้วยอาบัติ จำแนกเป็น ๔ อย่างคือ

- ๑) ศีลวิบัติ ความเสียหายด้านศีล เกิดจากการละเมิดสิกขาบทต่าง ๆ
- ๒) อาจารย์วิบัติ ความเสียหายด้านกริยามารยาท เกิดจากการมีมารยาททราม ขาดสำรวมระวังแก่ เพศ กาล สถานที่ ชุมชน เป็นต้น
- ๓) ทิฏฐิวิบัติ ความเห็นผิดธรรม ผิดวินัย เกิดจากการมีความคิดเห็นไม่ตรงตามพระธรรมวินัย
- ๔) อาชีวิวิบัติ ความเสียหายแห่งการเลี้ยงชีพ เกิดจากการเลี้ยงชีพในทางผิดศีลธรรมและกฎหมาย

อนุวาทาธิกรณ์ ด้วยการโจทก์ฟ้องร้องการต้องอาบัติมีมูล ๑) เรื่องที่ได้เห็นเอง ๒) เรื่องที่ได้ยินเองหรือมีผู้บอกและเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง ๓) เรื่องที่เว้นจาก ๒ สถานนั้น แต่สงสัยหรือรังเกียจโดยอาการเช่นได้ยินว่าของชั้นหนึ่งหายไป และได้ไปพบของชั้นนั้นที่กุฏิของพระภิกษุหนึ่งเป็นต้น

มูลแห่งอนุวาทาธิกรณ์คือ

๑) จิตที่เป็นกุศล ประกอบด้วย อโลภะ อโทสะ อโมหะ แล้วโจท

๒) จิตที่เป็นอกุศล ประกอบด้วย โลภ โกรธ หลง แล้วโจท

ภิกษุผู้ปรารถนาจะโจทภิกษุอื่นนั้น พึงตั้งอยู่ในธรรม ๕ ข้อคือ

๑) จักพูดโดยกาละ จักไม่พูดโดยอกาละ

๒) จักพูดด้วยคำจริง จักไม่พูดด้วยคำเท็จ

๓) จักพูดด้วยคำสุภาพ จักไม่พูดด้วยคำหยาบ

๔) จักพูดด้วยคำประกอบด้วยประโยชน์ จักไม่พูดด้วยคำไร้ประโยชน์

๕) จักมีเมตตาจิตพูด จักไม่เพ่งโทษพูด

^{๒๒} อุกเขปนียกรรม เป็นวิธีการลงโทษสงฆ์ที่กระทำความผิดภิกษุต้องอาบัติแล้ว ไม่ยอมรับว่าเป็นอาบัติ

^{๒๓} วัตถุแห่งการโจทก์มี ๓ ประการคือ ๑) ได้เห็น ๒) ได้ยิน ๓) รังเกียจ

อาบัติตาริกรณ^{๒๔}

อาบัติตาริกรณ^{๒๕} หมายถึงการต้องอาบัติ การถูกปรับอาบัติ เป็นอธิกรณโดยฐานเป็นเรื่องที่จะต้องระงับด้วยการแก้ไขปลดเปลื้องให้ออกจากอาบัตินั้นเสีย โดยการปลงอาบัติหรือการปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากอาบัติตามวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในพระวินัย การปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากอาบัติสามารถเรียกอีกอย่างว่า “การแสดงคืนอาบัติ” การแสดงคืนอาบัติคือการปฏิบัติตามวิธีที่กำหนดไว้ในพระวินัย เพื่อให้ภิกษุที่ต้องอาบัติพ้นจากมลทิน กลับมาบริสุทธิ์ดังเดิม

อาบัติตาริกรณ เป็นเรื่องเกี่ยวกับภิกษุละเมิดสิกขาบท หรือต้องอาบัติที่จะต้องระงับโดยการแสดงคืน ภิกษุที่ต้องอาบัติเมื่อรู้สึกสำนึกตัวว่าได้กระทำความผิด สงฆ์ให้โอกาสกลับเนื้อกลับตัว โดยการแสดงคืนอาบัติที่ต้องนั้นตามวิธีที่กำหนดไว้ในพระวินัย พระพุทธองค์ทรงให้เพื่อนภิกษุตักเตือนเมื่อเห็นการกระทำแล้วแสดงคืนอาบัติโดยสัญญาว่าจะไม่ประพฤตเช่นนั้นอีก การแสดงคืนอาบัติเป็นการป้องกันมิให้พระภิกษุกระทำความผิดซ้ำอีก การแสดงอาบัติถือว่าเป็นหน้าที่ภิกษุสงฆ์ต้องช่วยเหลือเพื่อนภิกษุที่ต้องอาบัติได้แสดงคืนอาบัติตามวิธีการระงับอาบัติตาริกรณที่ทรงกำหนดไว้โดยกำหนดให้สารภาพต่อหน้าเพื่อนภิกษุเพียงรูปเดียวก็พ้นได้

การต้องอาบัติตามศีล ๒๒๗ ข้อมีดังต่อไปนี้คือ ปาราชิก ๔ ข้อ สังฆาทิเสสมี ๑๓ ข้อ อนิยตมี ๒ ข้อ นิสสัคคียปาจิตตีย์มี ๓๐ ข้อ ปาจิตตีย์มี ๙๒ ข้อ ปาฏิเทสนียะมี ๔ ข้อ เสขิยะสารูปมี ๒๖ ข้อ โภชนปฏิสังยุตต์มี ๓๐ ข้อ ฌัมมเทศนาปฏิสังยุตต์มี ๑๖ ข้อ ปกิณสถะมี ๓ ข้อ และอธิกรณสมณะมี ๗ ข้อ

วิธีแสดงคืนอาบัติตามระดับความหนักเบาของอาบัติที่ต้อง ซึ่งแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๓ ประเภทคือ ๑)อาบัติหนักที่สุด ผู้ละเมิดจะขาดจากความเป็นภิกษุทันที ๒)อาบัติรองลงมาคือผู้ฝ่าฝืนยังไม่ขาดจากความเป็นพระภิกษุ แต่ต้องอยู่ปริวาสกรรมหรืออยู่มานัต เป็นการกักบริเวณประจานตัวเองตามกรรมวิธีของสงฆ์ การอยู่ปริวาสต่อหน้าสงฆ์ตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป แล้วให้อยู่มานัตครบ ๖ ราตรี เมื่อครบแล้วก็ไปขออภัยต่อสงฆ์ ๒๐ รูป จึงออกจากปริวาสได้ ๓)อาบัติเบา เมื่อต้องอาบัติจะต้อง “ปลงอาบัติ” เป็นการสารภาพต่อหน้าพระอิกรูปหนึ่งก็พ้นผิดและรับว่าจะระวังไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไป

กิจจาริกรณ

กิจจาริกรณ หมายถึงการทำงานหรือกิจอันจะพึงทำด้วยการประชุมสงฆ์ เช่นการอุปสมบท การนิคหกรรม กิจหรือการทำงานที่จัดว่าเป็นกิจไม่ใช่อธิกรณได้แก่ กิจที่ภิกษุทำแก่พระอาจารย์ พระอุปัชฌาย์ ส่วนการทำงานที่จัดว่าเป็นทั้งกิจและเป็นทั้งอธิกรณได้แก่ กิจที่ทำในรูปของสังฆกรรม พระพุทธองค์ทรงกำหนดระเบียบปฏิบัติไว้ทั้งจำนวนภิกษุ คุณสมบัติของภิกษุและวิธีดำเนินการ หากดำเนินการถูกต้องตามข้อกำหนดกิจจาริกรณเป็นอันระงับไป แต่ถ้าไม่ถูกต้องกิจเหล่านั้นยังคงเป็นอธิกรณอยู่ต่อไป ซึ่งสงฆ์จะต้องพร้อมเพรียงโดยชอบธรรม เป็นคณะสงฆ์ขึ้นตามกิจแต่ละประเภท เช่น

^{๒๔} อาบัติตาริกรณ คำว่า “อาบัติ” หมายถึง การล่วงละเมิดสิกขาบทหรือศีลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ โดยมี ๗ กองคือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ฤกษ์ยัย(ล่วงละเมิดที่หายาบ) ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ(ทำไม่ดี) และ ทุพภายิต (พูดไม่ดี)

^{๒๕} สนิท ศรีสำแดง ,(๒๕๔๓) นิติกรสงฆ์ เล่ม ๑ (กรุงเทพมหานคร:บริษัทคอมแพคท์พริ้นน์ จำกัด, หน้า ๙๖

จำนวน ๔ รูป จำนวน ๕ รูป จำนวน ๑๐ รูป จำนวน ๒๐ รูป ของแต่ละประเภทก็จึงจะชอบด้วยพระธรรมวินัย

อธิกรณ์เมื่อกล่าวโดยลักษณะแล้วมี ๔ ประเภท ๑)อธิกรณ์ที่สืบเนื่องมาจากการโต้แย้งกันกรณีพระธรรม พระวินัย ๒)อธิกรณ์อันสืบเนื่องด้วยละเมิดพระวินัย ๓)อธิกรณ์อันสืบเนื่องจากการยอมรับผิดและการรับโทษตามข้อกำหนดแห่งพระวินัย ๔)อธิกรณ์อันสืบเนื่องจากพระภิกษุสงฆ์ต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อความบริสุทธิ์แห่งหมู่สงฆ์

การระงับอธิกรณ์ในสมัยพุทธกาล

วิธีระงับอธิกรณ์ อธิกรณ์ที่เกิดขึ้นหากได้รับการแก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีทำให้สังคมสงฆ์และสังคมพุทธบริษัทมีความเรียบร้อยดีงาม มีความสามัคคีกัน จะทำให้ปัจจุบันและอนาคตในกิจพระพุทธานุศาสนาเจริญงอกงาม ถือว่าเป็นความมั่นคงแห่งพระศาสนาพระพุทธเจ้าทรงกำหนดวิธีระงับอธิกรณ์หรือ อธิกรณสมณะ^{๒๖} ตามประเภทต่าง ๆ เพื่อให้สงฆ์ดำเนินการตามหลักชอบด้วยพระธรรมวินัย ๗ ประการคือ^{๒๗}

๑. สัมมุขาวินัย

สัมมุขาวินัยหมายถึง ระเบียบอันพึงทำในที่พร้อมหน้า ได้แก่การระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าธรรม พร้อมหน้าบุคคล^{๒๘}

มูลเหตุที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติวิธีระงับอธิกรณ์สัมมุขาวินัย เนื่องจากในกาลครั้งนั้นขณะที่พระองค์ประทับอยู่ ณ พระเชตะวัน อารามของอนาถบิณฑิกคหบดี กรุงสาวัตถี พระฉัพพัคคีย์ (พระภิกษุ ๖ รูป) ได้กระทำความ ตัชชะนียกรรมบ้าง นิยสกรรมบ้าง ปัพพะชะนียกรรมบ้าง ปฏิสาร์นียกรรมบ้าง อุกเขปนียกรรมบ้าง แก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ลับหลังภิกษุอื่น ๆ ต่างกล่าวโทษติเตียน แล้วกราบทูลเรื่องนั้นให้พระพุทธองค์ทรงรับสั่งในที่ประชุมสงฆ์และรับสั่งถามภิกษุฉัพพัคคีย์ว่าได้ดำเนินด้วยประการต่าง ๆ ในที่สุดทรงบัญญัติพระวินัยความว่า “กรรมทั้ง ๖ ประการนั้น”^{๒๙} ภิกษุไม่พึงทำแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ลับหลัง ภิกษุใดทำต้องอาบัติทุกกฏ^{๓๐}

ทรงกำหนดเงื่อนไขของ สัมมุขาวินัยไว้ว่าต้องประกอบด้วยองค์ ๔ ประการคือ

(๑)พร้อมหน้าสงฆ์ หมายถึงผู้เข้าประชุมครบองค์สงฆ์ คือไม่น้อยกว่า ๕ รูป

^{๒๖} อธิกรณสมณะ หมายถึง ธรรมเครื่องระงับแห่งอธิกรณ์

^{๒๗} วิ.จ (บาลี)

^{๒๘} วิ.จ (บาลี)

^{๒๙} พระพุทธองค์ทรงจำแนกประเภทบุคคลผู้กระทำความออกเป็น ๖ ประเภทคือ ๑)อธรรมวาทีบุคคล ๒)ภิกษุอธรรมวาทีมารูป ๓)สงฆ์อธรรมวาที ๔)ธรรมวาทีบุคคล ๕)ภิกษุธรรมวาทีมารูป ๖)สงฆ์ธรรมวาที กรรมทั้ง ๖ ต้องทำเป็นสังฆกรรม อธิกรณสมณะ ทรงวางหลักในการตัดสินไว้ ๒ ข้อใหญ่ๆ คือ (๑)อธรรมวาทีบุคคล อธรรมวาทีบุคคลมารูป สงฆ์อธรรมวาที มีการขึ้นาธรรมวาทีบุคคลรูปเดียว หรือหลายรูป หรือสงฆ์ฝ่ายธรรมวาทีให้คล้อยตามความประสงค์ของตนโดยให้ยอมรับว่านั่นเป็นธรรม นั่นเป็นวินัย ถ้าฝ่ายธรรมวาทีให้คล้อยตาม เห็นด้วย อธิกรณนั้นถึงแม้จะระงับในท่ามกลางสงฆ์ บุคคล วัตถ ก็เชื่อว่าเป็นการระงับโดยชอบด้วยพระธรรมวินัยเพราะขัดหลักสัมมุขาวินัยข้อที่ ๔ คือ “ระงับพร้อมหน้าพระธรรมวินัย” (๒)ธรรมวาทีบุคคล ธรรมวาทีบุคคลหลายคน สงฆ์ธรรมวาทีให้ฝ่ายอธรรมวาทีคนเดียว หลายคน หรือสงฆ์อธรรมวาทีให้คล้อยตามและยอมรับว่าเป็นวินัย นี้เป็นธรรม ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับลงไป ชื่อว่าเป็นการระงับโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย เพราะไม่ขัดกับหลักสัมมุขาวินัย

^{๓๐} วิ.จ (บาลี) ๖/๕๘๕/๒๖๗

(๒)พร้อมหน้าบุคคล หมายถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นอยู่พร้อมกันในที่ประชุมสงฆ์

(๓)พร้อมหน้าวัตถุ หมายถึงเรื่องหรืออิทธิฤทธิ์ยกขึ้นมาเป็นมูลเหตุในการพิจารณา

(๔)พร้อมหน้าพระธรรมวินัย หมายถึงขั้นตอนในการพิจารณาวินิจฉัย ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย คือจะตัดสินว่าถูกหรือผิดต้องเป็นไปตามข้อพุทธบัญญัติ

วิธีระงับอิทธิฤทธิ์ซึ่งกระทำในที่พร้อมหน้า โดยหลักคือให้บุคคลที่เกี่ยวข้องในกรณีเรื่องนั้นทั้งโจทก์ จำเลย พยานและผู้มีส่วนรู้เห็นมาพร้อมหน้ากันเพื่อทำการไต่สวน สอบสวนโดยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้แสดงหลักฐานตามจริง ซึ่งกระทำต่อหน้าสงฆ์ไม่น้อยกว่า ๕ รูป เพื่อความรอบคอบในการตัดสินเรียกว่า “คณะ” หรือ “องค์คณะ”

๒. สติวินัย

สติวินัย หมายถึง วินัยอันสงฆ์พึงให้แก่พระชีนาสพที่ถึงพร้อมด้วยสติอันไพบูลย์ หรือระงับอิทธิฤทธิ์ด้วยสติ^{๓๑} โดยการประกาศสมมติให้ว่า เป็นผู้ที่มีสติสมบูรณ์ และการให้สติวินัยที่จัดได้ว่า “ชอบธรรม” นั้นต้องประกอบด้วยองค์ ๕ ประการคือ ๑)ภิกษุเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่ต้องอาบัติ ๒)ยื่นใจทักขณิน ๓)ภิกษุนั้นขอ ๔)สงฆ์ให้สติวินัยแก่ภิกษุนั้น ๕)สงฆ์พร้อมเพรียงกันโดยธรรมให้

ในสมัยพุทธกาล พระทัฬหฬลลาบุตรบรรลอรหันต์ตั้งแต่อายุยังน้อย แต่ปรารถนาจะทำประโยชน์ให้แก่สงฆ์โดยรับหน้าที่เป็นผู้จัดการเรื่องที่อยู่อาศัย และจัดภิกษุไปฉันในที่นิมนต์ คณะสงฆ์ไม่คัดค้าน ท่านได้ทำหน้าที่ได้ดีและเรียบบรรยากาศได้รับการยกย่อง ถึงแม้มีภิกษุมากล้นแก่งต่าง ๆ นานาแต่ท่านก็ได้บงพร่อง พระเมตติยะกับพระภุมมชกะเป็นพระบวชใหม่ได้รับการจัดอันดับในกิจนิมนต์ช้าและคนก็ไม่สนใจถวายอาหารดีๆ ได้เข้าใจผิดว่าพระทัฬหฬลบุตรกลั่นแกล้ง จึงหาเรื่องให้นางเมตติยาภิกษุณีใจท้ออาบัติปาราชิกว่าข่มขืนนาง เมื่อเรื่องถึงพุทธองค์ทรงสอบสวนในที่ประชุมสงฆ์^{๓๒} ให้สีกันางเมตติยาภิกษุณีเสีย สำหรับพระเมตติยะกับพระภุมมชกะเป็นภิกษุต้นบัญญัติอันเรียกว่า “อาทิกัมมิกะ” จึงพ้นความผิด^{๓๓}

๓. อมูฬหวินัย

อมูฬหวินัย หมายถึง “วินัยที่สงฆ์พึงให้แก่จำเลยผู้หายหลง” เป็นการที่ “สังฆสภา” ร่วมกันระงับอิทธิฤทธิ์โดยยกประโยชน์ให้แก่จำเลยที่ต้องอาบัติในขณะที่เป็นบ้า ซึ่งแม้จำเลยทำผิดจริงก็ไม่ถือว่าเป็นอาบัติ^{๓๔} เมื่อภิกษุนั้นหายจากความเป็นบ้าแล้วมีการโจทก์ด้วยอาบัติระหว่างเป็นบ้าไม่รู้จบ ทรงให้

^{๓๑} สติวินัยนี้ พึงให้แก่พระชีนาสพเท่านั้น ไม่พึงให้แก่ภิกษุอื่นโดยที่สุดแม้เป็นพระอนาคามี และการให้สติวินัยนี้ต้องให้แก่พระชีนาสพที่ถูกโจทก์เท่านั้น (“อโย ปน สติวินโย ชีนาสวสเสว ทาทพโพ น อณฺญสฺส อนตฺมโส อนาคามีโนปิ” วิ.ม.(บาลี) -/๑๙๕/๒๙๓)

^{๓๒} พระพุทธองค์แสดงการให้สติวินัยจัดว่าเป็นธรรม ต้องประกอบด้วย ๑)ภิกษุเป็นผู้หมดจดไม่ต้องอาบัติ คือเป็นพระอรหันต์ ๒)มีผู้โจทก์ท่านด้วยอาบัติ ๓)ท่านขอสติวินัยจากสงฆ์ ๔)สงฆ์สวดประกาศให้สติวินัยแก่ท่าน ๕)สงฆ์พร้อมเพรียงกันโดยชอบธรรมให้สติวินัยแก่ท่าน

^{๓๓} เหตุกรณีดังกล่าว ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ ๘-๙ แห่งอาบัติสังฆาทิเสส

^{๓๔} สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่ภิกษุผู้หายจากความเป็นบ้าแล้ว เพื่อระงับอนุวาทาธิกรณ์(ขณะที่เป็นบ้าอาจทำล่วงละเมิดอาบัติ)

สงฆ์สวดกรรมวาจาประกาศความเรียกว่า “อุมุพหวินัย” ยกฟ้องของโจทก์เสีย เพื่อให้อธิกรณ์ระงับไปด้วย

พระคัคคะวิกลจริต ได้ประพฤติดิวินัยเป็นจำนวนมาก ท่านเองจำอะไรไม่ได้เลยแต่ยังมีภิกษุบางจำพวกที่เห็นการกระทำของท่านขณะเป็นบ้า พยายามเตือนสติให้ท่านระลึกและโจทอาบัติท่าน พระพุทธเจ้าทรงตำหนิภิกษุผู้โจทอาบัติพระคัคคะที่ท่านทำในขณะบ้า จึงทรงกำหนดให้สงฆ์สวดประกาศให้อุมุพหวินัยคือห้ามใครโจทอาบัติแก่ภิกษุผู้กระทำในขณะบ้านั้น^{๓๔}

๔. ปฎิญาตกรรม^{๓๖}

ปฎิญาตกรรม หมายถึง กระบวนการระงับอธิกรณ์ในกรณีเมื่อพระภิกษุถูกกล่าวหา ยอมรับว่าตัวเองได้กระทำผิดตามที่ถูกกล่าวหา เมื่อพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหายอมรับผิดแล้ว กระบวนการระงับอธิกรณ์จึงยุติลงด้วยการให้สงฆ์ให้พระภิกษุที่ยอมรับผิดนั้นออกจากอาบัติ ซึ่งใช้กับอธิกรณ์ประเภทอนุวาทติกรณ์ และอาปัตตติกรณ์ ในการระงับอนุวาทติกรณ์ กรณีที่จำเลยยอมรับผิดตามข้อกล่าวหาและสงฆ์ปรับอาบัติ หรือลงโทษตามที่กำหนดไว้เป็นการระงับที่ชอบด้วยพระธรรมพระวินัย แต่ถ้าหากจำเลยรับผิดหนักกว่าหรือเบากว่าที่ถูกโจท และสงฆ์ปรับอาบัติตามนั้นเป็นการระงับที่ไม่ชอบด้วยพระธรรมวินัย ในการระงับอาปัตตติกรณ์ก็เช่นกัน กรณีภิกษุต้องการแสดงคืนอาบัติโดยการรับสารภาพความผิดที่ละเมิดต่อภิกษุหรือสงฆ์ก็พึงใช้วิธีเดียวกันนี้

๕. เยกุยยสิกา

เยกุกุยยสิกาหมายถึง “การกระทำกรรมโดยเสียงข้างมาก”^{๓๗} กระบวนการระงับอธิกรณ์โดยใช้วิธีการถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณใช้ระงับวิวาทติกรณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์จำนวนมากซึ่งไม่สามารถหาข้อยุติได้โดยง่ายเป็นเรื่องสำคัญไม่อาจปล่อยไว้อาจเป็นปัญหาลุกลามใหญ่โต ในเวลาที่มีความเห็นของคนทั้งหลายแตกต่างกันเป็น ๒ ฝ่าย โดยใช้วิธีจับฉลากคือ ออกเสียงลงมติเพื่อชี้ข้อผิดถูกข้างไหนมีภิกษุผู้ร่วมพิจารณาลงความเห็นมากกว่า ก็ถือเอาพวกข้างนั้น

การจับฉลากที่ถือว่าเป็นธรรม จะต้องมีลักษณะ ๑๐ ประการ ๑)อธิกรณ์ไม่ใช่เรื่องเล็ก ๒) ลุกลามไปไกล ๓)ภิกษุพวกนั้นระลึกได้และพวกอื่นก็ระลึกได้ ๔)รู้ว่าธรรมวาทีมากกว่า ๕)รู้ว่าทำอย่างไรธรรมวาทีจึงจะมีมากกว่า ๖)รู้ว่าสงฆ์จักไม่แตกกัน ๗)รู้ว่าทำอย่างไรสงฆ์ไม่แตกกัน ๘)ธรรมวาทีภิกษุจับโดยธรรม ๙)ธรรมวาทีภิกษุพร้อมเพรียงกันจับ ๑๐)จับตามความเห็น

^{๓๔} โดยกรรมวิธีตามลำดับ ๑)ให้ภิกษุผู้หายจากความเป็นบ้าแล้ว เข้าไปหาสงฆ์ แจ้งความเป็นมาของตนให้สงฆ์ทราบทั้งปวง เท่าที่จำได้แล้วขออุมุพหวินัยต่อสงฆ์ ๓ ครั้ง ๒)สงฆ์มอบให้ภิกษุผู้สามารถสวดประกาศให้อุมุพหวินัยแก่เธอ ด้วยบัญญัติจตุตถกรรมวาจา ๓)การให้อุมุพหวินัยจะเป็นธรรมก็ต่อเมื่อเป็นการกระทำขณะเป็นบ้าจริง ๆ จำอะไรไม่ได้เลยแม้แต่น้อย ๔)ถ้าเธอรระลึกชื่ออาบัติได้บ้าง หรือระลึกได้แบบความฝันหรือคลั่งคล้ายคล้าไม่แต่ใจอะไรเลย จะให้อุมุพหวินัยไม่ได้

^{๓๖} ปฎิญาตกรรม เป็นวิธีการให้ความเป็นธรรมกับจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหาเพื่ออำนวยประโยชน์ให้สงฆ์ผู้ทำหน้าที่พิจารณาคดี

^{๓๗} พึงสมมติภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ๑)ไม่ถึงความลำเอียงเพราะรัก ๒)ไม่ถึงความลำเอียงเพราะเกลียดชัง ๓)ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความมกมาย ๔)ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความกลัว ๕)รู้จักสกลาที่จับแล้วและยังไม่ได้จับ

๖. ตัสสปายิสิกา

ตัสสปายิสิกา หมายถึงกรรมอันสงฆ์พึงทำเพราะความที่ภิกษุนั้นเป็นผู้เลวทราม เช่นการให้การของจำเลยในอนุวาทาธิกรณ์กลับไปกลับมาเดี่ยวปฏิเสธเดี่ยวรับสารภาพ พุดมฺสาซึ่งหน้า พุดกลบเคลื่อนข้อที่ถูกซัก แต่พิจารณาได้ความสมจริงตามข้อหาทุกอย่าง สงฆ์ลงโทษตามความผิดแม้ว่าภิกษุนั้นจะได้รับหรือเพิ่มโทษอาบัติที่ต่อนั้น

สมัยพุทธกาล พระอุปัชฌาย์ ถูกซักถามเรื่องอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ ปฏิเสธแล้วรับ รับแล้วปฏิเสธ ให้การรวนสับสนจนถูกตำหนิ ความทราบถึงพระพุทธรองค์ รับสั่งถามตามความเป็นจริงแล้วทรงตำหนิ ทรงมอบให้สงฆ์ลงตัสสปายิสิกากรรมแก่พระอุปัชฌาย์โดยใช้หลักการ วิธีการความถูกต้อง และลงโทษคือ

(๑) ให้สงฆ์ใจทงจำเลยด้วยอาบัติก่อนแล้วให้เธอให้การ สงฆ์ปรับอาบัติเธอตามปฏิญญา

(๒) ภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถสวดประกาศแจ้งโทษ กรรมที่สงฆ์ควรทำแก่จำเลยด้วยญัตติตุตยกรรมวาจา

(๓) ภิกษุผู้มีความผิดควรแก่การทำโทษ แบบตัสสปายิสิกา จะต้องเข้าองค์ประกอบ ๑) ภิกษุเป็นผู้ไม่สะอาดความประพฤติน่ารังเกียจ ๒) เป็นอลัชชีผู้ไม่มีความละอาย ๓) เป็นผู้ถูกใจ ๔) สงฆ์ทำตัสสปายิสิกากรรมแก่เธอ ๕) สงฆ์พร้อมเพรียงกันโดยชอบธรรม

(๔) การกระทำกรรมนี้มีหลักการคือ ๑) ทำต่อหน้า ๒) สอบถามเธอก่อน ๓) ทำเพราะเธอต้องอาบัติ ๔) อาบัติที่ต้องคือประเภทเทสนาคามินี (อาบัติที่แสดงคืนได้) ๕) อาบัตินั้นยังไม่ได้แสดง ๖) ใจทงก่อนทำ ๗) ให้จำเลยให้การก่อนทำ ๘) ปรับอาบัติก่อนทำ ๙) ทำโดยธรรม ๑๐) สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำ

(๕) การระงับอนุวาทาธิกรณ์ด้วยวิธีตัสสปายิสิกา เป็นการกำหราบภิกษุที่ไม่มีความละอาย ขาดสมณสัญญาคือไม่มีจิตสำนึกในความเป็นสมณะ

๗. ตินวัตถการวินัย

ตินวัตถการวินัย หมายถึงระเบียบตั้งกลบไว้ด้วยหย้า เป็นการระงับอธิกรณ์ด้วยการให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายประนีประนอมยอมความกัน ไม่จำเป็นต้องสะสางรื้อฟื้นสอบสวนเพื่อจะบอกว่าใครผิดใครถูก ใช้กับความผิดลหุกาบัติที่เกี่ยวกับภิกษุจำนวนมาก มีหลักการคือ ๑) ให้ทั้งสองฝ่ายประชุมร่วมกันในที่แห่งเดียวกัน ๒) ให้พระเถระผู้ทั้งสองฝ่ายยอมรับเป็นผู้ประกาศ ๓) ตัวแทนของทั้งสองฝ่ายจะประกาศให้ฝ่ายตนทราบโดยทำนองเดียวกัน และจบลงด้วยการขอรับรองให้หาทางออมชอมกันในช่วงทำญัตติกรรม (๔) ตัวแทนทั้งสองฝ่ายสวดประกาศด้วยญัตติตุตยกรรมวาจา (๕) อธิกรณ์สมณะข้อนี้จะใช้ระงับอาบัติที่มีโทษหนัก(ปาราชิก)และสังฆาติเสสไม่ได้ (๖) การกระทำนี้ทำให้ผู้ต้องอาบัติเป็นผู้บริสุทธิ์

การเกิดอธิกรณ์ชั้นปาราชิก ๔ ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงให้โปรดให้มีระบบสำคัญเพื่อกลั่นกรองความบริสุทธิ์แห่งสงฆ์หากมีการโจทก์กันในพระภิกษุสงฆ์ก็จะต้องมีการพิสูจน์ให้ความเป็นธรรมกับพระภิกษุด้วยพุทธวิธีกำหนด และให้โอกาสผู้ถูกกล่าวหาได้ต่อสู้ขอความเป็นธรรมได้ พระพุทธเจ้าทรงตั้ง คณะกรรมการโดยพุทธประเพณีการตัดสินระงับอธิกรณ์ของพระภิกษุและพระภิกษุณีเป็นภาระหน้าที่ของคณะสงฆ์ตามหลักพระวินัยบัญญัติ พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนาทรงพุทธบัญญัติขานอนุญาตให้รัฐและพุทธบริษัทผู้มีปัญญาเฉียบแหลมมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านและมีวาจาเชื่อถือได้เป็นที่ไว้วางใจของบรรพชิตให้จัดตั้งคณะกรรมการตุลาการ

แห่งสงฆ์ขึ้น^{๓๘} โดยให้ร่วมกันตัดสินวินิจฉัยอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์เรียกว่า “สันนิบาตประชุมกัน โดยพุทธบัญญัติเพื่อพิจารณาวินิจฉัยระงับอธิกรณ์โดยธรรม” ซึ่งในการนี้มีฝ่ายฆราวาสร่วมเป็นอนุกรรมการด้วยเช่นพระเจ้าปเสนทิโกศล^{๓๙} นางวิสาขามหาอุบาสิกา อนาถบิณฑิกเศรษฐี^{๔๐} จุลเศรษฐี เป็นกรรมการเป็นต้น ทั้งนี้เพื่อกลั่นกรองพยานและประจักษ์พยานโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านนั่นเอง

๒.๕ กระบวนการยุติธรรมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาล ๔ มีพระบรมราชโองการให้ตั้ง “ขุนธรรมการ” ขึ้นไว้ทุกหัวเมืองและให้ดูแลพระภิกษุสามเณรซึ่งทำชั่วตีประการใด จะได้ชำระว่ากล่าวความข้อนี้ได้อยู่ แต่ขุนธรรมการหัวเมืองและธรรมการที่กรุงรัตนโกสินทร์ หาผลประโยชน์ด้วยกัน คิดว่ามีผู้ฟ้องขึ้นจะได้ผลประโยชน์แล้วก็ไกล่เกลี่ยงับเงินกันเสีย และในปีมะโรงสัมฤทธิ์ศกนี้ มีตราเสมาธรรมจักรออกไปถึงขุนธรรมการหัวเมืองว่าพระสงฆ์แขวงจังหวัดหัวเมืองใด ก็ให้ขุนธรรมการเรียนนายประกันเสียให้หมด ผู้ซึ่งจะบวชเป็นพระภิกษุให้ขุนธรรมการเอาตัวมาไล่เลียงเสียก่อนว่าจะศรัทธาจริงหรือไม่จริง ขุนธรรมการยินยอมให้บวชจึงได้ เรื่องนี้ก็เกิดเป็นผลประโยชน์ที่ได้เสียแก่ขุนธรรมการขึ้น ตราหน้าตำแหน่งก็ไม่มีออกไป ใช้แต่ตราพระธรรมการบตีดวงเดียวเท่านั้น ขุนธรรมการหัวเมืองจะทำอะไรก็ได้ตามอำเภอใจ ไม่กลัวเกรงผู้ว่าราชการเมืองกรมการ พระภิกษุที่มีโยมญาติก็รับประกัน พระที่อนุจกก็ต้องสละอารามไป วัดไม่มีพระอยู่ก็เป็นวัดร้างสำหรับที่คนพาลที่เข้าอาศัยอยู่ ลางที่พวกเข้ารีตก็รื้อชนเอาไม้เสาไปเสียหมด การอย่างนี้ก็เป็นร้อนอกสมณะอย่างหนึ่ง ผู้ที่จะบวชก็ต้องเสียเงินค่าบวชก่อนจึงจะบวชได้ พระที่บวชอยู่แล้วก็ต้องเสียเงินค่าเชิงประกันด้วย ประการหนึ่งมีพระราชบัญญัติว่า ถ้าผู้ใดบวชแล้ว สึกออกมา ๕ ปี จึงให้มีภรรยาได้ต้องอดทนอยู่ ถ้าใครมีภรรยามีผู้ฟ้องร้องเป็นรังควานที่คนพาลจะหากิน ความข้อนี้ข้าพระพุทธเจ้าพิเคราะห์ไปก็ไม่เห็นว่าหาเป็นคุณแก่แผ่นดินสิ่งใดเลย ถ้าคนบวชอยู่นั้นเป็นปราชิกหรือทำผิดกิจสมณะต่าง ๆ ก็ดี มีผู้ฟ้องกันด้วยเรื่องนี้ก็ควรชำระให้เป็นคุณแก่พระศาสนา มิให้มีผู้ใดเป็นโจรขึ้นปะปนในพระศาสนาได้ ที่สึกออกมาพ้นเพศสมณะแล้ว ก็เห็นว่าไม่ควรจะฟ้องร้องว่ากล่าวกันขึ้น^{๔๑} ด้วยไม่ได้เป็นโทษแก่แผ่นดินสิ่งใดเลย ขอให้ทรงพระราชดำริดูแต่ที่อันสมควร

^{๓๘} ตูลาการแห่งสงฆ์ : คำว่าตูลาการเป็นคำรวมมีปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งมีความแตกต่างจากคำว่า “ผู้พิพากษา” (ผู้พิพากษาทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีในศาลยุติธรรมและศาลอื่น) แต่สำหรับศาลพิเศษเช่นศาลทหารผู้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเรียกว่า “ตูลาการศาลทหาร” มีตูลาการพระธรรมนูญและตูลาการร่วมในคดีเดียวกัน ส่วนในนิคหกรรมใช้คำว่า “ผู้พิจารณาคดี” ดังนั้นผู้พิจารณาคดีในนิคหกรรมจึงเป็นตูลาการฝ่ายสงฆ์ หากมีจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์ จึงต้องใช้คำว่า ตูลาการสงฆ์ ประกอบด้วย ตูลาการผู้พิจารณาคดี กับตูลาการร่วมที่เป็นผู้บังคับบัญชาของจำเลย/ผู้วิจัย

^{๓๙} เป็นพระมหากษัตริย์แห่งแคว้นโกศล ราชวงศ์อิศรวาญ ภาษาบาลี PASENADI ภาษาสันสกฤต PRASENAJIT

^{๔๐} อนาถบิณฑิกเศรษฐี ชื่อเดิม สุทัตตะเศรษฐี แต่ชาวเมืองสาวัตถีเรียกว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐีแปลว่าเศรษฐีผู้เป็นที่พึ่งคนยากจน

^{๔๑} กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๕ , กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน หน้า ๒๒๗

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงออกประกาศจัดการศึกษาเล่าเรียนในหัวเมือง เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ร.ศ.๑๓๗ โดยทรงโปรดให้พระราชอาณัติหลายรูปไปจัดการศึกษาตามอารามในหัวเมือง ทรงอาราธนาให้พระเจ้าน้อยยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระราชาคณะเจ้าผู้เป็นมุขแห่งสงฆ์ ให้ทรงระบบบูรณะอำนวยการในฝ่ายสมณะ เพื่อประโยชน์แห่งความรุ่งเรืองแห่งพระศาสนาจึงมีการบัญญัติ พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑^{๔๒} (พ.ศ.๒๔๔๕) เป็นกฎหมายของรัฐในการออกสั่งอาณัติ การปกครองสงฆ์และอำนาจการตัดสินอิทธิกรรมตามนิติวิธีเป็นการนำกระบวนการวิธีบาลีมุตตกวินิจัยมาประยุกต์ มีตำแหน่งมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรกลางสงฆ์ใช้อำนาจอธิปไตย ในการตัดสินชำระคดีความ ตามพระวินัยบัญญัติและกฎหมายประเภทโลกวัชชะและปณณัติวัชชะ ส่วนการพิจารณาพิพากษาอิทธิกรรมที่เป็นความอาญาหรือเป็นความแพ่งก็เป็นหน้าที่ของศาลฝ่ายราชอาณาจักร เว้นแต่คดีประเภทประณมปาราชิก^{๔๓} (ปฐมปาราชิก) อันเป็นความผิดอาญาตามกฎหมายลักษณะฉ้อฉล พ.ศ.๑๙๐๔ มาตรา ๔๐ และมาตรา ๔๑ ที่ตราขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ข้อที่ห้ามพระภิกษุสามเณรไม่ให้ร่วมประเวณีกับหญิงเพื่อจะมีให้พระพุทธรูปศาสนาเสื่อมทรามลงจึงได้มีกฎหมายบัญญัติในลักษณะฉ้อฉลบทที่ ๔๐ ความว่า “พระครูภิกษุสามเณร” ผิดเมียท่านถึงชำเราชื่อว่าปาราชิกให้สึกออกเสียแล้ว ให้ไหมโดยพระราชกฤษฎีกา” และในบทที่ ๔๑ ความว่า “ถ้าพระครูภิกษุสามเณรผู้อยู่ในศีลทำทุลาจารผิดกิจวินัยทำร้ายด้วยหญิงหาผู้มีได้ ถึงชำเราเปนสังข์ไซ้ชื่อว่าปาราชิกให้สึกออกลงโทษเข็มน ๒๕ ที่ ๕๐ ที่ ส่งตัวลงหย่าข้างหลวง ส่วนหญิงนั้นให้ทำโทษดูหญิงทำชู้นอกใจผู้นั้นแล” ซึ่งยังคงนำมาเป็นกฎหมายใช้บังคับในการละเมิดพระวินัยบัญญัติของพระภิกษุสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์อยู่ด้วยนั้น ก็ยังคงให้พิจารณาพิพากษาในหน้าที่ศาลธรรมการเช่นเดิม

ต่อมาทรงบัญญัติกฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ (พ.ศ.๒๔๔๕) เพื่อให้อำนาจเจ้ากระทรวงธรรมการและเจ้าพนักงานผู้ปกครองช่วยอุดหนุนให้เจ้าคณะฝ่ายสงฆ์มีอำนาจการจัดการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในการบังคับบัญชาสงฆ์และให้สมณศักดิ์เป็นฐานันดรแห่งพระภิกษุสงฆ์ พร้อมถวายเงินนิตยภัตเป็นรายเดือน แม้ภายหลังได้รวมศาลทั้งหลายมาอยู่แห่ง

^{๔๒} เป็นการใช้อำนาจอธิปไตยตามการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ๑) ตำแหน่งประมุขสงฆ์เป็นตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกมีอำนาจปกครองบังคับบัญชาสงฆ์สูงสุดทั่วสังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักร หรือเป็นพระสังฆราชาผู้ใช้อำนาจอธิปไตยสูงสุดฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ ๒) มหาเถรสมาคม เป็นองค์กรกลางฝ่ายสงฆ์ใช้อำนาจอธิปไตยในกิจการพระศาสนา

^{๔๓} เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๓ รัชกาลที่ ๖ ทรงให้ตราพระราชบัญญัติอิทธิกรรมประณมปาราชิก พ.ศ.๒๔๖๓ ขึ้นโดยให้ยกเลิกโทษอาญาฐานปาราชิกเสีย ส่วนพระภิกษุสงฆ์ผู้ละเมิดพระพุทธรูปบัญญัติประณมปาราชิกถูกกล่าวหาเป็นลำพังอิทธิกรรมในคณะสงฆ์และลงโทษผู้ผิดในพระพุทธรูปบัญญัติส่วนเดียวตงนั้นความผิดพระวินัยของพระภิกษุสงฆ์ฐานประณมปาราชิกจึงไม่เป็นความผิดทางอาญาตามกฎหมายของรัฐอีกต่อไป ทำให้ศาลฝ่ายพระราชอาณาจักรไม่มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาความผิดพระวินัยบัญญัติ แต่เมื่อมีเหตุกรณีพระภิกษุใดละเมิดพระวินัยสิกขาบททั้งหลายจึงให้เป็นอำนาจหน้าที่แห่งคณะสงฆ์อย่างอิสระที่จะต้องใช้อำนาจตุลาการตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ และพระมหาสมณานัติกำหนดลักษณะฟ้องอิทธิกรรมที่ควรรับหรือไม่ พ.ศ.๒๔๖๒ เป็นกลไกชำระอิทธิกรรมและลงนิคกรรมส่วนเดียว

^{๔๔} กรณีสามเณรอายุไม่เกิด ๑๔ ปี อาจถูกศาลในสมัยนั้นสั่งให้ส่งตัวไปไว้ในโรงเรียนดัดสันดานตามลักษณะข้อ ๓ แห่งมาตรา ๕๗ ก็ได้

เดียวกันรวมทั้งคดีเกี่ยวกับพระศาสนาและพระภิกษุนั้นก็ให้พิจารณาพิพากษาอย่างคดีทั่วไป กรณีพระภิกษุกระทำปาราชิกตามพระวินัย ก็ให้ขึ้นศาลธรรมการโดยอาศัยกฎหมายลักษณะผัวเมีย พ.ศ. ๑๙๐๔ มาตรา ๔๐ มาตรา ๔๑ ที่ตราขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ยังคงนำมาเป็นกฎหมายใช้บังคับในการละเมิดพระวินัยบัญญัติด้วย ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ช่วงแรกแห่งรัชสมัยการใช้อำนาจตุลาการฝ่ายการพระศาสนายังคงเป็นแบบลักษณะผสมระหว่างการให้เจ้าคณะสงฆ์ผู้มีตำแหน่งทางการปกครองสงฆ์ให้มีอำนาจหน้าที่ตัดสินอธิกรณ์เองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าวมานั้น กับให้ศาลธรรมการซึ่งเป็นศาลฝ่ายพระราชอาณาจักมีอำนาจพิจารณาและพิพากษาคดีเกี่ยวกับการกระทำผิดอาชญาพระวินัยบัญญัติประณมปาราชิก(ปฐมปาราชิก) ตามกฎหมายของรัฐต่อมารัชกาลที่ ๖ ทรงให้ยกเลิกโทษทางอาญาฐานปาราชิกเดิมเสีย แล้วให้ตราพระราชบัญญัติอธิกรณ์ประณมปาราชิก พ.ศ.๒๔๖๓ ดังนั้นทำให้พระภิกษุที่ทำความผิดพระพุทธานุญาตเกี่ยวกับปฐมปาราชิกจึงไม่ต้องขึ้นศาลทางราชอาณาจักรต่อไป และให้เจ้าคณะผู้ปกครองอย่างอิสระโดยมีอำนาจทางตุลาการสงฆ์ตามพระมหาสมณานัติ กำหนดลักษณะฟ้องอธิกรณ์ที่ควรรับหรือไม่รับ พ.ศ.๒๔๖๒ เป็นกลไกชำระอธิกรณ์และลงนิคหกรรมสงฆ์ทำผิดพระวินัยเป็นต้นมา

การระงับอธิกรณ์ตามระบบนิคหกรรม^{๔๕}

หลักการแห่งการแก้เอาบัตินี้ตั้งแต่สมัยพุทธกาลยังคงใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน แต่สำหรับอาบัติประเภทครุกาบัติ ซึ่งเป็นอาบัติร้ายแรงที่เกิดขึ้นกับพระภิกษุนั้น การพิจารณากรณีดังกล่าวมหาเถรสมาคมจึงได้ออกกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๒๑) เพื่อเป็นกระบวนการวิธีพิจารณาตัดสินอย่างเป็นระบบ เรียกว่า “นิคหกรรม”

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๒๑)

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๒๑) ถ้าหากเปรียบเทียบกับกฎหมาย ถือว่าเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติกล่าวคือกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับนี้ เป็นวิธีการสอบสวนและดำเนินคดีทางวินัยแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระวินัยบัญญัติประเภทครุกาบัติส่วนเอกกิจฉาซึ่งผลการตัดสินเป็นการลงโทษให้พ้นจากสมณเพศ จึงต้องมีกระบวนการยุติธรรมของฝ่ายสงฆ์พิจารณาให้ความเป็นธรรม โดยมี ๓ ขั้นตอนคือ นิคหกรรมขั้นต้น นิคหกรรมขั้นอุทธรณ์ นิคหกรรมขั้นฎีกา และมีผู้รับฟ้อง มีคณะตุลาการเรียกว่า “ผู้พิจารณาคดี” เป็นองค์คณะในการตัดสินชี้ขาด ถ้าตัดสินชี้ขาดว่าผิดพระวินัยชั้นปาราชิก(อาบัติที่มีโทษหนัก)จะต้องมีสภาพบังคับให้ภิกษุนั้นลาสิกขาบทใน ๒๔ ชั่วโมง หากทราบคำสั่งแล้วไม่ปฏิบัติจึงมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๐๘ บัญญัติว่า “ผู้ใดแต่งกายหรือใช้เครื่องหมายที่แสดงว่าเป็นภิกษุ สามเณร นักพรตหรือนักบวชในศาสนาใดโดยมิชอบ เพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อว่า ตนเป็นบุคคลเช่นนั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

(๑) ผู้มีอำนาจลงนิคหกรรม

ก.การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุซึ่งมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์รูปเดียวหรือหลายรูป ซึ่งมีสังกัดวัดเดียวกัน

^{๔๕} นิคหกรรม อ่านว่า นิก-คะ-หะ-กำ มาจากคำว่า “นิกะ + กรรม นิคหกรรมแปลว่า การช่มหรือการลงโทษ ส่วนกรรม แปลว่า การกระทำ “นิกกรรม จึงแปลว่า การกระทำการช่มหรือการกระทำลงโทษ

๑) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุผู้นั้นสังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาขั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสเจ้าสังกัด

๒) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุผู้นั้นมิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาขั้นต้นซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ เลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป เว้นแต่ในกรณีที่อำเภอนั้นมีตำบลเดียว ให้ผู้พิจารณาแจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นแก่เจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัดเพื่อแจ้งแก่เจ้าคณะและเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดของพระภิกษุผู้นั้นทราบ

ข. การลงนิคหกรรมความผิดพระภิกษุที่มีผู้ใช้ปกครองสงฆ์มีสังกัดต่างวัดกระทำผิดร่วมกัน

๑) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุเหล่านั้นสังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดของพระภิกษุเหล่านั้นร่วมกันเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาขั้นต้นซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัดร่วมกับเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดของพระภิกษุเหล่านั้นรูปใดรูปหนึ่งตามที่เจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอนั้นพิจารณาเห็นควร

๒) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุเหล่านั้นมิได้สังกัดอยู่ หรือในเขตจังหวัดที่สังกัดเพียงบางรูป ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาขั้นต้นซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ เลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป เว้นแต่ในกรณีที่อำเภอนั้นมีตำบลเดียว ให้ผู้พิจารณาแจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นแก่เจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัดเพื่อแจ้งแก่เจ้าคณะและเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดของพระภิกษุผู้นั้นทราบ

ค. การลงนิคหกรรมความผิดของพระภิกษุซึ่งดำรงตำแหน่งต่างๆ

การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ซึ่งดำรงตำแหน่งต่าง ๆ หากมีอธิกรณ์เกิดขึ้นกับพระภิกษุสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งนั้น ให้ถือตำแหน่งในขณะถูกฟ้องหรือถูกกล่าวหา ถ้าดำรงตำแหน่งหลายตำแหน่งให้ถือตำแหน่งสูงเป็นหลักในการดำเนินกาพิจารณา การไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น

๑) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสหรือรองเจ้าอาวาส ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุผู้นั้นสังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาขั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสเจ้าสังกัด

ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุผู้นั้นสังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็น

ถ้าผู้พิจารณานั้นมิใช่เจ้าสังกัดของจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหา ให้แจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นแก่เจ้าสังกัดซึ่งดำรงตำแหน่งชั้นเดียวกับตนทราบ

๕) เจ้าคณะจังหวัด หรือรองเจ้าคณะภาค

(๑) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตภาคที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด และให้เจ้าคณะใหญ่เลือกเจ้าคณะภาคในหนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป

(๒) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตภาคที่มีได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะภาคเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องแลพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะภาคเจ้าของเขต และให้เจ้าคณะใหญ่เลือกเจ้าคณะภาคในหนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป

๖) เจ้าคณะภาค ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม

๗) เจ้าคณะใหญ่ หรือกรรมการมหาเถรสมาคม ให้เป็นอำนาจของสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม

๘) การลงนิคหกรรมความผิดพระภิกษุผู้เป็นกิตติมศักดิ์หรือ ผู้ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะหรือผู้ดำรงตำแหน่งเทียบพระสังฆาธิการ

(๑) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุนั้นสังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสเจ้าสังกัด

(๒) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุนั้นมิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ เลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป เว้นแต่ในกรณีที่อำเภอนั้นมีตำบลเดียว ให้ผู้พิจารณาแจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นแก่เจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัดเพื่อแจ้งแก่เจ้าคณะและเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดของพระภิกษุนั้นทราบ

๙) การลงนิคหกรรมพระภิกษุทรงสมณศักดิ์พระราชาคณะ

(๑) พระราชาคณะสามัญ หรือชั้นราชซึ่งดำรงตำแหน่งต่ำกว่าเจ้าคณะจังหวัดหรือมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ ให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับเจ้าคณะอำเภอหรือรองเจ้าคณะจังหวัด ดังนี้

ก. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตภาคที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในการณ์ไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด และให้เจ้าคณะใหญ่เลือกเจ้าคณะภาคในหนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป

ข. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตภาคที่มีได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะภาคเจ้าของเขต เป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องแลพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาขั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะภาคเจ้าของเขต และให้เจ้าคณะใหญ่เลือกเจ้าคณะภาคในหนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป

(๒) พระราชาคณะชั้นเทพ ซึ่งดำรงตำแหน่งต่ำกว่าเจ้าคณะภาคหรือมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับเจ้าคณะจังหวัด หรือรองเจ้าคณะภาคดังต่อไปนี้

ก. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตภาคที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาขั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด และให้เจ้าคณะใหญ่เลือกเจ้าคณะภาคในหนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป

ข. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตภาคที่มีได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะภาคเจ้าของเขต เป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องแลพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาขั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะภาคเจ้าของเขต และให้เจ้าคณะใหญ่เลือกเจ้าคณะภาคในหนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป

(๓) พระราชาคณะชั้นธรรมขึ้นไป ซึ่งดำรงตำแหน่งปกครองสงฆ์หรือมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ ให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับเจ้าคณะใหญ่ หรือกรรมการมหาเถรสมาคม ให้เป็นอำนาจของสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม

๑๐) การลงนิคหกรรมพระภิกษุซึ่งเกิดเหตุมูลคดีขึ้นนอกราชอาณาจักร
เมื่อพระภิกษุผู้กระทำความผิดนั้นกลับเข้ามาในราชอาณาจักร

(๑) ถ้ากลับเข้ามาสำนักอยู่ในเขตที่พระภิกษุผู้กระทำความผิดสังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์เจ้าสังกัด

(๒) ถ้ากลับมาสำนักอยู่ในเขตที่พระภิกษุผู้กระทำความผิดมิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ ในเขตที่พระภิกษุผู้กระทำความผิดนั้นมาสำนักอยู่ และให้พิจารณาดำเนินการและสมณศักดิ์ประกอบในการไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณานิคหกรรม โดยยึดถือผู้พิจารณาอธิกรณ์จะต้องมีตำแหน่งและหรือสมณศักดิ์สูงกว่าพระภิกษุผู้กระทำความผิดในกระบวนการพิจารณานั้น การปฏิบัติเบื้องต้นในการลงนิคหกรรม เมื่อโจทก์ได้ฟ้องพระภิกษุขอหาว่าได้กระทำความผิด โดยยื่นฟ้องเป็นหนังสือ ด้วยตนเองต่อเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะเจ้าสังกัด หรือเจ้าคณะเจ้าของเขตในเขตที่ความผิดนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผู้พิจารณามีอำนาจลงนิคหกรรมแล้วแต่กรณี ภิกษุผู้พิจารณาตรวจคำฟ้องนั้นและตรวจลักษณะของโจทก์ประกอบกัน

ก. ฟ้อง ต้องระบุงการกระทำทั้งหลายที่อ้างว่าจำเลยได้กระทำความผิด ข้อเท็จจริงและรายละเอียดอันเกี่ยวกับเวลา และสถานที่ซึ่งเกิดการกระทำนั้น ๆ อีกทั้งบุคคลและสิ่งของที่เกี่ยวข้องด้วย โดยสมควรเท่าที่จะทำให้จำเลยเข้าใจข้อหาได้ดี โดยมีข้อห้ามคือ ห้ามนำเรื่องที่เป็นเรื่องเก่าที่ไม่คิดจะฟ้องมาตั้งแต่ต้นมาฟ้อง หรือเรื่องที่เคยมีคำวินิจฉัยหรือคำสั่งของผู้พิจารณาลงนิคหกรรมถึงที่สุดแล้ว และเรื่องที่ฟ้องต้องไม่ใช่เรื่องที่มีคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลฝ่ายราชอาณาจักรถึงที่สุดแล้ว เว้นแต่กรณีเป็นเรื่องปัญหาทางพระวินัย

ข. ถ้าปรากฏว่าโจทก์หรือคำฟ้องของโจทก์บกพร่องจากลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งให้สั่งไม่รับคำฟ้องนั้น โดยระบุข้อบกพร่องไว้ในคำสั่งและแจ้งให้โจทก์ทราบ ก่อนรับคำฟ้องไว้พิจารณา จะสอบถามโจทก์ให้ชี้แจงในเรื่องใด ๆ ซึ่งเกี่ยวกับลักษณะของโจทก์ หรือลักษณะของคำฟ้องนั้นอันจะเป็นที่สงสัยก็ได้ และให้จดคำชี้แจงของโจทก์นั้นไว้ประกอบการพิจารณาด้วย

ค. เมื่อรับคำฟ้องแล้วให้ภิกษุผู้พิจารณาสั่งในคำฟ้องของโจทก์และให้เรียกพระภิกษุซึ่งตกเป็นจำเลยมาแจ้งคำฟ้องของโจทก์ให้จำเลยทราบแล้วสอบถามและจดคำให้การของจำเลยไว้ โดยให้จำเลยลงชื่อในคำให้การแล้วให้มีคำสั่งได้ในกรณี

๑) ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพสมตามคำฟ้องของโจทก์ ให้มีคำสั่งลงนิคหกรรมแก่จำเลยตามคำรับสารภาพนั้น ถ้าเป็นกรณีความเสียหายทางแพ่ง เมื่อโจทก์จำเลยตกลงประนีประนอมยอมความกันได้ให้ทำบันทึกข้อตกลงนั้นแล้วให้โจทก์จำเลยและพยานลงชื่อในบันทึกข้อตกลงนั้นด้วยถ้า

๒) ถ้าจำเลยภาคเสธหรือแบ่งรับความผิดที่เบากว่า หรือให้การปฏิเสธให้รายงานพร้อมส่งคำฟ้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นเพื่อดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องต่อไป

ง. กรณีที่พระภิกษุผู้พิจารณาสั่งไม่รับคำฟ้องของโจทก์ ถ้าเป็นความผิดครุภาพดี โจทก์มีอำนาจอุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นแล้วแต่กรณีโดยยื่นอุทธรณ์คำสั่งนั้นเป็นหนังสือเสนอผู้ออกคำสั่งภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันทราบคำสั่งนั้น และให้ผู้ออกคำสั่งส่งอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นต้นแล้วแต่กรณีภายใน ๑๕ วันนับแต่วันได้รับอุทธรณ์คำสั่ง

เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นได้รับอุทธรณ์คำสั่งนั้นแล้ว ให้วินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันได้รับอุทธรณ์คำสั่ง เมื่อวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นเสร็จแล้วให้ส่งคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปยังผู้ออกคำสั่งเพื่อแจ้งคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นแก่โจทก์ภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่รับคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้น

ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นต้นวินิจฉัยสั่งให้รับคำฟ้องนั้น ให้ผู้ออกคำสั่งดำเนินการเรียกตัวจำเลยเพื่อแจ้งให้ทราบและไต่สวนพิจารณาคดีต่อไป ถ้าวินิจฉัยสั่งไม่รับคำฟ้องให้คำสั่งเป็นที่สุด

จ. เมื่อมีผู้กล่าวหาเป็นโจทก์กล่าวหาว่าพระภิกษุกระทำผิด โดยยื่นคำกล่าวหาเป็นหนังสือด้วยตนเอง ต่อเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะสังฆิกัด หรือเจ้าคณะเจ้าของเขต ในเขตที่ความผิดนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผู้พิจารณามีอำนาจลงนิคหกรรมตามที่กำหนดไว้ ถ้าหากโจทก์หรือคำฟ้องของโจทก์บกพร่องในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งให้สั่งไม่รับคำฟ้องนั้น โดยระบุข้อบกพร่องไว้ในคำสั่งและแจ้งให้โจทก์ทราบ ก่อนรับคำฟ้องไว้พิจารณา จะสอบถามโจทก์ให้ชี้แจงในเรื่องใด ๆ ซึ่งเกี่ยวกับลักษณะของโจทก์ หรือลักษณะของคำฟ้องนั้นอันจะเป็นที่สงสัยก็ได้ และให้จดคำชี้แจงของโจทก์นั้นไว้ประกอบการพิจารณาด้วยถ้าปรากฏว่าโจทก์หรือคำฟ้องของโจทก์บกพร่องจากลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งให้สั่งไม่รับคำฟ้องนั้น

ฉ. ถ้าพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ได้พบเห็นพฤติการณ์อันเป็นที่น่ารังเกียจสงสัยในความผิดของพระภิกษุหรือพบเห็นการกระทำความผิดของพระภิกษุ ถ้าผู้พบเห็นไม่มีอำนาจลงนิคหกรรมให้แจ้งพฤติการณ์หรือการกระทำความผิดที่ได้พบเห็นนั้นเป็นหนังสือไปยังเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะเจ้าสังฆิกัด หรือเจ้าคณะเจ้าของเขต ในเขตที่ความผิดนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผู้พิจารณามีอำนาจลงนิคหกรรมตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ ๒ แล้วแต่กรณีเพื่อดำเนินการตามความในมาตรา ๑๓ โดยอนุโลม ถ้าผู้ถูก

กล่าวหาแบ่งรับความผิดเบาหรือหนักกว่าที่ถูกกล่าวหาให้การปฏิเสธตามข้อ ๑๓ (๒) เมื่อได้ไต่สวนมูลค่าแจ้งความผิดนั้นแล้ว ปรากฏว่าค่าแจ้งความผิดนั้นไม่มีมูลให้เป็นอันถึงที่สุด

การไต่สวนมูลฟ้องนิหกรรม

๑) มูลฟ้อง หมายถึง มูลเหตุแห่งการฟ้องของโจทก์ ซึ่งฟ้องจำเลยด้วยมูลเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งคือ (๑)มูลเหตุที่โจทก์ได้พบเห็นการกระทำความผิดของจำเลยด้วยตนเอง (๒)ด้วยมูลเหตุที่โจทก์ได้ยินการกระทำความผิดของจำเลยด้วยตนเอง หรือได้ฟังคำบอกเล่าที่มีหลักฐานอันควรเชื่อถือได้ (๓)ด้วยมูลเหตุที่รังเกียจสงสัย โดยมีพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าจำเลยได้กระทำความผิด

๒) ในการไต่สวนมูลฟ้องให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นไต่สวนจากพยานหลักฐานฝ่ายโจทก์ซึ่งเป็นพยานบุคคล พยานเอกสาร หรือพยานวัตถุ อันอาจพิสูจน์ให้เห็นการกระทำของจำเลยที่โจทก์นำเอามาฟ้อง ต้องด้วยบทบัญญัติแห่งพระวินัยหรือไม่ และการฟ้องของโจทก์มีมูลอย่างใดอย่างหนึ่งเช่น การพบเห็นการกระทำความผิดของจำเลยด้วยตนเองหรือไม่ โจทก์ได้ยินการกระทำความผิดของจำเลยด้วยตนเองหรือฟังคำบอกเล่าที่มีหลักฐานอันควรเชื่อถือได้หรือไม่ หรือมีมูลเหตุที่รังเกียจสงสัย โดยมีพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่

๓) การไต่สวนมูลฟ้องให้กระทำเป็นการลับ และให้มีเพียงบุคคลที่อยู่ในกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องกับบุคคลที่เป็น โจทก์ จำเลย พยานเฉพาะที่กำลังให้การ ผู้ที่ได้รับเชิญมาเพื่อปฏิบัติการใด ๆ เกี่ยวกับการพิจารณา และพระภิกษุผู้ทำหน้าที่จดบันทึกด้วยคำสำนวนเท่านั้น ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นแจ้งวันเวลาและสถานที่ทำการไต่สวนมูลฟ้องให้โจทก์และจำเลยทราบ พร้อมทั้งส่งสำเนาคำฟ้องของโจทก์ให้จำเลยทราบด้วย และให้โจทก์ต้องมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องทุกนัด ถ้าไม่มาตามนัดติดต่อกัน ๓ ครั้งโดยมิได้ชี้แจงถึงเหตุขัดข้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ให้เรื่องเป็นอันถึงที่สุด (ถือว่าโจทก์ทิ้งฟ้อง) ส่วนจำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่มาก็ได้

๔) ถ้าก่อนไต่สวนมูลฟ้องหรือขณะไต่สวนมูลฟ้อง จำเลยถึงแก่ภรรณาให้เรื่องเป็นอันถึงที่สุด และถ้าโจทก์ถึงแก่ภรรณาหรือตายลง ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นแต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นโจทก์แทน

๕) เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นได้ไต่สวนมูลฟ้องเสร็จแล้ว ถ้าคำฟ้องมีมูลให้ประทับฟ้องแล้วดำเนินการพิจารณาต่อไป ถ้าเรื่องใดไม่มีมูลให้ยกฟ้องเสียแล้วแจ้งให้โจทก์ทราบ

๖) คำสั่งยกฟ้อง ถ้าเป็นกรณีความผิดครุภาพัตติ ซึ่งมีโทษจำคุกของมหาเถรสมาคม โจทก์มีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ โดยยื่นอุทธรณ์คำสั่งเป็นหนังสือต่อผู้ออกคำสั่งภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันทราบคำสั่งนั้นและให้ผู้ออกคำสั่งส่งอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันได้รับอุทธรณ์คำสั่ง

เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ได้รับอุทธรณ์คำสั่งนั้นแล้ว ให้วินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันได้รับอุทธรณ์คำสั่ง เมื่อวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นเสร็จแล้วให้ส่งคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปยังผู้ออกคำสั่ง เพื่อแจ้งคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นแก่โจทก์ภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันได้รับคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่ง

ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยว่าคำฟ้องนั้นมีมูล ให้สั่งประทับฟ้องแล้วดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยต่อไป ถ้าวินิจฉัยว่าคำฟ้องนั้นไม่มีมูล ให้คดีเป็นอันถึงที่สุด ถ้าเป็นกรณีความผิดครุ กาบัตติ ซึ่งเป็นคำสั่งของมหาเถรสมาคม หรือเป็นกรณีความผิดลหุกาบัตติ ให้คดีเป็นอันถึงที่สุด

๒.๖ การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม

นิคหกรรมมี ๓ ชั้น คือ ๑) นิคหกรรมชั้นต้น ๒) นิคหกรรมชั้นอุทธรณ์ ๓) นิคหกรรมชั้นฎีกา

(๑) การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น

การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้นให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นตามกำหนดไว้ในลักษณะ ๒ แล้วแต่กรณี

(๒) การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์

ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งมีลำดับดังต่อไปนี้

๑) ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งมีเจ้าคณะอำเภอเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด และรองเจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัดให้เจ้าคณะภาคพิจารณาเลือกเจ้าคณะจังหวัดในภาคเดียวเข้าร่วมอีก ๑ รูป

๒) ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งมีเจ้าคณะจังหวัดเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค และรองเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาค ให้เจ้าคณะใหญ่พิจารณาเลือกเจ้าคณะภาคในหนเดียวกันเข้าร่วมอีก ๑ รูป

๓) ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งมีเจ้าคณะภาคเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาคในหน นั้นที่มีได้เข้าร่วมในการพิจารณาชั้นต้น ซึ่งเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเลือกอีก ๒ รูป

๔) ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งมีเจ้าคณะใหญ่เป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม

การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา

ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม ในกรณีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมไม่ว่าในกรณีใด ๆ ให้เป็นอันถึงที่สุด

วิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น

(๑) ก่อนการดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม โดยเฉพาะในกรณีที่มีผู้กล่าวหาตามความในข้อ ๑๕(๑) หรือในกรณีที่มีผู้แจ้งความผิดตามความในข้อ ๑๖(๑) หรือในกรณีตามความในข้อ ๑๖(๒) ก.ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้น แต่งตั้งพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิรูปใดรูปหนึ่งตามที่เห็นสมควร ให้ปฏิบัติหน้าที่โจทก์แทนสงฆ์ และให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นส่งสำเนาคำกล่าวหา หรือคำแจ้งความผิดรวมทั้งสำเนาบันทึกถ้อยคำสำนวนที่มีอยู่ให้แก่ผู้ปฏิบัติหน้าที่โจทก์แทนสงฆ์

การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมต้องกระทำพร้อมหน้าโจทก์จำเลยเว้นแต่ในกรณี

(๑.) โจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายไม่มาฟังการพิจารณาตามกำหนดที่ คณะผู้พิจารณาชั้นต้นนัดหมายไว้ โดยมีได้แจ้งเหตุขัดข้องเป็นหนังสือให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นทราบ ก่อนถึงวันที่นัดหมาย ให้ถือว่าฝ่ายนั้นหรือทั้งสองฝ่ายสละสิทธิเข้าฟังการพิจารณา คณะผู้พิจารณา ชั้นต้นมีอำนาจดำเนินการพิจารณาต่อไปตามที่เห็นสมควร

(๒.) โจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย มีหนังสือแจ้งเหตุขัดข้องที่จะมาฟังการ พิจารณาตามกำหนดไม่ได้ และคณะผู้พิจารณาชั้นต้นพิจารณาไม่เห็นสมควรอนุญาตให้เลื่อนการ พิจารณา

(๓.) โจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย ก่อความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในที่ พิจารณาและคณะผู้พิจารณาชั้นต้นได้สั่งให้โจทก์หรือจำเลยนั้นออกไปจากที่พิจารณาตามข้อ ๓๐ วรรค ๒ คือ "ถ้าผู้ใดก่อความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในที่พิจารณาหรือในบริเวณที่พิจารณา คณะผู้ พิจารณาชั้นต้นมีอำนาจสั่งให้ผู้นั้นตั้งอยู่ในความสงบเรียบร้อย หรือสั่งให้ผู้นั้นออกไปจากที่นั้นหรือ บริเวณนั้นได้และถ้าเป็นการสมควรจะขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรให้มารักษาความ สงบเรียบร้อยก็ได้" หรือคณะผู้พิจารณาชั้นต้นมีอำนาจดำเนินการพิจารณาต่อไปตามที่เห็นสมควร

(๔.) การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ให้กระทำการเป็นการลับ บุคคลที่มีสิทธิอยู่ในที่ พิจารณา คือ (๑) โจทก์และจำเลย (๒) พยานเฉพาะที่กำลังให้การ (๓) ผู้ที่ได้รับเชิญมาเพื่อปฏิบัติการ ใด ๆ เกี่ยวกับการพิจารณา (๔) พระภิกษุผู้ทำหน้าที่จดบันทึกถ้อยคำสำนวน

ถ้าผู้ใดก่อความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในที่พิจารณาหรือในบริเวณที่พิจารณา คณะผู้พิจารณา ชั้นต้นมีอำนาจสั่งให้ผู้นั้นตั้งอยู่ในความสงบเรียบร้อย หรือสั่งให้ผู้นั้นออกไปจากที่นั้นหรือบริเวณนั้น ได้และถ้าเป็นการสมควรจะขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรให้มารักษาความสงบเรียบร้อย ก็ได้

การรวบรวมพยานหลักฐานฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย

ในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ให้รวบรวมพยานหลักฐานฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย หรือพยานหลักฐานที่คณะผู้พิจารณาชั้นต้นเห็นสมควรนำมาสืบซึ่งอาจพิสูจน์ให้เห็นความผิด หรือ ความบริสุทธิ์ของจำเลยตามพยานหลักฐาน และเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาคดีให้คณะผู้พิจารณา ชั้นต้นมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการคือ (๑) แจ้งกำหนดวันเวลาและสถานที่พิจารณาแก่โจทก์จำเลย (๒) ออกหนังสือเรียกพยานหรือบุคคลใด ๆ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ฟ้องนั้นมาให้ถ้อยคำ (๓) ออก หนังสือเรียกเอกสาร หรือวัตถุสิ่งของจากบุคคลผู้ครอบครอง หรือให้ผู้นั้นส่งเอกสารหรือวัตถุสิ่งของซึ่ง อาจใช้เป็นพยานหลักฐาน (๔) ทำการตรวจตัวผู้เสียหายหรือตัวจำเลย ตรวจสถานที่ วัตถุสิ่งของหรือ สิ่งอื่นใดซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ โดยบันทึกรายละเอียดการตรวจไว้ด้วย (๕) แจ้งให้เจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะในเขตอื่นรวบรวมข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานอันอยู่ในเขตนั้นหรือให้ชี้แจงพฤติการณ์ ใด ๆ อันเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ฟ้องนั้น (๖) จดบันทึกถ้อยคำสำนวนการพิจารณาด้วยตนเอง เว้นแต่ใน กรณีจำเป็นจะให้พระภิกษุเป็นผู้จดบันทึกตามถ้อยคำผู้พิจารณาได้ (๗) ทำรายงานการพิจารณาแต่ ละครั้งรวมไว้ในสำนวน ถ้านัดหมายเพื่อปฏิบัติการใด ๆ ให้บันทึกไว้ในรายงานนั้น และให้คู่กรณีมาฟัง การพิจารณาลงข้อรับทราบไว้ด้วย ในกรณีที่คณะผู้พิจารณารูปใดรูปหนึ่งไม่อาจร่วมปฏิบัติหน้าที่ได้ โดยมีเหตุสุดวิสัยให้ผู้พิจารณาอีก ๒ รูปดำเนินการพิจารณาต่อไป กรณีตาม (๒)-(๔) ถ้าเป็นการ จำเป็นจะขอให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรเข้าร่วมดำเนินการด้วยก็ได้

การสืบพยานโจทก์ก่อนสืบพยานจำเลย

ในการรวบรวมพยานหลักฐานฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยหรือพยานหลักฐานที่คณะผู้พิจารณาชั้นต้นเห็นสมควรนำมาสืบพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลย ให้โจทก์นำพยานเข้าสืบก่อนพยานจำเลย และก่อนสืบพยานให้โจทก์และจำเลยเสนอบัญชีระบุพยานหลักฐานของตนต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นล่วงหน้าก่อนถึงวันสืบพยานไม่น้อยกว่า ๑๕ วัน ถ้าโจทก์หรือจำเลยขอระบุพยานหลักฐานของตนเพิ่มเติมในระหว่างสืบพยานหลักฐานฝ่ายตนยังไม่เสร็จ ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นใช้ดุลยพินิจสั่งการตามที่เหมาะสม เมื่อสืบพยานขอฝ่ายใดไปแล้วพอสมควรแก่กรณี คณะผู้พิจารณาชั้นต้นจะสั่งให้งดการสืบพยานของฝ่ายนั้นที่ยังมิได้สืบ ซึ่งเห็นว่าไม่จำเป็นก็ได้ เมื่อสืบพยานของฝ่ายโจทก์และจำเลยเสร็จแล้ว ถ้าปรากฏว่ายังมีพยานหลักฐานใด ๆ ซึ่งคณะผู้พิจารณาชั้นต้นเห็นสมควร สืบพยานเพิ่มเติม ก็ให้ดำเนินการสืบพยานหลักฐานนั้นได้

เมื่อมีกรณีจำเป็น คณะผู้พิจารณาชั้นต้นอาจสืบพยานโดยวิธีเดินเผชิญสืบในเขตอำนาจของตน หรือโดยวิธีส่งประเด็นไปให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นในเขตอื่นอันเป็นที่พำนักของพยาน ทำการสืบพยานอันอยู่ในเขตนั้นก็ได้ ในการส่งประเด็นไปสืบให้ส่งคำฟ้องของโจทก์และคำให้การของจำเลย พร้อมทั้งสำนวนเท่าที่จำเป็นไปยังผู้รับประเด็นเพื่อดำเนินการสืบพยานตามประเด็นนั้น

ก่อนส่งประเด็นไปสืบ ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นแจ้งให้โจทก์และจำเลยทราบ ถ้าโจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดไม่ติดติดตตามไปฟังการพิพากษาก็ได้ ผู้รับประเด็นมีอำนาจดำเนินการสืบพยานเช่นเดียวกับผู้ส่งประเด็น เมื่อมีกำหนดจะสืบพยาน ณ วัน เวลา และสถานที่ใด ให้แจ้งกำหนดการสืบพยานไปยังผู้ส่งประเด็นเพื่อแจ้งให้โจทก์และจำเลยทราบ เมื่อสืบพยานตามประเด็นเสร็จ ให้ส่งสำนวนคืนมายังผู้ส่งประเด็นโดยไม่ชักช้า

หลักการในการดำเนินกระบวนการพิจารณา

ก่อนพิจารณาหรือในระหว่างพิจารณา ถ้าปรากฏว่า ๑) เรื่องที่นำมาฟ้องนั้น ได้มีการฟ้องร้องกันในศาลฝ่ายราชอาณาจักรให้รอการพิจารณาเรื่องนั้นไว้ก่อน ๒) จำเลยเป็นบัลลัง เป็นพ่อถึงไม่รู้สีก้าว กระสับกระส่ายเพราะเวทนาจล้าถึงไม่มีสติสัมปชัญญะหรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ให้รอการพิจารณาไว้ก่อนจนกว่าจำเลยจะหายเป็นปกติ ๓) จำเลยถึงมรณภาพ ให้เรื่องเป็นอันถึงที่สุด ๔) จำเลยพ้นจากความเป็นพระภิกษุ ให้ยุติการพิจารณา เว้นแต่ในกรณีมีความผิดครุกาบัติ ๕) โจทก์ขอถอนฟ้องทั้งหมดหรือเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้ยุติการพิจารณาตามคำของถอนของโจทก์ เว้นแต่ในกรณีความผิดครุกาบัติ หรือในกรณีที่จำเลยคัดค้านการขอถอนคำฟ้องนั้น ๖) โจทก์ไม่มาดำเนินการตามที่คณะผู้พิจารณาชั้นต้นนัดหมายไว้ ให้ยุติการพิจารณาเว้นแต่โจทก์จะได้ชี้แจงเหตุผลขัดข้องเป็นหนังสือภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ส่งยุติการพิจารณา ๗) โจทก์ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียตามความในข้อ ๔ (๔) ถึงมรณภาพก็ดีหรือโจทก์ซึ่งเป็นผู้เสียหายถึงมรณภาพหรือตาย โดยไม่มีผู้จัดการแทน ตามความในข้อ ๔ (๕) ก็ดี ให้นำความในข้อ ๒๐(๒) มาใช้บังคับโดยอนุโลม ในกรณียุติการพิจารณาตามหลักเกณฑ์โจทก์ถอนฟ้อง หรือโจทก์ไม่มาตามนัดหมายของคณะผู้พิจารณาข้างต้น ไม่ตัดสิทธิของผู้อื่นเป็นโจทก์ฟ้องในประเด็นเดียวกันนั้นขึ้นใหม่และไม่ตัดสิทธิคณะผู้พิจารณาชั้นต้นที่จะดำเนินการพิจารณาเรื่องนั้นอีกต่อไปตามที่เห็นสมควร

เมื่อมีการสืบพยานทุกฝ่ายเสร็จแล้วให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นดำเนินการวินิจฉัยตามหลักเกณฑ์คือ ๑) ถ้าปรากฏว่า จำเลยมิได้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดหรือมีเหตุผลที่จำเลยไม่ต้องรับนิคหกรรม ให้ผู้พิจารณาชั้นต้นสั่งยกฟ้องของโจทก์เสีย ๒) ถ้าปรากฏว่า จำเลยได้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยเป็นความผิดและไม่มีข้อยกเว้นโทษอย่างใด ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นสั่งลงนิคหกรรมแก่จำเลยตามความผิดนั้น กรณีคณะผู้พิจารณาชั้นต้นสั่งลงนิคหกรรมแก่จำเลยโดยมีอำนาจวินิจฉัยนอกฟ้องของโจทก์ได้ถ้าปรากฏข้อเท็จจริงในทางพิจารณาต่างจากข้อเท็จจริงในคำฟ้องของโจทก์แต่เป็นข้อเท็จจริงที่อยู่ในฐานความผิดลักษณะเดียวกัน ให้มีอำนาจวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามสมควรแก่กรณี หรือกรณีข้อเท็จจริงในคำฟ้องโจทก์นั้น โจทก์สืบสม แต่โจทก์อ้างสิทธิตามผิด ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นมีอำนาจวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามลักษณะที่ถูกต้อง หรือกรณีข้อเท็จจริงในทางพิจารณาได้ความว่า การกระทำของจำเลยเป็นความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง ถึงแม้โจทก์จะมีได้กล่าวไว้ในคำฟ้องให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นมีอำนาจวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามความผิดนั้นได้

คำวินิจฉัยนิคหกรรมชั้นต้น

ให้มีสาระสำคัญคือ ๑) ชั้นของคำวินิจฉัย ๒) สถานที่ที่วินิจฉัย ๓) วัน เดือน ปี ที่วินิจฉัย ๔) กรณีระหว่างผู้ใดโจทก์ ผู้ใดจำเลย ๕) เรื่องที่ยกขึ้นฟ้อง ๖) ข้อหาของโจทก์ ๗) คำให้การของจำเลย ๘) ข้อเท็จจริงที่พิจารณาได้ความ ๙) เหตุผลในการวินิจฉัยทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัย ๑๐) บทบัญญัติแห่งพระวินัยที่ยกขึ้นวินิจฉัย ๑๑) คำชี้ขาดให้ยกฟ้องหรือให้ลงนิคหกรรม (ข้อ ๓๘)

การอ่านและการรับทราบคำวินิจฉัย คำวินิจฉัยชั้นต้น ให้อ่านให้โจทก์จำเลยฟังตามกำหนดวัน เวลาและสถานที่ซึ่งได้นัดหมายไว้ แล้วให้โจทก์จำเลยลงชื่อรับทราบ ถ้าโจทก์หรือจำเลยไม่ยอมลงชื่อรับทราบคำวินิจฉัย ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นบันทึกไว้ท้ายคำวินิจฉัย และให้ถือว่าโจทก์หรือจำเลยได้รับทราบแล้ว

ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นต้นแจ้งกำหนดการอ่านคำวินิจฉัยแก่โจทก์และจำเลยไม่ได้ ให้แจ้งแก่ผู้ปกครองสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาใกล้ชิด เพื่อแจ้งแก่โจทก์จำเลย แต่ถ้าโจทก์เป็นคฤหัสถ์เมื่อได้แจ้งกำหนดนัดหมายไปยังภูมิลำเนาเดิมของโจทก์แล้วให้ถือว่าได้แจ้งแก่โจทก์นั้นแล้ว

ถ้าโจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่มาฟังคำวินิจฉัยตามกำหนดที่ได้นัดหมายไว้โดยมิได้มีหนังสือแจ้งเหตุขัดข้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นก่อนถึงเวลาที่นัดหมายให้อ่านคำวินิจฉัย และให้ถือว่าฝ่ายที่ไม่มาฟังคำวินิจฉัยได้ทราบคำวินิจฉัยนั้นแล้ว ถ้าทั้งสองฝ่ายไม่มาฟังคำวินิจฉัย โดยมีได้มีหนังสือแจ้งเหตุขัดข้องดังกล่าวข้างต้น ให้ถือว่าทั้งสองฝ่ายนั้นได้ทราบคำวินิจฉัยนั้นแล้ว

ถ้าโจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่าย ไม่มาฟังคำวินิจฉัย โดยมีหนังสือแจ้งเหตุขัดข้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นก่อนถึงเวลาที่นัดหมาย เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นเห็นสมควรจะเลื่อนกำหนดการอ่านคำวินิจฉัยไปวันอื่นก็ได้ โดยแจ้งให้โจทก์จำเลยทราบถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่ายไม่มาฟังคำวินิจฉัยตามกำหนดที่นัดหมายในครั้งหลัง โดยแจ้งเหตุขัดข้องหรือมิได้แจ้งเหตุขัดข้องก็ตามให้ถือว่าทั้งสองฝ่ายได้ทราบคำวินิจฉัยนั้นแล้ว (ข้อ ๓๙)

คำวินิจฉัยขั้นต้น ให้ถึงที่สุดในกรณี จำเลยไม่อุทธรณ์คำวินิจฉัยนั้นภายใน ๓๐ วันนับแต่วัน
ทราบคำวินิจฉัย คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์มีคำสั่งให้ยุติการพิจารณาเพราะจำเลยถึงแก่กรรมภาพ
หรือจำเลยพ้นจากความเป็นพระภิกษุ (ข้อ ๔๐)

คำวินิจฉัยการลงนิคกรรมชั้นอุทธรณ์

ก. คำวินิจฉัยขั้นต้น โจทก์จำเลยมีสิทธิ์อุทธรณ์ได้ในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัย โดย
ให้ระบุข้อเท็จจริงที่ยกขึ้นอ้างอิงไว้โดยย่อ ส่วนข้อพระวินัยที่ยกขึ้นอ้างอิง ให้แสดงไว้โดยชัดเจนและ
ต้องเป็นข้อพระวินัยที่โต้แย้งกันว่ากันมาแล้วในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคกรรมขั้นต้น (ข้อ ๔๑)

ในกรณีอุทธรณ์คำวินิจฉัยขั้นต้นตามที่กล่าวมาแล้วนั้นให้ยื่นอุทธรณ์เป็นหนังสือพร้อมด้วย
สำเนาอีกตามจำนวนที่จะต้องส่งแก่อีกฝ่ายหนึ่งต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นภายใน ๓๐ วัน นับแต่วัน
ทราบคำวินิจฉัยโดยชอบด้วย (ข้อ ๓๙)

ข. เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ได้รับอุทธรณ์แล้วตามข้อ ก. ให้ส่งสำเนาอุทธรณ์แก่อีกฝ่ายหนึ่ง
เพื่อแก้อุทธรณ์ภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับสำเนาอุทธรณ์นั้น

ถ้าส่งสำเนาอุทธรณ์ให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้เพราะหาตัวไม่พบหรือหลบหนี หรือจงใจไม่รับ
สำเนาอุทธรณ์หรือได้รับแก้อุทธรณ์แล้ว หรือพ้นกำหนดแก้อุทธรณ์แล้ว ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นรีบ
ส่งไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ เพื่อพิจารณาวินิจฉัยต่อไป (ข้อ ๔๒ วรรคสอง)

ค. ในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคกรรมชั้นอุทธรณ์

๑) เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์พิจารณาเห็นว่า อุทธรณ์ของโจทก์หรือจำเลยมิได้ยื่น
ภายในเวลาตามที่กำหนดไว้ ให้วินิจฉัยยกอุทธรณ์นั้นเสีย (ข้อ ๔๓ (๑))

๒) ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์เห็นสมควรสืบพยานเพิ่มเติมในปัญหาใดหรือกรณีใด เพื่อ
ประโยชน์แก่การพิจารณาวินิจฉัย ให้มีอำนาจเรียกพยานมาสืบเองหรือส่งคณะผู้พิจารณาชั้นต้นสืบให้
เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นสืบพยานแล้วให้ส่งสำนวนมายังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์เพื่อพิจารณา
วินิจฉัยต่อไป (ข้อ ๔๓ (๒))

๓) ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์เห็นเป็นการจำเป็น เนื่องจากคณะผู้พิจารณาชั้นต้นมิได้
ปฏิบัติให้ถูกต้องตามวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคกรรมขั้นต้น ให้สั่งให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้น
ปฏิบัติการให้ถูกต้องแล้วส่งสำนวนคืนไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ (ข้อ ๔๓ (๓))

๔) ในกรณีที่จำเลยผู้หนึ่งอุทธรณ์คำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งวินิจฉัยให้ลง
นิคกรรมแก่จำเลยหลายรูป ในความผิดฐานเดียวกันหรือต่อเนื่องกัน คำคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์
วินิจฉัยกลับ หรือแก้คำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นโดยไม่ลงนิคกรรมหรือลดนิคกรรมให้
จำเลย อันเป็นการอยู่ในส่วนลักษณะความผิด คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์มีอำนาจวินิจฉัยตลอดไปถึง
จำเลยอื่นซึ่งมิได้อุทธรณ์ ให้มีต้องถูกลงนิคกรรมหรือได้ลดนิคกรรมเช่นเดียวกับจำเลยผู้อุทธรณ์
(ข้อ ๔๓ (๔))

ง. ในระหว่างการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคกรรมชั้นอุทธรณ์ถ้าปรากฏว่า ๑) จำเลยถึงแก่
กรรมภาพ ให้ยุติการพิจารณา ๒) จำเลยพ้นจากความเป็นพระภิกษุ ให้ยุติการพิจารณา เว้นแต่ในกรณี
ความผิดครุภาพตี

จ. คำวินิจฉัยชั้นอุทธรณ์ นอกจากมีข้อความซึ่งกำหนดให้มีคำวินิจฉัยชั้นต้นตามความในข้อ ๓๘ แล้วให้มีข้อความดังต่อไปนี้ด้วย ๑) ชื่อ ฉายา นามสกุล อายุ พรรษา สำนัก และสังกัดของผู้อุทธรณ์ ๒) คำวินิจฉัยให้ยื่น ยก แก่ หรือกลับคำวินิจฉัยชั้นต้น

ข. เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์พิจารณาวินิจฉัยแล้วให้อ่านคำวินิจฉัยโดยมิชักช้า และจะอ่านคำวินิจฉัยนั้นโดยคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ หรือจะส่งไปให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นอ่านก่อนก็ได้ ในการอ่านคำวินิจฉัยดังกล่าวให้นำความในข้อ ๓๙ มาใช้บังคับโดยอนุโลม (ข้อ ๔๖)

ข. วิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์ นอกจากที่กำหนดไว้แล้ว ในส่วนที่ ๓ นี้ให้นำความในส่วนที่ ๒ ว่าด้วยวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้นมาใช้บังคับโดยอนุโลมตามควรแก่กรณี (ข้อ ๕๐ วรรค ๒)

ณ. คำวินิจฉัยชั้นอุทธรณ์ ให้ถึงที่สุดโดยวิธีอย่างใดอย่างหนึ่งคือ ๑) โจทก์และจำเลยมิได้ฎีกา ๒) คณะผู้พิจารณาชั้นฎีกามีคำสั่งให้ยกฎีกาตามความในข้อ ๕๐ วรรค ๒ หรือสั่งให้ยุติการพิจารณาตามความในข้อ ๕๑

คำวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา

ก. คำวินิจฉัยชั้นอุทธรณ์ โจทก์จำเลยมีสิทธิอุทธรณ์ได้ในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัย โดยให้ระบุข้อเท็จจริงที่ยกขึ้นอ้างอิงไว้โดยย่อ ส่วนข้อพระวินัยที่ยกขึ้นอ้างอิงในฎีกา ให้แสดงไว้โดยชัดเจนและต้องเป็นข้อพระวินัยที่ได้ยกขึ้นว่ากันมาแล้วในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น

ปัญหาข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้นห้ามมิให้โจทก์จำเลยฎีกาในกรณีดังต่อไปนี้

๑) คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยลงนิคหกรรมแก่จำเลยยื่นตามคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นเกี่ยวกับความผิดนั้น นอกจากความผิดอันติมัตถุ

๒) คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยลงนิคหกรรมแก่จำเลยยื่นตามคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นเกี่ยวกับความผิดที่มีการวินิจฉัยลงนิคหกรรมเกินกว่าคำฟ้องของโจทก์ตามความในข้อ ๓๗ (๓) นอกจากความผิดอันติมัตถุ

๓) คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยลงนิคหกรรมแก่จำเลยยื่นตามคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ให้ยกฟ้องของโจทก์โดยอาศัยข้อเท็จจริงเช่นเดียวกัน

วิธีการยื่นฎีกาและการรับส่งฎีกาไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นฎีกาให้นำความในข้อ ๔๑ วรรค ๒ และข้อ ๔๒ มาใช้บังคับโดยอนุโลม ถ้าปรากฏว่า ฎีกาของโจทก์หรือจำเลยประกอบด้วยลักษณะข้อห้ามอย่างใดอย่างหนึ่งตามความในข้อ ๔๙ วรรค ๒ ให้คณะผู้พิจารณาชั้นฎีกาวินิจฉัยยกฎีกานั้นเสีย

วิธีปฏิบัติในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกาให้นำความในข้อ ๔๓ และข้อ ๔๔ มาใช้บังคับโดยอนุโลม ในกรณีที่มีการฎีกาในปัญหาพระวินัย โดยไม่มีการฎีกาในปัญหาข้อเท็จจริง การวินิจฉัยปัญหาพระวินัยนั้น ให้คณะผู้พิจารณาชั้นฎีกาฟังข้อเท็จจริงตามที่คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยมาแล้วจากพยานหลักฐานในสำนวน การทำคำวินิจฉัยชั้นฎีกา และการอ่านคำวินิจฉัยชั้นฎีกาให้นำความในข้อ ๔๕ และข้อ ๔๖ มาใช้บังคับโดยอนุโลม วิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา นอกจากกำหนดไว้แล้วในส่วนที่ ๔ (วิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา)ให้นำความในส่วนที่

๓ (วิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคกรรมชั้นอุทธรณ์) ว่าด้วยวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคกรรมชั้นอุทธรณ์มาใช้บังคับโดยอนุโลมตามควรแก่กรณี (ข้อ ๕๐)

วิธีอ้างพยานหลักฐานในคดี

ก. พยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ ซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีความผิดหรือบริสุทธิ์ให้อ้างเป็นพยานหลักฐานได้ พยานหลักฐานที่อ้างนั้น ต้องเป็นพยานหลักฐานชนิดที่มีได้เกิดจากความจงใจมีค้ำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง หรือโดยประการอื่นอันมิชอบ

ข. ในการอ้างพยานบุคคล ห้ามมิให้โจทก์อ้างจำเลยเป็นพยาน จำเลยอาจอ้างตนเป็นพยานได้ ถ้าจำเลยอ้างตนเองเป็นพยาน จะให้จำเลยเข้าสืบก่อนพยานของฝ่ายจำเลยก็ได้ และถ้าคำของ จำเลย ซึ่งให้การเป็นพยานนั้น ปรีกปราหรือเสียหายแก่จำเลยอื่น จำเลยอื่นซักค้านได้

ค. ในกรณีอ้างพยานเอกสาร ให้นำต้นฉบับเอกสารนั้นมาอ้าง ถ้าหาต้นฉบับไม่ได้จะอ้างสำเนาที่รับรองว่าถูกต้อง หรือพยานบุคคลที่รู้ข้อความมาเป็นพยานก็ได้ถ้าพยานเอกสารที่อ้างนั้น เป็นหนังสือของทางการคณะสงฆ์หรือหนังสือราชการ แม้ต้นฉบับยังมีอยู่ จะส่งสำเนาซึ่งเจ้าหน้าที่รับรองว่าถูกต้องก็ได้ เว้นแต่ในหนังสือเรียกจะบ่งไว้เป็นอย่างอื่น ถ้าพยานเอกสารที่อ้างนั้น มีได้อยู่ในความยึดถือของผู้อ้าง ถ้าผู้อ้างแจ้งลักษณะพร้อมทั้งที่อยู่ของเอกสารต่อคณะผู้พิจารณา ให้คณะผู้พิจารณาเรียกเอกสารนั้นจากผู้ยึดถือ

ง. ในการอ้างสิ่งใดเป็นพยานวัตถุ ให้นำสิ่งนั้นมายังคณะผู้พิจารณา ถ้านำมาไม่ได้ให้คณะผู้พิจารณาทุกรูปหรือมอบอำนาจให้ผู้พิจารณารูปใดรูปหนึ่งไปตรวจดูรายงานยังที่ที่พยานวัตถุที่ตั้งอยู่ตามเวลาและวิธีซึ่งคณะผู้พิจารณาหรือผู้พิจารณาเห็นสมควรตามลักษณะแห่งพยานวัตถุ

จ. ผู้ใดโดยอาชีพหรือมิใช่ก็ตาม มีความชำนาญพิเศษในการใด ๆ เช่นในทางวิทยาศาสตร์ ศิลปะ ฝีมือ พาณิชการ หรือการแพทย์ และความเห็นของผู้นั้นอาจเป็นประโยชน์ในการไต่สวนมูลฟ้อง หรือการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคกรรม ซึ่งอาจเป็นพยานในกรณีต่าง ๆ เป็นต้นว่า ตรวจร่างกาย หรือจิตของผู้เสียหาย ตรวจลายมือทำการทดลอง หรือกิจการอย่างอื่น ๆ คณะผู้พิจารณาจะให้ผู้ชำนาญการพิเศษทำความเห็นเป็นหนังสือก็ได้ แต่ต้องให้มาเบิกความประกอบหนังสือนั้น และต้องส่งสำเนาหนังสือดังกล่าวแล้วแก่โจทก์และจำเลยทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า ๓ วันก่อนวันเบิกความเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้ผู้ชำนาญการพิเศษ ถ้าหากไม่ได้ในฝ่ายคณะสงฆ์ จะขอจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรก็ได้

ฉ. ในกรณีที่โจทก์จำเลยหรือผู้ใด ซึ่งต้องให้การหรือส่งพยานหลักฐานอย่างใดอย่างหนึ่งอันประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้ ๑) ข้อความหรือเอกสาร ซึ่งยังเป็นความลับในการคณะสงฆ์ หรือในราชการ ๒) ความลับหรือเอกสารลับ ซึ่งได้มาหรือทราบเนื่องด้วยปกติธุระหรือหน้าที่ของเขา ๓) วิธีการแบบแผน หรืองานอย่างอื่น ซึ่งมีกฎหมายควบคุมมิให้เปิดเผย

โจทก์หรือจำเลยผู้นั้นอาจปฏิเสธไม่ยอมให้การ หรือส่งพยานหลักฐานดังกล่าวในวันแต่จะได้รับอนุญาตจากทางการคณะสงฆ์ ทางราชการ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความลับนั้น กรณีดังกล่าวข้างต้น คณะผู้พิจารณาอาจแจ้งให้ทางการคณะสงฆ์ ทางราชการหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความลับนั้นมาชี้แจงถึงเหตุผลที่ไม่สมควรให้การหรือส่งพยานหลักฐานดังกล่าวนั้น โดยชี้แจงต่อคณะผู้พิจารณา

วิธีบังคับตามคำวินิจฉัยลงนิคกรรม

ก. เมื่อจำเลยรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งถึงที่สุดแล้วให้คณะผู้พิจารณาซึ่งอ่านคำวินิจฉัย แจ้งผลวินิจฉัยแก่ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นทราบเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยนั้น (ข้อ ๖๑)

ข. ถ้าจำเลยดังกล่าวมาในข้อ ก. ไม่ยอมรับนิคกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ ๑) ไม่ยอมรับนิคกรรมตามคำวินิจฉัยให้สึก ไม่สึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้รับคำวินิจฉัย อาจเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๖ ซึ่งกำหนดโทษทางอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (มาตรา ๔๒) ๒) ไม่ยอมรับนิคกรรมตามคำวินิจฉัยไม่ถึงให้สึก ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ไม่สึกภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมอันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๗ วรรค ๒ ซึ่งกำหนดโทษไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ในกรณีเช่นนี้ ให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร (ข้อ ๖๒)

การแก้ต่างในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและการเก็บสำนวนเป็นเอกสารลับ

ก. โจทก์หรือจำเลยจะแต่งตั้งผู้หนึ่งผู้ใดให้ว่าต่าง หรือแก้ต่างในกรณีการไต่สวนมูลฟ้องและในกรณีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคกรรมมิได้ (ข้อ ๖๓)

ข. บรรดาเอกสารสำนวนเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องและการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคกรรมเป็นเอกสารลับ เฉพาะคำสั่งหรือคำวินิจฉัยของผู้พิจารณาหรือคณะผู้พิจารณาถ้าโจทก์จำเลยจะขออนุญาตคัดสำเนาเพื่อประโยชน์ในการอุทธรณ์หรือฎีกา ให้ผู้พิจารณาหรือคณะผู้พิจารณาอนุญาตโดยให้อยู่ในความควบคุมของผู้อนุญาตและให้ผู้อนุญาตลงนามไว้ด้วย การโฆษณาเอกสารดังกล่าวข้างต้นจะทำได้โดยอนุมัติมหาเถรสมาคม (ข้อ ๖๔)

ค. พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ทุกชั้นมีหน้าที่ต้องช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในกรณีไต่สวนมูลฟ้อง และในกรณีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคกรรมที่ได้รับคำร้องขอ หรือคำสั่งให้ปฏิบัติการใด ๆ จากผู้พิจารณาหรือคณะผู้พิจารณาแล้วแต่กรณี (ข้อ ๖๔ วรรคสอง)

๒.๗ แนวทางในการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์

หลักการและเหตุผล การนิคกรรม ตามกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้พัฒนาการมาจาก อธิกรณ์และการแก้อธิกรณ์ในสมัยพุทธกาล เพื่อกลั่นกรองความบริสุทธิ์แห่งสงฆ์ หากมีการโจทก์กันในพระภิกษุสงฆ์ก็จะต้องมีการพิสูจน์ให้ความเป็นธรรมกับพระภิกษุด้วยพุทธวิธีกำหนด แต่หากมีการทำผิดวินัยฐานปาราชิก ๔ ก็ต้องให้โอกาสผู้ถูกกล่าวหาได้ต่อสู้ขอความเป็นธรรม พระพุทธเจ้าทรงตั้ง คณะกรรมการโดยพุทธประเพณีการตัดสินระงับอธิกรณ์ของพระภิกษุและพระภิกษุณีเป็นภาระหน้าที่ของคณะสงฆ์ตามหลักพระวินัยบัญญัติ พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนาทรงพุทธบัญชาอนุญาตให้รัฐและพุทธบริษัทผู้มีปัญญาเฉียบแหลมมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านและมีวาจาเชื่อถือได้เป็นที่ไว้วางใจของบรรพชิตให้จัดตั้งคณะกรรมการตุลาการ

แห่งสงฆ์ขึ้น^{๔๖} โดยให้ร่วมกันตัดสินวินิจฉัยอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์เรียกว่า “สันนิบาตประชุมกัน โดยพุทธบัญชาเพื่อพิจารณาวินิจฉัยระงับอธิกรณ์โดยธรรม” เป็นการใช้นโยบายในระบบศาลอาญาของฝ่ายอาณาจักรคือการแบ่งศาลเป็น ๓ ชั้นคือศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกา ดังนั้นแนวคิดในการนิคกรรมจึงได้กำหนดเป็น ๓ ชั้นเช่นกันคือ นิคกรรมชั้นต้น นิคกรรมชั้นอุทธรณ์ นิคกรรมชั้นฎีกา แต่ปัญหาความยุ่งยากของการพิจารณานิคกรรมคือ การที่พระภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่ได้ศึกษากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงไม่อาจทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ในการพิจารณานิคกรรมตั้งแต่ให้เจ้าอาวาสเป็นผู้รับคำฟ้อง การไต่สวนมูลฟ้อง การนั่งพิจารณายังขาดความรู้อันเป็นการเฉพาะทางของฝ่ายสงฆ์ การดำเนินคดีทางนิคกรรมจึงมีข้อบกพร่องอยู่ แต่หากได้จัดตั้งเป็นแนวทางพิจารณาคดีปาราชิก สังฆาติเสส เฉพาะที่มีโจทก์^{๔๗} ก็จะทำให้มีระบบความยุติธรรมอย่างแท้จริง

รัชกาลที่ ๕ ทรงบัญญัติกฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ (พ.ศ.๒๔๔๕) เพื่อให้อำนาจเจ้ากระทรวงธรรมการและเจ้าพนักงานผู้ปกครองช่วยอุดหนุนให้เจ้าคณะฝ่ายสงฆ์มีอำนาจการจัดการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในการบังคับบัญชาสงฆ์และให้สมณศักดิ์เป็นฐานันดรแห่งพระภิกษุสงฆ์ พร้อมถวายเงินนิตยภัตเป็นรายเดือน แม้ภายหลังได้รวมศาลทั้งหลายมาอยู่แห่งเดียวกันรวมทั้งคดีเกี่ยวกับพระศาสนาและพระภิกษุชั้นนั้นก็ให้พิจารณาพิพากษาอย่างคดีทั่วไป กรณีพระภิกษุกระทำปาราชิกตามพระวินัย ก็ให้ขึ้นศาลธรรมการโดยอาศัยกฎหมายลักษณะผัวเมีย พ.ศ. ๑๙๐๔ มาตรา ๔๐ มาตรา ๔๑ ที่ตราขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ยังคงนำมาเป็นกฎหมายใช้บังคับในการละเมิดพระวินัยบัญญัติด้วย ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ช่วงแรกแห่งรัชสมัยการใช้อำนาจตุลาการฝ่ายการพระศาสนายังคงเป็นแบบลักษณะผสมระหว่างการให้เจ้าคณะสงฆ์ผู้มีตำแหน่งทางการปกครองสงฆ์ให้มีอำนาจหน้าที่ตัดสินอธิกรณ์เองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าวนี้ กับให้ศาลธรรมการซึ่งเป็นศาลฝ่ายพระราชอาณาจักรมีอำนาจพิจารณาและพิพากษาคดีเกี่ยวกับการกระทำผิดอาญาพระวินัยบัญญัติประณมปาราชิก(ปฐมปาราชิก) ตามกฎหมายของรัฐต่อมารัชกาลที่ ๖ ทรงให้ยกเลิกโทษทางอาญารฐานปาราชิกเดิมเสีย แล้วให้ตราพระราชบัญญัติอธิกรณ์ประณมปาราชิก พ.ศ.๒๔๖๓ ดังนั้นทำให้พระภิกษุที่ทาละเมิดพระพุทธานุญาตเกี่ยวกับปฐมปาราชิกจึงไม่ต้องขึ้นศาลทางราชอาณาจักรอีกต่อไป และให้เจ้าคณะผู้ปกครองอย่างอิสระโดยมีอำนาจทางตุลา

^{๔๖} ตุลาการแห่งสงฆ์ :คำว่าตุลาการเป็นคำรวมมีปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งมีความแตกต่างจากคำว่า “ผู้พิพากษา” (ผู้พิพากษาทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีในศาลยุติธรรมและศาลอื่น) แต่สำหรับศาลพิเศษเช่นศาลทหารผู้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเรียกว่า “ตุลาการศาลทหาร” มีตุลาการพระธรรมานุญและตุลาการร่วมในคดีเดียวกัน ส่วนในนิคกรรมใช้คำว่า “ผู้พิจารณาคดี” ดังนั้นผู้พิจารณาคดีในนิคกรรมจึงเป็นตุลาการฝ่ายสงฆ์ หากมีจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์ จึงต้องใช้คำว่า ตุลาการสงฆ์ ประกอบด้วย ตุลาการผู้พิจารณาคดี กับตุลาการร่วมที่เป็นผู้บังคับบัญชาของจำเลย/ผู้วิจัย

^{๔๗} ตัวอย่างของความผิดพระวินัย สังฆาติเสส เช่น ๑)ภิกษุหนึ่งรยยนต์ไปตามลำพังกับหญิง และภิกษุเกิดกำหนดใช้มือลูบไล่อวัยวะเพศของหญิงนั้น สตรีไปโจทฟ้องต่อศาลวินัยสงฆ์ก็ให้คณะตุลาการทำการพิจารณาพิพากษาได้ หรือ ๒)กรณีภิกษุเป็นญาติของหญิงและหญิงนั้นต้องการเลิกกับสามีจึงไปจดทะเบียนหย่ากันต่อหน้านายทะเบียนอำเภอเรียบร้อยแล้ว ความทราบถึงภิกษุนั้นจึงใช้วาจาข่มขู่(ไม่ถึงขนาดเป็นคดีอาญา) บังคับให้ชายหญิงนั้นจดทะเบียนสมรสกัน หากมีการสมรสกันสำเร็จก็ถือว่าภิกษุรูปนั้น มีความผิดวินัยต้องสังฆาติเสสแล้ว และหากฝ่ายใดไปโจทต่อศาลวินัยสงฆ์ก็ให้ตุลาการผู้พิจารณาคดีทำการตัดสินอธิกรณ์นั้นได้ โดยส่งภิกษุนั้นไปเข้าปริวาสกรรม เข้ามานัดและเข้าอัมภานโดยทำพิธีในโบสถ์โดยสงฆ์อื่น ๒๑ รูปจึงบริสุทธิ์ได้

การสงฆ์ตามพระมหาสมณานัติ กำหนดลักษณะฟ้องอิภรณ์ที่ควรรับหรือไม่รับ พ.ศ.๒๕๖๒ เป็น
กลไกชำระอิภรณ์และลงนิกกรรมสงฆ์ผู้ทำผิดพระวินัยเป็นต้นมา

ข้อพิจารณาในการตั้งศาลวินัยสงฆ์

๑. ศาลวินัยสงฆ์ เป็นศาลพิเศษ ที่ตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาทางวินัยสงฆ์ ชั้นปาราชิก และสังฆาธิ
เสส ที่มีโทษที่เท่ากัน เป็นการพัฒนาระบบนิกกรรมมาเป็นรูปแบบการนั่งพิจารณาพิพากษาการทำ
ผิดวินัยสงฆ์ แบบรูปแบบของศาลยุติธรรม แต่มีใช้ศาลที่ไปตัดสินคดีความผิดทางอาญาของพระภิกษุ
สงฆ์ ซึ่งสงฆ์จะต้องถูกดำเนินคดีอาญาในศาลยุติธรรมดั้งเดิม ศาลยุติธรรมมีโทษ ตามประมวล
กฎหมายอาญามาตรา ๑๘ คือมีโทษ ๕ สถานคือ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน ซึ่ง
โทษดังกล่าวเป็นการจำกัดเสรีภาพตามกฎหมาย และภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ แต่ศาลวินัยสงฆ์
เป็นการตัดสินคดีไม่ให้อยู่ในสมาชิกแห่งคณะสงฆ์อีกต่อไปเนื่องจากประพฤติผิดพระวินัย โทษให้ให้สละ
สมณเพศ และไม่อยู่ในอำนาจของศาลฝ่ายอาณาจักร เพราะพระวินัยสถาปนาโดยพระพุทธเจ้า และ
ส่งมอบพระวินัยให้กับคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ไทย มีสมเด็จพระสังฆราชเป็น สกลสังฆปริณายก เป็นผู้
มีอำนาจสูงสุดในการปกครองสงฆ์และดูแลพระวินัยของสงฆ์ทำให้เกิดความบกพร่องอันเกิดความ
เสียหายต่อพระศาสนา

ศาลวินัยสงฆ์จึงมีอำนาจตัดสินโทษทางวินัยโดยคณะตุลาการสงฆ์เรียกว่า “ผู้พิจารณาคดี”

๒. ให้ศาลวินัยสงฆ์มี ๒ ชั้นคือ ศาลวินัยสงฆ์ชั้นต้น และศาลวินัยสงฆ์ชั้นสูงสุด

ให้ศาลวินัยสงฆ์ชั้นต้นประกอบด้วย

๒.๑ ศาลวินัยสงฆ์กลาง ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล จำนวน ๑ ศาล มี
อำนาจศาลทั่วราชอาณาจักร และคดีวินัยปาราชิกที่เกิดขึ้นในต่างประเทศหรือทุกเขตปริมณฑลของ
สงฆ์

๒.๒ ให้มีศาลวินัยสงฆ์ประจำภาค จำนวน ๑๘ ศาล ตั้งขึ้นในที่ทำการภาคทั้ง ๑๘ ของภาค
ทางปกครองสงฆ์ ให้มีเขตอำนาจศาลทั่วภาคนั้น

๒.๓ ศาลวินัยสงฆ์สูงสุด ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล จำนวน ๑ ศาล มี
อำนาจศาลทั่วราชอาณาจักรและในต่างประเทศทั่วทุกเขตปริมณฑลของสงฆ์ ซึ่งได้พิจารณากัน
มาแล้วในศาลวินัยสงฆ์กลาง และศาลวินัยสงฆ์ภาค ให้มีอำนาจพิจารณาคดีที่ได้อุทธรณ์ต่อศาลวินัย
สงฆ์ตามระเบียบ

๓. คุณสมบัติของตุลาการ ผู้พิจารณาคดี

๓.๑ เป็นพระภิกษุ มีอายุพรรษาไม่น้อยกว่า ๕ พรรษา

๓.๒ สำเร็จเปรียญธรรม ๔ จบการศึกษาระดับปริญญาเอกทางนิติศาสตร์

๓.๓ สำเร็จเปรียญธรรมชั้น ๔-๕-๖ จบการศึกษาระดับปริญญาโททางนิติศาสตร์

๓.๔ สำเร็จเปรียญธรรมชั้น ๗-๘-๙ จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางนิติศาสตร์

๓.๕ ต้องได้รับการสรรหาและเข้าศึกษาอบรมตามหลักสูตรตุลาการฝ่ายสงฆ์

๔. คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้กระทำใน พระนาม สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆป
ริณายก ผู้ทรงเป็นพระประมุขแห่งสงฆ์ไทย

๕. ในการบริหารศาลวินัยสงฆ์

๕.๑ การพิจารณาคดีวินัยสงฆ์ชั้นต้น จะต้องกระทำโดยรูป องค์คณะผู้พิจารณาคดี มีคณะหนึ่งไม่น้อยกว่า ๔ รูป ประกอบด้วย ประธานคณะผู้พิจารณาคดี คือผู้ปกครองสงฆ์ที่เป็นผู้บังคับบัญชาของจำเลยในคดีวินัยสงฆ์ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าจำเลยในคดีนั้น กับคณะผู้พิจารณาคดีประจำศาลไม่น้อยกว่า ๓ รูป ประธานคณะผู้พิจารณาไม่มีอำนาจลงคะแนนตัดสินชี้ขาด

๕.๒ การพิจารณาคดีวินัยสงฆ์ชั้นสูงสุด จะต้องกระทำโดยรูป องค์คณะผู้พิจารณาคดี มีคณะหนึ่งไม่น้อยกว่า ๕ รูป ประกอบด้วย ประธานคณะผู้พิจารณาคดี คือผู้ปกครองสงฆ์ที่เป็นผู้บังคับบัญชาของจำเลยในคดีวินัยสงฆ์ หรือพระสงฆ์ที่เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ๑ รูป และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าจำเลยในคดีนั้น กับคณะผู้พิจารณาคดีประจำศาลไม่น้อยกว่า ๔ รูป ประธานคณะผู้พิจารณาไม่มีอำนาจลงคะแนนตัดสินชี้ขาด

๕.๓ ให้คณะผู้พิจารณาพ้นจากตำแหน่งทางคณะสงฆ์ และโปรดเกล้าให้เข้ารับตำแหน่งเป็นตุลาการผู้พิจารณาคดีของศาลวินัยสงฆ์ และให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา กับให้มีเงินเดือนประจำไม่น้อยกว่า ๕๐,๐๐๐ บาท

๖.อำนาจในการพิจารณาคดี ให้มีอำนาจในการพิจารณาคดีวินัยสงฆ์ชั้นปาราชิก และสังฆาติเสส ที่มีโจทก์หรือเจ้าทุกข์ฟ้องร้องคดี ให้มีอำนาจพิจารณาคดีแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดปาราชิกได้ สละสมเพศก็ให้พิจารณาคดีต่อไป และหากผู้ละเมิดปาราชิกได้ทำความกฎหมายอาญาของฝ่ายราชอาณาจักรในบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับฐานความผิดปาราชิกก็ให้ทำการพิจารณาตัดสินคดีดังกล่าวได้แม้แต่จำเลยได้ต้องโทษอยู่ในเรือนจำของรัฐก็ตาม

๗.คำพิพากษาหรือคำสั่ง ให้ประกาศในพระราชปณณัติ เพื่อให้ทราบทั่วกัน และให้พระอุปัชฌาย์ได้ตรวจสอบความเป็นปาราชิกของบุคคลก่อนบวชให้

๘.กฎหมายว่าด้วย การละเมิดอำนาจศาลวินัยสงฆ์ ห้ามบุคคลหรือสื่อมวลชนวิพากษ์ใด ๆ ผู้ใดฝ่าฝืนจะเป็นการการละเมิดอำนาจศาลมีความผิดเท่ากับการละเมิดอำนาจศาลยุติธรรม

๙.ศาลมีอำนาจเรียกพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุและพยานอื่นใดมาศาลได้ ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งคำบังคับใด ๆ ที่พระสงฆ์ล่วงละเมิดไม่มาตามหนังสือของพระสังฆาธิการในปกครอง และเมื่อประกาศดังกล่าวได้ประกาศในหนังสือพิมพ์ศาลวินัยสงฆ์แล้ว ให้ถือว่าจำเลยหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องได้รับทราบคำสั่งศาลวินัยสงฆ์โดยชอบแล้ว

๑๐.ผู้ใดจะฟ้องร้องตุลาการผู้พิจารณาคดีศาลวินัยสงฆ์ไปในทางอาญาหรือละเมิดมิได้ แต่อาจร้องเรียนในการปฏิบัติหน้าที่มิชอบได้ต่อประธานศาลวินัยสงฆ์สูงสุด

๑๑.ตำแหน่งสำคัญในศาลวินัยสงฆ์

๑๑.๑ ประธานวินัยสงฆ์สูงสุด

๑๑.๒ หัวหน้าคณะตุลาการผู้พิจารณาคดี ผู้พิจารณาคดี ในศาลวินัยสงฆ์กลาง และศาลวินัยสงฆ์ประจำภาค และศาลวินัยสงฆ์สูงสุด

๑๑.๓ ให้มีผู้อำนวยการฝ่ายธุรการของศาลทุกศาล และเจ้าหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้องเป็นพระภิกษุสงฆ์ทั้งสิ้น เว้นแต่ผู้รักษาความปลอดภัยประจำศาล

๒.๘ พัฒนาการกฎหมายในการจัดตั้งศาลปกครองสงฆ์

๑. ความหมายของการปกครองทั่วไป

นักวิชาการได้ให้ความหมายของการปกครองไว้หลายความหมายดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึง “ความหมายการปกครองตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า เรียกตามลักษณะการปกครองรัฐ ด้วยหลักสามัคคีธรรมและเรียกตามความนิยมของพุทธศาสนิกชนเพราะพระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนหลักธรรมถึงเหตุที่ทำให้รัฐเหล่านี้นรวมเป็นรัฐรวมที่เข้มแข็งโดยตรัสอธิบายนิยามซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้รัฐเกิดความสามัคคีกันไม่สูญหาย^{๔๘} การปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองเพื่อความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้นมีใจชุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษา เพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษา จึงถือคติได้ว่าการปกครองที่มีขึ้นเป็นเรื่องของการศึกษาหรือเพื่อการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษาก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิปักษ์ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหา เริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยังต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลว”

เดโซ สวานานนท์ ได้ให้ความหมายการปกครองไว้ในพจนานุกรมศัพท์ทางการเมืองว่า “การปกครอง (Goernment) ได้แก่ การดูแล การให้ความคุ้มครองหรือการบริหาร เป็นคำที่ใช้ในการบริหารบ้านเมืองในลักษณะที่มีผู้ปกครองผู้มีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองสูงสุดเรียกกันว่า พ่อเมือง กรมที่มีหน้าที่ดูแลในเรื่องการปกครองบ้านเมืองให้มีความสุขและมีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของประชาชนเป็นสำคัญ เรียกว่า “กรมการปกครอง”^{๔๙}

เพลโต (Plato) นักปราชญ์ชาวกรีก ภายหลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานล่วงแล้วประมาณ ๗๔ปี เป็นผู้นำแนวคิดทฤษฎีนิติรัฐ (Legal state) มาใช้สำหรับการปกครองรัฐตามแบบอย่างหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา โดยกล่าวว่า “ที่ใดที่บุคคลทุกคนใช้สิทธิเสรีภาพกันมากเกินไปที่นั่นจะเปลี่ยนเป็นไม่มีเสรีภาพและทุกคนจะตกเป็นทาสของผู้ใช้อำนาจตามอำเภอใจ”^{๕๐}

๒.๙ รูปแบบการปกครองปัจจุบัน

การปกครองที่ได้รับความนิยมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ ๑) รูปแบบการปกครองแบบเผด็จการ คำว่า “เผด็จการ (Dictatorship)” หมายถึงการปกครองโดยคนคนเดียวหรือโดยกลุ่มบุคคล คำว่า “เผด็จการ” เป็นศัพท์ที่เกิดขึ้นในสมัยโรมัน โดยประชาชนมอบอำนาจให้แก่ผู้นำเพียงคนเดียวเป็นระยะเวลา ๖ เดือนเพื่อทำหน้าที่จัดระเบียบสังคมหรือสร้างความมั่นคงทางการทหารในสถานการณ์ที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะฉุกเฉิน หลังจากนั้นผู้นำจะต้องลาออกแล้วสถาปนาให้มีรัฐธรรมนูญขึ้นมาใหม่ ๒) แบบเผด็จการธรรมดาหรือแบบเผด็จการอำนาจนิยม (Authoritarianism) อำนาจนิยมมาจากคำว่า “Authority (อำนาจ)” หมายถึง การมีอำนาจอย่าง

^{๔๘} ธรรมปิฎก (ประยูรธ ปยุตโต), ธรรมเทศนาแก่นักการเมือง (กรุงเทพฯ: สร้อยทอง, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑

^{๔๙} เดโซ สวานานนท์, พจนานุกรมศัพท์ทางการเมือง, (กรุงเทพฯ: หน้าต่างสู่โลกกว้าง, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗

^{๕๐} Plato, The Republic, book.VIII, trans.W.H.D.Rouse (London:A Mentor, ๑๙๕๖, p.๕๖๓-๕๖๔)

เป็นทางการ เช่น เจ้าหน้าที่มีอำนาจจับกุมคนทำความผิดโดยกฎหมาย เป็นต้น ส่วนอำนาจนิยม เป็นความเชื่อในระบบการเมืองที่เน้นอำนาจและประเพณีแทนที่ให้ความสำคัญกับเสรีภาพส่วนบุคคล หลักการปกครองอำนาจนิยม คือการต่อต้านระบบประชาธิปไตยเป็นการปกครองโดยคนส่วนน้อย (Rule by a Select Few) ๓) แบบเผด็จการเบ็ดเสร็จหรือแบบอำนาจนิยมเบ็ดเสร็จ (Totalitarianism) เกิดในศตวรรษที่ ๒๐มีเผด็จการรูปแบบเบ็ดเสร็จเกิดขึ้นโดยรัฐบาลเข้าไปควบคุมพฤติกรรมของทุกคนแทบทุกอริยาบถ เช่นควบคุมด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยประชาชนไม่มีสิทธิเสรีภาพด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอย่างสิ้นเชิง ๔) การปกครองแบบประชาธิปไตย (Democracy) มาจากคำว่า “Demokratia” ในภาษากรีกแปลว่าการปกครองของประชาชน ประธานาธิบดีลินคอล์น ของสหรัฐอเมริกากล่าวไว้ว่า รัฐบาลประชาธิปไตยคือรัฐบาลของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชน ซึ่งหมายถึงระบบการปกครองตามอุดมคติระบบหนึ่งที่รัฐบาลจะให้โอกาสอันเท่าเทียมกัน^{๕๑}

๒.๑๐ ลักษณะที่สำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตย

มีลักษณะ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยใช้อำนาจทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ ๒) ประชาชนทุกคนในรัฐมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันตามกฎหมาย ๓) การดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐถือเอามติของเสียงข้างมากตัดสิน เสียงข้างน้อยจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ๔) วิธีการปกครองที่ได้รับความยินยอมพร้อมใจของประชาชนส่วนใหญ่ในรูปของการเลือกตั้ง การอภิปราย การออกเสียงประชามติ การเสนอร่างกฎหมายของประชาชน^{๕๒} เป็นต้น

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

ก่อนสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย พระเจ้าปรีชคณาพหุขึ้นครองราชย์ในประเทศลังกา พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก ต่อมาพระสงฆ์ชาวลังกาชื่อราหุลได้จาริกมาตั้งคณะลังกาวงศ์ขึ้นที่เมืองนครศรีธรรมราชและได้เป็นที่นับถือศรัทธาของประชาชนชาวนครศรีธรรมราช

คณะสงฆ์ไทยเป็นนิกายเถรวาท นับถือปฏิบัติที่มีให้แก่เปลี่ยนแปลงหรือเพิกถอนสิกขาบทพระวินัยบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เมื่อคราวทำปฐมสังคายนารวบรวมไว้เป็นคัมภีร์อย่างเคร่งครัด การกระทำมีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงการประพฤติปฏิบัติตาม พระธรรมวินัยบัญญัติ จะกระทำได้ก็แต่โดยอาศัยการตีความให้พ้นจากพระบาลีเท่านั้น ซึ่งเรียกว่า “บาลีมุตตกวินิจฉัย”

๑. การปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย

เมื่อพ.ศ.๑๘๒๐ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช เสด็จขึ้นครองราชสมบัติกรุงสุโขทัยได้อาราธนาพระมหาสวามีเถรสังฆราช^{๕๓} มาพำนักอยู่ ณ วัดอรัญญิก ในกรุงสุโขทัย พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์

^{๕๑} สุรพล สุยะพรหม,ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง,(กรุงเทพฯ:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๘)หน้า ๙

^{๕๒} อุทัย หิรัญโต,สารานุกรมศัพท์ทางรัฐศาสตร์,(กรุงเทพฯ:โอเดียนสโตร์,๒๕๒๔)หน้า ๒

^{๕๓} จำนงค์ ทองประเสริฐ,พุทธศาสนาในเอเชีย(กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๑๕ :งานพิธีพระเมรุสมเด็จพระสังฆราช อุฎฐายีมหาเถร),หน้า ๒๒

จึงเจริญรุ่งเรืองตั้งแต่บัดนั้น เป็นพระพุทธรูปศาสนาฝ่ายหินยานลัทธิลังกาวงศ์มาจากประเทศลังกาผ่าน นครศรีธรรมราช ปรากฏศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า “เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวง (รู้หลัก) กว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลก (จารึก) แต่เมืองนครศรีธรรมราช” การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์มีแบบแผนชัดเจนในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท ผู้ทรงอาราธนาพระสงฆ์ชาวลังกานามว่า พระมหาสามีสังฆราช จากเมืองนครพินมาตั้งสำนักเผยแผ่พระศาสนา ณ วัดป่ามะม่วงภาษาเขมรที่ว่า “สมเด็จพระปิตรทรงใช้ให้ราชบัณฑิตไปอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชผู้มีศีลเรียนจบพระไตรปิฎก ซึ่งสถิตอยู่ในลังกาทวีป ซึ่งมีศิลาจารคล้ายพระชินาสพทั้งหลายในโบราณจากนครพิน”^{๕๔}

คณะสงฆ์สมัยสุโขทัยมี ๒ คณะ คือคณะคามวาสีเรียกว่า “คณะฝ่ายขวา” คณะอรัญวาสีเรียกว่า “คณะฝ่ายซ้าย” ในกรุงสุโขทัยมีพระสังฆนายกหรือประมุขสงฆ์ ๒ รูปเช่นใน พ.ศ.๑๙๔๙พระบรมครูตีโลกติลกิตรัตนศีลคันธวนวาสี ธรรมกิตติ สังฆราชมหาสามีเจ้า สถิต ณ วัดป่าแดง ทรงเป็นพระสังฆราชคณะอรัญวาสี และพระสังฆราชญาณรุจิมหาเถรทรงเป็นพระสังฆราชของคณะคามวาสี นอกกรุงสุโขทัยทรงแต่งตั้งพระสังฆราชประจำหัวเมืองคล้ายกับที่ทรงแต่งตั้งเจ้าประเทศราชไปครองหัวเมืองใหญ่ในฝ่ายอาณาจักร ในสมัยกรุงสุโขทัยจึงมีพระสังฆราชหลายองค์ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์ไว้ว่า^{๕๕} “ในประเทศสยาม เมื่อพระนครสุโขทัยเป็นราชธานีเห็นจะมีพระสังฆราชกว่าองค์เดียว ด้วยวิธีปกครองพระราชอาณาจักรในครั้งนั้น หัวเมืองใหญ่ที่ห่างไกลราชธานีเป็นเมืองประเทศราชโดยมาก แม้เมืองที่อยู่ใกล้ราชธานีที่เป็นเมืองใหญ่ที่ตั้งเจ้านายในราชวงศ์ออกไปปกครอง อย่างทำนองเจ้าประเทศราช เมืองใหญ่เมืองหนึ่งน่าจะมีพระสังฆราชองค์หนึ่งเป็นสังฆปริณายกของสงฆ์ทั้งหมดเขตเมืองนั้น

๒. การปกครองคณะสงฆ์สมัยอยุธยา

สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น การปกครองคณะสงฆ์ยังคงเป็นไปตามแบบการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัย แต่มีคณะสงฆ์เพิ่มขึ้นอีก ๑ คณะเรียกว่า “คณะป่าแก้ว”^{๕๖} คณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยามีเจ้าคณะใหญ่ ๓ รูป คือเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย เจ้าคณะอรัญวาสี และเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา มีพระสงฆ์แต่ละคณะปกครองโดยพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาเจ้าคณะใหญ่รูปใดรูปหนึ่งเป็น สมเด็จพระสังฆราช ดำรงตำแหน่งประมุขสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ในหัวเมืองชั้นนอก เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวาปกครองบังคับบัญชาคณะสงฆ์หัวเมืองฝ่ายใต้ เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้ายปกครองบังคับบัญชา คณะสงฆ์หัวเมืองฝ่ายเหนือ และเจ้าคณะอรัญวาสีปกครองบังคับบัญชาคณะสงฆ์อรัญวาสีทั้งในหัวเมืองฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ ตำแหน่งผู้บังคับบัญชาการคณะสงฆ์รองจากเจ้าคณะใหญ่คือพระราชาคณะ พระครูและเจ้าอาวาส ปกครองลดหลั่นกันตามลำดับชั้นโดยพระราชาคณะปกครอง

^{๕๔} จารึกในสมัยสุโขทัย : กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง ๗๐๐ ปี ลายสือไทย, ๒๕๒๖, หน้า ๒๓

^{๕๕} กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระสังฆราช, (๒๕๔๕), พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๕, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, หน้า ๑๖๕

^{๕๖} คณะป่าแก้ว: คณะสงฆ์ใหม่ได้รับอิทธิพลจากลังกาเช่นเดียวกับคณะอรัญวาสีในสมัยสุโขทัย รายละเอียดของการก่อตั้งคณะป่าแก้วได้รับการบันทึกไว้ในหนังสือตำนานโยนก

คณะสงฆ์ในหัวเมืองที่สำคัญและในบางหัวเมืองพระราชาคณะผู้ปกครองมีตำแหน่งเป็นพระสังฆราชตามแบบอย่างสุโขทัย

๓. การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๔

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตรากฎหมายคณะสงฆ์จำนวน ๑๐ฉบับ เพื่อควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์ให้ปฏิบัติเคร่งครัดตามพระธรรมวินัย กฎหมายนี้ไม่มีมาตรา ไม่มีบทหรือตอน แต่เป็นสิ่งห้ามพระภิกษุสามเณรประพฤติปฏิบัติในทางเสื่อมเสีย อาทิกฎหมายคณะสงฆ์ฉบับที่ ๖ ประกาศใช้ใน พ.ศ.๒๓๒๙ มีข้อความตอนหนึ่งว่า “ห้ามมิให้ภิกษุสามเณรสงเคราะห์ฆราวาส ให้ผลไม้ ใบไม้ ดอกไม้ เป็นต้น อย่าให้ผสมผสานขอกกล่าวปาวร้องเรียไรสิ่งของอันเป็นของฆราวาสอันมิใช่ญาติ และห้ามอย่าให้เป็นเหตุใช้สอยข้าวสาสน์การฆราวาส และห้ามบรรดาการทั้งปวงอันผิดจากพระปาฏิโมกข์สังวรวินัย”^{๕๗}

สมัยรัชกาลที่ ๓ คณะคามวาสีฝ่ายซ้ายปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองภาคเหนือ คณะอรัญวาสีปกครองพระนักปฏิบัติธรรมทั้งราชอาณาจักร คณะคามวาสีฝ่ายขวา ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองฝ่ายใต้ การเปลี่ยนแปลงในรัชกาลที่ ๓ ก็คือการเปลี่ยนชื่อเรียกคณะคามวาสีฝ่ายซ้ายเป็นคณะเหนือ คณะคามวาสีฝ่ายขวาเป็นคณะใต้ มีการรวมพระอารามหลวงและวัดราษฎร์บางส่วนในกรุงเทพมหานคร เข้าด้วยกันตั้งเป็นคณะใหม่เรียกว่า “คณะกลาง” ดังนั้นรัชกาลที่ ๓ จึงแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๔ คณะคือ ๑)คณะเหนือ (เดิมคือคามวาสีฝ่ายซ้าย) ๒)คณะใต้ (เดิมคือคามวาสีฝ่ายขวา) ๓)คณะกลาง (เพิ่มเข้ามาใหม่) ๔)คณะอรัญวาสี มีเจ้าคณะใหญ่แต่ละรูปมีอำนาจปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ในคณะของตน และเจ้าคณะใหญ่ก็ขึ้นตรงต่อสมเด็จพระสังฆราชผู้เป็นประมุขสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร คณะสงฆ์ไทยจึงเป็นเอกภาพรวมกันอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชองค์เดียวกัน

๔. การตั้งกระทรวงและเสนาบดี

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมหาราช รัชกาลที่ ๕ ทรงยกเลิกตำแหน่งอัครเสนาบดีคือตำแหน่งสมุหนายกและสมุหกลาโหม ยกเลิกการปกครองแบบจตุสดมภ์ เวียง วัง คลัง นา ทรงตรากฎหมายจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินโดยจัดตั้งองค์กรการปกครองขึ้นใหม่ แบ่งเป็นกระทรวง ๑๒ กระทรวง มีเสนาบดีเป็นผู้ว่าการแต่ละกระทรวง ส่วนการปกครองภูมิภาคนั้น ก็ทรงรวบรวมหัวเมืองต่าง ๆ จัดตั้งขึ้นเป็นมณฑลเทศาภิบาล ตามเหมาะสมกับภูมิประเทศ รวมทั้งหมด ๒๒ มณฑล โดยแต่ละมณฑลมีข้าหลวงจากส่วนกลางไปเป็นผู้สำเร็จราชการมณฑลรวมจัดระเบียบการปกครองท้องถิ่นให้เป็นระบบการปกครองรัฐที่ดี (Good Governance) และเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศตะวันตกซึ่งเข้ามามีอิทธิพลเหนือดินแดนประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชีย

พระราชบัญญัติเคาน์ซิลออฟสเตต คือที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน พุทธศักราช ๒๔๑๗ นั้น เสนาบดีกระทรวงแต่ละกระทรวง มี “เสนาบดีสภา” (Council of State) ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา

^{๕๗} สิริวัฒน์ คำวันสา :สงฆ์ไทยใน ๒๐๐ ปี ,โรงพิมพ์ศรีอนันต์,๒๕๒๕,หน้า ๒๒

และช่วยบริหารราชการแผ่นดินตามที่ พระมหากษัตริย์ทรงมอบหมายให้ อำนาจอธิปไตยของรัฐสูงสุด เด็ดขาดนั้น เป็นขององค์พระมหากษัตริย์แต่ผู้เดียว ตามระบอบการปกครองแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy)

ด้านพระพุทธศาสนานั้น เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ.๑๑๗ รัชกาลที่ ๕ ทรงออกประกาศ จัดการศึกษาเล่าเรียนในหัวเมือง โดยทรงโปรดให้พระราชกณะหลายรูปไปจัดการศึกษาตามอาราม ในหัวเมืองและได้ทรงอาราธนา พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ที่สมเด็จพระราชาคณะ เจ้าคณะใหญ่ ให้ทรงภารธุระอำนวยการในฝ่ายสมณะ และโปรดเกล้าให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวง ดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงรับหน้าที่อุดหนุนในหน้าที่เจ้าพนักงานฝ่ายฆราวาส ทำให้ระบบการศึกษาของไทยได้เจริญรุ่งเรืองโดยทั่วไป สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้เป็นมุขแห่งสงฆ์ ต้องการให้ยกการบริหารกรมพระศาสนาและการปกครองพระภิกษุสงฆ์ไทยอย่างอิสระให้อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของรัชกาลที่ ๕ โดยตรงแทนที่จะขึ้นกับเสนาบดี กระทรวงธรรมการ ดังพระราชปรารภการตรากฎหมายคณะสงฆ์ตอนหนึ่งว่า “ทุกวันนี้ การปกครอง ข้างฝ่ายราชอาณาจักร ก็ได้ทรงพระราชดำริแก้ไข และจัดตั้งแบบแผนการปกครองให้เรียบร้อยเจริญ ขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นหลายประการแล้ว ฝ่ายพระพุทธศาสนานั้น การปกครองสังฆมณฑลย่อมเป็นการ สำคัญทั้งในประโยชน์แห่งพระศาสนา และในประโยชน์ความเจริญของพระราชอาณาจักรด้วย ถ้าการ ปกครองสังฆมณฑลเป็นไปตามแบบแผนเรียบร้อย พระศาสนาก็จะรุ่งเรืองถาวร และชักนำประชาชน ทั้งหลาย ให้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาโนวาท ประพฤติสัมมาปฏิบัติ และร่ำเรียนวิชาคุณในสงฆ์ สำคัญยิ่งขึ้นเป็นอันมาก มีพระราชประสงค์จะทรงทำนุบำรุงสังฆมณฑลให้เจริญคุณสมบัติมั่นคงสืบไป ในพระศาสนา เพื่อให้กฎหมายคณะสงฆ์ที่ตราขึ้นนั้น เป็นหลักเกณฑ์ ในการวางรูปแบบองค์การ ปกครองสงฆ์ บริหารกิจการพระศาสนาอันวัตรเสมอเหมือนไปตามระบบการบริหารราชการแผ่นดิน ของรัฐ^{๕๘}

การที่คณะสงฆ์ไทยปฏิบัติตามอำนาจและหน้าที่อย่างอิสระ ตามพระราชบัญญัติลักษณะการ ปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ (พ.ศ.๒๔๔๕) ซึ่งเป็นกฎหมายของไทยในการออกสังฆานัติ ออกระเบียบ เกี่ยวกับการปกครองสงฆ์ขึ้น มีอำนาจตัดสินอธิกรณ์นั้น ก็ เป็นอำนาจรัฐที่มอบให้ตามกระบวนการนิติ วิธี เพื่อถวายเป็นอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาเป็นการกระจายอำนาจปกครองที่รัฐมีอยู่ให้ พระภิกษุสงฆ์ไทยได้นำกระบวนการวิธีบาลีมุตตกวิวินิจฉัย มาประยุกต์ใช้บังคับการปกครองสงฆ์ให้ บังเกิดผล เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ความผาสุกแห่งคณะสงฆ์ และความตั้งมั่นแห่ง พระพุทธศาสนาในประเทศไทย แต่มิใช่ให้คณะสงฆ์ไทยได้ปฏิบัติฝ่าฝืนจารีตนิยมแตกต่างไปโดย บัญญัติสิกขาบทขึ้นใหม่ก็หาไม่

พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ (พ.ศ.๒๔๔๕) เป็นธรรมนูญการ ปกครองคณะสงฆ์ที่กำหนดโครงสร้างการบริหารและการจัดองค์กรไว้อย่างเป็นระบบ นับเป็นครั้งแรก ในประวัติศาสตร์การปกครองคณะสงฆ์ไทยที่กำหนดระบอบการปกครองคณะสงฆ์ ตาม พระราชบัญญัติฉบับนี้มีผลบังคับใช้มาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๘ เหตุผลสำคัญในการประกาศใช้ก็คือ

^{๕๘} พระราชปรารภ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมหาราช ในประกาศใช้ พระราชบัญญัติ ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ อ้างใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระยาวชิรญาณวโรรส ,การคณะสงฆ์,หน้า ๔๒

รัฐบาลต้องอาศัยคณะสงฆ์รวมทั้งคณะสงฆ์ในต่างจังหวัดให้ช่วยจัดการศึกษาของชาติตามการปฏิรูปการศึกษาให้ทันสมัย พระสงฆ์จะสามารถสนองนโยบายของรัฐบาลได้ก็ต้องปฏิรูปการบริหารกิจการคณะสงฆ์เสียก่อนและจัดการให้พระสงฆ์อยู่ภายใต้ระบบบริหารเดียวกันดังข้อความตอนหนึ่งว่า “ด้วยเมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๑๗ ได้โปรดให้พระราชอาคณหลายรูปออกไปจัดการศึกษาตามอารามในหัวเมือง และได้ทรงอาราธนาพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ที่สมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่ให้ทรงรับภาระธรรมาภิบาลนั้นในฝ่ายสมณะและได้โปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงดำรงราชานุภาพทรงรับหน้าที่อุดหนุนการนั้นในส่วนหน้าที่เจ้าพนักงานฝ่ายฆราวาส ความแจ่มอยู่ในประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมืองซึ่งได้ออกเมื่อ ณ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ.๑๑๗ นั้นแล้ว พระสงฆ์เถรานุเถระและเจ้าพนักงานในฝ่ายฆราวาสได้ช่วยกันจัดและอำนวยตามพระราชดำริ ด้วยความสามารถและอุตสาหะอันเป็นที่พอพระราชหฤทัย ได้เห็นผลความสำเร็จในการเล่าเรียนตลอดจนความเรียบร้อยในการปกครองสังฆมณฑลขึ้นโดยลำดับมา บัดนี้ทรงพระราชดำริเห็นว่าถึงเวลาอันสมควรจะตั้งเป็นแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ให้มั่นคงเรียบร้อยแล้วจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เมื่อวันที่ ๑๖ เดือนมิถุนายน ร.ศ.๑๒๑ ความแจ่มอยู่แล้วในพระราชบัญญัตินั้นแล้ว”^{๕๙}

การปกครองคณะสงฆ์ไทยตามกฎหมายคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ (พ.ศ.๒๔๔๕) เป็นระบบที่ใช้อำนาจอธิปไตยตามการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ตามทฤษฎีการปกครอง คือการปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าได้ทรงกระจายอำนาจไปให้พระสงฆ์สาวกเป็นใหญ่ใช้อำนาจการปกครองหมู่คณะโครงสร้างการปกครองตามกฎหมายคณะสงฆ์ในระบอบการปกครองรัฐแบบอำมาตยาธิปไตย (Aristocracy System) คือระบอบการปกครองรัฐที่ข้าราชการขององค์แห่งรัฐาธิบดี มีอำนาจเหนือประชากรราษฎร หรือเป็นระบบคณาธิปไตย (Oligarchy System) ซึ่งแต่ละตำแหน่งมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

๑) ตำแหน่งประมุขสงฆ์ คือตำแหน่งเป็น “สกลมหาสังฆปริณายก”^{๖๐} มีอำนาจหน้าที่ปกครองและบังคับบัญชาสงฆ์สูงสุด ในสังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักรเป็นพระสังฆราชาผู้ใช้อำนาจอธิปไตยสูงสุดฝ่ายพระภิกษุสงฆ์นั้น ระยะเวลาที่มีมติบัญญัติกฎหมายเพื่อวางหลักเกณฑ์และวิธีการสถาปนาพระภิกษุสงฆ์ให้ดำรงตำแหน่งเป็นสกลมหาสังฆปริณายกขึ้นไว้โดยชัดแจ้ง เพราะด้วยขณะนั้นตำแหน่งพระสังฆราชาซึ่งพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนได้สถาปนาขึ้น ตามราชันตีประเพณีโบราณนั้นได้ว่างลง โดยสมเด็จพระสังฆราชา (สา ปุสสเทว) ได้สิ้นพระชนม์ รัชกาลที่ ๕ มิได้ทรงสถาปนาพระสังฆราชาพระองค์ใหม่ขึ้น ดังนั้นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขแห่งรัฐ เป็นพุทธมามกะ และเป็นอัครศาสนูปถัมภก จึงได้ทรงดำรงพระองค์เป็น “สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า” และทรงปฏิบัติพระราชภารกิจใช้อำนาจอธิปไตยทั้งปวงทางารนิติบัญญัติ ทางการบริหาร และทางารตุลาการ ด้วยพระองค์เอง ในการปกครองดูแลสังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักร โดยมีมหาเถรสมาคม (Council of Thai sangha’s Organization) ทำหน้าที่เป็น คณะเสนาบดีสภา ถวายคำปรึกษาฝ่ายการพระศาสนา และการปกครองคณะสงฆ์ไทย

^{๕๙} โชติ ทองประยูร,กฎหมายคณะสงฆ์,(กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา,๒๕๐๖),หน้า ๑๕๔

^{๖๐} His Holiness the Supreme Patriarch of Thailand.

๒) มหาเถรสมาคม ตามกฎหมายการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ (พ.ศ.๒๔๔๕) เป็นองค์กรสงฆ์ฝ่ายบริหาร ประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ ๔ คณะซึ่งพระประมุขแห่งรัฐ พระองค์ก่อน ๆ นั้น ทรงแต่งตั้งตามราชันตีประเพณีโบราณไว้แล้ว เป็นองค์กรสงฆ์ที่ใช้อำนาจอธิปไตยบริหารการพระศาสนา และปกครองดูแลสังฆมณฑลในคณะแห่งตนแทนรัฐาธิปไตย อยู่ช่วงตรากฎหมายคณะสงฆ์ดังกล่าวคือ (๑) เจ้าคณะใหญ่คณะเหนือ และพระราชาคณะที่เป็นรองเจ้าคณะ(๒) เจ้าคณะใหญ่คณะใต้ และพระราชาคณะที่เป็นรองเจ้าคณะ (๓) เจ้าคณะใหญ่คณะกลาง และพระราชาคณะที่เป็นรองเจ้าคณะ (๔) เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุติ และพระราชาคณะที่เป็นรองเจ้าคณะรวมพระมหาเถระ ๘ รูป ซึ่งดำรงตำแหน่งสังฆมนตรีว่าการและสังฆมนตรีช่วยว่าการในคณะนั้น ๆ และเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดในองค์กรฝ่ายปกครองสงฆ์ส่วนกลาง ทั้งหมดจัดตั้งขึ้นเป็นคณะสังฆมนตรี ซึ่งตามกฎหมายนั้น เรียกว่า “มหาเถรสมาคม” ทำหน้าที่ให้ถวายคำปรึกษาฝ่ายการพระศาสนาแต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า (พระมหากษัตริย์) และกำหนดนโยบายการปกครองสังฆมณฑลทั่วไป ข้อภาระฐะในการพระพุทธานุศาสตร์ หรือในสังฆมณฑล ซึ่งได้โปรดให้พระมหาเถระประชุมวินิจฉัยในที่ประชุมมหาเถรสมาคมตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป คำตัดสินชี้ขาดของมหาเถรสมาคมนั้นเป็นสิทธิ์ขาด ผู้ใดจะทำการอุทธรณ์หรือโต้แย้งต่อไปอีกไม่ได้ มหาเถรสมาคม จึงเป็นองค์กรฝ่ายบริหารการคณะสงฆ์ คล้ายกับเป็นคณะเสนาบดีสภา (Council of State) บริหารราชการของฝ่ายรัฐนั่นเอง ส่วนเสนาบดีกระทรวงธรรมการตามกฎหมายคณะสงฆ์นั้น ก็มีอำนาจแต่เพียงเป็นผู้อุดหนุนเจ้าคณะให้ได้กำลัง และอำนาจพอที่จะจัดการให้เป็นไปตามกฎหมาย และปฏิบัติหน้าที่ในฐานะองค์กรกลาง การติดต่อประสานงานบริหารการพระศาสนา ระหว่างสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้ากับมหาเถรสมาคม เท่านั้น

การใช้อำนาจอธิปไตยของมหาเถรสมาคม มหาเถรสมาคม เป็นองค์กรกลางสงฆ์ ที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงกระจายอำนาจให้ใช้อำนาจอธิปไตยทางฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจ ตราสั่งขานัตติ คือกฎข้อบังคับของคณะสงฆ์ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงบัญญัติขึ้น โดยคำแนะนำของสังฆสภา สมัยการปกครองยุคนั้นเรียกว่า “พระมหาสมณานัตติ”^{๖๑} รวมทั้งมีอำนาจในการตราข้อบังคับ ระเบียบ ประกาศ ขึ้นบังคับใช้ทางปกครองแก่สังฆมณฑลเป็นการทั่วไป ตลอดพระราชอาณาจักรไทยด้วย และปกครองบำรุงสังฆมณฑลเป็นการทั่วไป กำกับดูแลองค์กรปกครองสงฆ์ส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคตลอดทั่วพระราชอาณาจักรไทย^{๖๒}

มหาเถรสมาคม ใช้อำนาจอธิปไตยทางฝ่ายบริหาร (คณะสังฆมนตรี) ทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาในการพระศาสนา แต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า (พระมหากษัตริย์) กำหนดนโยบายบริหารการพระพุทธานุศาสตร์ การตัดสินชำระคดีความผิด ตามพระวินัยบัญญัติ เป็นองค์กรกลางสงฆ์ที่ใช้อำนาจทั้งปวงในนามแห่งองค์รัฐาธิปไตย หรือพระมหากษัตริย์ ทางฝ่ายนิติบัญญัติ ทางฝ่ายบริหาร และทางฝ่ายตุลาการ ในการทางด้านพระพุทธานุศาสตร์

^{๖๑} พระมหาสมณานัตติ คือกฎข้อบังคับซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงบัญญัติขึ้น เช่นพระมหาสมณานัตติว่าด้วยการจัดประเภทอธิกรณ์ชั้นฎีกา พ.ศ.๒๔๕๖,พระมหาสมณานัตติว่าด้วยกำหนดเขตอุปชฌายะ พ.ศ.๒๔๕๙,พระมหาสมณานัตติว่าด้วยพระเทียวเตร็ดเตร่ พ.ศ.๒๔๕๗,พระมหาสมณานัตติว่าด้วยการกำหนดลักษณะฟ้องอธิกรณ์ที่ควรรับหรือไม่รับ พ.ศ.๒๔๖๒

^{๖๒} พระมหาสมณานัตติ,๒๔๕๖ จัดประเภทอธิกรณ์ชั้นฎีกา พ.ศ.๒๔๕๖ ลงวันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ.๒๔๕๕ ,แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ หน้า ๑๐๗-๑๑๐)

อำนาจฝ่ายบริหาร ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑(พ.ศ.๒๔๔๕)

ตามกฎหมายคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ เป็นการใช้อำนาจฝ่ายบริหาร และการกระทำทางปกครองของรัฐคือ “การกระทำทางปกครองเป็นการกระทำของรัฐประเภทหนึ่ง การกระทำของรัฐนั้นแสดงออกโดยผ่านทางบุคคลธรรมดาซึ่งเป็นผู้แทนที่เรียกว่า “เจ้าหน้าที่ของรัฐ” การกระทำของรัฐที่ถือว่าเป็นการกระทำทางปกครองจะต้องเป็นการกระทำโดยองค์กรของรัฐ ที่เป็นองค์กรฝ่ายบริหาร^{๖๓} มีใช้องค์กรณีบัญญัติ (รัฐสภา) และมีใช้องค์กรตุลาการ (ศาล) ซึ่งองค์กรของรัฐ ฝ่ายบริหารนั้น ยังแยกได้เป็น ๒ ประเภทคือ

๑) องค์กรฝ่ายรัฐบาล ได้แก่คณะรัฐมนตรี ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในทางกำหนดนโยบาย หรือในเรื่องการดำรงอยู่ของรัฐ เป็นส่วนรวมอันเป็นกิจกรรมในทางการเมือง ซึ่งตามปกติแล้ว เป็นการกระทำโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ เช่นเสนอร่างกฎหมาย การทำสนธิสัญญากับต่างประเทศ การประกาศสงคราม เป็นต้น

๒) องค์กรฝ่ายปกครอง ได้แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองทั้งหลายซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมขององค์กรฝ่ายรัฐบาลอีกชั้นหนึ่ง การกระทำของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองนั้น ตามปกติกระทำลงโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติ ซึ่งการกระทำทางปกครองซึ่งเป็นการกระทำของรัฐ โดยองค์กรทางปกครองนั้นในทางกฎหมายแยกได้เป็น ๒ ลักษณะคือ(๑) ลักษณะที่เป็นนิติกรรม (Juristic Act) ซึ่งเรียกว่า “นิติกรรมทางปกครอง”^{๖๔} (๒) ลักษณะที่เป็นปฏิบัติการ (Real Act) ซึ่งได้แก่ เป็นการกระทำที่ใช้กำลังกายภาพเข้าดำเนินการ เพื่อให้เป็นไปตามสิทธิและหน้าที่ เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจใช้รถยนต์ที่จอดในที่ห้ามจอด การรื้อสิ่งปลูกสร้างรुक้าในคูคลองสาธารณะที่ปลูกโดยผิดกฎหมาย เป็นต้น

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ (พ.ศ.๒๔๔๕) เป็นบทกฎหมายที่ตราขึ้นในระบอบการปกครองรัฐ บทบัญญัติกฎหมายคณะสงฆ์บางกรณีนั้น ก็มีฐานะเป็นกฎหมายสูงสุด ที่ใช้อำนาจอธิปไตย แต่บทบัญญัติบางกรณี ก็มีฐานะเช่นเดียวกับกฎหมายธรรมดา สามารถพิจารณาได้คือ

๑) สังฆมนตรีสภา เป็นการกระทำของ “มหาเถรสมาคม” ตามบทบัญญัติมาตรา ๔ ได้บัญญัติไว้ให้การปฏิบัติหน้าที่และภารกิจด้านบริหารจัดการพระศาสนาแทนรัฐ เช่น ให้คำปรึกษาในด้านการพระศาสนาแต่พระมหากษัตริย์ และกำหนดนโยบายการปกครองบำรุงสังฆมณฑลเป็นการทั่วไป การปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวของมหาเถรสมาคมกรณีนี้เป็นการใช้อำนาจแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขของรัฐ ดังนั้นสังฆมนตรีสภาจึงมีหน้าที่ให้คำปรึกษาแต่พระมหากษัตริย์ และใช้อำนาจการบริหารราชการแผ่นดินด้านพระศาสนาในทางปกครองของรัฐ

๒) องค์กรฝ่ายปกครองคณะสงฆ์ แยกได้ ๒ กรณีคือ (๑)องค์กรฝ่ายปกครองสงฆ์ส่วนกลาง ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ มาตรา ๔ ได้แก่ คณะเหนือ คณะใต้ คณะกลาง และคณะธรรมยุติ เป็นองค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ซึ่งมีฐานะเทียบได้กับกระทรวง

^{๖๓} ชาญชัย แสงวงศ์, กฎหมายปกครอง (กรุงเทพฯ:วิญญูชน,๒๕๓๕), หน้า ๑๐๓

^{๖๔} “นิติกรรมทางปกครอง” ตามประมวลกฎหมายวิธีปฏิบัติราชการทางปกครองเยอรมัน ได้ให้นิยามไว้ว่านิติกรรมทางปกครองหมายถึง บรรดาคำสั่ง คำวินิจฉัย คำอนุญาตหรือมาตรการอื่น ๆ ที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองใช้อำนาจเหนือ วางข้อกำหนดให้มีผลทางกฎหมายต่อบุคคลภายนอกเป็นกรณีเฉพาะภายในขอบเขตของกฎหมายนั้น

ทบวงการเมือง กรมฝ่ายรัฐ ซึ่งมีเจ้าคณะใหญ่ทั้งสี่ใช้อำนาจปกครองสงฆ์ภายใต้นโยบายและการควบคุมของมหาเถรสมาคมอีกชั้นหนึ่ง ตามบทบัญญัติมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ (๒๔๔๕)คือการปกครองบังคับบัญชาสังฆมณฑลทั้งหลาย อันเป็นสามัญทั่วไปในนิกายทั้งปวงซึ่งอยู่ในเขตอำนาจแห่งคณะของตนให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย และกฎหมาย (๒) องค์กรฝ่ายปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคได้แก่ มณฑล เมือง แขวง และวัด กรณีดังกล่าวเป็นการใช้อำนาจทางปกครองคณะสงฆ์ตามกฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์

อำนาจของเจ้าคณะฝ่ายปกครองสงฆ์

เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองสงฆ์ มีอำนาจหน้าที่ ตามบทบัญญัติกฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ (พ.ศ.๒๔๔๕) แยกได้ ๒ กรณีคือ

๑) พระภิกษุสามเณรต้องฟังคำสั่งบัญชาเจ้าคณะ ซึ่งตนอยู่ในความปกครอง ตามพระราชบัญญัตินี้ ถ้าไม่ฟังบังคับบัญชา หรือละเมิดอำนาจของเจ้าคณะมีความผิด เจ้าคณะมีอำนาจที่จะลงโทษทำทัณฑ์ขรรคมได้

๒) คลุหฺสฺถ์ ถ้าเจ้าคณะกระทำตามหน้าที่ในพระราชบัญญัติ และคลุหฺสฺถ์ผู้ใดลงล้างขัดขึ้นต่ออำนาจเจ้าคณะ ผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษฐานขัดอำนาจเจ้าพนักงาน

อำนาจเจ้าหน้าที่ปกครองสงฆ์ ๑) และ ๒) เจ้ากระทรวงธรรมการ และเจ้าพนักงานผู้ปกครองท้องที่จะช่วยอุดหนุนเจ้าคณะให้ได้กำลัง^{๖๕} และอำนาจพอที่จะจัดการให้เป็นไปตามกฎหมาย ต่อมาปี พ.ศ.๒๔๕๕ การพระพุทธรูปศาสนานั้นได้มีการแก้ไขปรับปรุงระเบียบบรรดาศักดิ์ สมณศักดิ์คณะสงฆ์ใหม่ คือการจำแนกสมณศักดิ์ และตำแหน่งทางปกครองของคณะสงฆ์ออกเป็น ๒ อย่างคือ^{๖๖}

๑) สมณศักดิ์ เป็นฐานันดร (ยศพระ) ฐานันดรแห่งพระภิกษุสงฆ์นั้นเรียกว่า “สมณศักดิ์” คือยศพระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานมีหลายชั้นแต่ละชั้นมีพัดยศเป็นเครื่องกำหนด ซึ่งควรแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้ใหญ่ มีตราตั้ง และพัดยศเป็นเครื่องหมายบอกฐานันดร พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเทียบได้กับลำดับตำแหน่งยศบรรดาศักดิ์เช่น ขุน หลวง พระ พระยา ที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งข้าราชการในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์

๒) ตำแหน่งหน้าที่ทางฝ่ายบริหารคณะสงฆ์ เพื่อให้สะดวกแก่การปกครองสมัยนั้น ในการจัดตำแหน่งฝ่ายบริหารคณะสงฆ์ไทย ตามกฎระเบียบ^{๖๗} มีดังต่อไปนี้ (๑) สกลมหาปรินายก (พระสังฆราช) เป็นตำแหน่งผู้บัญชาการสงฆ์ตลอดพระราชอาณาจักรหรือตำแหน่งประธานนายกสำหรับเป็นหัวหน้าในมหาเถรสมาคมคือเป็นตำแหน่งของสมเด็จพระธรรมเสนาบดี (๒) มหาสังฆนายกหรือเจ้าคณะใหญ่เป็นตำแหน่งผู้บัญชาการคณะในมหามณฑลที่รวมมณฑลทั้งหลายเข้าตามทิศ มณฑลสงฆ์มีอยู่ ๑๔ มณฑล

^{๖๕} การอุดหนุนเจ้าคณะให้ได้กำลัง คือการบัญญัติกฎหมายรับรองให้เจ้าคณะมีอำนาจหน้าที่ รวมทั้งให้เจ้าคณะเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา และเมื่อได้กระทำการตามอำนาจและหน้าที่แล้วโดยชอบจึงมีสิทธิในการขออารักขาจากเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้

^{๖๖} ระเบียบบรรดาศักดิ์สมณสงฆ์ ,๒๔๕๕ -๗-๑๙

^{๖๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระยาวชิรญาณวโรรส ,การคณะสงฆ์,หน้า ๓๓๔-๓๓๕

๒.๑๑ กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทย

ช่วงเปลี่ยนอำนาจจากฝ่ายรัฐไปสู่คณะสงฆ์

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ พระองค์ไม่ทรงดำรงฐานะเป็นสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ตั้งนั้นตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๕๓ พระองค์ได้ทรงโปรดให้สถาปนา พระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกา ดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก เป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ตามนิตราขโบราณประเพณี โดยให้ทรงมีพระอำนาจสิทธิขาดผู้เดียวในการบริหารจัดการพระศาสนาและการปกครองสังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักรได้อย่างอิสระ ตั้งนั้นบทบัญญัติในมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ (พ.ศ.๒๔๔๕) จึงจำเป็นต้องแก้ไขบังคับไปก่อนโดยนัย ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายว่า “ในแผ่นดินปัตยุบัน โปรดให้ข้าพเจ้าเป็นผู้บัญชาการคณะสงฆ์ได้ทั่วไป การประชุมตามพระราชบัญญัตินี้ ก็ชื่อว่าเป็นอันงดชั่วคราวโดยนัยหรือกล่าวอีกโวหารหนึ่งว่า ถ้ายังไม่ถึงคราวเรียกประชุมตามพระราชบัญญัติ ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้ายังบัญชาการอยู่ ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้มหาเถรสมาคมคงมียืนอยู่ด้วยประการหนึ่ง จึงคงเรียกประชุมและบัญชากิจการอันจะพึงทำการสงฆ์ในที่ประชุมนั้น”

ความอิสระของคณะสงฆ์ในการใช้อำนาจทางฝ่ายตุลาการ

พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ช่วงแรกแห่งรัชสมัย การใช้อำนาจทางตุลาการฝ่ายการพระศาสนานั้นยังคงเป็นแบบลักษณะผสม ระหว่างการให้เจ้าคณะสงฆ์ ผู้มีตำแหน่งทางการปกครองสงฆ์ให้อำนาจหน้าที่ตัดสินอธิกรณ์เองตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑(พ.ศ.๒๔๕๔) กับการให้ศาลธรรมการซึ่งเป็นศาลฝ่ายพระราชอาณาจักรมีอำนาจพิจารณาและพิพากษาคดีเกี่ยวกับ การกระทำความผิดอาชญาพระวินัยบัญญัติประณมปาราชิก (ปฐมปาราชิก) ตามกฎหมายของรัฐ

เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๓ รัชกาลที่ ๖ ทรงดำริเห็นว่า การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปโดยรอบคอบพอจะป้องกันและกำจัดภิกษุอลัชชีผู้ละเมิดพระพุทธานุญาตประณมปาราชิก(ปฐมปาราชิก)ได้แล้ว จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติอธิกรณ์ประณมปาราชิก พ.ศ.๒๔๖๓ ขึ้น โดยให้ยกเลิกโทษทางอาญฐานปาราชิกนั้นเสีย ถ้ามีคดีประณมปาราชิกค้างพิจารณาในศาลยุติธรรมอยู่ในเวลานั้น ก็ให้อธิบดีผู้พิพากษาศาลนั้น โอนคดีไปยังกรมธรรมการโดยพลัน ส่วนพระภิกษุสงฆ์ผู้ละเมิดพระพุทธานุญาตประณมปาราชิกถึงเป็นคดีฟ้องร้องแล้วก็ดี หรือละเมิดพระพุทธานุญาตในข้ออื่นในกาลข้างหน้าก็ดี ให้กล่าวหาเป็นลำพังอธิกรณ์ในคณะสงฆ์ และลงโทษผู้ผิดในพระพุทธานุญาตส่วนตัวเพียงอย่างเดียว การกระทำความผิดพระวินัยบัญญัติของพระภิกษุสงฆ์ฐานประณมปาราชิก จึงไม่เป็นความผิดทางอาญาตามกฎหมายของรัฐอีกต่อไป เมื่อเป็นเช่นนี้ศาลฝ่ายพระราชอาณาจักร จึงไม่มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาและพิพากษาความผิดพระวินัยบัญญัติ เมื่อกฎหมายคณะสงฆ์ได้กำหนดให้รัฐ มีอำนาจแต่เพียงให้อำนาจหน้าที่เจ้าพนักงานผู้รักษาท้องถื่น จับตัว คุมขัง พระภิกษุสงฆ์ผู้ละเมิดพระพุทธานุญาตประณมปาราชิกนั้นไว้แล้วส่งไปยังกรมธรรมการเพื่อให้ส่งตัวให้คณะสงฆ์พิจารณา โดยให้อำนาจแก่

คณะสงฆ์ผู้มีอำนาจพิจารณาอิกรณนั้น มีอำนาจสั่ง ธรรมเนียมการ หมายถึงภิกษุ หรือให้ผู้ใดส่ง หนังสือหรือวัตถุมาเป็นพยาน ให้เป็นหน้าที่ของกรรมการออกหมายเรียกภิกษุมาเบิกความต่อ หน้าคณะสงฆ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคณะสงฆ์มีอำนาจที่จะดำเนินการพิจารณา และพิพากษาอิกรณพระ วินัยบัญญัติได้โดยลำพัง^{๖๘} ตามกฎหมายอย่างสมบูรณ์โดยอิสระ

๒.๑๒ ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการปกครองสงฆ์

คดีปกครองสงฆ์ที่คณะสงฆ์เคยตัดสินตามกฎหมายคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ ดังเช่น พระมหา สมณวินิจฉัย ที่ ๑๗/๑๐๐ ลงวันที่ ๗ มกราคม ร.ศ.๑๓๐ เรื่องให้เพิกถอนประกาศห้ามอุโบสถ ของ พระครูสีหราชสามจรรย์ วัดกลาง เจ้าคณะเมืองนครราชสีมา ต่อพระปลัดนาคน วัดกลาง “ ความ ตอนหนึ่งในคำวินิจฉัยนั้น “ ฯลฯ เรื่องนี้ไม่ใช่ความโรงศาล เป็นเรื่องห้ามอุโบสถ เป็นเรื่องของพระ ด้วยกันไม่ควรจะยอมให้คฤหัสถ์เข้ามาเป็นทนาย ถ้าเป็นเช่นนี้ต่อไป จะพิจารณาความบริสุทธิ์ของ พระยาก คราวนี้ ก็จะเป็นพิจารณาความเล่นสำนวนกันไปเถิดฯ เจ้าคณะมณฑลทำเช่นนี้ไม่ชอบ คำ พยานก็ไม่สืบให้ครบข้อหาที่จดในหนังสือนำฯ ทางเจ้าคณะมณฑลควรจะทำแต่แรกนั้น เมื่อพระปลัด นาคมาร้องขอให้ถอนประกาศ ควรไต่สวนให้รู้ว่าพระปลัดนาคนเป็นคนอย่างไร แล้วจึงตัดสินอิกรณ

คดีปกครองสงฆ์ กรณีพระแดง ถาวโร ถูกกล่าวหาล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิม^{๖๙} มี ประเด็นในการพิจารณาดังนี้

๑. ปัญหาข้อกฎหมาย : กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้ พระภิกษุสละสมณเพศ^{๗๐} ข้อ ๓ ความว่า ในกรณีพระภิกษุรูปใด (๑) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรม วินัยเรื่องเดียวกัน หรือหลายเรื่องเป็นอาจิม ให้เจ้าอาวาสวัดซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัด หรือพำนักอาศัย มีอำนาจหน้าที่แนะนำ ชี้แจง ตักเตือน ให้พระภิกษุรูปนั้นประพฤติตามพระธรรมวินัยเป็นลาย ลักษณะอักษร โดยกำหนดเวลาให้ปฏิบัติ หากพระภิกษุรูปนั้นไม่ประพฤติตาม คำแนะนำ ชี้แจง ตักเตือน ภายในเวลาที่กำหนด ให้เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้น สังกัดหรือพำนักอาศัย รายงาน โดยลำดับ จนถึงเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัด เพื่อวินิจฉัยให้สละสมณเพศต่อไป (๒) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัด หนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัดหรือพระภิกษุผู้ดำรง ตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้น มีอำนาจหน้าที่วินิจฉัยให้พระภิกษุรูป นั้นสละสมณเพศเสียได้

๒. ปัญหาข้อเท็จจริงว่า : พระแดง ถาวโร สังกัดอยู่ที่วัดปทุมมาราม ซึ่งมีพระอธิการชัย กิตติโก เป็นเจ้าอาวาสเป็นพระผู้ปกครอง ต่อมาพระแดง ได้ประพฤติก่อล่วงละเมิดพระธรรมวินัย เรื่อง เดียวกันต่างกรรมต่างวาระเป็นอาจิม กับมีความประพฤติอันก่อให้เกิดความเสียหายแก่คณะสงฆ์ และมีคติความทางอาญา แต่ปรากฏว่าเจ้าอาวาสไม่เคยแนะนำ ชี้แจง ว่ากล่าวตักเตือนให้พระแดง ประพฤติปฏิบัติต่อพระธรรมวินัยเป็นลายลักษณะอักษรเลยแม้แต่ครั้งเดียว กับพระแดงไม่ปรากฏตัวอยู่

^{๖๘} พระราชบัญญัติอิกรณประณมปาราชิก พ.ศ.๒๕๖๓ มาตรา ๕

^{๖๙} การล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิม เป็นความผิดทางคดีปกครองสงฆ์ ตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับ ที่ ๒๑ พ.ศ.๒๕๒๑

^{๗๐} ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่มที่ ๘๓ ตอนพิเศษ วันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๓๘

ในวัด ไม่ทราบว่าจะออกไปอยู่ที่ใด เจ้าอาวาสรายงานกรณีดังกล่าวโดยลำดับจนถึงเจ้าคณะอำเภอ เมื่อเจ้าคณะอำเภอ ได้รับรายงานแล้วจะวินิจฉัยให้พระแดงสละสมณเพศโดยมิได้มีการสอบสวนในที่พร้อมสงฆ์ ตามสัมมาขานวินัยทันทีนั้น จึงไม่ชอบด้วยกฎหมายอาญา มาตรา ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

๓. วินิจฉัยคำสั่ง: ดังนั้นพระอธิการชัย กิตติโก เจ้าอาวาสวัดปทุมมารามจะต้องปฏิบัติตามพระวินัย และตามกฎหมายอาญา มาตรา ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ดังนี้

๑) พระอธิการชัย เจ้าอาวาสวัดปทุมมาราม ซึ่งเป็นวัดที่พระแดงสังกัดอยู่จะต้องเรียกพระแดง มาว่ากล่าวตักเตือนแนะนำและชี้แจงเป็นลายลักษณ์อักษร ในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล คือ คู่กรณี (ถ้ามี) พร้อมหน้าวัดตุ คือการยกเรื่องที่เกิดขึ้นนั้น ๆ ขึ้นมาวินิจฉัย และในที่พร้อมหน้าธรรม กล่าวคือวินิจฉัยถูกต้องตามพระธรรมวินัย เมื่อชี้แจงให้พระแดงทำความเข้าใจดีแล้วให้พระแดงลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐานพร้อมทั้งกำหนดเวลาให้ปฏิบัติไว้ให้ชัดเจนด้วย

๒) ต่อมายังไม่พ้นกำหนดเวลาตามที่ได้ตกลงไว้ นั้น ปรากฏว่าพระแดงได้ประพฤติผิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันอีก กับทั้งก่อคดีความให้เกิดการเสียหายแก่การคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสทราบเรื่องพฤติกรรมดังกล่าวของพระแดง จึงรายงานเรื่องดังกล่าวโดยลำดับจนถึงเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัด เจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดเมื่อรับรายงานแล้ว จะต้องเรียกพระแดงและเจ้าอาวาสวัดปทุมมาราม พร้อมด้วยพระภิกษุภายในวัด(ถ้ามี) มาประชุมพร้อมกันต่อหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคลพร้อมหน้าวัดตุ และพร้อมหน้าธรรม ที่วัดเจ้าคณะอำเภอ/หรือที่วัดปทุมมารามก็ได้ เมื่อชี้แจงทำความเข้าใจกันดีแล้ว ให้เจ้าคณะอำเภอวินิจฉัยเพื่อให้พระแดงสละสมณเพศ ตามข้อ ๓ แห่งกฎหมายอาญา มาตรา ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ และตามพระธรรมวินัยได้

ด้วยเหตุผลตามกฎหมายอาญา มาตรา ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ที่ได้พิจารณาวินิจฉัยมาแล้ว จึงสรุปได้ว่า

๑) พระอธิการชัย กิตติโก เจ้าอาวาสวัดปทุมมาราม เจ้าสังกัดของพระแดง ถาวร เมื่อรู้ว่าพระแดง ถาวร ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยจะต้องเรียกมาว่ากล่าวตักเตือน ชี้แจง แนะนำเป็นลายลักษณ์อักษร โดยกำหนดเวลาให้ปฏิบัติในที่พร้อมหน้าสงฆ์ (สัมมาขานวินัย) จึงจะชอบด้วยกฎหมายอาญา มาตรา ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘) ข้อ ๓

๒) หากพระอธิการชัย กิตติโก เมื่อรู้ว่าพระแดง ถาวร ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยแต่ไม่เคยเรียกพระแดงมาแนะนำชี้แจงว่ากล่าวตักเตือนต่อหน้าสงฆ์เป็นลายลักษณ์อักษรและก็ไม่ได้อำนาจเวลาให้ปฏิบัติเลยแม้แต่น้อย ดังนั้นจึงไม่ชอบด้วยกฎหมายอาญา มาตรา ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘) ข้อ ๓

๓) กรณีพระแดง ถาวร เมื่อได้รับการแนะนำชี้แจงว่ากล่าวตักเตือนจากเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดแล้ว ยังประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่อง ซ้ำแล้วซ้ำเล่าอีกต่างกรรมต่างวาระ กับทั้งมีความประพฤติอันก่อให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์ ให้เจ้าอาวาสรายงานเรื่องดังกล่าวโดยลำดับจนถึงเจ้าคณะอำเภอ เมื่อเจ้าคณะอำเภอได้รับรายงานแล้ว จะต้องเรียกเจ้าอาวาส/พระแดง/พร้อมด้วยพระในวัดปทุมมาราม มาพร้อมหน้ากัน แล้วชี้แจงให้พระแดง ได้ทราบถึงการกระทำความผิดที่ตนเองได้ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยได้เข้าใจดีโดยตลอดแล้ว

ก็ให้เจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดนั้นวินิจฉัย ตามสัมมุขานีนัย เพื่อให้พระแดงสละสมณเพศ จึงจะชอบด้วย กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘)ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ซึ่งไม่ขัดหรือแย้งกับ พระวินัย

๔) การที่จะวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศตามข้อ ๓(๑)(๒)ต้องวินิจฉัยในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล^{๗๑} คือคู่กรณี พร้อมหน้าวัตถุ คือยกเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นมาวินิจฉัย และพร้อมนาธรรม คือวินิจฉัยถูกต้องตามพระธรรมวินัยจึงจะชอบ การวินิจฉัยลับหลังจึงเป็นการขัดและแย้งกับพระธรรมวินัยพระสังฆาธิการและจริยาพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการ เป็นตำแหน่งพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๒๕ มหาเถรสมาคมจึงได้ออกกฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๕ พ.ศ.๒๕๐๖ ว่าด้วยการแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการ^{๗๒}

พระสังฆาธิการ มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ในเขตการปกครองของตน คือการบริหารในกิจพระศาสนา ดังนี้ ๑)การรักษาความเรียบร้อยดีงาม (เดิมคืองานในการปกครอง) ๒)กา

^{๗๑} ความเห็นของผู้วิจัย (ประเด็นปัญหาทางกฎหมายกรณีนี้) :

(๑)ให้อำนาจเจ้าอาวาสทำการตักเตือนโดยให้ทำเป็นหนังสือและหากยังคงประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันนั้นอีกหรือต่างกรรมต่างวาระ จึงให้ทำการสอบสวนและให้สละสมณเพศเสียได้นั้น ในทางปฏิบัติจริงเจ้าอาวาสไม่มีเครื่องมือในการกระทำตามระเบียบหรือกฎแห่งมหาเถรสมาคมได้เลย (กฎหมายล้าสมัย)หากภิกษุรูปนั้นยังคงพำนักหรือจำวัดในวัดที่เจ้าอาวาสมีอำนาจ ก็สามารถปฏิบัติโดยเชิญตัวผู้กระทำผิดเป็นวาจาหรือหนังสือและหากมีผู้บรรลุนิติภาวะแล้วรับไว้แทน(ก็ถือว่าผู้กระทำผิดทราบแล้วไม่ติดใจให้ปากคำหรือโต้แย้งรวมทั้งไม่มีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งฯ)จึงให้เจ้าอาวาสทำการสอบสวนความประพฤติที่เสื่อมเสียนั้นได้ แต่หากพระภิกษุนั้นไม่อยู่ในวัดและไปเสียที่อื่นไม่ทราบภูมิลำเนาตั้งกรณีพระแดงฯจึงไม่อาจส่งหนังสือเชิญตัวไปยังสถานที่ใดอันเป็นภูมิลำเนาโดยชอบด้วยกฎหมาย แต่ตามอำนาจศาลยุติธรรมมีทางออกไว้แล้วซึ่งมหาเถรสมาคมก็ยังไม่มีการระเบียบให้กระทำได้ เช่น ๑)ให้ปิดประกาศไว้ ณ ภูมิลำเนาที่พักหรือที่จำวัด ซึ่งถือว่าได้รับทราบแล้วเมื่อเลยกำหนด ๑๕ วัน หรือ ๒)ให้ประกาศทางหนังสือพิมพ์แบบการส่งหมายศาลเพื่อให้จ่ายทราบ ก็ไม่มีระเบียบมหาเถรสมาคมให้ทำได้และเมื่อบุคคลใดไปประกาศเช่นนั้น ทำให้เสียหายแก่คณะสงฆ์ และเป็นเหตุให้มีการฟ้องร้องทางละเมิดได้ ๓)การปิดประกาศไว้หน้าที่ทำการเจ้าอาวาส (คล้ายการปิดประกาศหน้าศาล) ก็ไม่มีผลทางกฎหมาย

(๒) หากเปลี่ยนเป็นระบบศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์ คณะผู้พิจารณาคดีก็จะมีอำนาจทางตุลาการโดยอิสระแทนมหาเถรสมาคม กล่าวคือเมื่อภิกษุใดไปจากภูมิลำเนาเกิดกว่า ๑๕ วันจะต้องแจ้งให้เจ้าอาวาสทราบเป็นการแน่ชัด และเมื่อเกิดเหตุกรณีตามตัวอย่างนั้นนี้ คณะผู้พิจารณาคดีก็มีคำสั่งให้ส่งหมายเรียกหรือคำสั่งใด ๆ ไปยังภูมิลำเนาได้โดยชอบด้วยกฎหมาย และมหาเถรสมาคมต้องดำเนินการจัดให้มีระบบทะเบียนหรือให้ย้ายภิกษุเข้าทะเบียนบ้านที่เจ้าอาวาสวัดเป็นเจ้าบ้านทั้งหมดทั้งสิ้น

(๓)เมื่อเจ้าอาวาสสอบสวนโดยชอบตามข้อ (๒)แล้ว จึงมีอำนาจแจ้งความดำเนินคดีตาม ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๐๘:ผู้ใดแต่งกายหรือใช้เครื่องหมายที่แสดงว่าเป็นภิกษุ สามเณร นักพรตหรือนักบวชในศาสนาใดโดยมิชอบ เพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อว่าตนเป็นบุคคลเช่นนั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ.

^{๗๒} พระสังฆาธิการคือพระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่งและหมายถึงภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วย ๑)เจ้าคณะใหญ่ ๒)เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค ๓)เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด ๔)เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ๕)เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล ๖)เจ้าอาวาส

สนศึกษา (เดิมคืองานในองค์การศึกษา) ๓)การเผยแพร่พระพุทธศาสนา (เดิมคืองานในองค์การเผยแผ่)
๔)การสาธารณสุขการ ๕)การศึกษาสงเคราะห์หรือการสาธารณสุขสงเคราะห์^{๗๓}

คุณสมบัติพระสังฆาธิการ

ผู้จะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการจะต้องคำนึงถึงคุณสมบัติ ๒ ประการ

๑)คุณสมบัติทั่วไป กำหนดไว้ ๗ ประการคือ

๑.มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง

๒.มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง

๓.มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย

๔.เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์

๕.ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพ ไร้ความสามารถหรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบหรือ

เป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ

๖.ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน

๗.ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใดเพราะความผิดมาก่อน

๒)คุณสมบัติเฉพาะตำแหน่ง เป็นการกำหนดคุณสมบัติตามความในกฎหมายเถรสมาคม
ฉบับที่ ๒๔ พ.ศ.๒๕๔๑^{๗๔} เป็นการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำเพื่อการนี้เป็นการเฉพาะ

จริยาพระสังฆาธิการ

จริยาพระสังฆาธิการ หมายถึงข้อที่พระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามบัญญัติไว้เพื่อเป็นหลัก
ในการควบคุมพระสังฆาธิการ

๑)พระสังฆาธิการต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมายของรัฐ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์
กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศส พระบัญชาสมเด็จพระ
สังฆราช สวรรและปฏิบัติตามพระวินัยโดยเคร่งครัด

๒)พระสังฆาธิการ ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาซึ่งสั่งโดยชอบด้วย
อำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้น ให้เสนอความเห็นคัดค้านเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน ๑๕
วัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่ง และเมื่อได้คัดค้านดังกล่าวมาแล้วนั้น แต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้น
ถ้าคำสั่งนั้นไม่ผิดพระวินัยต้องปฏิบัติตาม แล้วรายงานจนถึงผู้สั่ง

ในกรณีที่มีการคัดค้านคำสั่งดังกล่าวในวรรคแรก ให้ผู้สั่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยัง
ผู้บังคับบัญชาเหนือตนเพื่อพิจารณาสั่งการ ในการปฏิบัติตามหน้าที่ห้ามทำข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน
เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

๓.พระสังฆาธิการต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวังมิให้เกิดความเสียหายแก่
การคณะสงฆ์และการพระศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

๔.พระสังฆาธิการต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่
สมควร

^{๗๓} เดิมคืองานด้านการวินิจฉัยอิกรณ

^{๗๔} กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ พ.ศ.๒๕๔๑ ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ข้อ
๗,๑๐,๑๔,๑๘,๒๒,๒๖,๒๙และ๓๐

๕. พระสังฆาธิการต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

๖. พระสังฆาธิการต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะ และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

๗. พระสังฆาธิการต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา

๘. พระสังฆาธิการต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

ทั้ง ๘ ข้อนี้เป็นตัวจริยาอันพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพราะละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจริยา

นอกจากจะบัญญัติให้พระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามดังกล่าวคือต้องรักษาจริยาสำหรับตัวเองแล้ว ยังบัญญัติให้ผู้บังคับบัญชาตามลำดับคอยควบคุมและพิจารณาลงโทษในเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาละเมิดจริยาตั้งบทบัญญัติข้อ ๕๒ และ ๕๓

ให้ผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น มีหน้าที่ควบคุม ดูแล แนะนำ ชี้แจง หรือสั่งให้ผู้อยู่ในบังคับบัญชาปฏิบัติตามจริยาโดยเคร่งครัด

ถ้าผู้บังคับบัญชารู้ว่า ผู้อยู่ในบังคับบัญชาละเมิดจริยา ต้องพิจารณาว่า ความละเมิดของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชานั้น อยู่ในอำนาจที่ตนจะสั่งลงโทษได้หรือไม่ ถ้าอยู่ในอำนาจที่ตนจะสั่งลงโทษได้ก็ให้สั่งลงโทษ แล้วรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตน ถ้าเห็นว่าความละเมิดนั้น ควรจะลงโทษหนักกว่าที่ตนมีอำนาจที่จะสั่งลงโทษได้ ก็ให้รายงานผู้บังคับบัญชาเหนือตนขึ้นไป เพื่อพิจารณาสั่งลงโทษตามควร

ผู้บังคับบัญชารูปใด ไม่จัดการลงโทษผู้อยู่ในบังคับบัญชาที่ละเมิดจริยาหรือจัดการลงโทษโดยไม่สุจริต ให้ถือว่าผู้บังคับบัญชารูปนั้นละเมิดจริยา

พระสังฆาธิการรูปใด ถูกผู้บังคับบัญชาสั่งลงโทษฐานละเมิดจริยาต้องปฏิบัติตามทันทีถ้าเห็นว่าคำสั่งลงโทษไม่เป็นธรรม ก็มีสิทธิร้องทุกข์ได้ตามวิธีการที่บัญญัติไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการร้องทุกข์ แต่ถ้าปรากฏว่าเป็นการร้องทุกข์เท็จ ให้ถือว่าเป็นการละเมิดจริยาอย่างร้ายแรง

โทษฐานละเมิดจริยา

โทษที่พระสังฆาธิการจะพึงได้รับ เพราะละเมิดจริยา มีหนักเบากว่ากันตามความละเมิดตามความในข้อ ๕๔ ดังนี้

พระสังฆาธิการรูปใดประพฤติละเมิดจริยา ต้องได้รับโทษฐานละเมิดจริยาอย่างใดอย่างหนึ่งดังนี้

(๑) ถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่

(๒) ปลดจากตำแหน่งหน้าที่

(๓) ตำหนิโทษ

(๔) ภาคทัณฑ์

การถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่

การถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่ ต้องยึดหลักเกณฑ์และวิธีการตามความในข้อ ๕๕ ดังนี้

การถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่นั้น จะทำได้ต่อเมื่อพระสังฆาธิการละเมิดจริยาอย่างร้ายแรง แม้ข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้

(๑)ทุจริตต่อหน้าที่

(๒)ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุผลอันสมควรเกินกว่า ๓๐ วัน

(๓)ขัดคำสั่งอันชอบด้วยการคณะสงฆ์ และการขัดคำสั่งนั้นเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงแก่การคณะสงฆ์

(๔)ประมาทเลินเล่อในหน้าที่ เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงแก่การคณะสงฆ์

(๕)ประพฤติชั่วอย่างร้ายแรง

ในกรณีเช่นนี้ ให้ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดรายงานตามลำดับจนถึงผู้มีอำนาจแต่งตั้ง เมื่อสอบสวนและได้ความจริงตามรายงานนั้นแล้ว ให้มีอำนาจแต่งตั้งถอดถอน

สภากรรมการในปัจจุบันแม้มีหน่วยงานเกี่ยวข้องและมีบทบาทโดยตรงต่อพระสังฆาธิการ คือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ให้อำนาจเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคม ยังไม่เพียงพอในการปกป้องคุ้มครองให้เกิดความยุติธรรมในการใช้อำนาจของพระสังฆาธิการ

กรณีการกระทำของเจ้าอาวาส

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ให้เจ้าอาวาสเป็นเจ้าพนักงาน ขณะเกิดเหตุจำเลยเป็นพระภิกษุได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ในทางทุจริต เบียดบังยกยอกเอาทรัพย์สินของวัดไปเป็นประโยชน์ส่วนตัวและรับสินบน ตามกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๑๓๑,๑๓๒,๑๓๖,๑๓๗,๑๓๘ ให้รวมกระหรงโทษจำเลย ลดแล้วคงจำคุกจำเลย ๒ ปี

ศาลอุทธรณ์ฟังว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด พิพากษากลับให้ยกฟ้อง

ศาลฎีกาพิพากษาฎีกาที่ ๒๐๐๓-๒๐๐๕/๒๕๐๐ พิพากษาแก้ว่าจำเลยผิดตามกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๑๓๘วรรคต้น ให้รวมกระหรงโทษจำเลย ลดตามกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๕๙ แล้วคงจำคุกจำเลย ๑ ปี ส่วนที่จำเลยแก้ฎีกาโต้แย้งว่าตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๔๔ มาตรา ๕๗ ซึ่งว่า “พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ตามบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่าเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายลักษณะอาญา” นั้นเป็นการใช้อำนาจไว้เพื่อควบคุมและคุ้มครองอย่างเดียวกับเจ้าพนักงานเท่านั้น มิได้มีผลบังคับว่าถ้าทำผิดจะต้องเป็นเรื่องเจ้าพนักงานกระทำความผิดด้วย โดยตรงดังที่กฎหมายลักษณะอาญาบัญญัติไว้ในเรื่องเจ้าพนักงานกระทำความผิด จึงไม่ควรให้ใช้บทกฎหมายอันเกี่ยวข้องกับเจ้าพนักงานกระทำความผิดมาลงโทษจำเลยนั้นศาลฎีกาเห็นว่า คำว่า”ให้ถือว่าเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายลักษณะอาญา” นั้นบ่งชี้ถึงอำนาจและหน้าที่พร้อมมูลทั้งสองประการ กล่าวคือเมื่อมีอำนาจในวัดเหมือนกับเจ้าพนักงานแล้ว หากกระทำความผิดในหน้าที่ก็ต้องเป็นผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานกระทำความผิดด้วย

ฎีกาที่ ๓๐๔/๒๕๑๗ พระภิกษุจำเลยไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาส เวลาไปไหนไม่ลาเจ้าอาวาส นำบุคคลภายนอกและพระภิกษุวัดอื่นมาพำนักในกุฏิจำเลยโดยไม่บอกเจ้าอาวาส ไม่ปฏิบัติกิจทางสงฆ์ ตามที่เจ้าอาวาสบอก เจ้าอาวาสจึงออกคำสั่งให้จำเลยออกไปจากวัดภายใน ๕ วัน จำเลยทราบแล้วครบกกำหนดไม่ปฏิบัติตามคำสั่งโดยไม่มีเหตุหรือข้อแก้ตัวอันสมควร จำเลยจึงต้องมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๑๓๘วรรคต้นไม่ปฏิบัติตามคำสั่งเจ้าพนักงานซึ่งสั่งการตามอำนาจที่มีกฎหมายให้ไว้โดยไม่มีเหตุผลหรือข้อแก้ตัวอันสมควร

ฎีกาที่ ๔๔๙๙/๒๕๓๙ คณะสงฆ์ผู้พิจารณาชั้นต้นมีคำวินิจฉัยว่า จำเลยกระทำความผิดล่วงละเมิดพระธรรมวินัยให้จำเลยสึกจากการเป็นพระภิกษุ จำเลยได้ยื่นคำอุทธรณ์คัดค้านคำวินิจฉัยดังกล่าวต่อคณะสงฆ์ การยื่นอุทธรณ์จะกระทำโดยชอบหรือไม่ ก็ไม่เป็นเหตุให้จำเลยซึ่งได้สึกจากการเป็นพระภิกษุไปแล้วกลับมาเป็นพระภิกษุใหม่อีก การที่จำเลยแต่งกายเป็นพระภิกษุเพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อว่าตนเป็นพระภิกษุและไม่ยอมออกจากวัดตามคำสั่งของเจ้าอาวาสดังกล่าว จึงเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๐๘^{๗๕}, ๓๖๘ วรรคแรก พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ มาตรา ๓๘(๑) , ๔

ฎีกาที่ ๓๘๖๓/๒๕๒๖^{๗๖} โจทก์เป็นเจ้าอาวาส จำเลยเป็นเจ้าของคณะจังหวัด จำเลยได้มีคำสั่งให้โจทก์พ้นจากตำแหน่งหน้าที่ตามกฎหมายเถรสมาคม คำสั่งของจำเลยดังกล่าวเป็นไปตามอำนาจหน้าที่ที่มีอยู่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคมอันเป็นอำนาจของทางฝ่ายศาสนจักรที่จะมีคำสั่งโดยเฉพาะ เมื่อฟ้องโจทก์มิได้อ้างว่าจำเลยปฏิบัติมิชอบอย่างไรหรือมีการกลั่นแกล้งโจทก์ในการออกคำสั่งนั้น ศาลจึงไม่มีอำนาจที่จะไปก้าวล่วงในคำสั่งดังกล่าวได้

ฎีกาที่ ๑๕๓๔/๒๕๒๖^{๗๗} ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสนอกจากจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปตามข้อ ๖ แห่งกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการแล้วจะต้องมีคุณสมบัติตามข้อ ๒๖ ด้วย คือ (๑)มีพรรษาพัน ๕ พรรษา และ (๒)เป็นผู้ทรงเกียรติคุณ เป็นที่นับถือของบรรชิตและศฤหส์ถ์ในถิ่นนั้น ปรากฏว่าในการประชุมปรึกษาเพื่อหาตัวผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสมีพระภิกษุในวัดโจทก์ร่วมประชุม ๓๙รูป ออกเสียงให้พระ น.เป็นเจ้าอาวาส ๑๔รูป และออกเสียงให้จำเลย ๕ รูป ใน ๕ รูปนี้มีพระ น.รวมอยู่ด้วย แม้จำเลยมีพรรษายุกาลสูงกว่าพระ น.แต่ตามพระวินัย กฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ กฎหมายเถรสมาคมตลอดจนสังฆานัติไม่ปรากฏว่า จะต้องแต่งตั้งจากพระภิกษุที่มีพรรษาสูงสุดในวันนั้น การที่พระ น.ลงชื่อในตราตั้งพระ น.เป็นเจ้าอาวาสวัดโจทก์กระทำในฐานะเจ้าคณะจังหวัดมิใช่ในฐานะส่วนตัว พระ น.จึงเป็นเจ้าอาวาสวัดโจทก์โดยชอบด้วยกฎหมาย

อำนาจหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์และการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์

ตามกฎหมายเถรสมาคม พระอุปัชฌาย์ หมายความว่า พระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้ง ให้มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบทตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเถรสมาคม พระอุปัชฌาย์มี ๒ ประเภท ๑)พระอุปัชฌาย์สามัญ ได้แก่พระอุปัชฌาย์ที่ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าคณะใหญ่ ๒)พระอุปัชฌาย์วิสามัญ ได้แก่พระอุปัชฌาย์ที่ได้รับแต่งตั้งจากสมเด็จพระสังฆราช

^{๗๕} คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๔๙๙/๒๕๓๙ ฉบับนี้ เป็นเรื่องกฎหมายปิดปากในกรณีที่จำเลยมีความผิดพระวินัยและผู้บังคับบัญชาได้สั่งให้สละสมณเพศเสีย จำเลยได้อุทธรณ์คัดค้านต่อคณะสงฆ์แต่ไม่ได้รับไว้พิจารณา จำเลยจึงแต่งกายเป็นสงฆ์ต่อไปอันถือว่าจำเลยไม่มีสิทธิแต่งกายเลียนแบบสงฆ์ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๐๘ อันมีโทษทางอาญา มีระบบศาลปกครองสงฆ์ จำเลยก็มีสิทธิยื่นให้ศาลปกครองสงฆ์พิสูจน์ความจริงได้จึงเกิดความเป็นธรรมต่อพระภิกษุและเป็นบรรทัดฐาน

^{๗๖} คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๓๘๖๓/๒๕๒๖ เป็นคำพิพากษาเป็นหลักเกี่ยวกับอำนาจในการพิจารณาคดีทางปกครองของฝ่ายศาสนจักรไม่อยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรมและในปัจจุบันจึงเป็นแนวทางที่ศาลปกครองไม่มีอำนาจพิจารณาคดีปกครองของฝ่ายสงฆ์

ทำให้ฝ่ายสงฆ์เองจำต้องจัดให้มีการตั้งศาลปกครองสงฆ์เพื่อคุ้มครองพระภิกษุซึ่งทำหน้าที่บริหารกิจการคณะสงฆ์

^{๗๗} คดีเหล่านี้จึงเป็นเรื่องกิจการคณะสงฆ์สมควรพิจารณาในศาลปกครองสงฆ์เป็นสำคัญ

พระอุปชฌาย์ จะให้บรรพชาอุปสมบทได้ภายในเขตอันระบุไว้ในตราตั้ง หรือเขตอำนาจปกครองของตน ๑)เจ้าอาวาส-ภายในวัดของตน ๒)เจ้าคณะตำบล -ภายในเขตตำบลของตน ๓)เจ้าคณะอำเภอ-ภายในเขตอำเภอของตน ๔)เจ้าคณะจังหวัด-ภายในเขตจังหวัดของตน ๕)เจ้าคณะภาค-ภายในเขตภาคของตน ๖)เจ้าคณะใหญ่ -ภายในหนของตน

ในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลหนึ่ง ให้มีพระอุปชฌาย์เพียงหนึ่งรูป^{๗๘} เว้นแต่มีกรณีพิเศษ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งพระอุปชฌาย์ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๑)มีตำแหน่งในทางการปกครองชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไปเว้นแต่พระอารามหลวง ๒)มีพรรษาพ้น ๑๐ , ๓)ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถหรือมีจิตฟั่นเฟือน ๔)มีประวัติความประพฤติดี ๕)เป็นที่นับถือของประชาชนทั้งบรรชิตและคฤหัสถ์ ๖)เป็นเปรียญหรือนักธรรมเอก เว้นแต่ในบางท้องถิ่นซึ่งเจ้าคณะพิจารณาเห็นสมควรผ่อนผัน ๗)มีความสามารถฝึกสอนผู้อยู่ในปกครองให้เป็นพระภิกษุสามเณรที่ดี ตามพระธรรมวินัยและสามารถบำเพ็ญกรณียกิจอันอยู่ในหน้าที่ของพระอุปชฌาย์ได้ ๘)มีความรู้ความสามารถทำอุปสมบทกรรมให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย และระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์^{๗๙}

พระอุปชฌาย์ มีหน้าที่ให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรได้เฉพาะตน^{๘๐} และเฉพาะภายในเขตตามที่บัญญัติไว้ในหมวด ๔ แห่งกฎหมายเถรสมาคม^{๘๑} พระอุปชฌาย์ต้องพบและสอบสวนกุลบุตรให้ได้คุณลักษณะก่อนจึงรับให้บรรพชาอุปสมบทได้ ๑)มีภูมิลำเนาในเขตตำบลหรืออำเภอที่จะบวช มีอาชีพชอบ ๒)เป็นสุภาพชนมีความประพฤติดีไม่ติดสุรายาเสพติด ๓)มีความรู้อ่านและเขียนหนังสือไทยได้ ๔)ไม่เป็นผู้มีโทษวิบัติ ๕) เป็นผู้ปราศจากบรรพชาโทษ ไม่พิการทุพพลภาพ ๖)มีสมณบริวารครบถ้วนและถูกต้องตามพระวินัย ๗)สามารถกล่าวคำขอบรรพชาอุปสมบทได้ด้วยตนเองและถูกต้องไม่วิบัติ

จรรยาพระอุปชฌาย์

พระอุปชฌาย์ ต้องเอื้อเฟื้อ สัจจ ประพฤติ ตามพระธรรมวินัย และกฎหมายอย่างเคร่งครัด เพื่อเป็นแบบอย่างอันดีของลัทธิวิहारิก

พระอุปชฌาย์ ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเถรสมาคม

พระอุปชฌาย์ ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งหรือคำแนะนำชี้แจงของพระสังฆาธิการผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัยและกฎหมายเถรสมาคม

พระอุปชฌาย์ ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวังมิให้บรรพชาอุปสมบทกรรมวิบัติบกพร่องไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ

^{๗๘} การแต่งตั้งพระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งต่ำกว่าเจ้าคณะจังหวัดเป็นพระอุปชฌาย์ ผู้เสนอรายงาน ๑) ตั้งรองเจ้าคณะจังหวัดหรือเจ้าคณะอำเภอ ให้เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้รายงานรับรองขอแต่งตั้ง ๒) ตั้งรองเจ้าคณะอำเภอหรือเจ้าคณะตำบล ให้เจ้าคณะอำเภอเป็นผู้รายงานรับรองขอแต่งตั้ง ๓) ตั้งรองเจ้าคณะตำบลหรือเจ้าอาวาส ให้เจ้าคณะตำบลเป็นผู้รายงานรับรองขอแต่งตั้ง/ให้เจ้าคณะใหญ่พิจารณาแต่งตั้งเป็นพระอุปชฌาย์ต่อไป

^{๗๙} กฎหมายเถรสมาคม ข้อ ๗ ข้อ ๘ ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ.๒๕๓๖)

^{๘๐} พระอุปชฌาย์ต้องห้ามบวชให้แก่ ๑)คนทำความผิดหลบหนีคดีอาญาแผ่นดิน ๒)คนหนีราชการ ๓)คนต้องหาในคดีอาญา ๔)คนเคยถูกตัดสิ้นจำคุกฐานเป็นผู้ร้ายสำคัญ ๕)คนถูกห้ามบวชเด็ดขาด ๖)คนมีโรคติดต่อร้ายแรง ๗)คนพิการไม่สามารถปฏิบัติกิจได้

^{๘๑} กฎหมายเถรสมาคม ข้อ ๑๒ ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ.๒๕๓๖)

การละเมิดจริยาพระอุปัชฌาย์

พระอุปัชฌาย์ รูปใดปฏิบัติหน้าที่โดยละเมิดจริยาต้องได้รับโทษฐานละเมิดจริยาอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- ๑) ให้ถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่พระอุปัชฌาย์
- ๒) ให้ระงับหน้าที่พระอุปัชฌาย์ชั่วคราวไม่เกิน ๒ ปี
- ๓) เรียกตัวมาอบรมชั่วคราวไม่เกิน ๑ ปี
- ๔) ให้ทำทัณฑน์
- ๕) ตำหนิโทษเป็นลายลักษณ์อักษร

การปกครองคณะสงฆ์

คณะสงฆ์ไทยอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม^{๘๒} การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครอง การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

การแต่งตั้งและถอดถอนเจ้าคณะใหญ่และเจ้าคณะภาค หากมีพระราชดำริเป็นประการใด ให้ดำเนินการไปตามพระราชดำรินั้น สำหรับการแต่งตั้งและถอดถอนพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่น ให้ดำเนินการไปตามพระราชบัญญัติ^{๘๓} เว้นแต่จะมีพระราชดำริเป็นประการอื่น

การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้จัดแบ่งเขตปกครองดังนี้ (๑) ภาค (๒) จังหวัด (๓) อำเภอ (๔) ตำบล ให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้นตามลำดับ (๑) เจ้าคณะภาค (๒) เจ้าคณะจังหวัด (๓) เจ้าคณะอำเภอ (๔) เจ้าคณะตำบล, เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัดรองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบล เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะนั้น ๆ ก็ได้

การแต่งตั้ง ถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุอันเกี่ยวกับตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่น ๆ และไวยาวัจกร ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้^{๘๓} เมื่อจะต้องจำคุก กักขังหรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น

วัดและสำนักสงฆ์ เป็นนิติบุคคล

^{๘๒} พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๖ แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕

^{๘๓} พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ มาตรา ๒๙

วัดมีสองอย่าง (๑) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา (๒) สำนักสงฆ์, ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป (มาตรา ๓๑)

การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัด และการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง ในกรณียุบเลิกวัด ทรัพย์สินของวัดที่ถูกยุบเลิกให้ตกเป็นศาสนสมบัติกลาง

วัดใดเป็นวัดร้างที่ไม่มีพระภิกษุอยู่อาศัย^{๔๔} ในระหว่างที่ยังไม่มีการยุบเลิกวัด ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ^{๔๕} มีหน้าที่ปกครองดูแลรักษาวัดนั้น รวมทั้งที่วัด ที่ธรณีสงฆ์และทรัพย์สินของวัดนั้นด้วย การยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควรจะให้มีรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้ เจ้าอาวาสมีหน้าที่^{๔๖} ดังนี้ (๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี (๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม (๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

เจ้าอาวาสมีอำนาจ^{๔๖} ดังนี้ (๑) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด (๒) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด (๓) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิด คำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม ในกรณีที่ไม่มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาส การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

เปรียบเทียบศาลทหารกับการพิจารณาความผิดวินัยตามระบบนิคหกรรม

๑) ข้อที่เหมือนกัน ๑) ศาลทหารและระบบนิคหกรรมไม่สังกัดกระทรวงยุติธรรม ศาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ระบบนิคหกรรมสังกัดมหาเถรสมาคม ๒) องค์คณะตุลาการศาลทหารประธานต้องมีชั้นยศสูงกว่าจำเลย ระบบนิคหกรรมมีประธานในการพิจารณาคดีซึ่งมีสมณศักดิ์สูงกว่าจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหา ๓) ศาลทหารมี ๓ ชั้นศาล ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา ระบบนิคหกรรมมี ๓ ชั้น คือชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา มีชั้นตอนทั้งศาลทหารและนิคหกรรมที่เหมือนกัน ๔) คดีที่ขึ้นศาลทหารมีคดีที่ทำผิดวินัยทหารด้วย ระบบนิคหกรรมพิจารณาคดีวินัยพระสงฆ์ ๕) คำตัดสินคดีศาลทหารที่ทำผิดวินัยให้มีอำนาจลงทัณฑ์ทางวินัยได้ ระบบนิคหกรรมให้ลงโทษทางวินัยได้ และให้

^{๔๔} พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ มาตรา ๓๒ ทวิ

^{๔๕} พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ มาตรา ๓๓

^{๔๖} พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ มาตรา ๓๔

ลงโทษข้อหาวิญญูการกบฏเป็นสีกหมดสภาพทั้งสงฆ์ได้ ๖) กระบวนไต่สวนมูลฟ้องทำได้ทั้งในศาลทหารและระบบนิกกรรม

๒) ข้อแตกต่างกัน ๑) การพิจารณาคดีของศาลทหารเป็นการเปิดเผย การพิจารณาของนิกกรรมเป็นพิจารณาลับ ๒) ศาลทหารตั้งทนายได้ แต่นิกกรรมตั้งบุคคลใดมาช่วยในคดีไม่ได้ ๓) ศาลทหารเป็นระบบสากลและไม่ยุ่งยาก แต่นิกกรรมไม่สากลและยุ่งยาก ๔) ศาลวินัยและปกครองสงฆ์ เป็นการพัฒนาระบบนิกกรรม จากคณะตุลาการสงฆ์เป็นคณะผู้พิพากษาศาลวินัยสงฆ์ มีองค์คณะที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมวินัยที่เหมาะสม และเข้าใจหลักกฎหมายบ้านเมือง เป็นอย่างดี ซึ่งคณะผู้พิพากษาศาลวินัยสงฆ์ต้องเป็นพระภิกษุสงฆ์ผู้มีคุณวุฒิในสาขานิติศาสตร์ สำเร็จปริญญาเอกทางนิติศาสตร์ และทางธรรมจบนักธรรมเอกถึงเปรียญธรรมขึ้นไป หรือสำเร็จปริญญาโททางนิติศาสตร์ และทางธรรมจบเปรียญธรรม ๔,๕,๖ หรือสำเร็จปริญญาตรีทางนิติศาสตร์ และทางธรรมจบเปรียญธรรม ๗,๘,๙

ปัญหาควรพิจารณา ๑) ระบบศาลทหารทำให้ทหารเกรงกลัวอำนาจศาล อีกทั้งมีกฎหมายเกี่ยวกับละเมิดอำนาจศาลด้วย แต่นิกกรรมพระสงฆ์จำเลยไม่เกรงกลัวอำนาจนิกกรรมเนื่องจากเป็นผู้บังคับบัญชาชั้นต้นของตนทำหน้าที่ตุลาการพิจารณา และเมื่อผู้บังคับบัญชาชั้นต้นของสงฆ์ที่ทำผิดไม่ค่อยมีความรู้ทางวิธีพิจารณาความและการวินิจฉัยคดี จึงริบสรุปโดยให้ยอมรับสารภาพเป็นหลัก เช่นก่อนการพิจารณานิกกรรมถ้าจำเลยรับสารภาพในข้อหาปาราชิก ๔ และริบลาสิกขาบทเสีย ก็จะไม่ประวัติบันทึกไว้ในรูปคดี ทำให้คนทำผิดนั้นกลับมาบวชใหม่โดยไม่ถูกตรวจสอบแต่อย่างใด ๒) การแต่งตั้งตุลาการศาลทหารกำหนดชัดเจนเป็นกฎหมาย แต่การแต่งตั้งถอดถอนผู้พิจารณานิกกรรมไม่มีระเบียบที่ชัดเจนแน่นอน ๓) การพิจารณาของศาลทหารเป็นระบบเปิดเผย แต่การพิจารณาอภิรณเป็นระบบปิด ๔) อำนาจควบคุมตัวภายในอำนาจศาลทหารมีความชัดเจน แต่การควบคุมตัวจำเลยในการพิจารณาอภิรณไม่ชัดเจน ๕) การวางระเบียบระบบนิกกรรมไม่ชัดเจน เข้าใจยากทำให้ตุลาการพิจารณาฯ สับสนและไม่มีความเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

๒.๑๓ การตั้งศาลปกครองสงฆ์

หลักการและเหตุผล สมัยพุทธกาล เพื่อความเรียบร้อยแห่งสงฆ์ทรงบริหารกิจการคณะสงฆ์จนเจริญรุ่งเรือง และทรงเป็นประมุขสงฆ์ (พุทธปม โข ภิกขุ สงฺฆ) ใช้อำนาจทางปกครองเพื่อให้สงฆ์ทั้งหลายได้อยู่กันด้วยพระธรรมพระวินัย เป็นหลัก แต่งเห็นการไกลว่า ต่อไปภายหน้าเมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสู่ภายนอกหรืออนกราชาอาณาจักรอินเดีย จึงทรงอนุญาตไว้ให้การปกครองคณะสงฆ์อนุวัตตามการปกครองตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีของรัฐ ในแต่ละประเทศด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทาธรรม ดังพระพุทธภาษิตว่า “อนุชามิ ภิกขเว ราชนันนวุตติติ” เพื่อถ่วงถ่วงความบริสุทธิ์แห่งสงฆ์หากมีการโจทก์กันในพระภิกษุสงฆ์ก็จะต้องมีการพิสูจน์ให้ความเป็นธรรมกับพระภิกษุด้วยพุทธวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงตั้ง คณะกรรมการโดยพุทธประเพณีการตัดสินระงับอภิรณของพระภิกษุและพระภิกษุณีเป็นภาระหน้าที่ของคณะสงฆ์ตามหลักพระวินัยบัญญัติพระพุทธเจ้าทรงเป็นพระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนาทรงพุทธบัญญัติให้รัฐและพุทธบริษัทผู้มีปัญญาเฉียบแหลมมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านและมีวาจาเชื่อถือได้เป็นที่ไว้วางใจของบรรพชิตให้

จัดตั้งคณะกรรมการตุลาการแห่งสงฆ์ขึ้น^{๘๗} โดยให้ร่วมกันตัดสินวินิจฉัยอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ เรียกว่า “สันนิบาตประชุมกันโดยพุทธบัญชาเพื่อพิจารณาวินิจฉัยระงับอธิกรณ์โดยธรรม”

รัชกาลที่ ๕ ทรงบัญญัติกฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ (พ.ศ.๒๔๔๕) เพื่อให้อำนาจเจ้ากระทรวงธรรมการและเจ้าพนักงานผู้ปกครองช่วยอุดหนุนให้เจ้าคณะฝ่ายสงฆ์มีอำนาจการจัดการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในการบังคับบัญชาสงฆ์และให้สมณศักดิ์เป็นฐานันดรแห่งพระภิกษุสงฆ์ พร้อมถวายเงินนิตยภัตเป็นรายเดือน แม้ภายหลังได้รวมศาลทั้งหลายมาอยู่แห่งเดียวกันรวมทั้งคดีเกี่ยวกับพระศาสนาและพระภิกษุนั้นก็ให้พิจารณาพิพากษาอย่างคดีทั่วไป กรณีพระภิกษุกระทำปาราชิกตามพระวินัย ก็ให้ขึ้นศาลธรรมการโดยอาศัยกฎหมายลักษณะผัวเมีย พ.ศ. ๑๙๐๔ มาตรา ๔๐ มาตรา ๔๑ ที่ตราขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ยังคงนำมาเป็นกฎหมายใช้บังคับในการละเมิดพระวินัยบัญญัติด้วย ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ช่วงแรกแห่งรัชสมัยการใช้อำนาจตุลาการฝ่ายการพระศาสนายังคงเป็นแบบลักษณะผสมระหว่างทำให้เจ้าคณะสงฆ์ผู้มีตำแหน่งทางการปกครองสงฆ์ให้มีอำนาจหน้าที่ตัดสินอธิกรณ์เองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าวนี้ ให้เจ้าคณะผู้ปกครองอย่างอิสระโดยมีอำนาจทางตุลาการสงฆ์ตามพระมหาสมณานัติกำหนดลักษณะฟ้องอธิกรณ์ที่ควรรับหรือไม่รับ พ.ศ.๒๔๖๒ เป็นกลไกชำระอธิกรณ์ผู้ทำผิดพระวินัยเป็นต้นมา

ข้อพิจารณาในการตั้งศาลปกครองสงฆ์

๑. ศาลปกครองสงฆ์ เป็นศาลพิเศษ ที่ตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการให้ความเป็นธรรมแก่พระสังฆาธิการตามรูปแบบของศาลปกครองสงฆ์ แต่มีใช้ศาลที่ไปตัดสินคดีความผิดทางพระวินัยตามระบบของศาลวินัยสงฆ์ ดังนั้นศาลปกครองสงฆ์กับศาลวินัยสงฆ์จึงเดินคู่ขนานกันคล้ายกับศาลคู่ในระบบศาลของฝ่ายบ้านเมือง ศาลปกครองสงฆ์ไม่มีอำนาจพิจารณาคดีแบบศาลยุติธรรมซึ่งมีโทษ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๑๘ คือมีโทษ ๕ สถานคือ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน ซึ่งโทษดังกล่าวเป็นการจำกัดเสรีภาพตามกฎหมาย และภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ แต่ศาลปกครองสงฆ์ให้ความเป็นธรรมต่อพระสังฆาธิการโดยระบบคณะตุลาการสงฆ์เรียกว่า “ผู้พิจารณาคดีปกครอง”

๒. ให้ศาลปกครองสงฆ์มี ๒ ชั้นคือ ศาลปกครองสงฆ์ชั้นต้น และศาลปกครองสงฆ์ชั้นสูงสุด ศาลปกครองสงฆ์ชั้นต้นประกอบด้วย

๒.๑ ศาลปกครองสงฆ์กลาง ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล จำนวน ๑ ศาล มีอำนาจศาลที่วราชาอาณาจักร และคดีทางปกครองสงฆ์ที่เกิดขึ้นในต่างประเทศหรือทุกเขตปริมณฑลของสงฆ์

^{๘๗} ตุลาการแห่งสงฆ์ : คำว่าตุลาการเป็นคำรวมมีปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งมีความแตกต่างจากคำว่า “ผู้พิพากษา” (ผู้พิพากษาทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีในศาลยุติธรรมและศาลอื่น) แต่สำหรับศาลพิเศษเช่นศาลทหารผู้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเรียกว่า “ตุลาการศาลทหาร” มีตุลาการพระธรรมนุญและตุลาการร่วมในคดีเดียวกัน ส่วนในนิคหกรรมใช้คำว่า “ผู้พิจารณาคดี” ดังนั้นผู้พิจารณาคดีในนิคหกรรมจึงเป็นตุลาการฝ่ายสงฆ์ หากมีจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์ จึงต้องใช้คำว่า ตุลาการสงฆ์ ประกอบด้วย ตุลาการผู้พิจารณาคดี กับตุลาการร่วมที่เป็นผู้บังคับบัญชาของจำเลย/ผู้วิจัย

๒.๒ ให้มีศาลปกครองสงฆ์ในภาคทั้ง ๔ คือภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ภาคละ ๑ ศาล รวมจำนวน ๔ ศาล ให้มีเขตอำนาจศาลทั่วภาคนั้น

๒.๓ ศาลปกครองสงฆ์สูงสุด ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล จำนวน ๑ ศาล มีอำนาจศาลทั่วราชอาณาจักรและในต่างประเทศทั่วทุกเขตปริมณฑลของสงฆ์ ซึ่งได้พิจารณากันมาแล้วในศาลปกครองสงฆ์กลาง และศาลปกครองสงฆ์ของภาคทั้งสิ้น ให้มีอำนาจพิจารณาคดีที่ได้ อุทธรณ์ต่อศาลปกครองสงฆ์ตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

๓. คุณสมบัติของตุลาการ ผู้พิจารณาคดีศาลปกครองสงฆ์

๓.๑ เป็นพระภิกษุ มีอายุพรรษาไม่น้อยกว่า ๑๐ พรรษา

๓.๒ สำเร็จเปรียญธรรม ๔ ถึง ๙ จบการศึกษาระดับปริญญาเอกทางนิติศาสตร์ จบปริญญาเอกทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์หรือปริญญาเอกทางด้านสังคมศาสตร์ทุกสาขา หรือปริญญาโททางด้านนิติศาสตร์ ปริญญาโททางด้านรัฐประศาสนศาสตร์หรือ ปริญญาโททางด้านสังคมศาสตร์ทุกสาขา

๓.๓ ต้องได้รับการสรรหาและเข้าศึกษาอบรมตามหลักสูตรหลักของตุลาการฝ่ายสงฆ์ ตามข้อกำหนดของมหาเถรสมาคม

๔. คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้กระทำใน พระนามสมเด็จพระสังฆราช สกลปริณายก

๕. การบริหารศาลปกครองสงฆ์

๕.๑ การพิจารณาคดีปกครองสงฆ์ชั้นต้น จะต้องกระทำโดยรูป องค์คณะผู้พิจารณาคดี มีคณะหนึ่งไม่น้อยกว่า ๔ รูป ในแต่ละคดีให้จัดการเลือกประธานคดีกันเอง

๕.๒ การพิจารณาคดีปกครองสงฆ์ชั้นสูงสุด จะต้องกระทำโดยรูป องค์คณะผู้พิจารณาคดี มีคณะหนึ่งไม่น้อยกว่า ๕ รูป ในแต่ละคดีให้จัดการเลือกประธานคดีกันเอง

๕.๓ ให้คณะผู้พิจารณาพ้นจากตุลาการสงฆ์ และโปรดเกล้าให้เข้ารับตำแหน่งเป็นตุลาการผู้พิจารณาคดีปกครองสงฆ์ และให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา กับให้มีเงินเดือนประจำไม่น้อยกว่า ๓๐,๐๐๐ บาท

๖. อำนาจในการพิจารณาคดี

๗. การละเมิดอำนาจศาลปกครองสงฆ์ในการพิจารณาคดีใด ห้ามบุคคลหรือสื่อมวลชนวิพากษ์ใด ๆ ผู้ใดฝ่าฝืนจะเป็นการการละเมิดอำนาจศาลมีความผิดเท่ากับการละเมิดอำนาจศาลยุติธรรม

๘. ให้ตุลาการปกครองสงฆ์มีอำนาจเรียกพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุและพยานอื่นใดมาศาลได้โดยชอบ ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งคำสั่งบังคับใด ๆ ที่พระสงฆ์ล่วงละเมิดไม่มาตามหนังสือของพระสังฆาธิการในปกครอง และเมื่อประกาศดังกล่าวได้ประกาศในหนังสือพิมพ์ศาลวินัยสงฆ์แล้วให้ถือว่าจำเลยหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องได้รับทราบคำสั่งศาลวินัยสงฆ์โดยชอบแล้ว

๙. ผู้ใดจะฟ้องร้องตุลาการผู้พิจารณาคดีศาลปกครองสงฆ์ไม่ได้ทั้งทางอาญาหรือละเมิด แต่อำนาจร้องเรียนในการปฏิบัติหน้าที่มีขอได้ต่อประธานศาลปกครองสงฆ์สูงสุด

๑๐. ให้มีตำแหน่งสำคัญในศาลวินัยสงฆ์

๑๐.๑ ประธานศาลปกครองสงฆ์สูงสุด

๑๐.๒ หัวหน้าคณะตุลาการผู้พิพากษาคดี ผู้พิพากษาคดี ในศาลปกครองสงฆ์กลาง
และศาลปกครองสงฆ์ทั้ง ๔ ภาค (ใช้ภาคตามภูมิศาสตร์)

๑๐.๓ ให้มีผู้อำนวยการฝ่ายธุรการของศาลปกครองสงฆ์ทุกศาล และเจ้าหน้าที่อื่นที่
เกี่ยวข้องเป็นพระภิกษุสงฆ์ทั้งสิ้น

บทที่ ๓ แนวทางการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์

๓.๑ ระบบศาลก่อนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พระเจ้าเม็งรายสร้างเมืองเชียงใหม่รวมเป็นอาณาจักรล้านนาไทยในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ พระเจ้าเม็งราย ทรงบัญญัติกฎหมายเรียกว่า “กฎหมายพระเจ้าเม็งราย หรือมังรายศาสตร์” เป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความ ตอนหนึ่งกล่าวว่า “การพิจารณาความให้ดูเหตุ ๔ ประการคือ ๑) ให้ดูเวลาที่เสียข้าวของไป ถ้าเสียของไปเมื่อราคาถูกให้ตัดสินอย่างของราคาถูก ถ้าเสียของไปเมื่อราคาแพงให้ตัดสินอย่างของราคาแพง ๒) ให้ดูว่าความที่พิพาทกันนั้นเกิดขึ้นนานแล้วหรือเพิ่งเกิด เหตุเกิดกลางคืน หรือกลางวัน เข้าหรือค่ำ ๓) สอบสวนดูว่าของราคาถูกหรือราคาแพง ๔) ให้ดูว่าของเก่าใหม่ได้ใช้ไปแล้วเพียงใด^๑

๓.๒ สมัยอาณาจักรสุโขทัย

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้ทรงส่งทูตไปนิมนต์พระสงฆ์สายลังกาวงศ์มาจากเมืองนครศรีธรรมราชมายังกรุงสุโขทัย ตามหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ ๒ ตอนหนึ่งว่า “พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่มหาเถรสังฆปรมาจารย์เรียนจบปิฎกไตรหลวงกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชา” มาสร้างวัดอปรมหลักพระพุทธศาสนา พระสงฆ์นี้แสดงธรรมเทศนาบนพระแท่นมณีวงศ์ลาทุกวันธรรมสวนะ (วันพระ) ถ้าไม่ใช่วันธรรมสวนะ พ่อขุนรามคำแหงก็นั่งบนพระแท่นมณีวงศ์ลาว่าราชการและอบรมสอนศีลธรรมแก่ราษฎร การปกครองเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก การระงับข้อพิพาทและความทุกข์ร้อนของราษฎร ปรากฏตามหลักศิลาจารึกความว่า “ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หั้น ไพร่ฟ้าหน้าปกกลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความเจ็บท้องข้องใจ มันจะกล่าวถึงเจ้าถึงขุนปรี ไปส่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยิน เรียกเมื่อถามสวนความแก่มันด้วยชื่อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยจึงชม และนอกจากนี้ยังได้นำหลักคัมภีร์พระธรรมศาสตร์อันเป็นคัมภีร์ที่ผู้ทรงอิทธิฤทธิ์และมีอำนาจเหนือบุคคลธรรมดาเรียบเรียงขึ้น เป็นขุมนุมหลักเกณฑ์ข้อบังคับความยุติธรรม กฎเกณฑ์เหล่านี้ขึ้นอยู่กับกฎหมายทั้งปวง ใช้บังคับแก่มนุษย์ทุกคนที่อยู่ใต้อำนาจการปกครองของกษัตริย์และกษัตริย์ก็อยู่ใต้บังคับคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ จึงมีศักดิ์เทียบเท่ากฎหมายรัฐธรรมนูญในปัจจุบัน กษัตริย์แห่งอาณาจักรไทยสมัยสุโขทัยได้นำคัมภีร์พระธรรมศาสตร์มาจากมอญ เพื่อเป็นหลักในการบัญญัติราชศาสตร์ (Rajacstra) คัมภีร์พระธรรมศาสตร์เขียนด้วยภาษามคธของชาวฮินดู^๒ แล้วแปลเป็นภาษารามัญ ไทยใช้ฉบับภาษารามัญจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๑ จึงโปรดฯ

^๑ นาดยา อิงคนารถ กับพวก ,(๒๕๒๙),ประวัติศาสตร์ไทย,กรุงเทพฯ:โอเอส พรินติ้ง เฮาส์, หน้า ๑๘-หน้า ๑๙

^๒ เมื่อชาติอารยันปราบชาติอนารยันได้แล้วจึงเริ่มจัดการปกครองอินเดียได้วางหลักกฎหมายอยู่ในคัมภีร์กัลปะสูตรแล้วแต่กัมภีร์กฎหมายขึ้นชื่อว่า ละมะริตีในคัมภีร์ละมะริตีนั้นมีคัมภีร์หนึ่งเรียกว่า มะนูหิตา หรือมานะวะ

ให้แปลคัมภีร์พระธรรมศาสตร์เป็นภาษาไทย กษัตริย์วาเรอูแห่งเกาะตะบันผู้ประกาศเอกราชของชาว มอญมีพื้นเพเป็นชาวมอญ เคยรับราชการในสมัยพ่อขุนรามคำแหง บรรดาตำราทางกฎหมายของชาว มอญเรียกว่า “ธรรมสัทธัม” พระเจ้าวาเรอูมีส่วนในการแปลคัมภีร์พระธรรมศาสตร์โดยเฉพาะคาถา บาลีบทนำในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ดังนี้

ยณ จ โลกहित สตถิ ฌมมสตถณ ทิ ปากฎิ ภาสิติ มนุสาเรณ มุลภาสาย อาทิตโต ปรมปรภมถิ
ทานิ รามณญเอสู ปติภุสิฐิติ รามณญสส จ ภาสาย ทูคคาพหิ ปุริเสนินิห ตสฺมา ตํ สามภาสาย รจิสสนุ ตํ
สุณนถ เม ทิ “อันว่าคัมภีร์อันใด เป็นประโยชน์แก่สัตว์โลก ปราภุชฺชิวา คัมภีร์พระธรรมศาสตร์
อันพระมโนสารฤาษี กล่าวในต้นด้วยมคธภาษา อันปริมปราจารย์นำสืบกันมา ตั้งอยู่ในรามัญประเทศ
ด้วยภาษาแห่งรามัญก็ดี ในกาลบัดนี้ อันบุรุษผู้เป็นวินิจฉัยอำนาจจะยั่งรู้เป็นอันยากในสยามประเทศนี้
เหตุตั้งนั้นอันว่าข้าจักตกแต่งชื่อคัมภีร์พระธรรมศาสตร์นั้นด้วยสยามภาษาอันว่าท่านทั้งหลายจงฟัง ซึ่ง
คัมภีร์พระธรรมศาสตร์นั้นแต่สำนักนี้แห่งเรา^๓

ในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ยังมีหลักสำคัญเรียกว่า หลักอินทภาษ^๔ เป็นคำสอนที่พระอินทร์มี
ต่อบุรุษผู้หนึ่งซึ่งมีหน้าที่เป็นตุลาการซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ ตุลาการทั้งหลายในปัจจุบันก็
ยังคงถือปฏิบัติอยู่ว่าการเป็นตุลาการที่ดีจะต้องไม่มีอคติ ๔ ประการ คือ ฉันทาคติ (รัก) โทษาคติ
(โกรธ) ภยาคติ (กลัว) โมหาคติ (หลง) และต้องตัดสิ้นความตามพระธรรมศาสตร์โดยคลองธรรมอัน
เป็นจตุรัส ซึ่งหมายความว่าพลิกยกไม่เป็นไปตามอารมณ์ของตุลาการ

๓.๓ สมัยกรุงศรีอยุธยา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวถึงการศาลสมัยกรุงศรี
อยุธยาไว้ตอนหนึ่งว่า “วิธีการพิจารณาและพิพากษาคดีในประเทศสยามตามแบบครั้งกรุงศรีอยุธยา
เป็นราชธานียังใช้ต่อมาในกรุงรัตนโกสินทร์จนกระทั่งตั้งกระทรวงยุติธรรมในรัชกาลที่ ๕ เป็นวิธี
แปลกที่เอาแบบอินเดียมาประสมกับแบบไทย ด้วยความฉลาดอันพึงเห็นได้ในเรื่องนี้ก็อย่างหนึ่งจึง
เป็นประเพณีที่ไม่มีเหมือนในประเทศอื่น คือใช้บุคคล ๒ จำพวกเป็นพนักงานตุลาการ จำพวกหนึ่ง
เป็นพราหมณ์ชาวต่างประเทศซึ่งเชี่ยวชาญทางนิติศาสตร์ เรียกว่า ลูกขุน ณ ศาลหลวง มี ๑๒ คน
หัวหน้าเป็นพระมหาราชครูปุโรหิตคน ๑ พระมหาราชครูมหิธรคน ๑ ถือศักดินาเท่าเจ้าพระยา
หน้าที่ของลูกขุน ณ ศาลหลวงสำหรับชี้บทกฎหมายแต่จะบังคับบัญชาอย่างไรก็ได้ อำนาจการบังคับ
บัญชาทุกอย่างอยู่กับเจ้าพนักงานที่เป็นไทย

ธรรมศาสตร์แปลว่ากฎหมายมนุซึ่งกล่าวถึงพระมนุองค์ที่ ๑ ชื่อพระมนุสวายัมภูวะ เป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นแล้วแต่
กฎหมายบังคับต่อมนุษย์

^๓ สूरศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล,และคณะ,(๒๕๔๘) ร.แลงกาต์ กับไทยศึกษา, (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)หน้า ๑๑๐-๑๑๓

^๔ สूरศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล,และคณะ,(๒๕๔๘) ร.แลงกาต์ กับไทยศึกษา, (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)หน้า ๑๑๐-๑๑๓

การพิจารณาพิพากษาคดีในสมัยกรุงศรีอยุธยาแบ่งหน่วยงานทำงานร่วมกัน เริ่มจากกรมรับฟ้อง ลูกขุน ตระลาการ ผู้ปรับ กล่าวคือกรมรับฟ้องเป็นกรมต่างหากมีหน้าที่รับฟ้องจากผู้เดือดร้อนทางอรรถคดี กรมรับฟ้องนำฟ้องเสนอลูกขุนที่กรมลูกขุน เมื่อลูกขุนตรวจฟ้องแล้ว กรมรับฟ้องก็จะส่งฟ้องไปยังศาลต่าง ๆ ที่แยกย้ายกันสังกัดกระทรวงกรมต่าง ๆ ศาลใดศาลหนึ่งแล้วแต่คดีความนั้นจะอยู่ในอำนาจศาลใด เช่นศาลกรมวัง ศาลกรมนา เป็นต้น แต่ละศาลจะมีตระลาการที่จะพิจารณาไต่สวนข้อเท็จจริง โดยมีลูกขุนและผู้ปรับซึ่งอยู่ในกรมอื่นต่างหากทำหน้าที่ชี้ขาดและปรับสินไหมพินัยร่วมกันอยู่ สมัยพระเจ้าทรงธรรมได้มีการตรากฎหมายวิธีสบัญญัติเกี่ยวกับพระธรรมนูญศาลยุติธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๑๖๕ ซึ่งในกฎหมายตราสามดวงเรียกกฎหมายดังกล่าวว่า “พระธรรมนูญ” จากกฎหมายฉบับนี้ทำให้ทราบได้ว่า สมัยพระเจ้าทรงธรรมเป็นต้นมามีศาลที่พิจารณาอรรถคดีต่าง ๆ ๑๔ ประเภทคือ^๕

๑) ศาลความอุทธรณ์หรือศาลหลวง ๒) ศาลอาชญาราชฎ์ หรือศาลราชฎ์ ๓) ศาลอาญาจักร ๔) ศาลความนครบาล หรือกระทรวงนครบาล ๕) ศาลแพ่งวัง ๖) ศาลแพ่งกลาง ๗) ศาลแพ่งเกษม ๘) ศาลกรมมรรฎก ๙) ศาลความต่างประเทศ หรือกระทรวงกรมท่ากลาง ๑๐) ศาลกรมนา หรือกระทรวงกรมนา ๑๑) ศาลกรมพระคลัง หรือศาลคลังมหาสมบัติ ๑๒) ศาลกระทรวงธรรมการ ๑๓) ศาลความสังกัด หรือศาลกระทรวงสัสดี (๑๔)ศาลความเวทมนต์หรือศาลกระทรวงแพทยา

๓.๔ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

๓.๔.๑ ก่อนตั้งกระทรวงยุติธรรม

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงชำระกฎหมายตราสามดวงขึ้นใหม่สาเหตุแห่งการชำระมาจากการร้องทุกข์ของนายบุญศรี ช่างเหล็กหลวง ความว่า “เจ้าพระยาศรีธรรมราชได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลว่า นายบุญศรีช่างเหล็กหลวงร้องทุกข์กล่าวโทษพระเกษมและนายราชาอรธเนื่องจากอำแดงป้อมภรรยา นายบุญศรี ๆ ไม่ยอมหย่า พระเกษมหาพิจารณาตามคำให้การของนายบุญศรีไม่ พระเกษมพูดจาทะเลาะโลมอำแดงป้อมและพิจารณาไม่เป็นสัจไม่เป็นธรรมเข้าด้วยอำแดงป้อม แล้วคัดข้อความมาให้ลูกขุน ณ ศาลหลวงปรึกษาว่าเป็นหญิงหย่าชายได้ ให้อำแดงป้อมกับนายบุญศรีหย่าขาดจากผัวเมียกัน” พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระกรุณาตรัสว่า “หญิงนอกใจชายแล้วมาฟ้องหย่าลูกขุนปรึกษาให้หย่ากันนั้นหาเป็นยุติธรรมไม่” จึงทรงเห็นว่า “ทางฝ่ายศาสนาจักรนั้น พระไตรปิฎกพื้นเพอนวิปริตก็ยังไม่อาจารานาพระราชาคณะทั้งปวงให้ทำสังคายนาชำระพระไตรปิฎกให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติได้ ดังนั้นทางฝ่ายอาณาจักรเมื่อกฎหมายพื้นเพอนวิปริตจึงควรที่จะชำระให้ถูกต้อง” จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯโปรดกระหม่อมให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งจัดการชำระบทกฎหมาย ตั้งแต่พระธรรมศาสตร์เป็นต้นไป คณะกรรมการประกอบด้วย ขุนสุนทรโวหาร ขุนสาระประเสริฐ ขุนวิเชียรอักษร และขุนวิจิตรอักษร

^๕ ประมุข สวัสดิมงคล ,(๒๕๓๕) พระธรรมนูญศาลยุติธรรม,กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ,หน้า ๗

^๖ กัธร์ กำประเสริฐ ,ร.ศ.ประวัติศาสตร์กฎหมายไทยและระบบกฎหมายหลัก หน้า ๓๗

เป็นอาลักษณ์ ขุนหลวงพระไกรสี พระราชพิณจิโรราช หลวงอภัย เป็นลูกขุน และพระมหาวีชา^๗ ขุนศรีวรโวหาร นายพิม และนายต่อน เป็นบาเรียน-ผู้จับเปรียญธรรม ให้มีหน้าที่ชำระกฎหมายมิให้เนื้อความผิดเพี้ยนหรือซ้ำกันจัดเป็นหมวดหมู่เข้าไว้ ดัดแปลงบทกฎหมายที่วิปลาสน์ให้ถูกต้องตามความยุติธรรมเมื่อชำระเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงให้อาลักษณ์เขียนเป็นฉบับหลวง จำนวน ๓ ชุด ประทับตราพระราชสีห์ พระคชสีห์ และตราบัวแก้ว อันเป็นตราประจำตำแหน่งสมุหนายก สมุหพระกลาโหม และเจ้าพระยาพระคลังไว้เป็นสำคัญ แสดงให้เห็นว่ากฎหมายนั้นมีอำนาจใช้บังคับตลอดทั่วราชอาณาจักร พร้อมทั้งมีบทห้ามมิให้ลูกขุนเชื่อฟังกฎหมายอื่นที่มีได้มีตราทั้งสามนี้ประทับอยู่ โดยกฎหมายสามฉบับนี้เก็บไว้ที่ห้องเครื่องหนึ่งชุด หอหลวงหนึ่งชุด และที่ศาลหลวงหนึ่งชุด กฎหมายที่ได้เขียนขึ้นนี้ชุดหนึ่ง ๔๑ เล่ม^๘

๓.๔.๒ กระบวนการยุติธรรมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับศาสนา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการให้ตั้ง “ขุนธรรมการ” ขึ้นไว้ทุกหัวเมืองและให้ดูแลพระภิกษุสามเณรซึ่งทำชั่วตีประการใด จะได้ชำระว่ากล่าว ความข้อนี้ดีอยู่ แต่ขุนธรรมการหัวเมืองและธรรมการที่กรุงรู้กัน หาผลประโยชน์ด้วยกัน คิดว่ามีผู้ฟ้องขึ้นจะได้ผลประโยชน์แล้วก็ไกลเกลี้ยงูจับเงินกันเสีย และในปีมะโรงสัมฤทธิ์ศกนี้ มีตราเสมาธรรมจักรออกไปถึงขุนธรรมการหัวเมืองว่าพระสงฆ์แขวงจังหวัดหัวเมืองใด ก็ให้ขุนธรรมการเรียนนายประกันเสียให้หมด ผู้ซึ่งจะบวชเป็นพระภิกษุให้ขุนธรรมการเอาตัวมาไล่เลี้ยงเสียก่อนว่าจะศรัทธาจริงหรือไม่จริง ขุนธรรมการยินยอมให้บวชจึงได้ เรื่องนี้ก็เกิดเป็นผลประโยชน์ที่ได้เสียแก่ขุนธรรมการขึ้น ตรานำตำแหน่งก็ไม่มีการออกไป ใช้แต่ตราพระธรรมการบตีดวงเดียวเท่านั้น ขุนธรรมการหัวเมืองจะทำสิ่งใดก็ได้ตามอำเภอใจ ไม่กลัวเกรงผู้ว่าราชการเมืองกรมการ พระภิกษุที่มีโยมญาติก็รับประกัน พระที่อนุจรก็ต้องสละอารามไป วัดไม่มีพระอยู่ก็เป็นวัดร้างสำหรับที่คนพาลที่เข้าอาศัยอยู่ ลางที่พวกเข้ารีดก็ร้องขอเอาไม้เสาไปเสียหมด การอย่างนี้ก็เป็นร้อนอกสมณะอย่างหนึ่ง ผู้ที่จะบวชก็ต้องเสียเงินค่าบวชก่อนจึงจะบวชได้ พระที่บวชอยู่แล้วก็ต้องเสียเงินค่าเชิงประกันด้วย ประการหนึ่งมีพระราชบัญญัติว่า ถ้าผู้ใดบวชแล้ว สีกออกมา ๕ ปี จึงให้มีภรรยาได้ต้องอดทนอยู่ ถ้าใครมีภรรยามีผู้ฟ้องร้องเป็นรังควานที่คนพาลจะหาหิน ความข้อนี้ชำระพุทธเจ้าพิเคราะห์ไปก็ไม่เห็นว่าหาเป็นคุณแก่แผ่นดินสิ่งใดเลย ถ้าคนบวชอยู่นั้นเป็นปราชิกหรือทำผิดกิจสมณะต่าง ๆ ก็ดี มีผู้ฟ้องกันด้วยเรื่องนี้ก็ควรชำระให้เป็นคุณแก่พระศาสนา มิให้มีผู้ใดเป็นโจรขึ้นปะปนในพระศาสนาได้ ที่สีกออกมาพ้นเพศสมณะแล้ว ก็เห็นว่าไม่ควรจะฟ้องร้องว่ากล่าวกันขึ้น^๙ ด้วยไม่ได้เป็นโทษแก่แผ่นดินสิ่งใดเลย ขอให้ทรงพระราชดำริดูแต่ที่อันสมควร

^๗ ในการยกร่างกฎหมายในสมัย รัชกาลที่ ๑ มีผู้ทรงคุณทางด้านพระพุทธศาสนาและบาลี เรียกว่าบาเรียน ผู้จับนักธรรม ที่ยกร่างกฎหมายตราสามดวงจำนวน ๔ ท่านคือ พระมหาวีชา ๑ ขุนศรีวรโวหาร ๑ นายพิม ๑ นายต่อน ๑ ล้วนเป็นบาเรียนเอก ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๒ ทรงปรับปรุงบาเรียนเป็น เปรียญ ๑-๒ และเปรียญ ๓ ถึง ๙ และคงใช้ถึงทุกวันนี้

^๘ กำธร กำประเสริฐ, ร.ศ., อ้างแล้วหน้า ๔๑

^๙ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, (๒๕๕๕), พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๕ , กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน หน้า ๒๒๗

๓.๔.๓ หลังตั้งกระทรวงยุติธรรม^{๑๐}

ความก้าวหน้าของประเทศไทยเกี่ยวกับระบบการบริหารงานด้านการศาลเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ทั้งนี้ก่อนหน้านั้นได้มีศาลต่าง ๆ หลายศาล คดีทุกคดีจะต้องผ่านศาลที่มีหน้าที่รับคำฟ้อง มีอำนาจทำหน้าที่ชี้ขาดในการรับฟ้องคดี จากนั้นก็ส่งต่อไปให้ศาลได้สวนตรวจคำฟ้อง แล้วให้ศาลที่ชำระคดีมีอำนาจพิจารณาถึงความผิดทางอาญาของคู่คดี หรือผู้ถูกกล่าวหา และในชั้นสุดท้ายศาลที่พิจารณาคดีมีอำนาจกำหนดบทลงโทษ ศาลต่างๆล้วนเป็นอิสระแก่กัน และเป็นกรยากที่จะประสานกัน พลเมืองสยามต่างก็มีสังกัดจะขึ้นกับศาลที่ตนสังกัดอยู่ นอกเขตพระนครออกไป สยามยังถูกแบ่งออกเป็น ๓ ภาคการปกครอง ต่อมาเมื่อศาลทุกศาลสังกัดกระทรวงยุติธรรมได้รับการจัดตั้งขึ้นอย่างมีเอกภาพ ยกเว้นบางศาลในหัวเมืองที่อยู่ห่างไกลออกไปเท่านั้น การปฏิรูปนี้ได้รับความร่วมมือจากที่ปรึกษาชาวอังกฤษ ชาวเบลเยียม ชาวญี่ปุ่น และชาวฝรั่งเศส ด้านการนิติบัญญัติประเทศสยามได้บัญญัติกฎหมายเป็นจำนวนมาก แต่กฎหมายไทยไม่สอดคล้องกับความต้องการของต่างประเทศยุคสมัยนั้น ชาตินิยมอำนาจตะวันตกได้ขอสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้คนของตนและคนในบังคับตนนำไปสู่การจำกัดขอบเขตบูรณภาพแห่งดินแดนของประเทศไทย ในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ยอร์ช ปาดูซ์ (Georges Padoux) ชาวฝรั่งเศสได้เป็นประธานคณะกรรมการร่างประมวลกฎหมายและได้ร่างประมวลกฎหมายอาญาขึ้นเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๔๔๑ รัชกาลที่ ๕ ทรงพอพระราชหฤทัยเป็นอย่างมากจึงโปรดฯ ให้ตั้งคณะกรรมการรวบรวมกฎหมายโดยเฉพาะขึ้น และให้ตรากฎหมายแพ่งและพาณิชย์และกฎหมายว่าด้วยการจัดการศาล ซึ่งงานสำคัญนั้นนอกจากต้องศึกษากฎหมายไทยโบราณแล้ว ยังต้องสร้างนักกฎหมายไทยที่จะมารับช่วงต่อด้วย ยอร์ช ปาดูซ์ เคยเป็นที่ปรึกษากฎหมายกระทรวงยุติธรรมระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๔๘-๒๔๕๗ มีส่วนสำคัญในการประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความของไทย^{๑๑}

นอกจากนี้มีพระองค์เจ้ารพี ได้ทรงพัฒนาการศาลมากมาย ทรงตั้งโรงเรียนกฎหมาย และเขียนตำรากฎหมายและทรงสอนเอง ทรงวางระเบียบการพิจารณาพิพากษาคดีเป็นอำนาจของผู้พิพากษาศาลการ มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลยุติธรรมและวิธีพิจารณาคดีแพ่ง ร.ศ. ๑๒๗ ทรงได้ชื่อว่าเป็นพระบิดาแห่งกฎหมายไทย^{๑๒}

๓.๔.๔ ศาลไทยภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจนถึงปัจจุบัน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ มาตรา ๒๗๕ บัญญัติให้ศาลยุติธรรมมีหน่วยงานศาลยุติธรรมเป็นอิสระโดยมีเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นผู้บังคับบัญชาขึ้นตรงต่อประธานศาลฎีกา ให้สำนักงานศาลยุติธรรมมีอิสระในการบริหารงานบุคคล งบประมาณและดำเนินการอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติตั้งแต่วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๓ ศาลยุติธรรมแยกเป็นอิสระออกจากกระทรวงยุติธรรมทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี และระงับข้อพิพาทโดยวิธีอื่นเท่านั้น

^{๑๐} กระทรวงยุติธรรมตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๔๓๔ (ร.ศ. ๑๑๐) รวมศาลต่างๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ในกระทรวงต่าง ๆ มารวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรมเพียงแห่งเดียว

^{๑๑} สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุลและคณะ, (๒๕๔๘) ร. แล่งกาต์ กับไทยศึกษา, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า ๖๓

^{๑๒} กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๓๕ หน้า ๑๖๕ - ๑๖๙

ตามรัฐธรรมนูญดังกล่าวทำให้มีศาลจำนวน ๔ ประเภทคือ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ศาลทหาร และ ศาลรัฐธรรมนูญ

๓.๔.๔.๑ ศาลยุติธรรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้รับรองความเป็นอิสระของศาลซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการไว้ว่าผู้พิพากษาและตุลาการย่อมมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี ตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายให้เป็นไปโดยรวดเร็ว เป็นธรรม และปราศจากอคติทั้งปวง และการบริหารงานบุคคลเกี่ยวกับผู้พิพากษาศาลยุติธรรมต้องมีความเป็นอิสระและดำเนินการโดยคณะกรรมการตุลาการซึ่งประกอบด้วยประธานศาลฎีกาเป็นประธาน และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นข้าราชการตุลาการในแต่ละชั้นศาล

ศาลยุติธรรมมีสามชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น หน่วยงานในศาลยุติธรรมดังนี้

๑) สำนักงานศาลยุติธรรม

สำนักงานศาลยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ด้านงานธุรการของศาลยุติธรรม งานส่งเสริมงานตุลาการ และงานวิชาการ เพื่อสนับสนุนอำนวยความสะดวกให้แก่ศาลยุติธรรมรวมเพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีเป็นไปโดยสะดวกรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ และให้สำนักงานศาลยุติธรรมจัดให้มีเจ้าหน้าที่ประจำศาลยุติธรรมทุกแห่งให้เพียงพอที่จะรับผิดชอบงานธุรการ งานช่วยค้นคว้าทางวิชาการแก่ผู้พิพากษา รวมตลอดทั้งการประสานงานกับส่วนราชการต่าง ๆ และงานอื่นใดตามที่ศาลยุติธรรมมอบหมาย

๒) เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม

เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นข้าราชการศาลยุติธรรม ขึ้นตรงต่อประธานศาลฎีกามีหน้าที่ควบคุมดูแลโดยทั่วไป ซึ่งราชการของสำนักงานศาลยุติธรรมให้เป็นไป ตามกฎหมาย ระเบียบของทางราชการรวมทั้งระเบียบ ประกาศ และมติคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม (ก.บ.ศ) และเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการในสำนักงานศาลยุติธรรม โดยมีรองเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นผู้ช่วยสั่งและปฏิบัติราชการในกิจการของสำนักงานศาลยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก ให้เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นผู้แทนของสำนักงานศาลยุติธรรม เพื่อการนี้เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมจะมอบหมายให้บุคคลใดปฏิบัติราชการเฉพาะอย่างแทนก็ได้ ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามระเบียบ^{๑๓}ที่ คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม (ก.บ.ศ.) กำหนดโดย ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

^{๑๓} การแต่งตั้งเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม ให้แต่งตั้งจากบุคคลซึ่งโอนมาจากข้าราชการตุลาการหรือเคยเป็นข้าราชการตุลาการ กรณีซึ่งโอนมาจากข้าราชการตุลาการต้องเสนอคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม เพื่อให้ความเห็นชอบก่อนและเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งแล้วให้ข้าราชการผู้นั้นพ้นจากตำแหน่งข้าราชการตุลาการ

ต่ออ้างอิงที่ ๔๘: เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม มีอำนาจเสนอความเห็นเกี่ยวกับการจัดตั้ง การยุบเลิก หรือการเปลี่ยนแปลงเขตอำนาจศาลของศาลยุติธรรมต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาดำเนินการ เปรียบเทียบสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นหน่วยงานระดับกระทรวง เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมมีสถานะเสมือนปลัดกระทรวง (สมบัติ อรรถวิมล, ๒๕๖๑: ๔๕)

คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม (ก.บ.ศ.)

คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมเรียกโดยย่อว่า “ก.บ.ศ.” ประกอบด้วย

๑) ประธานศาลฎีกาเป็นประธานกรรมการบริหารศาลยุติธรรม

๒) กรรมการบริหารศาลยุติธรรมซึ่งข้าราชการตุลาการเว้นแต่ผู้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาเป็นผู้เลือกจากข้าราชการตุลาการในแต่ละชั้นศาล (๑) ศาลฎีกา ให้เลือกจากข้าราชการตุลาการที่ดำรงตำแหน่งในศาลฎีกาในตำแหน่งที่ไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลฎีกา จำนวน สี่คน (๒) ศาลอุทธรณ์ ให้เลือกจากข้าราชการตุลาการที่ดำรงตำแหน่งในศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคในตำแหน่งที่ไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์หรือผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค จำนวน สี่คน (๓) ศาลชั้นต้น ให้เลือกจากข้าราชการตุลาการผู้มีอาวุโสสูงสุดหนึ่งร้อยคนแรกที่ดำรงตำแหน่งในศาลชั้นต้นและซึ่งมิใช่ข้าราชการตุลาการที่ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาอาวุโส จำนวนสี่คน

๓) กรรมการบริหารศาลยุติธรรมผู้ทรงคุณวุฒิด้านงบประมาณ ด้านการพัฒนาองค์กรหรือด้านการบริหารและการจัดการ ซึ่งประธานกรรมการบริหารศาลยุติธรรมและกรรมการบริหารศาลยุติธรรมตาม (๒) เป็นผู้เลือกจากบุคคลซึ่งไม่เป็นหรือเคยเป็นข้าราชการตุลาการหรือข้าราชการศาลยุติธรรม จำนวนไม่น้อยกว่าสองคนแต่ไม่เกินสี่คน

อำนาจและหน้าที่ คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ๑) กำกับดูแลการบริหารราชการของสำนักงานศาลยุติธรรมให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ และประเพณีปฏิบัติของทางราชการศาลยุติธรรม ๒) ออกระเบียบหรือประกาศ หรือมีมติเพื่อการบริหารราชการศาลยุติธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานบริหารราชการและงานธุรการ ๓) ให้ความเห็นชอบในการเสนอร่างกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารราชการและการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนของศาลยุติธรรมต่อคณะรัฐมนตรี^{๑๔} พิจารณาให้ความเห็นชอบในการบริหารจัดการงบประมาณรายจ่ายในการบริหารราชการของศาล และที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร

คณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม (ก.ต.)

คณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม ประกอบด้วย ๑) ประธานศาลฎีกาเป็นประธานกรรมการ ๒) กรรมการตุลาการศาลยุติธรรมผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนสิบสองคน ซึ่งข้าราชการตุลาการในแต่ละชั้นศาลเว้นแต่ผู้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาเป็นผู้เลือกจากข้าราชการตุลาการในชั้นศาลของตนเอง ศาลฎีกา ให้เลือกจากข้าราชการตุลาการที่ดำรงตำแหน่งในศาลฎีกาในตำแหน่งที่ไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลฎีกา จำนวน ๖ คน ศาลอุทธรณ์ ให้เลือกจากข้าราชการตุลาการที่ดำรงตำแหน่งในศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคในตำแหน่งที่ไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์หรือผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค จำนวน ๔ คน ศาลชั้นต้น ให้เลือกจากข้าราชการตุลาการที่ดำรงตำแหน่งในศาลชั้นต้นในตำแหน่งที่ไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาหัวหน้าศาล จำนวน ๒ คน ๓) กรรมการตุลาการศาลยุติธรรมผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๒ คน (๖) ประธานศาลฎีกา

ประธานศาลฎีกา

เป็นผู้ดำรงตำแหน่งสูงสุดเป็นประมุขของศาลยุติธรรม^{๑๕} มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานศาลยุติธรรม คือเป็นผู้บริหารสูงสุดของศาลยุติธรรม โดยเป็นประธานคณะกรรมการบริหารศาล

^{๑๔} พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓, พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๕๔๓, พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓ กำหนดให้มีประธานศาลฎีกาจำนวน ๑ คน กับให้มีรอง

ยุติธรรม (ก.บ.ศ.)และเป็นประธานคณะกรรมการตุลาการ (ก.ต.) (เป็นผู้บริหารศาลฎีกา และงาน
ด้านพิจารณาพิพากษาคดี)

ข้าราชการฝ่ายตุลาการ

ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ.๒๕๔๓มาตรา ๖
ข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมมี ๓ ประเภทคือ ๑) ข้าราชการตุลาการ มีอำนาจและหน้าที่
พิจารณาพิพากษาอรรถคดีตลอดถึงผู้ช่วยผู้พิพากษา ๒) ตะโตะยุติธรรม มีอำนาจและหน้าที่ในการ
วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม ๓) ข้าราชการศาลยุติธรรม มีอำนาจหน้าที่ในทางธุรการเป็น
ข้าราชการตามกฎหมาย ว่าด้วยระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม ศาลยุติธรรมทุกศาลจึงแบ่งส่วน
ราชการเป็น ๒ ฝ่ายคืองานฝ่ายตุลาการ และงานฝ่ายธุรการ

ผู้พิพากษาประจำศาลเป็นผู้พิพากษาซึ่งได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งใหม่มีอำนาจดำเนินงาน
คดีโดยจำกัด ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ.๒๕๔๓ บัญญัติเกี่ยวกับอำนาจของผู้พิพากษาว่า
ในศาลชั้นต้นผู้พิพากษาคณะเดียวมีอำนาจเกี่ยวแก่คดีอยู่ในอำนาจของศาลนั้นคือ(๑)ไต่สวนและวินิจฉัย
ชี้ขาดคำร้องหรือคำขอที่ยื่นต่อศาลในคดีทั้งปวง (๒)ไต่สวนและมีคำสั่งเกี่ยวกับวิธีการเพื่อความ
ปลอดภัย (๓)ไต่สวนมูลฟ้องและมีคำสั่งในคดีอาญา (๔)พิจารณาพิพากษาคดีแพ่ง ราคาทรัพย์สินที่
พิพาทหรือจำนวนเงินที่ฟ้องไม่เกินสามแสนบาท ราคาทรัพย์สินที่พิพาทหรือจำนวนเงินดังกล่าวอาจ
ขยายได้โดยการตราเป็นพระราชกฤษฎีกา (๕) พิจารณาพิพากษาคดีอาญา^{๑๕} กำหนดอัตราโทษอย่าง
สูงไว้ให้จำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ แต่จะลงโทษจำคุกเกินหก
เดือนหรือปรับเกินหนึ่งหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งโทษจำคุกหรือปรับอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสอง
อย่างเกินอัตราที่กล่าวแล้วไม่ได้

ตะโตะยุติธรรม

เนื่องจากประชาชนในจังหวัดปัตตานี จังหวัดนราธิวาส จังหวัดยะลา และจังหวัดสตูล นับถือ
ศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ มีกรณีพิพาทเป็นคดีความขึ้นยังศาลยุติธรรมเรื่องครอบครัวและมรดก
จะนำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕และ บรรพ ๖ มาบังคับใช้แก่คดีดังกล่าวย่อมไม่
สอดคล้องกับจารีตประเพณีและกฎหมายอิสลาม^{๑๖} การวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่อง
ครอบครัวและมรดกอิสลามศาลชั้นต้น ในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่ง
อิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์และจำเลยให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนการ
พิจารณาคดีในศาลชั้นต้นให้ตะโตะยุติธรรมหนึ่งนายหนึ่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษาเป็นองค์คณะ
ตะโตะยุติธรรมทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม และลงลายมือชื่อในคำพิพากษาที่พิพากษา
ตามคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดี

งานฝ่ายธุรการของศาล

งานฝ่ายธุรการเป็นงานของข้าราชการศาลยุติธรรม มีหน้าที่ทางธุรการช่วยเหลือและ
สนับสนุนผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาคดี โดยมีผู้อำนวยการสำนักอำนวยการศาลเป็น

ประธานศาลฎีกา ๑ คน และในกรณีที่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในทางราชการ คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม
โดยความเห็นชอบของประธานศาลฎีกากำหนดให้มีรองประธานศาลฎีกามากกว่า ๑ คน แต่ไม่เกิน ๖ คนก็ได้

^{๑๕} พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ.๒๕๔๓

^{๑๖} พระราชบัญญัติการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล พ.ศ.๒๕๔๘

หัวหน้า ประกอบด้วย ๑) สำนักอำนวยการ มีหน้าที่กำกับดูแลงานฝ่ายธุรการของศาลทั้งหมดให้ เป็นไปโดยเรียบร้อย ๒) งานสารบรรณ หน้าที่ช่วยอำนวยการด้านต่าง ๆ เช่นงานสารบรรณทั่วไปงาน ด้านเอกสารสำนวนคดี การดำเนินการเกี่ยวกับวัตถุพยานตามหมายเรียก การส่งประเด็นไปสืบพยาน ที่ศาลอื่น การขอแรงทนายความให้แก่จำเลยในคดีอาญา การส่งเรื่องการวินิจฉัยชี้ขาดหน้าที่ระหว่าง ศาลและการส่งศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยในบางประเด็นที่เกี่ยวข้อง๓) งานรับฟ้อง มีหน้าที่รับฟ้องเมื่อ โจทก์มายื่นฟ้องต่อศาลทั้งคดีแพ่งและคดีอาญาต้องมายื่นต่อเจ้าหน้าที่งานรับฟ้องเจ้าหน้าที่งานรับ ฟ้องจะต้องตรวจฟ้องเบื้องต้นแล้วออกหมายเลขดำตามลำดับคดีไปในปีนั้น ๆ จึงนำฟ้องนั้นเสนอผู้ พิพากษาพิจารณาสั่งคดีต่อไป ๔) งานการเงินการคลัง มีหน้าที่เรียกเก็บเงินค่าธรรมเนียมศาล เงิน ค่าปรับในคดีอาญา การเก็บรักษาเงินประกันตัวจำเลยที่ขอปล่อยตัวชั่วคราว การชำระเงินในคดี แพ่งที่ผู้แพ้คดีชำระแก่จำเลยโดยการวางเงินสดต่อศาล๕) งานหมาย การที่ศาลจะแจ้งให้จำเลยทราบ ว่าถูกฟ้องหรือจะเรียกนัดให้บุคคลใดมาศาล หรือให้ส่งเอกสาร วัตถุพยาน หรือกรณีในทางอาญามี การออกหมายอาญาเช่นหมายจับ หมายค้น หมายขัง หมายจำคุก หมายปล่อยตัว เจ้าหน้าที่งาน หมายจะเป็นผู้พิมพ์หมายเสนอผู้พิพากษาเพื่อลงนาม เป็นต้น

๓.๔.๔.๒ ศาลปกครอง

การจัดทำกฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครองในต่างประเทศเริ่มมีขึ้นเป็นครั้งแรก ในราชอาณาจักรสเปนในปี ค.ศ.๑๘๘๙ แต่มีสาระที่ครอบคลุมกิจกรรมทางปกครองเพียงบางเรื่อง ต่อมาในสาธารณรัฐออสเตรียจากผลงานของ ฮันส์ เคลเซน (Hans Kelsen) และอดอล์ฟ แมร์ค (Adolf Merkl) ทำให้มีการจัดทำ “Federal Law on General Administrative Procedure” ใน ค.ศ.๑๙๒๕ โดยรวมการจัดองค์กรทางปกครอง วิธีพิจารณา กระบวนการยุติธรรม ทางปกครอง และการบังคับทางปกครองเข้าไว้ในฉบับเดียวกัน^{๑๗}

(๑) วิวัฒนาการกฎหมายปกครองในประเทศไทย

พระราชบัญญัติคณะกรรมการกฤษฎีกา พ.ศ.๒๕๕๕ มาตรา ๕๑ ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย คณะกรรมการวินิจฉัยร้องทุกข์โดยที่ประชุมใหญ่มีอำนาจเสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อมีมติวาง ระเบียบปฏิบัติราชการดังต่อไปนี้

๑) กำหนดวิธีการและวิธีพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐก่อนออกคำสั่ง คำอนุญาต คำวินิจฉัย หรือคำชี้ขาดตามอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายบัญญัติ

๒) กำหนดให้คำสั่ง คำอนุญาต คำวินิจฉัย หรือคำชี้ขาดของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวกับ สิทธิหรือหน้าที่ของบุคคล หรือที่มีความสำคัญในการปฏิบัติราชการ ต้องมีข้อความและเหตุผลตาม สมควรในการสนับสนุนการออกคำสั่ง คำอนุญาต คำวินิจฉัย หรือคำชี้ขาดนั้น

๓) กำหนดให้กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ หรือคำสั่งใดที่มีลักษณะบังคับเป็นการ ทั่วไป ต้องประกาศในราชกิจจานุเบกษาก่อนมีผลใช้บังคับ

ในการเสนอแนะดังกล่าว ให้คณะกรรมการวินิจฉัยร้องทุกข์คำนึงถึงประสิทธิภาพของการ ปฏิบัติราชการ ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ ที่ผู้ปฏิบัติงานให้แก่รัฐในการดำเนินการบริการ

^{๑๗} ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์ (๒๕๓๕), “การพัฒนากฎหมายวิธีพิจารณาทางปกครองของไทย” วารสาร กฎหมายปกครอง เล่ม๑๑, กรุงเทพฯ: หน้า ๒

สาธารณชนอันเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สิทธิหน้าที่ของเอกชนที่เกี่ยวกับราชการและความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานให้แก่รัฐ

(๒) การจัดทำร่างกฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาทางปกครอง

นายกรัฐมนตรีมีคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ ๑๙๔/๒๕๓๔ ลงวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๓๔ แต่งตั้งคณะกรรมการร่างกฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาทางปกครองตามข้อเสนอของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา โดยให้ใช้กฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครองของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเป็นแนวทาง ซึ่งกรรมการในคณะกรรมการคณะดังกล่าวยังได้อาศัยความรู้จากกฎหมาย ออสเตรเลีย เยอรมัน ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา มาวิเคราะห์กฎหมายของเยอรมันและวิเคราะห์ว่าประเทศไทยควรนำหลักกรณีใดในต่างประเทศที่แตกต่างกันอยู่มาเพื่อวางหลักกว้าง ๆ ให้สามารถพัฒนาต่อไปได้ โดยมีโครงสร้างคือ (ก) การพิจารณาและมีคำสั่งทางปกครอง (ข) ระยะเวลาและอายุความ (ค) การแจ้ง (ง) ความรับผิดชอบละเมิดของเจ้าหน้าที่ (จ) คณะกรรมการ

๓.๔.๔.๓ ศาลทหาร (Military Court)

ศาลทหารเป็นศาลพิเศษสังกัดกระทรวงกลาโหม มีอำนาจพิจารณาคดีทหารที่กระทำผิดเกี่ยวกับ (๑) ความผิดตามวินัยทหาร (๒) ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาทหาร (๓) ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาอาญาทั่วไป (๔) ความผิดอาญาตามกฎหมายอื่น ศาลทหารอยู่ในสังกัดกรมพระธรรมนูญ ขึ้นตรงต่อสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม ได้แก่ ศาลทหารกรุงเทพ ศาลทหารกลาง และศาลทหารสูงสุด ส่วนศาลทหารที่สังกัดกองทัพบก ได้แก่ ศาลมณฑลทหารบก

ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญา ที่ผู้กระทำผิดเป็นทหารหรือบุคคลซึ่งอยู่ในอำนาจศาลทหารขณะกระทำความผิด และคดีอื่น การพิจารณาพิพากษาอรรถคดี ต้องดำเนินการโดยยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญและตามกฎหมาย ภายใต้พระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ผู้พิพากษาและตุลาการเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๒๒๗^{๑๘}

ลักษณะของศาลทหาร

ศาลทหารทุกศาลสังกัดกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นผู้รับผิดชอบในงานธุรการของศาลทหารให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย เจ้ากรมพระธรรมนูญเป็นผู้วางระเบียบราชการของศาลทหารและระเบียบราชการอัยการทหาร โดยต้องได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

ศาลทหารมี ๓ ชั้น คือศาลทหารชั้นต้น ศาลทหารกลางและศาลทหารสูงสุด

^{๑๘}รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๒๒๗ บัญญัติว่า ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญา ซึ่งผู้กระทำผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารและคดีอื่น ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ และในวรรคสอง การแต่งตั้งและให้ตุลาการศาลทหารพ้นจากตำแหน่งให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

ศาลทหารชั้นต้น^{๑๙} มี ๓ ศาลคือศาลมณฑลทหาร ศาลทหารกรุงเทพ และศาลประจำหน่วยทหาร การจัดตั้งศาลประจำหน่วยทหารมีหลักเกณฑ์สำคัญคือ ๑) เมื่อหน่วยทหารไปปฏิบัติหน้าที่นอกราชอาณาจักร หรือกำลังเดินทางเพื่อไปปฏิบัติหน้าที่นอกราชอาณาจักร และ ๒) หน่วยทหารนั้นมีกำลังไม่น้อยกว่า ๑ กองพัน ซึ่งกำลังทหาร ๑ กองพันตามที่กระทรวงกลาโหมได้กำหนดไว้

ผู้มีอำนาจแต่งตั้งและถอดถอนตุลาการศาลทหารสูงสุดและศาลทหารกลาง คือพระมหากษัตริย์ และต้องประกาศในราชกิจจานุเบกษา

เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับกิจการศาลทหาร ได้แก่ตุลาการพระธรรมนูญ อัยการทหาร นายทหารพระธรรมนูญและจำศาลทหารตลอดทั้งผู้ช่วยในตำแหน่งต่าง ๆ โดยกระทรวงกลาโหมเป็นผู้กำหนดอัตรากำลังและชั้นยศ

ผู้มีอำนาจระเบียบราชการศาลทหารและอัยการทหาร

ให้เจ้ากรมพระธรรมนูญเป็นผู้วางระเบียบราชการของศาลทหารและระเบียบราชการอัยการทหาร ทั้งนี้ต้องได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเสียก่อน ระเบียบดังกล่าวคือระเบียบราชการศาลทหาร พ.ศ.๒๕๐๐ ซึ่งใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๐๐ แก้ไข (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๑๒ และระเบียบราชการอัยการทหาร พ.ศ.๒๕๐๑ บังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๐๑ จนกระทั่งปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อให้กิจการศาลทหารและอัยการทหารดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย^{๒๐}

การแต่งตั้งและถอดถอนตุลาการศาลทหาร

การแต่งตั้งและถอดถอนตุลาการศาลทหารสูงสุดและศาลทหารกลางให้นำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงแต่งตั้งและถอดถอน ส่วนการแต่งตั้งและถอดถอนตุลาการศาลทหารอื่น ๆ พระมหากษัตริย์อาจทรงมอบพระราชอำนาจแก่ผู้บังคับบัญชาทหารและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นผู้แต่งตั้งและถอดถอนตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการแต่งตั้งตุลาการ การแต่งตั้งและถอดถอนตุลาการศาลทหาร ๑) การแต่งตั้งและถอดถอนตุลาการศาลทหารสูงสุดและศาลทหารกลาง พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้งและถอดถอนโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นผู้นำรายชื่อตุลาการศาลทหารสูงสุดและศาลทหารกลางถวาย เพื่อทรงแต่งตั้งและถอดถอนเป็นรายปีไป เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าแต่งตั้งแล้วต้องประกาศในราชกิจจานุเบกษา ๒) การแต่งตั้งและถอดถอนตุลาการศาลทหารชั้นต้น โดยที่ศาลทหารชั้นต้นมี ๓ ศาลคือศาลมณฑลทหารบก ศาลทหารกรุงเทพ และศาลประจำหน่วยทหาร พระมหากษัตริย์ทรงมอบพระราชอำนาจให้ผู้บังคับบัญชาทหารเป็นผู้แต่งตั้งและถอดถอนคือ (๑) ผู้บัญชาการมณฑลทหารบก เป็นผู้แต่งตั้งและถอดถอนตุลาการศาลมณฑลทหารบก (๒) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นผู้แต่งตั้งและถอดถอนตุลาการศาลทหารกรุงเทพ (๓) ผู้บังคับบัญชาหน่วยทหาร เป็นผู้แต่งตั้งและถอดถอนตุลาการศาลประจำหน่วยทหาร^{๒๑}

เจ้าหน้าที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับการศาลทหาร

^{๑๙} สำหรับศาลอาญาศึกษาไม่จัดว่าเป็นศาลทหารชั้นใดโดยเฉพาะมีเพียงศาลเดียว คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอาญาศึกษาถือเป็นเด็ดขาดหรือถึงที่สุด

^{๒๐} พระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๕๔๘ มาตรา ๕

^{๒๑} พระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๕๔๘ มาตรา ๑๐

ให้กระทรวงกลาโหมกำหนด คุณสมบัติพื้นฐานความรู้และอำนาจหน้าที่ให้เป็นไปตามที่ กระทรวงกลาโหมกำหนด^{๒๒} เช่นจำนวนตุลาการพระธรรมนูญ อัยการทหาร นายทหารพระธรรมนูญ ผู้ช่วยอัยการทหาร ผู้ช่วยนายทหารพระธรรมนูญและผู้ช่วยจำศาลทหาร โดยกำหนดอัตรากำลังของ เจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ข้างต้นว่าควรจะมีจำนวนเท่าใด มียศชั้นใดบ้าง นอกจากนี้ยังให้ กระทรวงกลาโหมกำหนดโดยให้ตราออกมาเป็นข้อบังคับกระทรวงกลาโหม

การนั่งพิจารณาคดีตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๕๔๐

มาตรา ๒๓๖ บัญญัติว่า “การนั่งพิจารณาของศาลต้องมีผู้พิพากษาหรือตุลาการครบองค์ คณะ และผู้พิพากษาหรือตุลาการซึ่งมิได้นั่งพิจารณาคดีใด จะทำคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีต้อง เป็นผู้นั่งพิจารณาคดีนั้นมิได้ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอื่นอันมิอาจก้าวล่วงได้ ทั้งนี้ตามที่ กฎหมายบัญญัติ”

ประเด็นกรณีคำพิพากษาศาลทหารสูงสุดที่ ๑๘/๒๕๔๖ การที่ศาลจังหวัดทหารบกเพชรบูรณ์ ได้ทำความเห็นส่งสำนวนไปให้ศาลทหารกรุงเทพพิพากษา เป็นการดำเนินการตามพระราชบัญญัติ ธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๑๙ วรรคสาม แต่เนื่องจากศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัย ที่ ๒๔/๒๕๔๖ ลงวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๔๖ ว่าบทบัญญัติมาตรา ๑๙ วรรคสาม แห่ง พ.ร.บ. ธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ ไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๒๓๖ ที่กำหนดว่าตุลาการซึ่งมิได้นั่งพิจารณาคดีใดจะทำคำพิพากษาหรือ คำวินิจฉัยคดีนั้นมิได้ ดังนั้นการที่ศาลจังหวัดทหารบกเพชรบูรณ์ทำความเห็นส่งสำนวนไปให้ศาล ทหารกรุงเทพ ซึ่งตุลาการศาลทหารกรุงเทพ มิได้นั่งพิจารณาคดีนี้มาก่อนพิพากษานั้น จึงไม่ชอบด้วย บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวเห็นสมควรให้ศาลจังหวัดทหารบกเพชรบูรณ์ดำเนินการเสียใหม่ ตาม ป.วิ.อ.มาตรา ๒๐๘(๒)ประกอบด้วยมาตรา ๒๒๕ และ พ.ร.บ.ธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๔๕ พิกษายกคำพิพากษาของศาลล่างทั้งสองและย้อนสำนวนไปให้ศาลจังหวัดทหารบก เพชรบูรณ์ดำเนินการเสียใหม่ให้ถูกต้อง

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๒๔/๒๕๔๖ วินิจฉัยว่า รัฐธรรมนูญมาตรา ๒๓๖ ได้บัญญัติ เป็นหลักประกันสิทธิของคู่ความในการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาล โดยการนั่งพิจารณาต้องมี ผู้พิพากษาหรือตุลาการครบองค์คณะ และผู้ทำคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีต้องเป็นผู้ที่นั่งพิจารณาคดี นั้น ผู้ที่มิได้นั่งพิจารณาคดีเป็นองค์คณะไม่อาจทำคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยได้ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัย หรือมีเหตุจำเป็นอื่นอันมิอาจก้าวล่วงได้ ทั้งนี้ตามกฎหมายหรือบัญญัติในข้อยกเว้นนี้หมายความว่า ผู้ ที่มิได้นั่งพิจารณาคดีใดจะทำคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยนั้นมิได้นอกจากจะมีเหตุสุดวิสัย หรือมีเหตุ จำเป็นอื่นอันมิอาจก้าวล่วงได้ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้แล้วยังจะต้องเป็นผู้พิพากษาหรือตุลาการใน ศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีนั้นด้วย คดีที่ศาลจังหวัดทหารบกต้องทำความเห็นส่งสำนวนไปให้ศาลมณฑล ทหารบก หรือศาลทหารกรุงเทพซึ่งต่างก็เป็นศาลชั้นต้นด้วยกันทำคำพิพากษานั้น ศาลมณฑล ทหารบกหรือศาลทหารกรุงเทพก็ได้ดำเนินการออกนั่งพิจารณาคดีมาแต่เริ่มแรกแต่ประการใด ประกอบกับพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๑๙ วรรคสาม มิได้มีบทบัญญัติ แห่งกฎหมายใดบัญญัติถึงเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอื่นอันมิอาจก้าวล่วงได้ยกเว้น ดังนั้น

^{๒๒} พระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๑๑

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๑๙ วรรคสาม จึงขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๒๓๖ เป็นอันใช้บังคับมิได้ตามรัฐธรรมนูญพุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๖ ศาลทหารไม่อาจอ้างบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญได้ เพราะบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๓๓๕ (๕) ที่บัญญัติมิให้นำบทบัญญัติ มาตรา ๒๓๖ มาใช้บังคับกับการพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมในระยะเวลาไม่เกินห้าปี นับแต่วันที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญก็ไม่ระบุให้ใช้กับศาลอื่นด้วย การพิจารณาของศาลทหารจึงต้องใช้บังคับตามรัฐธรรมนูญพุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๒๓๖

การละเมิดอำนาจศาลทหาร

ความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลทหารตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมายความว่าไม่ว่าจะเป็นทหารหรือบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารหรือบุคคลพลเรือนทั่วไปที่ทำการละเมิดอำนาจศาลทหารตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ใน ป.วิแพ่ง มาตรา ๓๐,๓๑,๓๒ และ ๓๓ แล้ว ศาลทหารมีอำนาจสั่งลงโทษผู้ละเมิดอำนาจศาลทหารนั้นได้ ซึ่งศาลทหารสามารถเลือกลงโทษได้ ๔ สถานคือ ไล่ออกจากบริเวณศาล จำคุกไม่เกิน ๖ เดือน ปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท หรือ ทั้งจำทั้งปรับ บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารและบุคคลพลเรือนทั่วไปอาจตกอยู่ในฐานะเป็นผู้ละเมิดอำนาจศาลทหาร ซึ่งอาจเป็นโจทก์หรือจำเลย หมายความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือการเข้าไปเป็นพยานในศาลทหาร เช่นนายที่เป็นพลเรือน หรือพยานที่เป็นพลเรือนซึ่งเมื่อศาลทหารสั่งลงโทษบุคคลที่ละเมิดอำนาจศาลทหารแล้วในกรณีที่บุคคลนั้นเป็นพลเรือนหากผู้ถูกลงโทษประสงค์จะอุทธรณ์หรือฎีกาคำสั่งของศาลทหาร ก็จะต้องอุทธรณ์หรือฎีกาในศาลทหารกลางและศาลทหารสูงสุด มิใช่อุทธรณ์หรือฎีกาในศาลพลเรือน

อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหารกรุงเทพ

ศาลทหารกรุงเทพมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาได้ทุกบทกฎหมายโดยไม่จำกัดของจำเลย^{๒๓} และได้ทุกชั้นยศตั้งแต่พลทหารถึงนายทหารยศจอมพล ซึ่งได้กระทำความผิดคดีอาญาโดยไม่จำกัดพื้นที่ที่กระทำความผิดที่เกิดขึ้นในหรือนอกราชอาณาจักร แต่ตามปกติกรณีที่มีการกระทำผิดในราชอาณาจักรเกิดขึ้นในเขตศาลทหารท้องถิ่นใดก็ต้องฟ้องคดีที่ศาลทหารท้องถิ่นนั้น อนึ่ง ศาลทหารกรุงเทพนอกจากจะพิจารณาพิพากษาคดีอาญา ซึ่งฟ้องที่ศาลทหารกรุงเทพโดยตรงแล้ว ศาลทหารกรุงเทพยังมีอำนาจพิพากษาคดีที่ศาลมณฑลทหารอื่นทำความเห็นส่งสำนวนมาให้พิพากษาด้วย

ความหมายและประเภทของตุลาการศาลทหาร

“ตุลาการ” ในศาลทหารเป็นผู้พิพากษา เทียบได้กับผู้พิพากษาในศาลพลเรือนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๒๑ มาตรา ๑๓๔ บัญญัติว่า “ผู้พิพากษาและตุลาการจะเป็นข้าราชการการเมืองมิได้” พิจารณาได้ว่าผู้พิพากษาและตุลาการมีความหมายแตกต่างกัน คือผู้พิพากษาเป็นข้าราชการสังกัด “กระทรวงยุติธรรม” ส่วนตุลาการเป็นข้าราชการทหารทำหน้าที่เป็น “ตุลาการในศาลทหาร” สังกัดกระทรวงกลาโหม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติว่า “ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาคดีตามที่กฎหมายบัญญัติ การแต่งตั้งและการให้ตุลาการศาลทหารพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ แสดงว่าคำว่า “ตุลาการ” ก็คือ “ตุลาการศาล

^{๒๓} พระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๒๒

ทหาร” อันเป็นคำรวมนั่นเอง ศาลทหารมีตุลาการ ๒ ประเภท คือตุลาการพระธรรมนูญ และตุลาการที่มีใช้ตุลาการพระธรรมนูญ รวมเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษาคดีอาญาในศาลทหาร ๑)ตุลาการพระธรรมนูญ ได้แก่นายทหารชั้นสัญญาบัตรซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปี บริบูรณ์ สอบความรู้ทางกฎหมายได้ปริญญาตรีหรือเทียบเท่าเป็นสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภา^{๒๔} และมีคุณสมบัติอื่น ๆ ตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยตุลาการพระธรรมนูญ พ.ศ.๒๔๙๙ ตุลาการพระธรรมนูญในองค์คณะตุลาการศาลทหารเป็นผู้ดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาในศาลทหารให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ๒)ตุลาการที่มีใช้ตุลาการพระธรรมนูญ บางครั้งเรียกว่า “ตุลาการร่วม” หรือ “ตุลาการธรรมดา” ได้แก่นายทหารชั้นสัญญาบัตรซึ่งส่วนใหญ่แล้วอยู่ในฐานะเป็นผู้บังคับบัญชาทหาร ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้สำเร็จวิชากฎหมาย แต่ได้รับแต่งตั้งให้เข้าร่วมเป็นองค์คณะตุลาการมีสิทธิออกเสียง ๑ เสียง เช่นเดียวกับตุลาการพระธรรมนูญ เหตุผลที่ให้ผู้บังคับบัญชาทหารร่วมเป็นตุลาการศาลทหารด้วยก็เพื่อให้ผู้บังคับบัญชาได้ทราบถึงมูลเหตุแห่งการกระทำผิด มีส่วนพิจารณาลงโทษผู้กระทำผิดตามความเหมาะสม และหาทางป้องกันการทำผิดซ้ำอีก

อำนาจของตุลาการนายเดี่ยว

การดำเนินกระบวนการพิจารณา ตุลาการนายเดี่ยวมีอำนาจ^{๒๕} (๑)ออกหมายเรียก ออกหมายอาญา ออกหมายสั่งให้ส่งคนมาจากหรือไปยังจังหวัดอื่น (๒)ออกคำสั่งใด ๆ ซึ่งมีใช้เป็นไปในทางวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทแห่งคดี ถ้าตุลาการนั้นเป็นตุลาการพระธรรมนูญ ก็ให้มีอำนาจทำการไต่สวนหรือสืบพยานได้ด้วย

อำนาจของตุลาการนายเดี่ยวหมายถึงตุลาการพระธรรมนูญ หรือตุลาการที่มีใช้ตุลาการพระธรรมนูญ มีอำนาจเช่นเดียวกับผู้พิพากษานายเดี่ยวตามมาตรา ๒๑ แห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรม อำนาจตุลาการนายเดี่ยวตามมาตรา ๒๕ อำนาจตุลาการนายเดี่ยวของทุกศาลในศาลทหารชั้นต้น ศาลทหารกลาง ศาลทหารกรุงเทพ ศาลทหารสูงสุด มีอำนาจออกหมายเรียกเมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องเรียกบุคคลหนึ่งบุคคลใดไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารหรือไม่ ผู้ใดขัดหมายเรียกมีโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๗๐ซึ่งศาลทหารออกหมายจับตัวมาก็ได้^{๒๖}

“อำนาจออกหมายอาญา”^{๒๗} หมายอาญาคือหนังสือบงการซึ่งออกตาม ป.วิ.อาญา สั่งให้เจ้าหน้าที่ทำการจับ ชัง จำคุก หรือปล่อยผู้ต้องหา จำเลยหรือนักโทษหรือให้ทำการค้น ซึ่งตุลาการศาลทหารนายเดี่ยวมีอำนาจออกหมายอาญาดังกล่าวได้ ออกคำสั่งให้ส่งคนมาจากหรือไปยังจังหวัดอื่น เป็นหนังสือบงการของศาลทหารถึงเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องให้จัดส่งคน ซึ่งอาจเป็นจำเลยหรือพยานเพื่อประโยชน์ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีในศาลทหาร การออกคำสั่งใด ๆ ซึ่งมีใช้เป็นไปในทางวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทแห่งคดี ทั้งนี้อาจส่งคำร้องขอต่าง ๆ ของคู่ความ เช่น ขอสืบพยานเพิ่มเติมของเลือนคดี ขอประกันตัวจำเลย ฯลฯ

องค์คณะตุลาการของศาลทหารกลาง

^{๒๔} สมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภา ประกอบด้วยภาคีสมาชิกและสามัญสมาชิก

^{๒๕} พระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๒๔

^{๒๖} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา,มาตรา ๖๖

^{๒๗} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ,มาตรา ๒(๑๑)

องค์คณะตุลาการของศาลทหารกลางมีจำนวน ๕ นายคือ (๑)นายทหารชั้นนายพลจำนวน ๑ หรือ ๒ นาย ชั้นยศตั้งแต่พลตรี พลเรือตรี หรือพลอากาศตรีขึ้นไป ส่วนมากไม่เกินพลตรี พลเรือตรี พลเรืออากาศตรี ปกติอยู่ในฐานะเป็นผู้บังคับบัญชาทหาร (๒)นายทหารชั้นนายพัน นายนาวา หรือ นายนาวาอากาศ ชั้นไป จำนวน ๑ หรือ ๒ นาย ส่วนใหญ่ได้แก่ชั้นยศพันตรี นาวาตรี หรือนาวาอากาศตรี ปกติอยู่ในฐานะเป็นผู้บังคับบัญชา (๓)ตุลาการพระธรรมนูญชั้นยศพันตรี นาวาตรี หรือนาวาอากาศตรีขึ้นไป จำนวน ๒ นาย

องค์คณะตุลาการของศาลทหารสูงสุด

ศาลทหารสูงสุดมีองค์คณะตุลาการศาลทหารสูงสุดมีจำนวน ๕ นายคือ ๑)นายทหารชั้นนายพลจำนวน ๒ นาย ชั้นยศตั้งแต่พลตรี พลเรือตรี หรือพลอากาศตรี ขึ้นไป ๒)ตุลาการพระธรรมนูญ ชั้นยศพันเอก (พิเศษ) นาวาเอก (พิเศษ) หรือนาวาอากาศเอก(พิเศษ) หรือนายพล (ยศพลตรีขึ้นไป) จำนวน ๓ นาย ตุลาการพระธรรมนูญต้องมียศตามชั้นศาล

ตามมาตรา ๓๒ ในศาลทหารชั้นต้น ตุลาการซึ่งมิใช่ตุลาการพระธรรมนูญต้องมียศทหารสูงกว่าหรือเท่าจำเลยที่มียศทหารสูงสุด ยศจำเลยให้ถือในขณะฟ้อง ซึ่งเป็นหลักการเดียวกับจำเลยในการพิจารณาคดีวินัยตามกฎหมายคือต้องมีผู้พิจารณาคดีอย่างน้อย ๑ รูปที่มีสมณศักดิ์สูงกว่าจำเลยนั้นเป็นคณะผู้พิจารณาด้วย

วิธีพิจารณาความอาญาทหาร

วิธีพิจารณาความอาญาทหารให้นำกฎหมาย กฎ และข้อบังคับ ซึ่งออกตามกฎหมายฝ่ายทหารมาใช้บังคับ ถ้าไม่มีกฎหมาย กฎ และข้อบังคับฝ่ายทหารก็ให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับโดยอนุโลม ถ้าวิธีพิจารณาข้อใดซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ได้บัญญัติไว้โดยเฉพาะ ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง^{๒๘} มาใช้บังคับเท่าที่จะใช้ได้

ศาลทหารในเวลาปกติและศาลทหารในเวลาไม่ปกติ จำเลยสามารถแต่งตั้งทนายความได้แต่ในกรณีที่มีทนายความศาลจะต้องถามจำเลยเรื่องทนายความก่อนเริ่มพิจารณาคดีคือ ๑)ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไป ถือว่าเป็นคดีอุกฉกรรจ์เช่นเดียวกับความในมาตรา ๑๗๓ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการ ก็ให้ศาลตั้งทนายให้ถ้าจำเลยไม่ต้องการ ศาลก็ไม่ตั้งให้ หรือจำเลยตัวเองก็เป็นสิทธิของจำเลย ๒)ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกเกิน ๕ ปี แต่ไม่ถึง ๑๐ ปี ถ้าจำเลยแถลงต่อศาลก่อนเริ่มพิจารณาว่าจำเลยยากจนและต้องการทนาย ก็ให้ศาลตั้งทนายให้ในการนี้ศาลอาจไต่สวนเพื่อให้ได้ความว่าจำเลยเป็นคนยากจนจริง ซึ่งเป็นหน้าที่ของจำเลยที่จะแถลงต่อศาลและศาลไม่จำเป็นต้องถามจำเลยเพราะศาลไม่มีหน้าที่ต้องถามและไม่มีหน้าที่ต้องตั้งให้

ศาลทหารที่แต่งตั้งทนายความได้^{๒๙} และศาลทหารที่ห้ามแต่งตั้งทนายความ ศาลทหารที่แต่งตั้งทนายความได้ “ศาลทหารในเวลาปกติและศาลทหารในเวลาไม่ปกติ ให้จำเลยแต่งตั้งทนายได้” ศาล

^{๒๘} พระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๔๕

^{๒๙} พระธรรมนูญศาลทหารมาตรา ๕๕ วรรคสอง ศาลทหารในเวลาปกติ และศาลทหารในเวลาไม่ปกติให้จำเลยแต่งตั้งทนายความได้

ทหารในเวลาปกติคือศาลทหารที่มีอยู่แล้วในระหว่างเวลาปกติ คือในเวลาที่มีไม่มีการรบ ไม่มีสงคราม และไม่มีการประกาศใช้กฎอัยการศึก ได้แก่ ศาลทหารชั้นต้นทุกศาล คือศาลมณฑลทหาร ศาลทหารกรุงเทพ และศาลประจำหน่วยทหาร ศาลทหารกลาง และศาลทหารสูงสุด ศาลทหารในเวลาไม่ปกติ คือศาลทหารที่จัดตั้งขึ้นในระหว่างที่มีเหตุการณ์ไม่ปกติ คือในเวลาที่มีการรบหรือสถานะสงครามหรือมีการประกาศใช้กฎอัยการศึก ศาลทหารที่มีอยู่เดิมนั้นก็แปรสภาพเป็นศาลทหารในเวลาไม่ปกติ ไม่ว่าจะเป็นศาลทหารชั้นใด ศาลทหารดังกล่าว จำเลยซึ่งแน่นอนที่สุดต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารสามารถแต่งตั้งนายได้

การอุทธรณ์ฎีกา

ในคดีที่ศาลทหารกลางพิจารณาเินตามศาลทหารชั้นต้นให้ยกฟ้องโจทก์โดยอาศัยข้อเท็จจริงหรือพิพาทภายในให้ลงโทษหรือแก้ไขเล็กน้อยและจำคุกจำเลยไม่เกินห้าปีหรือปรับหรือทั้งจำทั้งปรับแต่โทษจำคุกไม่เกินห้าปีหรือศาลทหารชั้นต้นพิพากษาให้ลงโทษจำคุกจำเลยไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ แม้ศาลทหารกลางพิพากษาแก้ไขมากกว่าตาม ถ้าศาลทหารกลางยังคงลงโทษจำเลยไม่เกินกำหนดที่ว่ามานี้ ห้ามมิให้ฎีกาในปัญหาข้อเท็จจริง และในกรณีเช่นนี้มีให้นำบทบัญญัติมาตรา ๒๒๑ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับสามารถจำแนกข้อห้ามฎีกาในปัญหาข้อเท็จจริงออก ๔ กรณีคือ ๑)คดีที่ศาลทหารกลางพิพากษาเินตามศาลทหารชั้นต้นให้ยกฟ้องโจทก์โดยอาศัยข้อเท็จจริง ๒)คดีที่ศาลทหารกลางพิพากษาเินตามศาลทหารชั้นต้นให้ลงโทษจำคุกจำเลยไม่เกิน ๕ ปี หรือปรับหรือทั้งจำทั้งปรับ แต่โทษจำคุกไม่เกิน ๕ ปี ๓)คดีที่ศาลทหารกลางพิพากษาแก้ไขค่าพิพาทของศาลทหารชั้นต้นเล็กน้อยให้ลงโทษจำคุกจำเลยไม่เกิน ๕ ปี หรือปรับหรือทั้งจำทั้งปรับ โทษจำคุกไม่เกิน ๕ ปี ๔)คดีที่ศาลทหารชั้นต้นพิพากษาให้ลงโทษจำคุกจำเลยไม่เกิน ๑ ปี หรือปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ แม้ศาลทหารกลางพิพากษาแก้ไขมากกว่าตาม ถ้าศาลทหารกลางยังคงลงโทษจำเลยเกินกำหนดที่ว่ามานี้

ข้อห้ามอุทธรณ์หรือฎีกาในปัญหาข้อกฎหมาย มาตรา ๖๓ ห้ามมิให้อุทธรณ์หรือฎีกาในปัญหาข้อกฎหมายที่มีได้ยกขึ้นมาว่ากันตั้งแต่ ศาลทหารชั้นต้น เว้นแต่จะเป็นข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือเกี่ยวกับการไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติอันว่าด้วยการอุทธรณ์หรือฎีกา ข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย ซึ่งรวมถึงข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับศีลธรรมอันดีของประชาชนด้วย เพราะความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนเป็นเรื่องที่ไม่สามารถแยกจากกันได้อย่างเด็ดขาด เพราะสิ่งที่ขัดกับความสงบเรียบร้อยแล้วมักจะขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ขณะเดียวกันสิ่งที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนก็มักจะขัดต่อความสงบเรียบร้อยด้วยเสมอ

ศาลทหารเป็นศาลยุติธรรมกิ่งศาลปกครอง^{๓๐} จะเห็นได้ว่าจากการให้มีตุลาการซึ่งมิใช่ตุลาการพระธรรมนูญเข้าร่วมเป็นองคมนตรี หรือการให้ผู้บังคับบัญชาได้มีโอกาสพิจารณาลงทัณฑ์ก่อน

^{๓๐} ข้อเปรียบเทียบศาลทหารกับการพิจารณาพระวินัยตามระบบนิคหกรรม

ข้อ ๑. ข้อเหมือน : ๑)ศาลทหารและระบบนิคหกรรมไม่สังกัดกระทรวงยุติธรรม ศาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม นิคหกรรมกระทำในอำนาจมหาเถรสมาคม ๒)องค์คณะตุลาการศาลทหารมีประธานชั้นยศสูงกว่าจำเลยในคดีนั้น นิคหกรรมมีประธานผู้พิจารณาคดีมีสมณศักดิ์สูงกว่าจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหา ๓)ศาลทหารมี ๓ ชั้นคือศาลทหารชั้นต้น ศาลทหารชั้นอุทธรณ์ และศาลทหารชั้นฎีกา นิคหกรรมมี ๓ ชั้นคือนิคหกรรมชั้นต้น นิคหกรรมชั้นอุทธรณ์ นิคหกรรมชั้นฎีกา ๔)ศาลทหารอำนาจพิพากษาคดีเกี่ยวกับวินัยทหารด้วย นิคหกรรม

หากพิจารณาเห็นว่าเป็นการเล็กน้อยให้ผู้บังคับบัญชาส่งลงทันทีได้ หรืออาจส่งให้พิจารณาคดีในศาลได้ด้วย

๓.๔.๔.๔ ศาลรัฐธรรมนูญ

เป็นองค์การตุลาการที่จัดตั้งขึ้นครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ แทนคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่ยุบเลิกไป และมีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญ แต่ไม่มีอำนาจหน้าที่พิจารณาอรรถคดีทั่วไป

(๑) องค์ประกอบของศาลรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้กำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญประกอบด้วยประธานศาลรัฐธรรมนูญและตุลาการศาลรัฐธรรมนูญรวม ๑๕ คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภาจากบุคคลต่อไปนี้ คือ ผู้พิพากษาศาลฎีกา ซึ่งได้รับเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา โดยวิธีลงคะแนนลับ จำนวน ๕ คน ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ซึ่งได้รับเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ศาลปกครองสูงสุดโดยวิธีการลงคะแนนลับ จำนวน ๒ คน ผู้ทรงคุณวุฒิสภานิติศาสตร์ ซึ่งได้รับเลือกจากวุฒิสภา โดยการสรรหาและจัดทำบัญชีรายชื่อของคณะกรรมการสรรหาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ จำนวน ๕ คน ผู้ทรงคุณวุฒิสภารัฐศาสตร์ ซึ่งได้รับเลือกจากวุฒิสภา โดยการสรรหาและจัดทำบัญชีรายชื่อของคณะกรรมการสรรหาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ จำนวน ๓ คน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช พ.ศ.๒๕๔๐)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ กำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญประกอบด้วยประธานศาลรัฐธรรมนูญคนหนึ่งกับและตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอีก ๘ คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภาจากบุคคลต่อไปนี้คือ ผู้พิพากษาในศาลฎีกาซึ่งดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลฎีกา ซึ่งได้รับเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาโดยวิธีลงคะแนนลับ จำนวน ๓ คน ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดซึ่งได้รับเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดโดยวิธีลงคะแนนลับ จำนวน ๒ คน ผู้ทรงคุณวุฒิสภานิติศาสตร์ซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านนิติศาสตร์อย่างแท้จริงและได้รับเลือกตามมาตรา ๒๐๖ ของรัฐธรรมนูญ จำนวน ๒ คน ผู้ทรงคุณวุฒิสภารัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ หรือสังคมศาสตร์อื่น ซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญทางการบริหารราชการแผ่นดินอย่างแท้จริงและได้รับเลือกตามมาตรา ๒๐๖

๓.๔.๔.๕ กระบวนการยุติธรรมฝ่ายสงฆ์

พิจารณาคดีเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ ชั้นปาราชิกและสังฆาทิเสส ที่มีโจทก์ฟ้องเท่านั้น ๕)ระบบการไต่สวนมูลฟ้องทำได้ทั้งในศาลทหารและนิกหกรรม

ข้อ ๒. ข้อแตกต่าง : ๑)ศาลทหารพิจารณาเปิดเผย นิกหกรรมพิจารณาเป็นการลับ ๒)ศาลทหารแต่งตั้งทนายความได้ นิกหกรรมแต่งตั้งทนายหรือผู้ช่วยเหลือทางคดีไม่ได้ ๓)ศาลทหารเป็นระบบสากลไม่ยุ่งยาก นิกหกรรมไม่สากลและยุ่งยาก ๔)ตุลาการในศาลทหารจบกกฎหมาย แต่นิกหกรรมโดยเจ้าอาวาสไม่จบกกฎหมายขาดความเข้าใจระบบการพิจารณาคดี

ข้อ ๓. ข้อพิจารณาของผู้วิจัย: ระบบศาลทหารทำให้ผู้ทำความผิดเกรงกลัวกฎหมาย แต่นิกหกรรม พระภิกษุผู้ทำผิดวินัยสงฆ์ไม่เกรงกลัววินัย

ในองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล เมื่อมีอธิกรณ์เกิดขึ้น ทรงแก้ปัญหาต่างๆ อย่างเป็นระบบ จึงเกิดพุทธประเพณีการตัดสินระงับอธิกรณ์ของพระภิกษุสงฆ์และพระภิกษุณีเป็นภาระหน้าที่ของ คณะสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัยบัญญัติ พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา ก็ ทรงเคยมีพระพุทธบัญญัติอนุญาต ให้รัฐและพุทธบริษัทผู้มีปัญญาเฉียบแหลม มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ ด้าน และมีวาจาเชื่อถือได้เป็นที่ไว้วางใจของบรรพชิต ให้จัดตั้งคณะกรรมการตุลาการแห่งสงฆ์ขึ้น โดย ให้ร่วมกันตัดสินวินิจฉัยอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ได้ เรียกว่า “สันนิบาตประชุมกันโดยพุทธบัญญัติ เพื่อพิจารณาวินิจฉัยระงับอธิกรณ์โดยธรรม”

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ และที่ ๕ ทรงเห็นว่าการตัดสินคดีตามพระราชบัญญัติประถมปาราชิก ได้นำเอาหลักกฎหมายผิวเผินมาพิจารณาตัดสินคดีต่อพระภิกษุที่ต้องอธิกรณ์ จึงทำให้พระที่เป็น จำเลยต้องขึ้นศาลอาญาของแผ่นดิน ปนเปกนกับการอธิกรณ์ด้านพระวินัยสงฆ์ฐานปาราชิก ๔ การ พิจารณาคดีจึงเป็นรูปแบบผสม ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ ทรงได้ให้อิสระกับพระภิกษุในการปกครอง กันเอง ในสมัยปัจจุบันด้วยข้อจำกัดในการพิจารณาอธิกรณ์ตามระบบนิคหกรรม ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๒๑ และการพิจารณาทางปกครองตาม กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ พ.ศ.๒๕๓๘ ยังมี ข้อจำกัดอยู่มาก จึงสมควรจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์ และศาลปกครองสงฆ์ ในรูปแบบดังนี้

๓.๔.๔.๖ ศาลวินัยสงฆ์

เป็นการพัฒนาระบบนิคหกรรมตามกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๑๑ พ.ศ.๒๕๒๑ ซึ่งมีผู้ พิจารณาคดีคือเจ้าอาวาสและเจ้าคณะผู้ปกครอง มาเป็น คณะตุลาการผู้พิจารณาคดีที่เป็น ตุลาการ ศาลวินัยสงฆ์โดยตรงเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะต้องพ้นจากตำแหน่งทางปกครองทั้งสิ้น และเมื่อได้รับ คัดเลือกให้ทำหน้าที่ตุลาการศาลวินัยสงฆ์จะต้องอยู่ในกรอบของตุลาการด้วย ตำแหน่งของตุลาการ ศาลวินัยสงฆ์ มีดังนี้

๑. ประธานตุลาการศาลวินัยสงฆ์สูงสุด เทียบเท่าประธานศาลฎีกา
๒. หัวหน้าคณะตุลาการศาลวินัยสงฆ์

แนวทางในการตั้งศาลวินัยสงฆ์

๑. ศาลวินัยสงฆ์ เป็นศาลพิเศษ ที่ตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาทางวินัยสงฆ์ ชั้นปาราชิก และ สังฆาติเสส ที่มีโทษหนักเท่านั้น เป็นการพัฒนาระบบนิคหกรรมมาเป็นรูปแบบการนั่งพิจารณาพิพากษา การทำผิดวินัยสงฆ์ แบบรูปแบบของศาลยุติธรรม แต่มิใช่ศาลที่ไปตัดสินคดีความผิดทางอาญาของ พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งสงฆ์จะต้องถูกดำเนินคดีอาญาในศาลยุติธรรมดั้งเดิม ศาลยุติธรรมมีโทษ ตาม ประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๑๘ คือมีโทษ ๕ สถานคือ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบ ทรัพย์สิน ซึ่งโทษดังกล่าวเป็นการจำกัดเสรีภาพตามกฎหมาย และภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ แต่ ศาลวินัยสงฆ์ เป็นการตัดสินโทษไม่ให้อยู่ในสมาชิกแห่งคณะสงฆ์อีกต่อไปเนื่องจากประพฤติผิดพระวินัย โทษให้ให้สละสมณเพศ และไม่อยู่ในอำนาจของศาลฝ่ายอาณาจักร เพราะพระวินัยสถาปนาโดย พระพุทธเจ้า และส่งมอบพระวินัยให้กับคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ไทย มีสมเด็จพระสังฆราชเป็น สกถสังฆป रिณายก เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครองสงฆ์และดูแลพระวินัยของสงฆ์มิให้เกิดความบกพร่องอัน เกิดความเสียหายต่อพระศาสนา

ศาลวินัยสงฆ์จึงมีอำนาจตัดสินโทษทางวินัยโดยคณะตุลาการสงฆ์เรียกว่า “ผู้พิจารณาคดี”

๒. ให้ศาลวินัยสงฆ์มี ๒ ชั้นคือ ศาลวินัยสงฆ์ชั้นต้น และศาลวินัยสงฆ์ชั้นสูงสุด

ให้ศาลวินัยสงฆ์ชั้นต้นประกอบด้วย

๒.๑ ศาลวินัยสงฆ์กลาง ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล จำนวน ๑ ศาล มีอำนาจศาลทั่วราชอาณาจักร และคดีวินัยปาราชิกที่เกิดขึ้นในต่างประเทศหรือทุกเขตปริมณฑลของสงฆ์

๒.๒ ให้มีศาลวินัยสงฆ์ประจำภาค จำนวน ๑๘ ศาล ตั้งขึ้นในที่ทำการภาคทั้ง ๑๘ ของภาคทางปกครองสงฆ์ ให้มีเขตอำนาจศาลทั่วภาคนั้น

๒.๓ ศาลวินัยสงฆ์สูงสุด ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล จำนวน ๑ ศาล มีอำนาจศาลทั่วราชอาณาจักรและในต่างประเทศทั่วทุกเขตปริมณฑลของสงฆ์ ซึ่งได้พิจารณาผ่านมาแล้วในศาลวินัยสงฆ์กลาง และศาลวินัยสงฆ์ภาค ให้มีอำนาจพิจารณาคดีที่ได้อุทธรณ์ต่อศาลวินัยสงฆ์ตามระเบียบ

๓.คุณสมบัติของตุลาการ ผู้พิจารณาคดี

๓.๑ เป็นพระภิกษุ มีอายุพรรษาไม่น้อยกว่า ๕ พรรษา

๓.๒ สำเร็จเปรียญธรรม ๔ จบการศึกษาระดับปริญญาเอกทางนิติศาสตร์

๓.๓ สำเร็จเปรียญธรรมชั้น ๔-๕-๖ จบการศึกษาระดับปริญญาโททางนิติศาสตร์

๓.๔ สำเร็จเปรียญธรรมชั้น ๗-๘-๙ จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางนิติศาสตร์

๓.๕ ต้องได้รับการสรรหาและเข้าศึกษาอบรมตามหลักสูตรตุลาการฝ่ายสงฆ์

๔.คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลวินัยสงฆ์ให้กระทำใน พระนามสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ผู้ทรงเป็นพระประมุขแห่งสงฆ์ไทย

๕.ในการบริหารศาลวินัยสงฆ์

๕.๑ การพิจารณาคดีวินัยสงฆ์ชั้นต้น จะต้องกระทำโดยรูป องค์คณะผู้พิจารณาคดี มีคณะหนึ่งไม่น้อยกว่า ๔ รูป ประกอบด้วย ประธานคณะผู้พิจารณาคดี คือผู้ปกครองสงฆ์ที่เป็นผู้บังคับบัญชาของจำเลยในคดีวินัยสงฆ์ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าจำเลยในคดีนั้น กับคณะผู้พิจารณาคดีประจำศาลไม่น้อยกว่า ๓ รูป ประธานคณะผู้พิจารณาไม่มีอำนาจลงคะแนนตัดสินชี้ขาด

๕.๒ การพิจารณาคดีวินัยสงฆ์ชั้นสูงสุด จะต้องกระทำโดยรูป องค์คณะผู้พิจารณาคดี มีคณะหนึ่งไม่น้อยกว่า ๕ รูป ประกอบด้วย ประธานคณะผู้พิจารณาคดี คือผู้ปกครองสงฆ์ที่เป็นผู้บังคับบัญชาของจำเลยในคดีวินัยสงฆ์ หรือพระสงฆ์ที่เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ๑ รูป และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าจำเลยในคดีนั้น กับคณะผู้พิจารณาคดีประจำศาลไม่น้อยกว่า ๔ รูป ประธานคณะผู้พิจารณาไม่มีอำนาจลงคะแนนตัดสินชี้ขาด

๕.๓ ให้คณะผู้พิจารณาพ้นจากตำแหน่งทางคณะสงฆ์ และโปรดเกล้าให้เข้ารับตำแหน่งเป็นตุลาการผู้พิจารณาคดีของศาลวินัยสงฆ์ และให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา กับให้มีเงินเดือนประจำไม่น้อยกว่า ๔๐,๐๐๐ บาท

๖.อำนาจในการพิจารณาคดี ให้มีอำนาจในการพิจารณาคดีวินัยสงฆ์ชั้นปาราชิก และสังฆาติเสส ที่มีโจทก์หรือเจ้าทุกข์ฟ้องร้องคดี ให้มีอำนาจพิจารณาคดีแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดปาราชิกได้ สละสมเพศก็ให้พิจารณาคดีต่อไป และหากผู้ละเมิดปาราชิกได้ทำความกฏหมายอาญาของฝ่ายราชอาณาจักรในบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับฐานความผิดปาราชิกก็ให้ทำการพิจารณาตัดสินคดีดังกล่าวได้แม้แต่จำเลยได้ต้องโทษอยู่ในเรือนจำของรัฐก็ตาม

๗. คำพิพากษาหรือคำสั่ง ให้ประกาศในพระราชปณณานัติ เพื่อให้ทราบทั่วกัน และให้พระอุปชฌาย์ได้ตรวจสอบความเป็นปราชิกของบุคคลก่อนบวชให้

๘. กฎหมายว่าด้วย การละเมิดอำนาจศาลวินัยสงฆ์ ห้ามบุคคลหรือสื่อมวลชนวิพากษ์ใด ๆ ผู้ใดฝ่าฝืนจะเป็นการการละเมิดอำนาจศาลมีความผิดเท่ากับการละเมิดอำนาจศาลยุติธรรม

๙. ศาลมีอำนาจเรียกพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุและพยานอื่นใดมาศาลได้ ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งคำสั่งบังคับใด ๆ ที่พระสงฆ์ล่วงละเมิดไม่มาตามหนังสือของพระสังฆาธิการในปกครอง และเมื่อประกาศดังกล่าวได้ประกาศในหนังสือพิมพ์ศาลวินัยสงฆ์แล้ว ให้ถือว่าจำเลยหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องได้รับทราบคำสั่งศาลวินัยสงฆ์โดยชอบแล้ว

๑๐. ผู้ใดจะฟ้องร้องตุลาการผู้พิจารณาคดีศาลวินัยสงฆ์ไปในทางอาญาหรือละเมิดมิได้ แต่อาจร้องเรียนในการปฏิบัติหน้าที่มีชอบได้ต่อประธานศาลวินัยสงฆ์สูงสุด

๑๑. ตำแหน่งสำคัญในศาลวินัยสงฆ์

๑๑.๑ ประธานศาลวินัยสงฆ์สูงสุด

๑๑.๒ หัวหน้าคณะตุลาการผู้พิจารณาคดี ผู้พิจารณาคดี ในศาลวินัยสงฆ์กลาง และศาลวินัยสงฆ์ประจำภาค และศาลวินัยสงฆ์สูงสุด

๑๑.๓ ให้มีผู้อำนวยการฝ่ายธุรการของศาลทุกศาล และเจ้าหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้องเป็นพระภิกษุสงฆ์ทั้งสิ้น เว้นแต่ผู้รักษาความปลอดภัยประจำศาล

๓.๔.๔.๗ ศาลปกครองสงฆ์

ข้อพิจารณาในการตั้งศาลปกครองสงฆ์

๑. ศาลปกครองสงฆ์ เป็นศาลพิเศษ ที่ตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการให้ความเป็นธรรมแก่พระสังฆาธิการตามรูปแบบของศาลปกครองสงฆ์ แต่มีใช้ศาลที่ไปตัดสินคดีความผิดทางพระวินัยตามระบบของศาลวินัยสงฆ์ ดังนั้นศาลปกครองสงฆ์กับศาลวินัยสงฆ์จึงเดินคู่ขนานกันคล้ายกับศาลคู่ในระบบศาลของฝ่ายบ้านเมือง ศาลปกครองสงฆ์ไม่มีอำนาจพิจารณาคดีแบบศาลยุติธรรมซึ่งมีโทษ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๑๘ คือมีโทษ ๕ สถานคือ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน ซึ่งโทษดังกล่าวเป็นการจำกัดเสรีภาพตามกฎหมาย และภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ แต่ศาลปกครองสงฆ์ให้ความเป็นธรรมต่อพระสังฆาธิการโดยระบบคณะตุลาการสงฆ์เรียกว่า “ผู้พิจารณาคดีปกครอง”

๒. ให้ศาลปกครองสงฆ์มี ๒ ชั้นคือ ศาลปกครองสงฆ์ชั้นต้น และศาลปกครองสงฆ์ชั้นสูงสุด

ศาลปกครองสงฆ์ชั้นต้นประกอบด้วย

๒.๑ ศาลปกครองสงฆ์กลาง ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล จำนวน ๑ ศาล มีอำนาจศาลทั่วราชอาณาจักร และคดีทางปกครองสงฆ์ที่เกิดขึ้นในต่างประเทศหรือทุกเขตปริมณฑลของสงฆ์

๒.๒ ให้มีศาลปกครองสงฆ์ในภาคทั้ง ๔ คือภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลางและภาคใต้ ภาคละ ๑ ศาล รวมจำนวน ๔ ศาล ให้มีเขตอำนาจศาลทั่วภาคนั้น

๒.๓ ศาลปกครองสงฆ์สูงสุด ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล จำนวน ๑ ศาล มีอำนาจศาลทั่วราชอาณาจักรและในต่างประเทศทุกเขตปริมณฑลของสงฆ์ ซึ่งได้พิจารณา

กันมาแล้วในศาลปกครองสงฆ์กลาง และศาลปกครองสงฆ์ของภาคทั้งสิ้น ให้มีอำนาจพิจารณาคดีที่ได้
อุทธรณ์ต่อศาลปกครองสงฆ์ตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

๓.คุณสมบัติของตุลาการ ผู้พิจารณาคดีศาลปกครองสงฆ์

๓.๑ เป็นพระภิกษุ มีอายุพรรษาไม่น้อยกว่า ๑๐ พรรษา

๓.๒ สำเร็จเปรียญธรรม ๔ ถึง ๙ จบการศึกษาระดับปริญญาเอกทางนิติศาสตร์ จบ
ปริญญาเอกทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์หรือปริญญาเอกทางด้านสังคมศาสตร์ทุกสาขา หรือปริญญา
โททางด้านนิติศาสตร์ ปริญญาโททางด้านรัฐประศาสนศาสตร์หรือ ปริญญาโททางด้านสังคมศาสตร์
ทุกสาขา

๓.๓ ต้องได้รับการสรรหาและเข้าศึกษาอบรมตามหลักสูตรหลักของตุลาการฝ่ายสงฆ์
ตามข้อกำหนดของมหาเถรสมาคม

๔.คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองสงฆ์นี้ ให้กระทำใน พระนามสมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก

๕.การบริหารศาลปกครองสงฆ์

๕.๑ การพิจารณาคดีปกครองสงฆ์ชั้นต้น จะต้องกระทำโดยรูป องค์คณะผู้
พิจารณาคดี มีคณะหนึ่งไม่น้อยกว่า ๔ รูป ในแต่ละคดีให้จัดการเลือกประธานคดีกันเอง

๕.๒ การพิจารณาคดีปกครองสงฆ์ชั้นสูงสุด จะต้องกระทำโดยรูป องค์คณะผู้
พิจารณาคดี มีคณะหนึ่งไม่น้อยกว่า ๕ รูป ในแต่ละคดีให้จัดการเลือกประธานคดีกันเอง

๕.๓ ให้คณะผู้พิจารณาพ้นจากตุลาการสงฆ์ และโปรดเกล้าให้เข้ารับตำแหน่งเป็น
ตุลาการผู้พิจารณาคดีปกครองสงฆ์ และให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา กับให้มีเงินเดือนประจำไม่
น้อยกว่า ๓๐,๐๐๐ บาท

๖.อำนาจในการพิจารณาคดี

๗.การละเมิดอำนาจศาลปกครองสงฆ์ในการพิจารณาคดีใด ห้ามบุคคลหรือสื่อมวลชนวิพากษ์
ใด ๆ ผู้ใดฝ่าฝืนจะเป็นการการละเมิดอำนาจศาลมีความผิดเท่ากับการละเมิดอำนาจศาลยุติธรรม

๘.ให้ตุลาการปกครองสงฆ์มีอำนาจเรียกพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุและพยานอื่น
ใดมาศาลได้โดยชอบ ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งคำสั่งบังคับใดๆ ที่พระสงฆ์ล่วงละเมิดไม่มาตามหนังสือ
ของพระสังฆาธิการในปกครอง และเมื่อประกาศดังกล่าวได้ประกาศในหนังสือพิมพ์ศาลวินัยสงฆ์แล้ว
ให้ถือว่าจำเลยหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องได้รับทราบคำสั่งศาลวินัยสงฆ์โดยชอบแล้ว

๑๐.ผู้ใดจะฟ้องร้องตุลาการผู้พิจารณาคดีศาลปกครองสงฆ์ไม่ได้ทั้งทางอาญาหรือละเมิด แต่
อาจร้องเรียนในการปฏิบัติหน้าที่มิชอบได้ต่อประธานศาลปกครองสงฆ์สูงสุด

๑๑.ให้มีตำแหน่งสำคัญในศาลวินัยสงฆ์

๑๑.๑ ประธานศาลปกครองสงฆ์สูงสุด

๑๑.๒ หัวหน้าคณะตุลาการผู้พิจารณาคดี ผู้พิจารณาคดี ในศาลปกครองสงฆ์กลาง
และศาลปกครองสงฆ์ทั้ง ๔ ภาค (ใช้ภาคตามภูมิศาสตร์)

๑๑.๓ ให้มีผู้อำนวยการฝ่ายธุรการของศาลปกครองสงฆ์ทุกศาล และเจ้าหน้าที่อื่นที่
เกี่ยวข้องเป็นพระภิกษุสงฆ์ทั้งสิ้น

๓.๔.๔.๘ อาบัติปาราชิก เปรียบเทียบกับกฎหมายอาญา

ปฐมปาราชิกสิกขาบทที่ ๑

เสพเมถุน หมายถึง การร่วมประเวณี หรือการมีเพศสัมพันธ์กับสตรี บุรุษ กะเทย อมนุษย์ หรือแม้กระทั่งกับสัตว์ดิรัจฉาน ผ่านทางทวารหนัก ทวารเบา หรือแม้ช่องปากที่ทำแล้วสามารถให้สำเร็จภารกิจได้ การเสพเมถุนจะต้องทำเป็นคู่ โดยสามารถหย่องค์กำเนิดเข้าไปได้แม้เพียงชั่วเมสึดงาหนึ่ง สามารถทำให้สำเร็จภารกิจได้ ล้วนเป็นอาบัติปาราชิกทั้งสิ้น ซึ่งอาจมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาดังนี้

มาตรา ๒๗๖ ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราผู้อื่นโดยขู่เชือดด้วยประการใด ๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยผู้อื่นนั้นอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือโดยทำให้ผู้อื่นนั้นเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่นต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่แปดหมื่นบาทถึงสี่แสนบาท

การกระทำชำเราตามวรรคหนึ่ง หมายความว่า การกระทำเพื่อสนองความใคร่ของผู้กระทำ โดยการใช้อวัยวะเพศของผู้กระทำกระทำกับอวัยวะเพศ ทวารหนัก หรือช่องปากของผู้อื่น หรือการใช้สิ่งอื่นใดกระทำกับอวัยวะเพศหรือทวารหนักของผู้อื่น

ถ้าการกระทำผิดตามวรรคหนึ่ง ได้กระทำโดยมีหรือใช้อาวุธปืนหรือวัตถุระเบิด หรือโดยร่วมกระทำผิดด้วยกันอันมีลักษณะเป็นการโทรมหญิงหรือกระทำกับชายในลักษณะเดียวกัน ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่สามแสนบาทถึงสี่แสนบาทหรือจำคุกตลอดชีวิต

การที่พระภิกษุเสพเมถุนตามมาตรานี้ นอกจากเป็นปาราชิกตามพระธรรมวินัยแล้ว ยังอาจเป็นความผิดฐานข่มขืนผู้อื่น ซึ่งประกอบด้วย หญิงอื่น หญิงแพทยา หญิงที่เป็นภริยายังไม่หย่ากันตามกฎหมาย ย่อมเป็นผิดวินัยปาราชิกทั้งสิ้น แต่ตามมาตรานี้ หากเป็นหญิงยินยอมให้ร่วมประเวณีด้วย และหญิงบรรลุนิติภาวะแล้วก็ไม่ต้องโทษตามมาตรานี้ กรณีหญิงยินยอมนั้นตามพระวินัยถือว่าเป็นปาราชิก และในกรณีภริยาของภิกษุยังไม่ได้จดทะเบียนหย่ากันหากภริยานั้นไม่ยินยอมให้ร่วมประเวณี ภิกษุนั้นย่อมรับโทษทางวินัยเป็นปาราชิก และรับโทษทางอาญาตามมาตรานี้

มาตรา ๒๗๗ ผู้ใดกระทำชำเราเด็กยังไม่เกินสิบห้าปีซึ่งมิใช่ภริยาหรือสามีของตน โดยเด็กนั้นจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่แปดหมื่นบาทถึงสี่แสนบาท

การกระทำชำเราตามวรรคหนึ่ง หมายความว่า การกระทำเพื่อสนองความใคร่ของผู้กระทำ โดยการใช้อวัยวะเพศของผู้กระทำกระทำกับอวัยวะเพศ ทวารหนัก หรือช่องปากของผู้อื่น หรือการใช้สิ่งอื่นใดกระทำกับอวัยวะเพศหรือทวารหนักของผู้อื่น

ถ้าการกระทำผิดตามวรรคหนึ่งเป็นการกระทำแก่เด็กอายุยังไม่เกินสามปี ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่เจ็ดปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่หนึ่งแสนสี่หมื่นบาทถึงสี่แสนบาท หรือจำคุกตลอดชีวิต

ถ้าการกระทำผิดตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสามได้กระทำโดยร่วมกระทำผิดด้วยกันอันมีลักษณะเป็นการโทรมเด็กหญิงหรือกระทำกับเด็กชายในลักษณะเดียวกันหรือได้กระทำโดยมีอาวุธปืนหรือวัตถุระเบิด หรือโดยใช้อาวุธ ต้องระวางโทษจำคุกตลอดชีวิต

ความผิดตามที่บัญญัติไว้ในวรรคหนึ่ง ถ้าเป็นการกระทำโดยบุคคลอายุไม่เกินสิบแปดปี กระทำต่อเด็กซึ่งมีอายุกว่าสิบสามปีแต่ยังไม่เกินสิบห้าปี โดยเด็กผู้ถูกกระทำนั้นยินยอม ศาลมีอำนาจพิจารณาตีเอาชวชนและครอบครัวจะพิจารณาให้มีการคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กผู้ถูกกระทำหรือ

ผู้กระทำความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองเด็กหรือจะอนุญาตให้ทั้งสองฝ่ายสมรสกันโดยกำหนดเงื่อนไขให้ต้องดำเนินการภายหลังการสมรสก็ได้ และเมื่อศาลได้พิจารณามีคำสั่งอย่างใดแล้วศาลจะลงโทษผู้กระทำความผิดน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ ในการพิจารณาของศาลให้คำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ สิ่งแวดล้อมของผู้กระทำความผิดและเด็ก ผู้กระทำ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำความผิดกับเด็กผู้ถูกกระทำ หรือเหตุอื่นอันควรเพื่อประโยชน์ของเด็กผู้กระทำด้วย

มาตรา ๒๗๗ ทวิ ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา ๒๗๖ วรรคหนึ่ง หรือมาตรา ๒๗๗ วรรคหนึ่งหรือวรรคสาม เป็นเหตุให้ผู้ถูกกระทำ

(๑)รับอันตรายสาหัส ผู้กระทำได้ระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปีและปรับตั้งแต่สามแสนบาท ถึงสี่แสนบาทหรือจำคุกตลอดชีวิต

(๒)ถึงแก่ความตาย ผู้กระทำได้ระวางโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต

มาตรา ๒๗๗ ตรี ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา ๒๗๖ วรรคสาม หรือมาตรา ๒๗๗ วรรคสี่ เป็นเหตุให้ผู้ถูกกระทำ

(๑)รับอันตรายสาหัส ผู้กระทำได้ระวางโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต

(๒)ถึงแก่ความตาย ผู้กระทำได้ระวางโทษประหารชีวิต

มาตรา ๒๗๘ ผู้ใดกระทำอนาจารแก่บุคคลอายุกว่าสิบห้าปี โดยขู่เชิญด้วยประการใด ๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยบุคคลนั้นอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือโดยทำให้บุคคลนั้นเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี หรือปรับไม่เกินสองแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๒๗๙ ผู้ใดกระทำอนาจารแก่เด็กอายุยังไม่เกินสิบห้าปี โดยเด็กนั้นจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี หรือปรับไม่เกินสองแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคแรก ผู้กระทำได้กระทำโดยขู่เชิญด้วยประการใดๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยเด็กนั้นอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือโดยทำให้เด็กนั้นเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่นต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบห้าปี หรือปรับไม่เกินสามแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๒๘๐ ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา ๒๗๘ หรือมาตรา ๒๗๙ เป็นเหตุให้ผู้กระทำ

(๑)รับอันตรายสาหัส ผู้กระทำได้ระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงสี่แสนบาท

(๒)ถึงแก่ความตาย ผู้กระทำได้ระวางโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต

มาตรา ๒๘๑ การกระทำความผิดตามมาตรา ๒๗๖ วรรคแรกและมาตรา ๒๗๘ นั้น ถ้ามิได้เกิดต่อหน้าธารกำนัล ไม่เป็นเหตุให้ผู้ถูกกระทำรับอันตรายสาหัสหรือถึงแก่ความตาย หรือมิได้เป็นการกระทำแก่บุคคลตั้งระบุไว้ในมาตรา ๒๘๕ เป็นความผิดอันยอมความได้

มาตรา ๒๘๒ ผู้ใดเพื่อสนองความใคร่ของผู้อื่น เป็นธุระจัดหาล่อไป หรือพาไปเพื่อการอนาจารซึ่งชายหรือหญิง แม้ผู้นั้นจะยินยอมก็ตาม ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงสองแสนบาท

ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคแรกเป็นการกระทำแก่บุคคลอายุเกินสิบห้าปีแต่ยังไม่เกินสิบแปดปี ผู้กระทำได้ระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงสิบห้าปี และปรับตั้งแต่หกหมื่นบาทถึงสามแสนบาท

ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคแรกเป็นการกระทำแก่เด็กอายุยังไม่เกินสิบห้าปี ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงสี่แสนบาท

ผู้ใดเพื่อสนองความใคร่ของผู้อื่น รั้งตัวบุคคลซึ่งมีผู้จัดหาล่อไปหรือพาไปตามวรรคแรก วรรคสอง หรือวรรคสาม หรือสนับสนุนในการกระทำความผิดดังกล่าว ต้องระวางโทษตามที่บัญญัติไว้ในวรรคแรก วรรคสอง หรือวรรคสาม แล้วแต่กรณี

มาตรา ๒๘๓ ผู้ใดเพื่อสนองความใคร่ของผู้อื่น เป็นธุระจัดหาล่อไป หรือพาไปเพื่อการอนาจารซึ่งชายหรือหญิง โดยใช้อุบายหลอกลวงขู่เข็ญ ใช้กำลังประทุษร้าย ใช้อำนาจครอบงำผิดคลองธรรม หรือใช้วิธีข่มขืนใจด้วยประการอื่นใด ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงสี่แสนบาท

ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคแรก เป็นการกระทำแก่บุคคลอายุเกินสิบห้าปีแต่ยังไม่เกินสิบแปดปี ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่เจ็ดปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่หนึ่งแสนสองหมื่นบาทถึงสี่แสนบาทหรือจำคุกตลอดชีวิต

ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคแรก เป็นการกระทำแก่เด็กอายุยังไม่เกินสิบห้าปี ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่สองแสนบาทถึงสี่แสนบาท หรือจำคุกตลอดชีวิต หรือประหารชีวิต

ผู้ใดเพื่อสนองความใคร่ของผู้อื่น รั้งตัวบุคคลซึ่งมีผู้จัดหา ล่อไปหรือพาไปตามวรรคแรก วรรคสอง หรือวรรคสาม หรือสนับสนุนในการกระทำความผิดดังกล่าว ต้องระวางโทษตามที่บัญญัติไว้ในวรรคแรก วรรคสอง หรือวรรคสาม แล้วแต่กรณี

มาตรา ๒๘๓ ทวิ ผู้ใดพาบุคคลอายุเกินสิบห้าปีแต่ยังไม่เกินสิบแปดปีไปเพื่อการอนาจาร แม้ผู้นั้นจะยินยอมก็ตาม ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคแรก เป็นการกระทำแก่เด็กอายุยังไม่เกินสิบห้าปี ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ผู้ใดซ่อนเร้นบุคคลซึ่งถูกพาไปตามวรรคแรก ต้องระวางโทษเช่นเดียวกับผู้พาไปนั้น ความผิดตามมาตรานี้ เป็นความผิดอันยอมความได้

มาตรา ๒๘๕ ถ้าความผิดตามมาตรา ๒๗๖ มาตรา ๒๗๗ มาตรา ๒๗๗ ทวิ มาตรา ๒๗๗ ตรี มาตรา ๒๗๘ มาตรา ๒๗๙ มาตรา ๒๘๐ มาตรา ๒๘๒ หรือมาตรา ๒๘๓ เป็นการกระทำแก่ผู้สืบสันดาน ศิษย์ซึ่งอยู่ในความดูแล ผู้อยู่ในความควบคุมตามหน้าที่ราชการหรือผู้อยู่ในความปกครอง ในความพิทักษ์หรือในความอนุบาล ผู้กระทำต้องระวางโทษหนักกว่าที่บัญญัติไว้ในมาตรานี้ ๆ หนึ่งในส่วน

มาตรา ๒๘๕/๑ การกระทำความผิดตามมาตรา ๒๗๗ มาตรา ๒๗๙ มาตรา ๒๘๒ วรรคสาม มาตรา ๒๘๓ วรรคสาม และมาตรา ๒๘๓ ทวิ วรรคสอง หากเป็นการกระทำต่อเด็กอายุไม่เกินสิบสามปี ห้ามอ้างความไม่รู้อายุของเด็กเพื่อให้พ้นจากความผิดนั้น

เหตุยกฟ้องคดีอาญาที่ ๒

ภิกษุถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ มีราคาเกิน ๕ มาสก ต้องพาราชิก ทรัพย์ ๒ ประเภท หรือสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้คือ ๑) สังหาริมทรัพย์ ได้แก่สิ่งของหรือทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้เช่น แก้ว

แหวน เงินทอง ๒) อสังหาริมทรัพย์ ได้แก่ สิ่งของหรือทรัพย์สินที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เป็นทรัพย์สินเกี่ยวกับที่ดิน เช่นที่นา ที่สวน ซึ่งอาจเปรียบเทียบกับความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาเกี่ยวกับทรัพย์สิน

ความผิดฐานลักทรัพย์^{๓๑}

มาตรา ๓๓๔ ผู้ใดเอาทรัพย์สินของผู้อื่นหรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยไปโดยทุจริต ผู้นั้นกระทำความผิดฐานลักทรัพย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี และปรับไม่เกินหกหมื่นบาท

มาตรา ๓๓๕ ผู้ใดลักทรัพย์

(๑) ในเวลากลางคืน

(๒) ในที่หรือบริเวณที่มีเหตุเพลิงไหม้ การระเบิด อุทกภัย หรือในที่หรือบริเวณที่มีอุบัติเหตุ เหตุทุกขภัย แกร่งไฟหรือยานพาหนะอื่นที่ประชาชนโดยสาร หรือภัยพิบัติอื่นทำนองเดียวกัน หรืออาศัยโอกาสที่มีเหตุเช่นนั้น หรืออาศัยโอกาสที่ประชาชนกำลังตื่นกลัวอันตรายใดๆ

(๓) โดยทำอันตรายสิ่งกีดกันสำหรับคุ้มครองบุคคล หรือทรัพย์สินหรือโดยผ่านสิ่งเช่นว่านั้นเข้าไปด้วยประการใด ๆ

(๔) โดยเข้าทางช่องทาง ซึ่งได้ทำขึ้นโดยไม่ได้จำนงให้เป็นทางคนเข้า หรือเข้าทางช่องทางซึ่งผู้เป็นใจเปิดไว้ให้

(๕) โดยแปลงตัวหรือปลอมตัวเป็นผู้อื่น มอบหน้า หรือทำด้วยประการอื่นเพื่อไม่ให้เห็นหรือจำหน้าได้

(๖) โดยลงว่าเป็นเจ้าพนักงาน

(๗) โดยมีอาวุธ หรือโดยร่วมกระทำความผิดด้วยกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป

(๘) ในเคหสถาน สถานที่ราชการหรือสถานที่ที่จัดไว้เพื่อให้บริการสาธารณะที่ตนได้เข้าไปโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือซ่อนตัวอยู่ในสถานที่นั้น ๆ

(๙) ในสถานที่บูชาสาธารณะ สถานีรถไฟ ท่าอากาศยาน ที่จอดรถหรือเรือสาธารณะ สาธารณสถานสำหรับขนถ่ายสินค้าหรือในเขตยานสาธารณะ

(๑๐) ที่ใช้หรือมีไว้เพื่อสาธารณะประโยชน์

(๑๑) ที่เป็นของนายจ้างหรือที่อยู่ในความครอบครองของนายจ้าง

(๑๒) ที่เป็นของผู้มีอาชีพกสิกรรม บรรดาที่เป็นผลิตภัณฑ์ พืชพันธุ์ สัตว์ หรือเครื่องมืออันมีไว้สำหรับประกอบกสิกรรมหรือได้มาจากการกสิกรรมนั้น

ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงห้าปี และปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนบาท

ถ้าความผิดตามวรรคแรกเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยลักษณะดังที่บัญญัติไว้ในอนุมาตราดังกล่าวแล้ว ตั้งแต่สองอนุมาตราขึ้นไป ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงเจ็ดปี และปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงสองแสนสี่หมื่นบาท

ถ้าความผิดตามวรรคแรก เป็นการกระทำต่อทรัพย์สินที่เป็นโค กระบือ เครื่องกลหรือเครื่องจักรที่มีอาชีพกสิกรรมมีไว้สำหรับประกอบกสิกรรม ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่หกหมื่นบาทถึงสองแสนบาท

^{๓๑} ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา จะต้องกระทำโดยมีเจตนาตามมาตรา ๕๙

ถ้าการกระทำความผิดดังกล่าวในมาตรานี้ เป็นการกระทำโดยความจำใจหรือความยากจนเหลือทนทาน และทรัพย์สินนั้นมีราคาเล็กน้อย ศาลจะลงโทษผู้กระทำความผิดดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๓๔ ก็ได้

มาตรา ๓๓๕ ทวิ ผู้ใดลักทรัพย์ที่เป็นพระพุทธรูปหรือวัตถุในทางศาสนา ถ้าทรัพย์สินนั้นเป็นที่สักการะบูชาของประชาชน หรือเก็บรักษาไว้เป็นสมบัติของชาติ หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพระพุทธรูปหรือวัตถุดังกล่าว ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่หกหมื่นบาทถึงสองแสนบาท

ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคแรก ได้กระทำในวัด สำนักสงฆ์ สถานอันเป็นที่เคารพในทางศาสนา โบราณสถานอันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน สถานที่ราชการหรือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงสิบห้าปี และปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงสามแสนบาท

ความผิดฐานวิ่งราวทรัพย์

มาตรา ๓๓๖ ผู้ลักทรัพย์โดยฉกฉวยเอาซึ่งหน้า ผู้นั้นกระทำความผิดฐานวิ่งราวทรัพย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี และปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท

ถ้าการวิ่งราวทรัพย์เป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายแก่กายหรือจิตใจ ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สองปีถึงเจ็ดปี และปรับตั้งแต่สี่หมื่นบาทถึงหนึ่งแสนสี่หมื่นบาท

ถ้าการวิ่งราวทรัพย์เป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายสาหัส ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่สี่หมื่นบาทถึงสองแสนบาท

ถ้าการวิ่งราวทรัพย์เป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงสิบห้าปี และปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงสามแสนบาท

มาตรา ๓๓๖ ทวิ ผู้ใดกระทำความผิดตามมาตรา ๓๓๔ มาตรา ๓๓๕ มาตรา ๓๓๕ ทวิ มาตรา ๓๓๖ โดยแต่งเครื่องแบบทหารหรือตำรวจหรือแต่งกายให้เข้าใจว่าเป็นทหารหรือตำรวจ หรือโดยมีหรือใช้อาวุธปืนหรือวัตถุระเบิด หรือโดยใช้อยานพาหนะเพื่อสะดวกแก่การกระทำความผิดหรือการพาทรัพย์นั้นไปหรือเพื่อให้พ้นการจับกุม ต้องระวางโทษหนักกว่าที่บัญญัติไว้ในมาตรานั้น ๆ กึ่งหนึ่ง

ความผิดฐานกรรโชกทรัพย์ ริดเอาทรัพย์ ชิงทรัพย์และปล้นทรัพย์

มาตรา ๓๓๗ ผู้ใดข่มขืนใจผู้อื่นให้ยอมให้ หรือยอมจะให้ตนหรือผู้อื่นได้ประโยชน์ในลักษณะที่เป็นทรัพย์สิน โดยใช้กำลังประทุษร้ายหรือโดยขู่เข็ญว่าจะทำอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียงหรือทรัพย์สินของผู้ถูกขู่เข็ญ หรือของบุคคลที่สาม จนผู้ถูกข่มขืนใจยอมเช่นนั้น ผู้นั้นกระทำความผิดฐานกรรโชก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี และปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท

ถ้าความผิดฐานกรรโชกได้กระทำโดย

(๑) ขู่ว่าจะฆ่า ขู่ว่าจะทำร้ายร่างกายให้ผู้ถูกข่มขืนใจ หรือผู้อื่นให้ได้รับอันตรายสาหัส หรือขู่ว่าจะทำให้เกิดเพลิงไหม้แก่ทรัพย์ของผู้ถูกข่มขืนใจหรือผู้อื่น หรือ

(๒) มีอาวุธติดตัวมาขู่เข็ญ

ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงเจ็ดปี และปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนบาทถ้วน

มาตรา ๓๓๘ ผู้ใดข่มขืนใจผู้อื่น ให้อยอมให้หรือยอมจะให้ตนหรือผู้อื่นได้ประโยชน์ในลักษณะที่เป็นทรัพย์สิน โดยขู่เข็ญว่าจะเปิดเผยความลับ ซึ่งการเปิดเผยนั้นจะทำให้ผู้ถูกขู่เข็ญหรือบุคคลที่สามเสียหาย จนผู้ถูกข่มขืนใจยอมเช่นนั้น ผู้นั้นกระทำความผิดฐานริดเอาทรัพย์สิน ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงสองแสนบาท

มาตรา ๓๓๙ ผู้ใดลักทรัพย์โดยใช้กำลังประทุษร้าย หรือขู่เข็ญว่าในทันใดนั้นจะใช้กำลังประทุษร้าย เพื่อ

- (๑) ให้ความสะดวกแก่การลักทรัพย์หรือการพาทรัพย์นั้นไป
- (๒) ให้อยู่ในซึ่งทรัพย์นั้น
- (๓) ยึดถือเอาทรัพย์นั้นไว้
- (๔) ปกปิดการกระทำความผิดนั้น หรือ
- (๕) ให้ออกจากการจับกุม

ผู้นั้นกระทำความผิดฐานชิงทรัพย์ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงสองแสนบาท

ถ้าความผิดนั้น เป็นการกระทำที่ประกอบด้วยลักษณะดังที่บัญญัติไว้ในอนุมาตราหนึ่ง อนุมาตราใดแห่งมาตรา ๓๓๕ หรือเป็นการกระทำต่อทรัพย์ที่เป็น โค กระบือ เครื่องกลหรือเครื่องจักรที่มีมูลค่าหรือมีไว้สำหรับประกอบกิจกรรม ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีถึงสิบห้าปี และปรับตั้งแต่สองแสนบาทถึงสามแสนบาท

ถ้าการชิงทรัพย์เป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายแก่กายหรือจิตใจผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่สองแสนบาทถึงสี่แสนบาท

ถ้าการชิงทรัพย์เป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายสาหัส ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่สามหมื่นบาทถึงสี่หมื่นบาท

ถ้าการชิงทรัพย์เป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต

มาตรา ๓๓๙ ทวิ ถ้าการชิงทรัพย์ได้กระทำต่อทรัพย์ตามมาตรา ๓๓๕ ทวิ วรรคแรก ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีถึงสิบห้าปีและปรับตั้งแต่สองแสนบาทถึงสามแสนบาท

ถ้าการชิงทรัพย์ตามวรรคแรกหรือวรรคสองเป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายแก่กายหรือจิตใจ ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่สามแสนบาทถึงสี่แสนบาท

ถ้าการชิงทรัพย์ตามวรรคแรกหรือวรรคสองเป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายสาหัส ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี

ถ้าการชิงทรัพย์ตามวรรคแรกหรือวรรคสองเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษประหารชีวิต

มาตรา ๓๔๐ ผู้ใดชิงทรัพย์โดยร่วมกันกระทำความผิดด้วยกันตั้งแต่สามคนขึ้นไป ผู้นั้นกระทำความผิดฐานปล้นทรัพย์ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีถึงสิบห้าปี และปรับตั้งแต่สองแสนบาทถึงสามแสนบาท

ถ้าการปล้นทรัพย์เป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายสาหัส ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี

ถ้าการปล้นทรัพย์ได้กระทำโดยแสดงความทารุณจนเป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายแก่การหรือจิตใจ ใช้ปืนยิง ใช้วัตถุระเบิด หรือกระทำทรมาน ผู้กระทำได้ระวางโทษจำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี

ถ้าการปล้นทรัพย์เป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ผู้กระทำได้ระวางโทษประหารชีวิต

มาตรา ๓๔๐ ทวิ ถ้าการปล้นทรัพย์ได้กระทำต่อทรัพย์ตามมาตรา ๓๓๕ ทวิ วรรคแรก ผู้กระทำได้ระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่สองแสนบาทถึงสี่แสนบาท

ถ้าการปล้นทรัพย์นั้นเป็นการกระทำในสถานที่ตั้งที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๓๕ ทวิ วรรคสอง ด้วย ผู้กระทำได้ระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่สามแสนบาทถึงสี่แสนบาท

ถ้าการปล้นทรัพย์ตามวรรคแรกหรือวรรคสอง ผู้กระทำแม้แต่คนหนึ่งคนใดมีอาวุธติดตัวไปด้วย ผู้กระทำได้ระวางโทษจำคุกตลอดชีวิตหรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี

ถ้าการปล้นทรัพย์ตามวรรคแรกหรือวรรคสองเป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายสาหัส ผู้กระทำได้ระวางโทษจำคุกตลอดชีวิต

ถ้าการปล้นทรัพย์ตามวรรคแรกหรือวรรคสองได้กระทำโดยแสดงความทารุณจนเป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายแก่การหรือจิตใจ ใช้ปืนยิง ใช้วัตถุระเบิดหรือกระทำทรมาน ผู้กระทำได้ระวางโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต

ถ้าการปล้นทรัพย์ตามวรรคแรกหรือวรรคสองเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ผู้กระทำได้ระวางโทษประหารชีวิต

มาตรา ๓๔๐ ตรี ผู้ใดกระทำความผิดตามมาตรา ๓๓๙ มาตรา ๓๓๙ ทวิ มาตรา ๓๔๐ หรือมาตรา ๓๔๐ ทวิ โดยแต่งเครื่องแบบทหารหรือแต่งกายให้เข้าใจว่าเป็นทหารหรือตำรวจหรือโดยมีหรือใช้อาวุธหรือวัตถุระเบิด หรือโดยใช้อันพาหนะเพื่อกระทำความผิด หรือพาทรัพย์นั้นไป หรือเพื่อให้พ้นการจับกุม ต้องระวางโทษหนักกว่าที่บัญญัติไว้ในมาตรานั้น กึ่งหนึ่ง

ความผิดฐานฉ้อโกง

มาตรา ๓๔๑ ผู้ใดโดยทุจริต หลอกลวงผู้อื่นด้วยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จ หรือปกปิดข้อความจริงซึ่งควรบอกให้แจ้ง และโดยการหลอกลวงดังว่านั้น ได้ไปซึ่งทรัพย์สินจากผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สาม หรือทำให้ผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สาม ทำ ถอน หรือทำลายเอกสารสิทธิ ผู้นั้นกระทำความผิดฐานฉ้อโกง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๔๐ ถ้าในการกระทำความผิดฐานฉ้อโกง ผู้กระทำ

(๑)แสดงตนเป็นคนอื่น หรือ

(๒)อาศัยความเบาปัญญาของผู้ถูกหลอกลวงซึ่งเป็นเด็ก หรืออาศัยความอ่อนแอแห่งจิตของผู้ถูกหลอกลวง

ผู้กระทำได้ระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท

มาตรา ๓๔๐ ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา ๓๔๑ ได้กระทำด้วยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จต่อประชาชน หรือด้วยการปกปิดความจริง ซึ่งควรบอกให้แจ้งแก่ประชาชน ผู้กระทำได้ระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าการกระทำความผิดดังกล่าวในวรรคแรก ต้องด้วยลักษณะดังกล่าวในมาตรา ๓๔๒ อนุมาตราหนึ่งอนุมาตราใดด้วย ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงเจ็ดปี และปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนบาท

มาตรา ๓๔๔ ผู้ใดโดยทุจริต หลอกลวงบุคคลตั้งแต่สิบคนขึ้นไป ให้ประกอบการงานอย่างใดๆ ให้แก่ตนหรือให้แก่บุคคลที่สาม โดยจะไม่ใช่ค่าแรงงานหรือค่าจ้างแก่บุคคลเหล่านั้น หรือโดยจะใช้ค่าแรงงานหรือค่าจ้างแก่บุคคลเหล่านั้นต่ำกว่าที่ตกลงกัน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๔๕ ผู้ใดสั่งซื้อและบริโภคอาหารหรือเครื่องดื่ม หรือเข้าอยู่ในโรงแรม โดยรู้ว่าตนไม่สามารถชำระเงินค่าอาหาร ค่าเครื่องดื่มหรือค่าอยู่ในโรงแรมนั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน หรือปรับไม่เกินห้าหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๔๖ ผู้ใดเพื่อเอาทรัพย์สินของผู้อื่นเป็นของตนหรือของบุคคลที่สาม ชักจูงผู้หนึ่งผู้ใดให้จำหน่ายโดยเสียเปรียบซึ่งทรัพย์สินโดยอาศัยเหตุที่ถูกชักจูงมีจิตอ่อนแอ หรือเป็นเด็กเบาปัญญา และไม่สามารถเข้าใจตามควรซึ่งสาระสำคัญแห่งการกระทำของตน จนผู้ถูกชักจูงจำหน่ายซึ่งทรัพย์สินนั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๔๗ ผู้ใดเพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นได้รับประโยชน์จากการประกันวินาศภัย แกล้งทำให้เกิดเสียหายแก่ทรัพย์สินอันเป็นวัตถุที่เอาประกันภัย ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๔๘ ความผิดในหมวดนี้ นอกจากความผิดตามมาตรา ๓๔๓ เป็นความผิดอันยอมความได้

ความผิดฐานโกงเจ้าหนี้

มาตรา ๓๔๙ ผู้ใดเอาไปเสีย ทำให้เสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่าหรือทำให้ไร้ประโยชน์ ซึ่งทรัพย์สินอันตนจำนำไว้แก่ผู้อื่น ถ้าได้กระทำเพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้รับจำนำ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๕๐ ผู้ใดเพื่อมิให้เจ้าหนี้ของตนหรือของผู้อื่นได้รับชำระหนี้ ทั้งหมดหรือแต่บางส่วน ซึ่งได้ใช้หรือจะใช้สิทธิเรียกร้องทางศาลให้ชำระหนี้ ย้ายไปเสีย ซ่อนเร้นหรือโอนไปให้แก่ผู้อื่นซึ่งทรัพย์สินใดก็ดี แกล้งให้ตนเองเป็นหนี้จำนวนใดอันไม่เป็นความจริงก็ดี ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๕๑ ความผิดในหมวดนี้เป็นความผิดอันยอมความได้

ความผิดฐานยักยอกทรัพย์

มาตรา ๓๕๒ ผู้ใดครอบครองทรัพย์ซึ่งเป็นของผู้อื่น หรือซึ่งผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย เปียดบังเอาทรัพย์สินนั้นเป็นของตน หรือบุคคลที่สามโดยทุจริต ผู้นั้นกระทำความผิดฐานยักยอก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าทรัพย์สินนั้นได้ตกมาอยู่ในความครอบครองของผู้กระทำความผิดเพราะผู้อื่นส่งมอบให้โดยสำคัญผิดไปด้วยประการใดหรือเป็นทรัพย์สินหายซึ่งผู้กระทำความผิดเก็บได้ ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษแต่เพียงกึ่งหนึ่ง

มาตรา ๓๕๓ ผู้ใดได้รับมอบหมายให้จัดการทรัพย์สินของผู้อื่นหรือทรัพย์สินซึ่งผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย กระทำผิดหน้าที่ของตนด้วยประการใด ๆ โดยทุจริต จนเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่ประโยชน์ในลักษณะที่เป็นทรัพย์สินของผู้อื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๕๔ ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา ๓๕๒ หรือมาตรา ๓๕๓ ได้กระทำในฐานที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้จัดการทรัพย์สินของผู้อื่นตามคำสั่งศาล หรือตามพินัยกรรม หรือในฐานะผู้มีอาชีพหรือธุรกิจอันย่อมเป็นที่ไว้วางใจของประชาชน ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๕๕ ผู้ใดเก็บได้ซึ่งสิ่งสละทรัพย์สินอันมีค่า อันซ่อนหรือฝังไว้โดยพฤติการณ์ซึ่งไม่มีผู้ใดอ้างว่าเป็นเจ้าของได้ แล้วเบียดบังเอาทรัพย์สินนั้นเป็นของตนหรือของผู้อื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๕๖ ความผิดในหมวดนี้เป็นความผิดอันยอมความได้

ความผิดฐานรับของโจร

มาตรา ๓๕๗ ผู้ใดช่วยซ่อนเร้น ช่วยจำหน่าย ช่วยพาเอาไปเสีย ซ้อม รับจำหน่ายหรือรับไว้โดยประการใดซึ่งทรัพย์สินอันได้มาโดยการกระทำความผิด ถ้าความผิดนั้นเข้าลักษณะลักทรัพย์ วิ่งราวทรัพย์ กรรโชก ริดเอาทรัพย์ ปล้นทรัพย์ ฉ้อโกง ยักยอกหรือเจ้าพนักงานยักยอกทรัพย์ ผู้นั้นกระทำความผิดฐานรับของโจร ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าการกระทำความผิดฐานรับของโจรนั้น ได้กระทำเพื่อค้ำกำไรหรือได้กระทำต่อทรัพย์สินอันได้มาโดยการลักทรัพย์ตามมาตรา ๓๓๕ (๑๐) ซิงทรัพย์ หรือปล้นทรัพย์ ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงสิบปี และปรับตั้งแต่หนึ่งพันบาทถึงสองหมื่นบาท

ถ้าการกระทำความผิดฐานรับของโจรนั้น ได้กระทำต่อทรัพย์สินอันได้มาโดยการลักทรัพย์ตามมาตรา ๓๓๕ ทวิ การซิงทรัพย์ตามมาตรา ๓๓๙ ทวิ หรือการปล้นทรัพย์ตามมาตรา ๓๔๐ ทวิ ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงสิบห้าปี และปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงสามแสนบาท

ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์

มาตรา ๓๕๘ ผู้ใดทำให้เสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่าหรือทำให้ไร้ประโยชน์ ซึ่งทรัพย์สินของผู้อื่นหรือผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย ผู้นั้นกระทำความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๕๙ ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา ๓๕๘ ได้กระทำต่อ

(๑) เครื่องกลหรือเครื่องจักรที่ใช้ในการประกอบกิจการหรืออุตสาหกรรม

(๒) ปศุสัตว์

(๓) ยวดยานหรือสัตว์พาหนะที่ใช้ในการขนส่งสาธารณะหรือในการประกอบกิจการหรืออุตสาหกรรม หรือ

(๔) พืชหรือพืชผลของกสิกรรม

ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๖๐ ผู้ใดทำให้เสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่าหรือทำให้ไร้ประโยชน์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๖๐ ทวิ ผู้ใดทำให้เสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่า หรือทำให้ไร้ประโยชน์ ซึ่งทรัพย์สิน ตามมาตรา ๓๓๕ ทวิ วรรคหนึ่ง ที่ประดิษฐานอยู่ในสถานที่ตามมาตรา ๓๓๕ ทวิ วรรคสอง ต้อง ระวังโทษจำคุกไม่เกินสิบปีหรือปรับไม่เกินสองแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๖๑ ความผิดตามมาตรา ๓๕๘ และมาตรา ๓๕๙ เป็นความผิดอันยอมความได้
ความผิดฐานบุกรุก

มาตรา ๓๖๒ ผู้ใดเข้าไปในอสังหาริมทรัพย์ของผู้อื่นเพื่อถือการครอบครองอสังหาริมทรัพย์ นั้นทั้งหมดหรือแต่บางส่วน หรือเข้าไปกระทำการใด ๆ อันเป็นการรบกวนการครอบครอง อสังหาริมทรัพย์ของเขาโดยปกติสุข ต้องระวังโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๖๓ ผู้ใดเพื่อถือเอาอสังหาริมทรัพย์ของผู้อื่นเป็นของตนหรือของบุคคลที่สาม ยัก ย้ายหรือทำลายเครื่องหมายเขตแห่งอสังหาริมทรัพย์นั้นทั้งหมดหรือแต่บางส่วน ต้องระวังโทษจำคุก ไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๖๔ ผู้ใดโดยไม่มีเหตุอันสมควร เข้าไปหรือซ่อนตัวอยู่ในเคหสถาน อาคารเก็บรักษา ทรัพย์สินหรือสำนักงานในความครอบครองของผู้อื่น หรือไม่ยอมออกไปจากสถานที่เช่นนั้น เมื่อผู้มี สิทธิที่จะห้ามมิให้เข้าไปได้ไล่ให้ออก ต้องระวังโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๖๕ ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา ๓๖๒ มาตรา ๓๖๓ หรือมาตรา ๓๖๔ ได้ กระทำ

- (๑) โดยใช้กำลังประทุษร้าย หรือขู่เข็ญว่าจะใช้กำลังประทุษร้าย
- (๒) โดยมีอาวุธหรือโดยร่วมกระทำความผิดด้วยกัน ตั้งแต่สองคนขึ้นไป หรือ
- (๓) ในเวลากลางคืน

ผู้กระทำความผิดต้องระวังโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๖๖ ความผิดในหมวดนี้ นอกจากความผิดตามมาตรา ๓๖๕ เป็นความผิดอันยอม ความได้

ตติยปาราชิกสิกขาบทที่ ๓

ภิกษุจงใจฆ่ามนุษย์ ต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุแก่งพรากกายมนุษย์จากชีวิต แสวงหาศัตรูอัน จะนำ (ชีวิต) เสีย แก่กายมนุษย์นั้น พรรณาคณแห่งความตายหรือชักชวนเพื่ออันตาย เป็นอาบัติ ปาราชิก หาสังวาสมิได้ ซึ่งอาจเปรียบเทียบได้กับความผิดตามประมวลกฎหมายอาญารัฐานฆ่าผู้อื่น

ความผิดต่อชีวิต

มาตรา ๒๘๘ ผู้ใดฆ่าผู้อื่น ต้องระวังโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบ ห้าปีถึงยี่สิบปี

มาตรา ๒๘๙ ผู้ใด

- (๑) ฆ่าบุพการี

(๒) ฆ่าเจ้าพนักงานซึ่งกระทำการตามหน้าที่ หรือเพราะเหตุที่จะกระทำหรือได้กระทำการ ตามหน้าที่

(๓) ข่าผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงาน ในการที่เจ้าพนักงานนั้นกระทำตามหน้าที่ หรือเพราะเหตุที่บุคคลนั้นจะช่วยเหลือหรือได้ช่วยเจ้าพนักงานดังกล่าวแล้ว

(๔) ข่าผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อน

(๕) ข่าผู้อื่นโดยทรามานหรือโดยกระทำทารุณโหดร้าย

(๖) ข่าผู้อื่นเพื่อเตรียมการ หรือเพื่อความสะดวกในการที่จะกระทำความผิดอย่างอื่น หรือเพื่อความสะดวกในการที่จะกระทำความผิดอย่างอื่น หรือ

(๗) ข่าผู้อื่นเพื่อจะเอาหรือเอาไว้ซึ่งผลประโยชน์อันเกิดแต่การที่ตนได้กระทำความผิดอื่น เพื่อปกปิดความผิดอื่นของตน หรือเพื่อหลีกเลี่ยงให้พ้นอาญาในความผิดอื่นที่ตนได้กระทำไว้ ต้องระวางโทษประหารชีวิต

มาตรา ๒๕๐ ผู้ใดมิได้มีเจตนาฆ่า แต่ทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงสิบห้าปี

ถ้าความผิดนั้นมีลักษณะประการหนึ่งประการใดดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๕๙ ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงยี่สิบปี

มาตรา ๒๕๑ ผู้ใดกระทำโดยประมาท และการกระทำนั้นเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี และปรับไม่เกินสองแสนบาท

มาตรา ๒๕๒ ผู้ใดกระทำด้วยการปฏิบัติอันทารุณหรือด้วยปัจจัยคล้ายคลึงกันแก่บุคคลซึ่งต้องพึ่งตนในการดำรงชีพหรือในการอื่นใดเพื่อให้บุคคลนั้นฆ่าตนเอง ถ้าการฆ่าตนเองนั้นได้เกิดขึ้นหรือได้มีการพยายามฆ่าตนเอง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี และปรับไม่เกินหนึ่งแสนสี่หมื่นบาท

มาตรา ๒๕๓ ผู้ใดช่วยหรืออุ้มเด็กอายุยังไม่เกินสิบหกปี หรือผู้ซึ่งไม่สามารถเข้าใจว่าการกระทำของตนมีสภาพ หรือสาระสำคัญอย่างไรหรือไม่สามารถบังคับการกระทำของตนได้ ให้ฆ่าตนเอง ถ้าการฆ่าตนเองนั้นได้เกิดขึ้นหรือได้มีการพยายามฆ่าตนเอง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ความผิดต่อร่างกาย

มาตรา ๒๕๔ ผู้ใดทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจของผู้อื่นนั้น ผู้นั้นกระทำความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๒๕๖ ผู้ใดกระทำความผิดฐานทำร้ายร่างกายถ้าความผิดนั้นมีลักษณะประการหนึ่งประการใดดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๕๕ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๒๕๗ ผู้ใดกระทำความผิดฐานทำร้ายร่างกายจนเป็นเหตุให้ผู้ถูกกระทำร้ายรับอันตรายสาหัส ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงสิบปีและปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงสองแสนบาท

อันตรายสาหัสนั้นคือ

(๑) ตาบอด หูหนวก ลิ่นขาด หรือเสียอวัยวะประสาท

(๒) เสียอวัยวะสืบพันธุ์ หรือความสามารถสืบพันธุ์

(๓) เสียแขน ขา มือเท้า นิ้วหรืออวัยวะอื่นใด

(๔)หน้าเสียโฉมอย่างติดตัว

(๕)แท้งลูก

(๖)จิตพิการอย่างติดตัว

(๗)ทุพพลภาพ หรือป่วยเจ็บเรื้อรังซึ่งอาจถึงตลอดชีวิต

(๘)ทุพพลภาพหรือป่วยเจ็บด้วยอาการทุกขเวทนาเกินกว่ายี่สิบวัน หรือจนประกอบกรรมกิจตามปกติไม่ได้เกินกว่ายี่สิบวัน

ความผิดฐานทำให้แท้งลูก

มาตรา ๓๐๒ ผู้ใดทำให้หญิงแท้งลูกโดยหญิงนั้นยินยอม ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าการกระทำนั้นเป็นเหตุให้หญิงรับอันตรายสาหัสอย่างอื่นด้วยผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าการกระทำนั้นเป็นเหตุให้หญิงถึงแก่ความตาย ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี และปรับไม่เกินสองแสนบาท

มาตรา ๓๐๓ ผู้ใดทำให้หญิงแท้งลูกโดยหญิงนั้นไม่ยินยอมต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี และปรับไม่เกินสองแสนบาท

ถ้าการกระทำนั้นเป็นเหตุให้หญิงรับอันตรายสาหัสอย่างอื่นด้วยผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปีหรือปรับตั้งแต่หนึ่งสองหมื่นบาทถึงสองแสนบาท

ถ้าการกระทำนั้นเป็นเหตุให้หญิงถึงแก่ความตาย ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงสี่แสนบาท

จตุตถaparachikshabath ๔

ภิกษุก่ออาชญากรรมอันยิ่งของมนุษย์ ที่ไม่มีในตน ต้องปาราชิก ซึ่งอาจเปรียบเทียบได้กับประมวลกฎหมายอาญาที่เป็นความผิดฐานหลอกลวง

มาตรา ๓๒๐ ผู้ใดใช้อุบายหลอกลวง ชูเชิญ ใช้กำลังประทุษร้าย ใช้อำนาจครอบงำผิดคลองธรรม หรือใช้วิธีข่มขืนใจด้วยประการอื่นใดพาหรือส่งคนออกไปนอกราชอาณาจักร ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สองปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่สี่หมื่นบาทถึงสองแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๘๔ ผู้ใดแก้งบอกเล่าความเท็จให้เลื่องลือจนเป็นเหตุให้ประชาชนตื่นตกใจ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

๓.๔.๔.๙ โทษของผู้ต้องอาบัติทางสงฆ์

โทษของผู้ต้องอาบัติ ๓ สถาน ๑) อย่างหนัก ยังผู้ต้องให้ขาดจากความเป็นภิกษุ ได้แก่ผู้ละเมิดอาบัติปาราชิก ๒) อย่างกลาง ยังผู้ต้องให้อยู่กรรม คือประพฤติวัตรอย่างหนึ่ง เพื่อทรมานตน ได้แก่ผู้ละเมิดอาบัติสังฆาติเสส ๓) อย่างเบา ยังผู้ต้องให้ประจันตนต่อหน้าภิกษุด้วยกันให้แก่ผู้ละเมิดอาบัติอุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฎ และทุพภาสิต เมื่อพิจารณาจากความหนักเบาของการปรับโทษแล้วจะเห็นได้ว่า มีทั้งอาบัติที่แก้ไขได้และแก้ไขไม่ได้ คือ ๑)อเตภิกขณา คืออาบัติที่แก้ไขไม่ได้ ได้แก่ปาราชิก ๒)สเดภิกขณา คืออาบัติที่แก้ไขได้ ได้แก่สังฆาติเสส อุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฎ และทุพภาสิต

มูลเหตุที่เกิดแห่งอาบัติ โดยตรงมี ๔ ทางคือ ๑) ลำพังกาย คือมีกายเป็นทางเกิดแห่งอาบัติ เช่นอาบัติปาจิตตีย์ เพราะตีม้มน้ำเมา แม้ไม่มีเจตนาหรือตั้งใจ เพราะไม่รู้ว่าเป็นน้ำเมา ตีม้มน้ำเข้าไปก็ต่ออาบัติ ๒) ลำพังกวาจา คือมีวาจาเป็นทางเกิดแห่งอาบัติ เช่นอาบัติปาจิตตีย์ เพราะสอนธรรมแก่อนุสัมบัน ให้ว่าพร้อมกัน แม้จะระวังอยู่แต่พลาดพลั้งว่าพร้อมกันก็ต้องอาบัติ (การสอนธรรมรายบุคคล) ๓) กายกับจิต คือมีกายกับจิต (มีเจตนา) เป็นทางเกิดแห่งอาบัติ เช่น อาบัติปาราชิก เพราะทำโจรกรรมด้วยตนเอง ๔) วากากับจิต คือมีวากากับจิต (มีเจตนา) เป็นทางเกิดแห่งอาบัติ เช่น อาบัติปาราชิก เพราะสั่งให้เขาทำโจรกรรมด้วยวาจา ๕) กายกับวากาคู่กัน ๖) กายกับวากาเติมจิตเข้าด้วย

โทษแห่งอาบัติ ๒ ลักษณะ ๑) โลกวัชชะ คือเป็นโทษทางโลก หมายความว่า ชาวโลกทำก็เป็นความเสียหายหรือความผิด ภิคุทำก็เสียหายเช่นเดียวกัน เช่นการทำโจรกรรม หรือการข่มามนุษย์ เป็น Mala in see ๒) ปณัตตวัชชะ คือเป็นโทษทางพระบัญญัติ หมายความว่าชาวโลกทำไม่เป็นความเสียหาย แต่ภิคุทำเป็นความผิดฐานละเมิดพระบัญญัติ เช่นการขุดดินหรือฉันทอาหารในเวลาวิกาล เป็น Malaprohibita

อาการต้องอาบัติ ๖ อย่าง ๑) ต้องด้วยไม่ละอาย (อลัชชิตา) คือภิคุรู้ที่อยู่เป็นอาบัติ แต่ก็ยังละเมิดอาบัติ เพราะหน้าด้านไม่รู้จักละอาย ๒) ต้องด้วยไม่รู้ (อญาณตา) คือไม่รู้ว่ามีพระบัญญัติห้ามไว้ และทำล่วงละเมิดพระบัญญัติ ๓) ต้องด้วยสงสัยแล้วขึ้นทำ (กุกุกจกตตา) คือสงสัยว่าทำอย่างนั้น ๆ ผิดพระบัญญัติหรือไม่ แต่ก็ยังขึ้นทำด้วยความสะเพร่า ๔) ต้องด้วยเข้าใจว่าควรในของที่ไม่ควร (อกัปปิเยกัปปิยัสญญิตา) เช่นเนื้อสัตว์ที่มีบัญญัติห้ามฉัน แต่ภิคุสำคัญว่าควรแล้วฉัน ๕) ต้องด้วยเข้าใจว่าไม่ควรในของที่ควร (กัปปิเยกัปปิยัสญญิตา) เช่นเนื้อสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร สามารถฉันได้ แต่ภิคุเข้าใจว่าเป็นเนื้อที่ต้องห้าม แต่ยังฉันฉันลงไป ๖) ต้องด้วยหลงลืมสติ (สติสัมโมสา) เช่นน้ำผึ้งเมื่อรับประทานแล้วสามารถเก็บไว้ได้เพียง ๗ วัน ภิคุลืมไปปล่อยให้ล่วงเลยกำหนดแล้วฉัน

บทที่ ๔

วิเคราะห์ปัญหาการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์

จากการที่ได้ทำการศึกษาสภาพปัญหา แนวคิด และวิธีการพิจารณาดำเนินคดีพระภิกษุผู้ต้อง
อธิกรณ์ตามกฎหมายเถรสมาคมว่าด้วยนิกคกรรมและกฎหมายสารบัญญัติกฎหมายวิธีสบัญญัติต่างๆ
เพื่อพัฒนาารูปแบบในการพัฒนาวิธีการพิจารณาอธิกรณ์พระสงฆ์กระทำผิดพระวินัยเป็นแบบ
ศาลวินัยสงฆ์ และพระสังฆาธิการกระทำผิดหน้าที่ทางการปกครองสงฆ์เป็นแบบศาลปกครองสงฆ์
ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย เพื่อนำไปสู่การจัดตั้งศาล
วินัยสงฆ์ และศาลปกครองสงฆ์ให้เกิดความยุติธรรมต่อพระภิกษุสงฆ์และคณะสงฆ์เพื่อประโยชน์ต่อ
สังคมส่วนรวมต่อไป จากการศึกษาวิวัฒนาการเกี่ยวกับอธิกรณ์และการนิกคกรรมพระภิกษุล่วงละเมิด
พระวินัยตั้งแต่สมัยพุทธกาลนั้นเป็นระบบพอปกครองลูก แต่เมื่อพระพุทธศาสนาได้ผ่านช่วงเวลาอัน
ยาวนานจากประเทศอินเดียถึงยุคสมัยต่าง ๆ ของประเทศไทยในปัจจุบันได้ใช้ระบบการนิกคกรรม
โดยการไต่สวนความผิดคดีละเมิดพระวินัยของสงฆ์ตามกฎหมายเถรสมาคมที่ ๑๑ พ.ศ.๒๕๒๑ มีชื่อ
เรียกคล้ายกับระบบชั้นศาลของไทยคือนิกคกรรมชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา ผู้มีอำนาจหน้าที่ใน
การนิกคกรรมเป็นผู้รับคำฟ้อง ผู้พิจารณาคดีคือเจ้าอาวาสที่เป็นผู้ปกครองและเจ้าอาวาสผู้เป็น
เจ้าของพื้นที่เกิดอธิกรณ์ขึ้น แต่เจ้าอาวาสส่วนใหญ่ไม่ได้มีการศึกษากฎหมายบ้านเมืองเพื่อนำมาเป็น
แนวทางในการพิจารณาอธิกรณ์หรือพิจารณาซึ่งนำหนักพยานจึงทำให้เกิดบกพร่องในการทำหน้าที่ขึ้น
ได้ จึงเป็นเหตุผลเพื่อความยุติธรรมควรเปลี่ยนระบบนิกคกรรมเป็นระบบศาลวินัยสงฆ์โดยผู้พิจารณา
ตัดสินคดีเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายด้วย ส่วนในทางปกครองก็สมควรให้ความยุติธรรมกับพระ
สังฆาธิการที่ต้องกระทำตามอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติงานสนองกิจการคณะสงฆ์แล้วเกิดอธิกรณ์ขึ้น
จึงสมควรให้มีการจัดตั้งศาลปกครองสงฆ์ขึ้นพิจารณาให้ความเป็นธรรมกับพระสังฆาธิการดังกล่าวนั้น
ด้วย แต่อย่างไรก็ตามหลักการใหญ่ของการพิจารณาอธิกรณ์ทั้งในศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครอง
สงฆ์ที่จะจัดตั้งขึ้นนั้นยังยึดถือหลักพระธรรมวินัยเช่นเดียวกับการระงับอธิกรณ์สมัยพุทธกาลเป็น
สาระสำคัญ แต่ควรมีผู้พิจารณาคดีอธิกรณ์แยกเป็นอิสระและมีความรู้ความชำนาญพิเศษทางด้าน
นิติศาสตร์และสาขาอื่นที่เหมาะสม

^๑ เจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่ตาม มาตรา ๓๗ และมาตรา ๓๘ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และเป็นเจ้าพนักงาน
ตามกฎหมายอาญา

๔.๑ อธิกรณและการระงับอธิกรณสมัยพุทธกาล

การเกิดอธิกรณในสมัยโบราณเป็นข้อพิพาทกันในหมู่คณะสงฆ์ พระภิกษุสงฆ์ และฆราวาส^๒ โดยอธิกรณกล่าวหากันเป็นมูลคดี การที่ฆราวาสโดยทั่วไปก่อนบวชมีความประพฤติและอุปนิสัยเดิมอยู่ต่อมาบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์แม้มีพระธรรมวินัยและจารีตประเพณีแห่งสงฆ์บังคับอย่างเคร่งครัดแต่บางรูปเมื่อมีสิ่งเร้าจากปัจจัยภายนอกก็อาจละเมิดพระวินัยบัญญัตินั้นได้

การบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์มีหลักการสำคัญคือความศรัทธาในคำสอนของพระพุทธองค์เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา และศรัทธาในการศึกษาพระธรรมวินัย สำหรับประเทศไทยเรียกการบวชว่า “บรรพชาอุปสมบท” พระพุทธเจ้าทรงประทานอนุญาตการอุปสมบทต้องชอบธรรม ๕ ประการคือ ๑) วัตถุประสงค์คือ ผู้อุปสมบทเป็นมนุษย์เพศชายมีอายุไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปีนับแต่เกิดมีอวัยวะสมบูรณ์ครบถ้วนไม่พิการไม่มีโรคภัยแรงและไม่มีหนี้สินล้นพ้นตัว ๒) ปริศสมบัติต้องสมบูรณ์ด้วยจำนวนภิกษุผู้เข้าร่วมทำพิธีในมัธยมประเทศตั้งแต่ ๑๐ รูป (ทสวรรค) ขึ้นไป ส่วนในปัจจุบันชนบทตั้งแต่ ๕ รูป (ปัญจวรรค) ขึ้นไป ๓) สีมาสสมบัติ สถานที่หรือโบสถ์ต้องพร้อมเพรียงโดยชอบธรรมในการขุมนุมประกอบพิธีบวช ๔) บุรพกิจ คือต้องมีการตรวจสอบคุณสมบัติเบื้องต้นพร้อมภิกษุผู้รับรองชักนำเข้ามาบวชโดยมีพระอุปัชฌาย์ และอัฐฐบริวารพร้อมมูล ๖) กรรมวาจาสมบัติ คือความสมบูรณ์แห่งการเปล่งวาจาสดในการทำพิธีอุปสมบท

พระภิกษุสงฆ์มีหน้าที่ปฏิบัติตามพระวินัยสงฆ์^๓ ๑) พระพุทธบัญญัติห้ามมิให้ปฏิบัติก็เพื่อป้องกันผลแห่งความประพฤติเสียหาย หากล่วงละเมิดจะถูกปรับอาบัติหนักเบาตามความผิด และ ๒) อภิสมาจารเป็นธรรมเนียมหรือมารยาทต่าง ๆ ที่พระภิกษุควรปฏิบัติ เพื่อให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสของพุทธบริษัท ข้อบัญญัติห้ามเรียกว่า “มูลบัญญัติ” ส่วนที่บัญญัติตามมาเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเรียกว่า “อนุบัญญัติ” รวมมูลบัญญัติกับอนุบัญญัติเข้าด้วยกันเรียกว่า “สิกขาบท” ภิกษุที่เป็นต้นแห่งการบัญญัติสิกขาบทเรียกว่า “อาทิกัมมิกะ” ส่วนภิกษุผู้ประพฤติละเมิดสิกขาบทที่บัญญัติไว้ นั้นเรียกว่า “ต้องอาบัติ” ทรงวางโทษปรับอาบัติไว้ตามระดับของความผิดที่ก่อขึ้นเกิดความเสียหายมากหรือน้อยตามลำดับ การวางโทษทางพระวินัยสงฆ์จะต่างกับโทษทางกฎหมายตามประมวลกฎหมายอาญาของรัฐ

หลักการบัญญัติพระวินัยสงฆ์มี ๑) เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นคนเหี้ยมโหด ๒) เพื่อป้องกันไม่ให้หลอกลวงชาวโลกเลื่องชีพ ๓) เพื่อป้องกันความดูร้าย ๔) เพื่อป้องกันความประพฤติเลวทราม ๕) เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหาย ๖) เพื่อป้องกันความเล่นชุกชุน ๗) เพื่อคล้อยตามความนิยมของคนในครั้งนั้น ๘) เพื่อให้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติอันเป็นเอกลักษณ์ของภิกษุ

ประโยชน์ของพระวินัยสงฆ์ ๑๐ ประการ ๑) เพื่อความตั้งงามแห่งสงฆ์ ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เกี้ยว ๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๕) เพื่อระงับอาสวะที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ๖) เพื่อป้องกันอาสวะที่เกิดขึ้นในอนาคต ๗) เพื่อความเลื่อมใสของชนผู้

^๒ ปรากฏในกฎหมายลักษณะผัวเมียในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ ความว่า “ชายมปติกสส วิปตติเกทา แปลเนื้อความว่า วิปตติเกทา อันว่าประเภทแห่งผัวเมียอันจะบังเกิดอธิกรณขึ้นเป็นมูลคดีต่าง ๆ นักปราชญ์พึงรู้โดยสาขาศคคัมภีร์ประการเป็นอันมาก อันโบราณราชกษัตริย์มีพระราชบัญญัติจัดเป็นบทมาตราสืบๆกันมา.

^๓ พระวินัยสงฆ์ หมายถึงกฎระเบียบข้อบังคับและธรรมเนียมปฏิบัติอันตั้งมาเพื่อป้องกันความเสียหายในการอยู่ร่วมกันของหมู่สงฆ์

ยังไม่เลื่อมใส ๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของชนผู้เลื่อมใสแล้ว ๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑๐) เพื่ออนุเคราะห์พระวินัย พระภิกษุสงฆ์จะต้องเป็นผู้บริสุทธิ์ทั้งกาย วาจาใจ

การกระทำผิดพระวินัยสงฆ์ที่ถือว่ามิโทษหนักที่สุด ได้แก่ ปาราชิก ๔ เป็นสิกขาบทที่ไม่สามารถแก้ไขได้ เมื่อภิกษุทำผิดแล้วต้องพ้นจากความเป็นภิกษุ ได้แก่

(๑) ปฐมปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ภิกษุเสพเมณฺฐธรรม ต้องปาราชิก เสพเมณฺฐหมายถึง การร่วมประเวณี หรือการมีเพศสัมพันธ์กับสตรี บุรุษ กะเทย อมนุษย์ หรือแม้กระทั่งกับสัตว์ดิรัจฉาน ผ่านทางทวารหนัก ทวารเบา หรือแม้ช่องปากที่ทำแล้วสามารถให้สำเร็จภารกิจได้^๔ ข้อสังเกตเห็นว่าคล้ายกับการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา แต่ทางพระวินัยสงฆ์มีบทกำหนดโทษให้ขาดจากความเป็นพระภิกษุสงฆ์คือให้สึกจากพระภิกษุสงฆ์ ส่วนตามประมวลกฎหมายอาญามีโทษตามมาตรา ๑๘๘^๕

(๒) ทุตยปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ ภิกษุถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ มีราคาเกิน ๕ มาสก ต้องปาราชิก ประเภทของทรัพย์คือ “สังหาริมทรัพย์” ได้แก่สิ่งของหรือทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้เช่น แก้ว แหวน เงินทอง และ “อสังหาริมทรัพย์” ได้แก่ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เป็นทรัพย์เกี่ยวกับที่ดิน เช่นที่นา ที่สวน การถือเอาทรัพย์วัตถุแห่งโจรกรรม เรียกว่า “อواهر” คือ ๔) ลัก^๖ คือภิกษุถือเอาทรัพย์ที่ตั้งอยู่นั้น เคลื่อนให้พ้นจากที่เดิม ๒)ชิงหรือวิ่งราว คือภิกษุ ชิงเอาทรัพย์ที่คนกำลังนำไปเสียพ้นจากอวัยวะอันเป็นฐาน ๓)ลักต้อน คือภิกษุ ชับต้อนหรือจูงปศุสัตว์ สัตว์พาหนะ พอเท้าทั้ง ๔ ของสัตว์อย่างพ้นจากฐาน ๔) แยมั คือภิกษุเข้าแย่งเอาทรัพย์ พอหยิบขึ้นจากที่เท่านั้น ๕) ลักสับ หรือสับเปลี่ยน คือภิกษุสับฉลากชื่อตนกับชื่อภิกษุอื่นในกองสิ่งของ ด้วยหมายจะเอาลาภของภิกษุอื่นที่มีราคาสูงกว่าพอสับก็สำเร็จ ๖) ตู่ คือภิกษุกกล่าวตู่เพื่อจะเอาที่ดินของผู้ใด^๗ เจ้าของเถียงไม่ขึ้น จึงทอดกรรมสิทธิ์ของตนเสีย อาบัติถึงที่สุด ถ้าเจ้าของฟ้องภิกษุในศาล เพื่อเรียกคืนที่ดิน ต่างเป็นความแค้นต่อกัน ถ้าเจ้าของแพ้ ภิกษุต้องอาบัติถึงที่สุดเป็นปาราชิก หรือภิกษุเป็นโจทก์ฟ้องตัวเอง ได้ที่ดินมา ก็อาบัติถึงที่สุดเช่นกัน ๗) ฉ้อ ภิกษุรับฝากคิดเอาเสีย เมื่อเจ้าของมาขอคืน ก็กล่าวปฏิเสธว่าไม่ได้รับไว้ หรือได้ให้คืนไปแล้ว เจ้าของขาดกรรมสิทธิ์ภิกษุนั้นต้องปาราชิก ๘) ยักยก คือภิกษุได้รับการแต่งตั้ง

^๔ การเสพเมณฺฐจะต้องทำเป็นคู่ทำคนเดียวไม่ได้ การจะตัดสินว่าเป็นอาบัติปาราชิกหรือไม่ถือการเสพที่สามารถสำเร็จ ภารกิจได้ ไม่ว่าจะก่อกำเนิดหรืออวัยวะจะสวมอะไรหรือไม่และแม้ผู้กระทำได้เสียชีวิตไปแล้วก็ตามหากมีทวารที่สามารถ แหย่องค์กำเนิดเข้าไปได้เพียงชั่วเมล็ดนาหนึ่งสำเร็จกิจได้ย่อมเป็นอาบัติปาราชิกตามสิกขาบทนี้แล้ว

^๕ ประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๑๘ “โทษสำหรับลงแก่ผู้กระทำความผิดมีดังนี้ (๑)ประหารชีวิต (๒)จุกคุก (๓)กักขัง (๔)ปรับ(๕)รับทรัพย์สิน

^๖ ประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๓๓๔,๓๓๕,๓๓๕ทวิ :มาตรา ๓๓๕ทวิ ผู้ใดลักทรัพย์ที่เป็นพระพุทธรูปหรือวัตถุ ในทางศาสนา ถ้าทรัพย์นั้นเป็นที่สักการบูชาของประชาชน หรือเก็บรักษาไว้เป็นสมบัติของชาติ หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของ พระพุทธรูป หรือวัตถุดังกล่าว ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่หกหมื่นบาทถึงสองแสนบาท เวรคสองถ้า การกระทำความผิดตามวรรคแรก ได้กระทำในวัด สำนักสงฆ์ สถานที่อื่นเป็นที่เคารพในทางศาสนา โบราณสถานอันเป็นทรัพย์สิน ของแผ่นดิน สถานที่ราชการหรือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงสิบห้าปี และปรับตั้งแต่หนึ่ง แสนบาทถึงสามแสนบาท

^๗ เป็นการแย่งกรรมสิทธิ์กัน โดยพระภิกษุได้ทราบอยู่แล้วว่าที่ดินมิใช่ของตนแต่ได้ใช้สิทธิทางศาลเพื่อให้ได้กรรมสิทธิ์ใน ที่ดินนั้น ถ้าเจ้าของที่ดินเดิมไม่ต่อสู้คดีทำให้ศาลสั่งให้แพ้คดีก็ตาม พระภิกษุนั้นเป็นปาราชิก(พระภิกษุแพ้คดีก็เป็นปาราชิก ชนะ คดีก็เป็นปาราชิก)

เป็นเจ้าของหน้าที่ในกิจการของสงฆ์ เช่นภิกษุผู้เป็นภิกษุอาจาริก มีหน้าที่รักษาเรือนคลัง ถือเอาของใน
 นั้น เมื่อเอาของออกพ้นเขตที่ตนมีกรรมสิทธิ์รักษาต้องปาราชิก ๙) ตระบัด คือภิกษุนำของที่จะต้อง
 เสียภาษีมา เมื่อผ่านที่เก็บภาษี ก็ซ่อนของเหล่านั้นเสีย หรือมีของมาก ซ่อนให้เห็นแต่น้อย เมื่อ
 สามารถนำของพ้นเขตด่านภาษี นั้นไปได้ ๑๐) ปล้น คือภิกษุชวนกันไปทำโจรกรรม ลงมือบ้าง ไม่ได้
 ลงมือบ้าง ต้องอาบัติด้วยกันทั้งนั้น ๑๑) หลอกหลวง คือภิกษุทำของปลอม เช่นทำเงินปลอม ทำทอง
 ปลอม โกงตาชั่ง เมื่อทำสำเร็จ ๑๒) กรรโชก หรือกดขี่ คือภิกษุมิอำนาจข่มเหงเอาทรัพย์ผู้อื่น
 เหมือนราชบุรุษเก็บค่าอากรเกินพิกัด เมื่อได้ของนั้นมา ๑๓) ลักซ่อน คือภิกษุเห็นของที่เขาทำของตก
 เอาดินกลบเสีย หรือเอาของมีใบไม้เป็นต้นปิดเสีย จะสังเกตเห็นว่าความผิดที่กำหนดไว้ในพระวินัย
 สงฆ์จะเป็นความผิดได้จะต้องถึงขั้นเมื่อทำสำเร็จ จะคล้ายกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ตาม
 ประมวลกฎหมายอาญา

(๓) ตติยปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ภิกษุจงใจฆ่ามนุษย์ ต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุแก้งพรากกาย
 มนุษย์จากชีวิต แสวงหาศีลตราอันจะนำเสีย แก่กายมนุษย์นั้น พรรณาคณะแห่งความตายหรือชักชวน
 เพื่ออันทาย เป็นอาบัติปาราชิก หาสิ่งวาสนได้ คำว่า กายแห่งมนุษย์นั้น ประสงค์เอาเป็นที่ตาย ภิกษุ
 พรากเสียจากชีวิตนั้น คือตัดความเป็นให้ขาด ทำความสืบทอดให้กำเริบ ด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง
 คือ ๑) ให้ประหารได้แก่ฟันด้วยดาบ แทงด้วยหอก หรือตีด้วยไม้ เป็นต้น ๒) ชัดไปประหาร ได้แก่ยิง
 ด้วยศรหรือด้วยปืน ฟุ้งด้วยหอก ขว้างด้วยศิลา ๓) วางไว้ทำร้าย ได้แก่ วางขวาก ฝังหลาวไว้ใน
 หลุมพราง วางของหนักไว้ให้ตกทับ วางยาตายและอื่น ๆ ๔) ทำร้ายด้วยวิชา ได้แก่ภิกษุร้ายมนต์
 อาคมต่าง ๆ ใช้ภูติ ใช้ผีเพื่อทำให้ผู้อื่นเจ็บตาย ๕) ทำร้ายด้วยฤทธิ์ ได้ภิกษุมิตาเป็นอาวุธ โกรธถึงตา
 แลดูผู้อื่นด้วยประสงค์จะให้ตาย อาบัติในสิกขาบทนี้เป็นสาณัตติกะคือต้องเพราะใช้ให้เขาทำด้วย
 ไม่ใช่แต่เพียงทำเองเท่านั้น ใช้ผู้อื่นให้ทำก็ชื่อว่าพรากชีวิตมนุษย์เหมือนกัน วัตถุประสงค์ ๑) ฆ่า
 มนุษย์ เป็นวัตถุประสงค์แห่งปาราชิก ๒) ฆ่ามนุษย์ เช่นยักษ์ เปเรต และสัตว์ดิรัจฉานที่ว่ามีฤทธิ์จำแลงกาย
 เป็นมนุษย์ได้ เป็นวัตถุประสงค์แห่งอุลลัจจัย ๓) ฆ่าสัตว์ดิรัจฉานทั่วไป เป็นวัตถุประสงค์ทุกกฎ แต่ในบางแห่งว่า
 เป็นปาจิตตีย์ก็มี ภิกษุพยายามฆ่ามนุษย์ ทำสำเร็จต้องปาราชิก ทำไม่สำเร็จเพียงแค่นี้ให้เจ็บตัว
 ต้องอุลลัจจัย ถ้าไม่ถึงขั้นนั้น ต้องทุกกฎ ส่วนภิกษุพยายามฆ่าตัวตายต้องทุกกฎ

(๔) จตุตถปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ ภิกษุกล่าวอวดอุตริมนุสสรธรรม คือธรรมอันยิ่งของมนุษย์ ที่
 ไม่มีในตน ต้องปาราชิก คำว่า “อวดอุตริมนุสสรธรรม” คือ คุณอย่างยิ่งยวดของมนุษย์หรือคุณของมนุษย์
 ผู้ยวดยิ่ง ได้แก่ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ มรรค ผล นิพพาน การที่ภิกษุขุยอ้อวดคุณวิเศษที่ไม่มีใน
 ตัวตน เช่นอวดว่าตนได้สำเร็จฌาน มีฤทธิ์เหาะเหินเดินอากาศได้ ดำน้ำ ลุยไฟได้ ฟันไม่เข้า ยิงไม่ออก
 เป็นต้น เพื่อมุ่งให้เขาเลื่อมใสศรัทธายกย่องสรรเสริญ นำลาภสักการะมาเพื่อตน ผู้ฟังรู้ความหมาย
 และวัตถุประสงค์ในสิ่งที่อวดอ้างนั้น จะเชื่อหรือไม่ก็ตาม ต้องอาบัติปาราชิก การอวดของภิกษุ แต่
 ผู้ฟังไม่เข้าใจสิ่งที่อวดอ้าง เพราะพูดกันคนละภาษา เป็นอาบัติอุลลัจจัย การอวดของภิกษุโดยอ้อม
 ค้อม คืออ้างลักษณะแห่งรูปพรรณก็ดี อ้างบริวารหรือบาตรจีวรก็ดี อ้างที่อยู่อาศัยก็ดี เพื่อมุ่งให้เกิด
 ความเข้าใจในสิ่งที่ตนประสงค์ ถ้าเขาเข้าใจ เป็นอาบัติอุลลัจจัย ถ้าเขาไม่เข้าใจ เป็นอาบัติทุกกฎ การ

^๘ หมายถึงด้านศุลกากรที่มีอำนาจประเมินภาษี

^๙ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕ สภาพบุคคลเริ่มตั้งแต่คลอดและอยู่รอดเป็นทารก สิ้นสุดลงเมื่อตาย

อวดที่ไม่ต้องอาบัติ อาบัติในสิกขาบทนี้ เป็นสัจตกะ เพราะเหตุนี้จึงไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุพุดด้วย สำคัญว่าได้บรรลุและภิกษุผู้ไม่มีประสงค์ในอันจะอวดอ้าง จะสังเกตเห็นว่า จะคล้ายกับการกระทำโดยเจตนาตามประมวลกฎหมายอาญา

การกระทำความผิดพระวินัยสงฆ์ที่เบากว่าชั้นปาราชิก ๔ คือชั้นสังฆาติเสส ๑๓ ได้แก่

๑) สุกกวิสัมภุสสิกขาบทที่ ๑ ภิกษุจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ๒) กายสังสัคคสิกขาบทที่ ๒ ภิกษุมีความกำหนด ยินดีถูกต้องกายหญิง ๓) ทุฎฐุลลาสิกขาบทที่ ๓ ภิกษุมีความกำหนดยินดี พุดเกี่ยวหญิง ๔) อัตตกามปาริจริยสิกขาบทที่ ๔ ภิกษุมีความกำหนดยินดี พุดให้หญิงบำเรอความใคร่ของตน ๕) สัจจวิตตสิกขาบทที่ ๕ ภิกษุพุดชักสือให้ชายหญิงเป็นผัวเมียกัน ๖) กุฎิการสิกขาบทที่ ๖ ภิกษุผู้จะสร้างกุฎิที่ไม่มีเจ้าของสร้างถวาย สร้างเป็นที่อยู่ส่วนตัว ต้องทำให้ได้ประมาณ โดยยาวเพียง ๑๒ คืบ คืบพระสุคต โดยกว้างเพียง ๗ คืบ วัดในรวมใน และต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ให้ก็ตี ทำให้เกินประมาณก็ตี ต้องสังฆาติเสส ๗) วิหารการสิกขาบทที่ ๗ ในสิกขาบทนี้ มีลักษณะคล้ายสิกขาบทที่ ๖ มีทายกเป็นเจ้าของ ทำให้เกินประมาณนั้นได้ แต่ต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ต้องสังฆาติเสส ๘) ปฐมทุฎฐุโสสิกขาบทที่ ๘ ภิกษุโกรธเคือง แกล้งโจทภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิก ไม่มีมูล ๙) ทุตติยทุฎฐุโสสิกขาบทที่ ๙ ภิกษุโกรธเคือง แกล้งหาเลสโจทภิกษุด้วยอาบัติปาราชิก ๑๐) สังฆเภทสิกขาบทที่ ๑๐ ภิกษุพากเพียรเพื่อจะทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ๑๑) สังฆเภทานวัตตกสิกขาบทที่ ๑๑ ภิกษุประพฤติดตามภิกษุผู้ทำลายสงฆ์นั้น ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละต้องสังฆาติเสส ๑๒) ทุพพจสิกขาบทที่ ๑๒ ภิกษุว่ายากสอนยาก สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ๑๓) กุลทุสกสิกขาบทที่ ๑๓ ภิกษุประทุษร้ายตระกูล คือประจบคฤหัสถ์ สงฆ์ไล่เสียจากวัด กลับว่ากล่าวตีดียนสงฆ์ ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาติเสส จะสังเกตเห็นว่า การลงโทษทางพระวินัยสงฆ์จะมีความละเอียดอ่อนมากกว่าการลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งในบางความผิดจะเป็นความผิดเฉพาะวินัยสงฆ์เท่านั้นแต่ไม่เป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา

โทษของผู้ต้องอาบัติมี ๓ สถาน ๑) โทษอย่างหนัก ทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ ได้แก่ผู้ละเมิดอาบัติปาราชิก ๒) โทษอย่างกลาง ยังผู้ต้องให้ปริวาสกรรม คือประพฤติวัตรเพื่อทรมานตน ได้แก่ผู้ละเมิดอาบัติสังฆาติเสส ๓) โทษอย่างเบา ยังผู้ต้องให้ประจานตนต่อหน้าภิกษุด้วยกัน ได้แก่ผู้ละเมิดอาบัติอุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฎ และทุพภาสิต เมื่อพิจารณาจากความหนักเบาของการปรับโทษแล้วเป็นอาบัติที่แก้ไขไม่ได้เรียกว่าอเตกิจฉา ได้แก่ปาราชิก กับ อาบัติที่แก้ไขได้เรียกว่าสเทกิจฉาเช่นสังฆาติเสส อุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฎ ทุพภาสิต

อภิกษุที่เกิดขึ้นในหมู่คณะสงฆ์ หมายถึง การบังเกิดเป็นมูลคดีแก่สงฆ์และคณะสงฆ์โดยสาขาคดีแล้วจะต้องจัด ต้องทำ เรื่องที่สงฆ์ต้องดำเนินการ เช่นวิวาหาธิกรณ์ การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย อนุวาหาธิกรณ์ การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ อาปัตตาธิกรณ์ การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ กิจจาธิกรณ์ กิจจรุระต่างๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ เช่น ให้อุปสมบท ให้ฝากฐิน ในภาษาไทยอภิกษุมีความหมายเลื่อนกลางลงและแคบเข้า กลายเป็นคดีความ นอกจากนี้ในกฎหมายลักษณะผัวเมียมีพระบาลีในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์กล่าวว่า “ชายมปติกสส วิป

ตุติเภทา” โดยเนื้อความในกฎหมายฝั้วเมี้ยก็แปลอภิรณัมเป็นมูลคดีต่างๆเช่นกัน อภิรณัมมีรายละเอียดดังนี้

๑) วิวาทาธิกรณัม หมายถึง การทะเลาะ การโต้แย้งกัน สงฆ์ต้องพิจารณาระงับเสียดสาเหตุแห่งวิวาทาธิกรณัม คือการเถียงกันปรารภกัน (๑)วิวาทาธิกรณัมด้วยความปรารถนาดี คือเห็นแก่พระธรรมวินัย และมีจิตประกอบด้วย อโลภะ (ไม่มีความโลภ) อโทสะ (ไม่มีความโกรธ) อโมหะ (ไม่มีความหลง) (๒)วิวาทาธิกรณัมด้วยปรารถนาเลว คือก่อกวนด้วย ทุฏฐิมานะ แม้รู้ว่าผิดก็ขึ้นทำ ยังมีจิตประกอบด้วย^{๑๐} โลภะ (ความโลภ) โทสะ (ความโกรธ) โมหะ(ความหลง)

๒)อนูวาทาธิกรณัม การโจทฟ้องภิกษุในความผิดที่เสียหายเพราะละเมิดสิกขาบทและมีกริยามารยาทไม่เหมาะสม เลี้ยงชีพในทางที่ผิดศีลธรรมและกฎหมายประทุติผิดเพี้ยน สงฆ์จะต้องดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยหาความจริงเพื่อยุติปัญหานั้น การโจท^{๑๑} การฟ้องการกล่าวหากันด้วยอาบัติ จำแนกเป็น ๔ อย่างคือ (๑)ศีลวิบัติ ความเสียหายด้านศีล เกิดจากการละเมิดสิกขาบทต่าง ๆ (๒)อาจารย์วิบัติ ความเสียหายด้านกริยามารยาท เกิดจากการมีมารยาททราม ขาดสำรวมระวังแก่เพศกาล สถานที่ ชุมชน (๓)ทุฏฐิวิบัติ ความเห็นผิดธรรม ผิดวินัย เกิดจากการมีความคิดเห็นไม่ตรงตามพระธรรมวินัย (๔)อาชีวิวิบัติ ความเสียหายแห่งการเลี้ยงชีพ เกิดจากการเลี้ยงชีวิตในทางผิดศีลธรรมและกฎหมาย การโจทอาบัติมีมูล ๑)เรื่องที่ได้เห็นเอง ๒)เรื่องที่ได้ยินเองหรือมีผู้บอกและเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง ๓)เรื่องที่สงสัยหรือรังเกียจโดยอาการที่แสดงพิรุณเป็นต้น

ภิกษุผู้ปรารถนาจะโจทภิกษุอื่นนั้น พึงตั้งอยู่ในธรรม ๕ ข้อคือ (๑)จักพูดโดยกาละ จักไม่พูดโดยอกาละ (๒)จักพูดด้วยคำจริง จักไม่พูดด้วยคำเท็จ (๓)จักพูดด้วยคำสุภาพ จักไม่พูดด้วยคำหยาบ (๔)จักพูดด้วยคำประกอบด้วยประโยชน์ จักไม่พูดด้วยคำไร้ประโยชน์ (๕)จักมีเมตตาจิตพูด จักไม่เพ่งโทษพูด

๓)อาปัตตธาธิกรณัม^{๑๒} หมายถึงการต้องอาบัติ ปรับอาบัติ เป็นเรื่องที่จะต้องระงับปลดเปลื้องให้ออกจากอาบัติโดยการปลงอาบัติหรือเพื่อให้พ้นจากอาบัติตามวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในพระวินัย เรียกว่า “การแสดงคืนอาบัติ” เพื่อให้ภิกษุที่ต้องอาบัติพ้นจากมลทินมาบริสุทธิ์ดังเดิม ระงับอาปัตตธาธิกรณัมที่ทรงกำหนดไว้โดยกำหนดให้สารภาพต่อหน้าเพื่อนภิกษุเพียงรูปเดียวก็พ้นได้

^{๑๐} หลักอรรถาธิบาย: ปรากฎในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ว่า การกำเนิดของคัมภีร์พระธรรมศาสตร์พระมโนสารเหาะไป กำแพงจักรวาลซึ่งไม่ทราบว่าจะอยู่ที่ใดแล้วจดจำเอาคัมภีร์พระธรรมศาสตร์มาเรียบเรียงขึ้นมุ่งที่จะยกย่องว่าบทบัญญัติต่าง ๆ ในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์มีที่มาจากอำนาจเบื้องสูงเหนือมนุษย์ต้องการใช้อำนาจบังคับมนุษย์ทั้งปวงให้ปฏิบัติตามโดยไม่มีใครขัดขึ้น

หลักอรรถาธิบายเป็นคำสอนที่พระอินทร์มีต่อบุรุษผู้หนึ่งซึ่งมีหน้าที่เป็นตุลาการซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ซึ่งตุลาการทั้งหลายในปัจจุบันก็ยังถือปฏิบัติอยู่ว่า การเป็นตุลาการที่ดีจะต้องไม่มีอคติ ๔ ประการ คือ ฉันทาคติ (รัก) โทสาคติ(โกรธ) ภายาคติ(กลัว)โมหาคติ(หลง) จะต้องตัดสิ้นความตามพระธรรมศาสตร์โดยคลองธรรมอันเป็นจตุรัสซึ่งหมายความว่าพลิกยกไม่ไขเป็นไปตามอารมณ์ของตุลาการหากปราศจากอคติ ๔ ประการแล้วอภิรณัมและบริวารยศแห่งบุคคลผู้นั้นจะเจริญรุ่งเรืองประดุจเดือนข้างขึ้น

^{๑๑} วัตถุแห่งการโจทมี ๓ ประการคือ ๑)ได้เห็น ๒)ได้ยิน ๓)รังเกียจ

^{๑๒} สนิท ศรีสำแดง ,(๒๕๔๓) นิตกรสงฆ์ เล่ม ๑ (กรุงเทพมหานคร:บริษัทคอมแพคท์พริ้นท์ จำกัด,หน้า ๙๖

๔) กิจจาธิกรรม หมายถึง กิจการงานอันจะพึงทำด้วยการประชุมสงฆ์ กิจหรือการงานที่จัดว่าเป็นกิจไม่เป็นอธิกรรมได้แก่ กิจที่ภิกษุทำแก่พระอาจารย์ พระอุปัชฌาย์ ส่วนการงานที่จัดว่าเป็นทั้งกิจและเป็นทั้งอธิกรรมได้แก่ กิจที่ทำในรูปของสังฆกรรม พระพุทธองค์ทรงกำหนดจำนวนภิกษุคุณสมบัติของภิกษุและวิธีดำเนินการ หากดำเนินการถูกต้องตามข้อกำหนด กิจจาธิกรรมเป็นอันระงับไป แต่ถ้าไม่ถูกต้อง กิจเหล่านั้นยังคงเป็นอธิกรรมอยู่ต่อไป ซึ่งสงฆ์จะต้องพร้อมเพรียงโดยชอบธรรมตามกิจแต่ละประเภท เช่นจำนวน ๔ รูป จำนวน ๕ รูป จำนวน ๑๐ รูป จำนวน ๒๐ รูป จึงจะชอบด้วยพระธรรมวินัย

การระงับอธิกรรมสมัยพุทธกาล การระงับอธิกรรมเป็นกระบวนการแสวงหาความยุติธรรมและความบริสุทธิ์ให้เกิดขึ้นแก่พระภิกษุสงฆ์ สมัยพุทธกาลไม่มีพระราชบัญญัติใดของรัฐออกมาบังคับให้พระภิกษุสงฆ์ต้องปฏิบัติตาม การระงับอธิกรรมในสมัยพุทธกาลจึงเป็นความยุติธรรมโดยแท้ อันมาจากหลักสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทา ในการพิจารณาก็ไม่ต้องมีสถานที่เฉพาะอันเรียกว่า “ศาล” แต่อย่างไรก็ตาม ต้องระงับอธิกรรมที่เกิดขึ้นเสียโดยพลันทันทีหากได้ระงับแก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ทำให้สังฆมณฑลและสังฆมณฑลพุทธบริษัทมีความเรียบร้อยดีงาม มีความสามัคคีกันทำให้พระพุทธศาสนาเจริญงอกงามความมั่นคงวิธีระงับอธิกรรมตามพระธรรมวินัย ๗ ประการคือ^{๑๓}

๑.) สัมมุขาวินัย หมายถึง ระเบียบอันพึงทำในที่พร้อมหน้า ได้แก่การระงับอธิกรรมในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าธรรม พร้อมหน้าบุคคล^{๑๔} พระพุทธองค์ทรงบัญญัติในที่สุดทรงบัญญัติพระวินัยความว่า “กรรมทั้ง ๖ ประการนั้น^{๑๕} ภิกษุไม่พึงทำแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ลับหลัง ภิกษุใดทำต้องอาบัติทุกกฏ^{๑๖} ทรงกำหนดเงื่อนไขของ สัมมุขาวินัยไว้ว่าต้องประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ (๑)พร้อมหน้าสงฆ์ หมายถึงผู้เข้าประชุมครบองค์สงฆ์ คือไม่น้อยกว่า ๕ รูป (๒)พร้อมหน้าบุคคล หมายถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นอยู่ร่วมกันในที่ประชุมสงฆ์(๓)พร้อมหน้าวัตถุ หมายถึงเรื่องหรืออธิกรรมที่ยกขึ้นมาเป็นมูลเหตุในการพิจารณา(๔)พร้อมหน้าพระธรรมวินัย หมายถึงขั้นตอนในการพิจารณา วินิจฉัย ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย คือจะตัดสินว่าถูกหรือผิดต้องเป็นไปตามข้อพุทธบัญญัติ การระงับอธิกรรมซึ่งกระทำในที่พร้อมหน้า โดยหลักคือให้บุคคลที่เกี่ยวข้องในกรณีเรื่องนั้นทั้งโจทก์ จำเลย พยานและผู้มีส่วนรู้เห็นมาพร้อมหน้ากันเพื่อทำการไต่สวน สอบสวนโดยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้แสดง

^{๑๓} วิ.จ. (บาลี)

^{๑๔} วิ.จ. (บาลี)

^{๑๕} พระพุทธองค์ทรงจำแนกประเภทบุคคลผู้กระทำความผิดออกเป็น ๖ ประเภทคือ ๑)อธรรมวาที่บุคคล ๒)ภิกษุธรรมวาที่มารูป ๓)สงฆ์ธรรมวาที่ ๔)ธรรมวาที่บุคคล ๕)ภิกษุธรรมวาที่มารูป ๖)สงฆ์ธรรมวาที่ กรรมทั้ง๖ต้องทำเป็นสังฆกรรม อธิกรรมสมณะ ทรงวางหลักในการตัดสินไว้ ๒ ข้อใหญ่ๆ คือ (๑)อธรรมวาที่บุคคล อธรรมวาที่บุคคลมารูป สงฆ์ธรรมวาที่ มีการขึ้นาธรรมวาที่บุคคลรูปเดียว หรือหลายรูป หรือสงฆ์ฝ่ายธรรมวาที่ให้คล้อยตามความประสงค์ของตนโดยให้ยอมรับว่านั่นเป็นธรรม นั้นเป็นวินัย ถ้าฝ่ายธรรมวาที่คล้อยตาม เห็นด้วย อธิกรรมนั้นถึงแม้จะระงับในท่ามกลางสงฆ์ บุคคล วัตถุ ก็เชื่อว่าไม่เป็นการระงับโดยชอบด้วยพระธรรมวินัยเพราะขัดหลักสัมมุขาวินัยข้อที่ ๔ คือ “ระงับพร้อมหน้าพระธรรมวินัย” (๒)ธรรมวาที่บุคคล ธรรมวาที่บุคคลหลายคน สงฆ์ธรรมวาที่ให้ฝ่ายธรรมวาที่คนเดียว หลายคน หรือสงฆ์ธรรมวาที่ให้คล้อยตามและยอมรับว่าเป็นวินัย นี้เป็นธรรม ถ้าอธิกรรมนั้นระงับลงไป ชื่อว่าเป็นการระงับโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย เพราะไม่ขัดกับหลักสัมมุขาวินัย

^{๑๖} วิ.จ. (บาลี) ๖/๔๘๕/๒๖๗

หลักฐานตามจริง ซึ่งกระทำต่อหน้าสงฆ์ไม่น้อยกว่า ๕ รูป เพื่อความรอบคอบในการตัดสินเรียกว่า “คณะ” หรือ “องค์คณะ”

๒.) สติวินัย หมายถึง วินัยอันสงฆ์พึงให้แก่พระชีนาสพที่ถึงพร้อมด้วยสติอันไพบูลย์ หรือ ระวังบออิทธิกรรมด้วยสติ^{๑๗} โดยการประกาศสมมติให้ว่า เป็นผู้ที่มีสติสมบูรณ์ และการให้สติวินัยที่จัดได้ว่า “ชอบธรรม” นั้นต้องประกอบด้วยองค์ ๕ ประการคือ (๑) ภิกษุเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่ต้องอาบัติ (๒) อื่นโจท ภิกษุนั้น (๓) ภิกษุนั้นขอ (๔) สงฆ์ให้สติวินัยแก่ภิกษุนั้น (๕) สงฆ์พร้อมเพรียงกันโดยธรรมให้

๓.) อมูหวินัย หมายถึง “วินัยที่สงฆ์พึงให้แก่จำเลยผู้หายหลง” เป็นการที่ “สังฆสภา” ร่วมกันระวังบออิทธิกรรมโดยยกประโยชน์ให้แก่จำเลยที่ต้องอาบัติในขณะที่เป็นบ้า ซึ่งแม้จำเลยทำผิดจริงก็ไม่ถือว่าเป็นอาบัติ^{๑๘} เมื่อภิกษุนั้นหายจากความเป็นบ้าแล้วมีการโจทด้วยอาบัติระหว่างเป็นบ้าไม่รู้จบ ทรงให้สงฆ์สวดกรรมวาจาประกาศความเรียกว่า “อมูหวินัย” ยกฟ้องของโจทก์เสีย เพื่อให้อิทธิกรรม ระวังไปด้วย

๔.) ปฏิญญาตรรณะ หมายถึง กระบวนการระวังบออิทธิกรรมในกรณีเมื่อพระภิกษุถูกกล่าวหา ยอมรับว่าตัวเองได้กระทำผิดตามที่ถูกกล่าวหา เมื่อพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหายอมรับผิดแล้ว กระบวนการระวังบออิทธิกรรมจึงยุติลงด้วยการให้สงฆ์ให้พระภิกษุที่ยอมรับผิดนั้นออกจากอาบัติ ซึ่งใช้กับ อิทธิกรรมประเภทอนุวาทิทธิกรรม และอาปัตตาทิทธิกรรม ในการระวังบออนุวาทิทธิกรรม กรณีที่จำเลยยอมรับ ผิดตามข้อกล่าวหาและสงฆ์ปรับอาบัติ หรือลงโทษตามที่กำหนดไว้เป็นการระวังที่ชอบด้วยพระธรรม พระวินัย แต่ถ้าหากจำเลยรับผิดหนักกว่าหรือเบากว่าที่ถูกโจท และสงฆ์ปรับอาบัติตามนั้นเป็นการ ระวังที่ไม่ชอบด้วยพระธรรมวินัย ในการระวังบออาปัตตาทิทธิกรรมก็เช่นกัน กรณีภิกษุต้องการแสดงคืน อาบัติโดยการรับสารภาพความผิดที่ละเมิดต่อภิกษุหรือสงฆ์ก็พึงใช้วิธีเดียวกันนี้

๕.) เยภยยลิกา หมายถึง “การกระทำความผิดโดยเสียงข้างมาก”^{๑๙} กระบวนการระวังบออิทธิกรรม โดยใช้วิธีการถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณใช้ระวังบอวิวาทิทธิกรรมที่เกิดขึ้นในหมู่มสงฆ์จำนวนมากซึ่ง ไม่สามารถหาข้อยุติได้โดยง่ายเป็นเรื่องสำคัญไม่อาจปล่อยให้กลายเป็นปัญหาลุกลามใหญ่โต ในเวลาที่ ความเห็นของคนทั้งหลายแตกต่างกันเป็น ๒ ฝ่าย โดยใช้วิธีจับฉลากคือ ออกเสียงลงมติเพื่อชี้ข้อผิดถูกข้าง ไหนมีภิกษุผู้ร่วมพิจารณาลงความเห็นมากกว่า ก็ถือเอาพวกข้างนั้น

๖.) ตัสสปายลิกา หมายถึง กรรมอันสงฆ์พึงทำเพราะความที่ภิกษุนั้นเป็นผู้เลวทราม เช่นการ ให้การของจำเลยในอนุวาทิทธิกรรมกลับไปกลับมาแต่ยวปฏิเสศเดี่ยวรับสารภาพ พุดมสาซึ่งหน้า พุด กลบเกลื่อนข้อที่ถูกซัก แต่พิจารณาได้ความจริงตามข้อหาทุกอย่าง สงฆ์ลงโทษตามความผิดแม้ว่า ภิกษุนั้นจะได้รับหรือเพิ่มโทษอาบัติที่ต้องนั้นลงโทษคือ(๑)ให้สงฆ์โจทจำเลยด้วยอาบัติก่อนแล้วให้เธอ ให้การ สงฆ์ปรับอาบัติเธอตามปติญญา (๒)ภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถสวดประกาศแจ้งโทษ กรรมที่สงฆ์

^{๑๗} สติวินัยนี้ พึงให้แก่พระชีนาสพเท่านั้น ไม่พึงให้แก่ภิกษุอื่นโดยที่สุดแม้เป็นพระอนาคามี และการให้สติวินัยนี้ต้อง ให้แก่พระชีนาสพที่ถูกโจทก์เท่านั้น (“อัย ปน สติวินโย ชีนาสวสเสว ทาทพโพ น อณฺญสส อนตมโส อนาคามีโนปิ” วิ.ม.(บาลี) -/ ๑๙๕/๒๙๓)

^{๑๘} สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่ภิกษุผู้หายจากความบ้าแล้ว เพื่อระวังบออนุวาทิทธิกรรม(ขณะที่เป็นบ้าอาจทำล่วง ละเมิดอาบัติ)

^{๑๙} พึงสมมติภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ๑)ไม่ถึงความลำเอียงเพราะรัก ๒)ไม่ถึงความลำเอียงเพราะเกลียดชัง ๓)ไม่ ถึงความลำเอียงเพราะความมกมาย ๔)ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความกลัว ๕)รู้จักสลาภที่จับแล้วและยังไม่ได้จับ

ควรทำแก่จำเลยด้วยยุติยุติกรรมวาจา(๓)ภิกษุผู้มีความผิดควรแก่การทำโทษ แบบตัสสปายสิกา จะต้องเข้าองค์ประกอบ (๑)ภิกษุเป็นผู้ไม่สะอาดความประพฤติน่ารังเกียจ (๒)เป็นอสังขีผู้ไม่มีความละอาย (๓)เป็นผู้ถูกโทษ (๔)สงฆ์ทำตัสสปายสิกากรรมแก่เธอ (๕)สงฆ์พร้อมเพรียงกันโดยชอบธรรม

๗.)ติณวัตถารวินัย หมายถึงระเบียบตั้งกลบไว้ด้วยหญ้า เป็นการระงับอธิกรณ์ด้วยการให้ คู่กรณีทั้งสองฝ่ายประนีประนอมยอมความกัน ไม่จำเป็นต้องสะสางรื้อฟื้นสอบสวนเพื่อจะบอกว่าใครผิดใครถูก ใช้กับความผิดลหุกาบัติที่เกี่ยวกับภิกษุจำนวนมาก มีหลักการคือ (๑)ให้ทั้งสองฝ่ายประชุมร่วมกันในที่แห่งเดียวกัน (๒)ให้พระเถระผู้ทั้งสองฝ่ายยอมรับเป็นผู้ประกาศ (๓)ตัวแทนของทั้งสองฝ่ายจะประกาศให้ฝ่ายตนทราบโดยทำนองเดียวกัน และจบลงด้วยการขอร้องให้หาทางออมชอมกัน ในช่วงทำอุตติกรรม (๔)ตัวแทนทั้งสองฝ่ายสวดประกาศด้วยอุตติกรรมวาจา (๕)อธิกรณ์สมณะข้อนี้จะใช้ระงับอาบัติที่มีโทษหนัก(ปาราชิก)และสังฆาติเสสไม่ได้ (๖)การกระทำนี้ทำให้ผู้ต้องอาบัติเป็นผู้บริสุทธิ์

การแก้อธิกรณ์หรือแก้อาบัติสำหรับพระภิกษุสงฆ์ในสมัยพุทธกาลก็เพื่อให้พระสงฆ์ได้สำนึกถึงการกระทำผิดและเข้าอยู่ร่วมกับหมู่สงฆ์ได้ต่อไป แต่สำหรับผู้ที่ทำผิดขั้นปาราชิก ๔ ก็เพื่อประกาศให้คณะสงฆ์และสังคมพุทธบริษัททราบว่าผู้ทำผิดวินัยได้พ้นไปจากหมู่สงฆ์แล้วและไม่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ ใดๆ อีก ทั้งนี้ก็เพื่อความเป็นยุติธรรมของหมู่คณะสงฆ์และสังคมทั่วไป

การระงับอธิกรณ์โดยระบบศาลไทย

เมื่อพระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นเจริญรุ่งเรืองขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี ความเจริญรุ่งเรืองในการสร้างวัดวาอารามมีขึ้นไม่น้อยกว่า ๔๐๐ วัด การปฏิบัติของคณะสงฆ์ได้ผสมผสานจากหลักเดิมแนวคิดของไทยในเรื่องการดูแลจัดการวัดเช่นมีชีปะขาวเป็นผู้ดูแลทรัพย์สินเงินทองของวัดแทนพระภิกษุในวัดซึ่งต่อมาชีปะขาวดังกล่าวได้พัฒนาเป็นไวยาวัจกร^{๒๐} ปัญหาพระภิกษุสงฆ์ต้องอธิกรณ์จึงไม่ค่อยเกิดขึ้น ต่อมา และในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดฯ ให้ตรากฎหมายสำหรับพระสงฆ์ขึ้นทั้งนี้เพื่อเป็นหลักในการให้ความยุติธรรมกับพระภิกษุสงฆ์ ถือได้ว่าราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติกฎหมายขึ้นมาปกป้องและสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ขึ้นโดยอำนาจรัฐตั้งแต่นั้นมา ส่วนในรัชกาลที่ ๒ ทรงเปิดโอกาสให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาพระธรรมวินัยอย่างกว้างขวาง ทรงเปรียญระบบบาเรียมธรรมชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก เป็น เปรียญธรรม ๙ ประโยค ทำให้พระสงฆ์ได้ตั้งมั่นศึกษาอย่างเหมาะสม

สมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ร.ศ.๑๑๗ ทรงออกประกาศจัดการศึกษาเล่าเรียนในหัวเมือง โดยทรงโปรดให้พระราชกณะหลายรูปไปจัดการศึกษาตามอารามในหัวเมือง ทรงอาราธนาให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระราชาคณะเจ้าผู้เป็นมุขแห่งสงฆ์ให้ทรงระบบบูรณะอำนวยการในฝ่ายสมณะ เพื่อประโยชน์แห่งความรุ่งเรืองแห่งพระศาสนาจึงมีการ

^{๒๐} ไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ (แก้ไขฉบับที่ ๒)พ.ศ.๒๕๑๕

บัญญัติ พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑^{๒๑} (พ.ศ.๒๔๔๕) เป็นกฎหมายของรัฐ ในการออกสังฆานัติ การปกครองสงฆ์และอำนาจการตัดสินอธิกรณ์ตามนิติวิธีเป็นการนำกระบวนการวิธี บาลิมุตตกวินิจฉัยมาประยุกต์ มีตำแหน่งมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรกลางสงฆ์ใช้อำนาจอธิปไตย ใน การตัดสินชำระคดีความ ตามพระวินัยบัญญัติและกฎหมายประเภทโลกวัชชะและปณณัติวัชชะ ส่วน การพิจารณาพิพากษาอธิกรณ์ที่เป็นความอาญาหรือเป็นความแพ่งก็เป็นหน้าที่ของศาลฝ่าย ราชอาณาจักร เว้นแต่คดีประเภทประณมปาราชิก^{๒๒} (ปฐมปาราชิก) กล่าวคือในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มี พระราชบัญญัติอธิกรณ์ประณมปาราชิก พุทธศักราช ๒๔๖๓ ความว่า “มีพระบรมราชโองการใน พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าเหนือ กระทบหม่อมว่า คดีประณมปาราชิกเป็นลำพังอธิกรณ์ในฝ่ายคณะสงฆ์ แต่ฝ่ายอาณาจักรตั้งศาลพิจารณา และลงโทษผู้มีความผิดโดยฐานนี้เป็นอาญาแผ่นดิน ก็เพื่อสนับสนุนพระพุทธบัญญัติโดยฐานที่พระ เจ้าแผ่นดินเป็นพุทธศาสนูปถัมภก แต่ไม่เป็นการสะดวกแก่คณะสงฆ์เลย เพราะวิธีพิจารณาแห่งศาล ฝ่ายอาณาจักรและทางพระวินัยแตกต่างกัน ศาลฝ่ายอาณาจักรลงโทษผู้ต้องหาต่อเมื่อพิจารณาถึงว่าเป็น ปาราชิก ถ้ามีข้ออันจะพึงสงสัย ยกประโยชน์ให้แก่ผู้ต้องหา ฝ่ายทางพระวินัย พิจารณาได้ไม่ถึงเป็น ปาราชิก แต่มัวหมองในอย่างอื่น ก็ปรับโทษได้ ผู้ต้องหาเปลื้องตนไม่พ้นจากข้อสงสัยไม่รอดพ้น แลใน บัดนี้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปรอบคอบพอจะป้องกันแลกำจัดภิกษุอลัชชีผู้ละเมิดพระพุทธบัญญัติ ข้อนี้ได้แล้ว จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ ฯ และตามมาตรา ๓ บัญญัติ ว่าตั้งแต่วันที่ใช้พระราชบัญญัตินี้สืบไป ให้ยกเลิกโทษอาชญาฐานปาราชิกในกฎหมายลักษณะผัวเมีย มาตรา ๔๐ กับมาตรา ๔๑ แลประกาศรัชกาลที่ ๔ ว่าด้วยภิกษุสามเณรประพฤตอนาจาร ลงวันศุกร์ เดือนเก้า แรมค่ำหนึ่ง ปีวอก โทศก จุลศักราช ๑๒๒๒ เฉพาะข้อว่าด้วยโทษอาชญาฐานปาราชิกนั้น เสีย

ข้อพิจารณาทางกฎหมายก็คือ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงออกกฎหมายพระราชบัญญัติ ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ เพื่อเป็นกฎหมายสารบัญญัติในการพิจารณาการปกครอง คณะสงฆ์ขึ้น ซึ่งเป็นระบบที่ใช้อำนาจอธิปไตยตามการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระองค์ทรงใช้อำนาจปกครองสูงสุดในสังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักรคือเป็นพระสังฆราชาใช้อำนาจ อธิปไตยสูงสุดฝ่ายพระสงฆ์อีกด้วย ส่วนการใช้อำนาจของมหาเถรสมาคมเป็นรูปสังฆมนตรีหรือ เสนาบดีสภาฝ่ายการศาสนาเป็นองค์กรกลางที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงกระจาย อำนาจให้อำนาจทางฝ่ายนิติบัญญัติ การทำหน้าที่ทางฝ่ายบริหารทำหน้าที่เพื่อถวายเป็นการบูชาใน

^{๒๑} เป็นการใช้อำนาจอธิปไตยตามการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ๑)ตำแหน่งประมุขสงฆ์ เป็นตำแหน่ง สกตมหาสังฆปริณายกมีอำนาจปกครองบังคับบัญชาสูงสุดทั่วสังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักร หรือเป็นพระสังฆราชาใช้อำนาจ อธิปไตยสูงสุดฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ ๒)มหาเถรสมาคม เป็นองค์กรกลางฝ่ายสงฆ์ใช้อำนาจอธิปไตยในกิจการพระศาสนา

^{๒๒} เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๓ รัชกาลที่ ๖ ทรงให้ตราพระราชบัญญัติอธิกรณ์ประณมปาราชิก พ.ศ.๒๔๖๓ ขึ้นโดยให้ยกเลิกโทษ อาชญาฐานปาราชิกเสีย ส่วนพระภิกษุสงฆ์ผู้ละเมิดพระพุทธบัญญัติประณมปาราชิกถูกกล่าวหาเป็นลำพังอธิกรณ์ในคณะสงฆ์และ ลงโทษผู้ผิดในพระพุทธบัญญัติส่วนเดียวดังนั้นความผิดพระวินัยของพระภิกษุสงฆ์ฐานประณมปาราชิกจึงไม่เป็นความผิดทางอาญา ตามกฎหมายของรัฐอีกต่อไป ทำให้ศาลฝ่ายพระราชอาณาจักรไม่มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาความผิดพระวินัยบัญญัติ แต่เมื่อมีเหตุกรณีพระภิกษุใดละเมิดพระวินัยสิกขาบททั้งหลายจึงให้เป็นอำนาจหน้าที่แห่งคณะสงฆ์อย่างอิสระที่จะต้องใช้อำนาจ ตุลาการตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ และพระมหาสมณานัติกำหนดลักษณะฟ้องอธิกรณ์ที่ควรรับ หรือไม่ พ.ศ.๒๔๖๒ เป็นกลไกชำระอธิกรณ์และลงนิคหกรรมส่วนเดียว

การพระศาสนาแต่พระมหากษัตริย์กำหนดนโยบายบริหารการพระพุทธศาสนา การตัดสินชำระคดีความผิด ตามพระวินัยบัญญัติและกฎหมายประเภทโลกวัชชะและปณณัติวัชชะ ส่วนการพิจารณาพิพากษาอริกรรมที่เป็นความอาญาหรือเป็นความแพ่งพระภิกษุสงฆ์ที่ต้องอริกรรมต้องไปชำระความกันที่ศาลฝ่ายราชอาณาจักร แม้ภายหลังได้จัดตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น แล้วจึงได้รวมศาลทั้งหลายมาอยู่แห่งเดียวกันรวมทั้งคดีเกี่ยวกับพระศาสนาและพระภิกษุสงฆ์นั้น ก็ให้พิจารณาพิพากษาอย่างคดีพื้นเมืองทั่วไปในศาลยุติธรรม เว้นแต่คดีประเภทประณมปาราชิก (ปฐมปาราชิก) อันเป็นความผิดอาญาตามกฎหมายลักษณะฉั่วเมีย พ.ศ.๑๙๐๔ ซึ่งยังคงนำมาเป็นกฎหมายใช้บังคับในการละเมิดพระวินัยบัญญัติของพระภิกษุสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์อยู่ด้วยนั้น ก็ยังคงใช้พิจารณาพิพากษาในหน้าที่ศาลธรรมการเช่นเดิม ในศาลธรรมการนั้นตุลาการที่พิจารณาคดีพระภิกษุสงฆ์ต้องอริกรรมชั้นปาราชิกตุลาการคือ พระราชครูบุโรหิต ๑ คน และพระมหาราชครูมหิธร ๑ คน ซึ่งเป็นชาวต่างชาติมีความรู้ทางธรรมวินัยดีเป็นองค์คณะผู้พิพากษา แต่องค์คณะบุโรหิตดังกล่าวเป็นเพียงผู้วางข้อเท็จจริงกับบทพระวินัยบัญญัติและให้ความเห็นว่าข้อเท็จจริงใดเป็นความผิดหรือไม่อย่างไร จำเลยกระทำผิดหรือไม่เท่านั้น จากนั้นถึงกระบวนการส่งจำเลยไปให้ผู้ปรับบังคับคดีซึ่งเป็นคนไทยทำการปรับบังคับคดีให้สละสมณเพศ หรือปรับบังคับคดีตามพระราชกฤษฎีกาหรือให้ส่งตัวไปตะพุ่นหญ้าช้างแล้วแต่โทษานุโทษ

คดีประณมปาราชิก (ปฐมปาราชิก) อันเป็นความผิดอาญาตามกฎหมายลักษณะฉั่วเมีย พ.ศ.๑๙๐๔ มาตรา ๔๐ และมาตรา ๔๑ ที่ตราขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ซึ่งยังคงนำมาเป็นกฎหมายใช้บังคับในการละเมิดพระวินัยบัญญัติของพระภิกษุสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์อยู่ด้วยนั้น ก็ยังคงให้พิจารณาพิพากษาในหน้าที่ศาลธรรมการเช่นเดิม กฎหมายลักษณะฉั่วเมียมาตรา ๔๐ บัญญัติว่า “พระครูภิกษุสามเณร ผิดเมียท่านถึงชำเราชื่อว่าปาราชิกให้สึกออกเสียแล้วให้ไหมโดยพระราชกฤษฎีกา” และในมาตรา ๔๑ บัญญัติว่า “ถ้าพระครูภิกษุสามเณรผู้อยู่ในศีลทำทูลจารมิตกิจวินัยทำร้ายด้วยหญิงหาฉั่วมิได้ ถึงชำเราเป็นสัจไซร์ ชื่อว่าปาราชิกให้สึกออกลงโทษเขียน ๒๕ ที ๕๐ ที ส่งตัวลงหญ้าช้างหลวง^{๒๓} ส่วนหญิงนั้นให้ทำโทษดุจหญิงทำชู้นอกใจฉั่วนั้นแล” -

ต่อมาในสมัย ร.๖ ทรงเห็นการกระบวนการยุติธรรมในการดำเนินคดีพระภิกษุสงฆ์ที่ต้องอริกรรมโดยผู้พิพากษาศาลการที่ไม่ได้เป็นพระสงฆ์นั้นอาจไม่เป็นธรรมกับพระภิกษุสงฆ์ที่ต้องปาราชิกเนื่องจากกระบวนการพิจารณาของผู้พิพากษาศาลการที่เป็นข้าราชการซึ่งเป็นฆราวาสได้ใช้หลักการนิติวิธีโดยวิธีพิจารณายกประโยชน์แห่งความสงสัยให้กับจำเลย(พระสงฆ์)โดยปล่อยตัวจำเลยตามคำปรารภแห่งพระราชบัญญัติอริกรรมประณมปาราชิกว่า “ศาลฝ่ายอาณาจักรลงโทษผู้ต้องหาต่อเมื่อพิจารณาถึงว่าเป็นปาราชิก ถ้ามีข้ออันจะพึงสงสัย ยกประโยชน์ให้แก่ผู้ต้องหา ฝ่ายทางพระวินัยพิจารณาได้ไม่ถึงปาราชิกแต่มีหมองในอย่างอื่นก็ปรับโทษให้ผู้ต้องหาเปลื้องต้นไม่พ้นจากข้อสงสัยไม่รอดพ้น” แสดงให้เห็นว่าหากจำเลยซึ่งเป็นพระภิกษุที่กระทำผิดแต่สามารถต่อสู้คดีโดยประจักษ์พยานฝ่ายโจทก์พิสูจน์ไม่ถึงทำให้ศาลยกฟ้องตามหลักการของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาทั่วไป แม้ความจริงแล้วได้กระทำผิดปาราชิกจริงเช่นหญิงที่ถูกล่วงทางเพศนั้นได้เสียชีวิตก็ย่อมไม่มีประจักษ์พยานใด ๆ ที่จะ

^{๒๓} โขอาญาหลวงสมัยโบราณเรียก ตะพุ่นหญ้าช้าง / Punishment.Ancient criminal penalty consisting of cutting grass for the royal elephants

ลงโทษพระภิกษุรูปนั้นได้เลย ลั่นเกล้าฯ ร.๖ จึงให้คณะสงฆ์เป็นผู้พิจารณาอิทธิกรรมของพระภิกษุผู้ทำปาราชิกต่อไปแต่มีขั้นตอนตามมาตรา ๖ คือ “เมื่อภิกษุละเมิดพระพุทธรูปบัญญัติประณามปาราชิกให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานผู้รักษาท้องถื่นจับตัวคุมขัง”^{๒๔} แล้วส่งไปยังกรมธรรมการเพื่อจะได้ส่งตัวให้คณะสงฆ์พิจารณาต่อไป” ซึ่งแปลความว่าเจ้าพนักงานฝ่ายพลเรือนมีอำนาจจับกุมตัวพระภิกษุสงฆ์ทำปาราชิกและมีอำนาจคุมขังไว้ หรือส่งตัวให้กับศาลธรรมการ และศาลธรรมการจึงส่งตัวให้คณะสงฆ์พิจารณาอิทธิกรรมโดยรูปแบบส่งขังต่อไป

๔.๒ การระงับอิทธิกรรมตามระบบนิคหกรรม

การระงับอิทธิกรรมตามระบบนิคหกรรม นับว่าเป็นปัญหาในทางปฏิบัติอย่างยิ่งกล่าวคือเมื่อเกิดอิทธิกรรมขึ้นกล่าวหาว่าพระภิกษุได้กระทำความผิดพระวินัยในชั้นครุกาบัติ ในเขตพื้นที่เกิดเหตุใดๆเช่นในเขตนอกพื้นที่ภูมิลำเนาของพระภิกษุที่กระทำความผิด หรือเกิดนอกราชอาณาจักร หรือผู้กระทำความผิดเป็นพระภิกษุมีสมณศักดิ์สูงก็ตาม แต่ผู้เกี่ยวข้องส่วนใหญ่เบื้องต้นเป็นเจ้าของอาวาสในการ “รับฟ้อง” และ “ผู้พิจารณา” ก็เป็น เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด แล้วแต่เป็นกรณีๆ หากเป็นพระภิกษุมีสมณศักดิ์สูงก็ต้องขอให้มหาเถรสมาคมแต่งตั้งผู้พิจารณาคณหนึ่งซึ่งมีสมศักดิ์เท่าเทียมกันหรือสูงกว่าจำเลยเขาไปเป็นองค์คณะผู้พิจารณาอิทธิกรรมเพื่อลงนิคหกรรมนั้นด้วย บางครั้งความล่าช้าก็อาจไม่เกิดความเป็นธรรมขึ้นได้

ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๒๑) ว่าด้วยนิคหกรรม มี๓ ชั้นคือนิคหกรรมขั้นต้น นิคหกรรมชั้นอุทธรณ์ นิคหกรรมชั้นฎีกา ถ้าหากเปรียบเทียบกับกฎหมายของรัฐ ถือว่าเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติเป็นวิธีดำเนินคดีทางวินัยแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระวินัยบัญญัติประณามครุกาบัติ ส่วนนอเตกิจฉาซึ่งผลการตัดสินเป็นการลงโทษให้พ้นจากสมณเพศ โดยต้องมีสภาพบังคับให้ภิกษุนั้นลาสิกขาบทใน ๒๔ ชั่วโมง หากทราบคำสั่งแล้วไม่ปฏิบัติจึงมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๒๐๘ บัญญัติว่า “ผู้ใดแต่งกายหรือใช้เครื่องหมายที่แสดงว่าเป็นภิกษุ สามเณร นักพรตหรือนักบวชในศาสนาใดโดยมิชอบ เพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อว่า ตนเป็นบุคคลเช่นนั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

หลักการแห่งนิคหกรรมเพื่อประกันความบริสุทธิ์ของพระภิกษุสงฆ์

นิคหกรรมเป็นกระบวนการยุติธรรมของฝ่ายสงฆ์ในการพิจารณาให้ความเป็นธรรมต่อพระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดพระวินัยชั้นปาราชิก ๔ เรียกบุคคลผู้กล่าวหาและยื่นฟ้องคดีว่า “โจทก์” และเรียกผู้ทำผิดพระวินัยนั้นว่า “จำเลย” ทุกชั้นของนิคหกรรมผู้รับฟ้องเป็นเจ้าอาวาสมีอำนาจรับฟ้องของโจทก์หรือยกฟ้องโจทก์เสียก็ได้ตามรูปคดีและพยานหลักฐานเบื้องต้น ถ้ารับคดีไว้พิจารณาก็ต้องส่งให้ กับ “ผู้พิจารณา” ซึ่งเป็นในรูปองค์คณะสงฆ์^{๒๕} ดำเนินการส่งคำฟ้องให้กับจำเลยยื่นคำให้การและบัญชีระบุพยานภายใน ๑๕ วัน เมื่อโจทก์จำเลยพร้อมกันต่อหน้าผู้พิจารณาคำฟ้องให้

^{๒๔} ปัจจุบันไม่มีกฎหมายใดๆ ให้ทำการควบคุมพระสงฆ์ที่กระทำความผิดอาญา เว้นแต่ให้สละสมณเพศเสียก่อนแล้วจึงนำตัวเข้าคุมขังได้

^{๒๕} องค์คณะผู้พิจารณาคดีในระบบนิคหกรรมมีจำนวน ๓ รูป ซึ่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางด้านนิติศาสตร์

กระทำโดยชั้นความลับห้ามเปิดเผยใด ๆ สู่ภายนอก ให้ผู้พิจารณาคำฟ้องมีหน้าที่ไกล่เกลี่ยให้จำเลยรับสารภาพทำให้นิคมกรรมจบลงไปได้คดีอันเป็นที่สุด หากไม่เป็นที่ตกลงก็ให้ทำการสืบพยานกันต่อไปและให้กระทำเป็นความลับเข้าฟังการพิจารณาได้เฉพาะคู่ความเท่านั้น

สรุปความสัมพันธ์ระหว่าง “ผู้รับฟ้อง” และ “ผู้พิจารณาคดีหรือผู้ไต่สวน@วินิจฉัย” และ “จำเลย” ตามระบบการพิจารณาอิกรณ์แบบนิคมกรรม

๔.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้พิจารณา ผู้ไต่สวน ผู้พิจารณาวินิจฉัยตัดสินคดี

ตารางที่ ๔.๑ ภิภษจำเลยมิใช่ผู้ปกครอง

ผู้พิจารณาคำฟ้อง	ผู้ไต่สวน @ ผู้วินิจฉัย	จำเลย	พื้นที่เกิดเหตุ
เจ้าอาวาส ที่จำเลยสังกัด	เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส	รูปเดียว/หลายรูป จำเลยมิใช่ผู้ปกครอง	ในเขตจังหวัด จำเลยสังกัด
เจ้าคณะตำบล	เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะเขต ถ้าไม่มีรองอำเภอ/เลือกเจ้า ตำบลอื่น ๑ รูป ถ้ามีเพียงอำเภอเดียวให้แจ้ง เจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัดเพื่อ แจ้งต่อเจ้าอาวาสต้นสังกัด	รูปเดียว/หลายรูป จำเลยมิใช่ผู้ปกครอง	นอกเขตที่ จำเลยสังกัด
เจ้าอาวาส ที่จำเลยสังกัด	เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส	รูปเดียว/หลายรูป จำเลยมิใช่ผู้ปกครอง ต่างวัดทำผิดร่วมกัน	ในเขตจังหวัด จำเลยสังกัด
ผู้พิจารณาคำฟ้อง	ผู้ไต่สวน @ ผู้วินิจฉัย	จำเลย	พื้นที่เกิดเหตุ
เจ้าคณะตำบล เจ้าของเขต	เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะเขต ถ้าไม่มีรองอำเภอ/เลือกเจ้า ตำบลอื่น ๑ รูป ถ้ามีเพียงอำเภอเดียวให้แจ้ง เจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัดเพื่อ แจ้งเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดของ จำเลยร่วมพิจารณา	รูปเดียว/หลายรูป จำเลยมิใช่ผู้ปกครอง ทำผิดร่วม	นอกเขตพื้นที่ จังหวัดหรือบาง รูปสังกัดในพื้นที่ จังหวัดที่ทำผิด

ตารางที่ ๔.๒ ภาษีจำเลยมีตำแหน่งทางปกครองคณะสงฆ์
ให้ถือตำแหน่งสูงสุดเป็นหลักและขณะถูกฟ้อง

ผู้พิจารณาคำฟ้อง	ผู้ไต่สวน @ ผู้วินิจฉัย	จำเลย	พื้นที่เกิดเหตุ
เจ้าอาวาส ที่จำเลยสังกัด	เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส	จำเลย ผู้ช่วย/รองเจ้าอาวาส	ในพื้นที่จังหวัด จำเลยสังกัด
เจ้าอาวาส ที่จำเลยสังกัด	เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส	จำเลย ผู้ช่วย/รองเจ้าอาวาส	ในพื้นที่จังหวัด นอกพื้นที่จำเลย สังกัด
เจ้าคณะตำบล ที่จำเลยสังกัด	เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าอำเภอ เจ้าคณะตำบล ที่จำเลยสังกัด ถ้าไม่มีรองอำเภอให้เลือกเจ้า ตำบลอื่นอีก ๑ รูป	เจ้าอาวาส รองเจ้าคณะตำบล	ในพื้นที่จังหวัด จำเลยสังกัด
เจ้าคณะตำบล เจ้าของเขต	เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าอำเภอ เจ้าคณะตำบล ที่จำเลยสังกัด ถ้าไม่มีรองอำเภอให้เลือกเจ้า ตำบลอื่นอีก ๑ รูป และแจ้ง เจ้าคณะจังหวัดเพื่อแจ้ง เจ้าอาวาสของจำเลยทราบ	เจ้าอาวาส รองเจ้าคณะตำบล	นอกพื้นที่ จังหวัด จำเลยสังกัด

ตารางที่ ๔.๓ จำเลยเป็นเจ้าคณะตำบลหรือรองเจ้าคณะอำเภอ

ผู้พิจารณาคำฟ้อง	ผู้ไต่สวน @ ผู้วินิจฉัย	จำเลย	พื้นที่เกิดเหตุ
เจ้าคณะอำเภอ เจ้าของเขต	เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะ จังหวัด เจ้าคณะอำเภอ ถ้าไม่มีเจ้าคณะจังหวัด ให้เจ้าคณะอำเภอร่วม ๑ รูป	เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะอำเภอ	ในพื้นที่จังหวัด จำเลยสังกัด
เจ้าคณะอำเภอ เจ้าของเขต	เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะ จังหวัด เจ้าคณะอำเภอ ถ้าไม่มีเจ้าคณะจังหวัด ให้เจ้าคณะอำเภอร่วม ๑ รูป ให้แจ้งเจ้าอาวาสของจำเลย ทราบ	เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะอำเภอ	นอกพื้นที่ จังหวัด จำเลยสังกัด

ตารางที่ ๔.๔ จำเลยเป็นเจ้าของอำเภอหรือรองเจ้าคณะจังหวัด

ผู้พิจารณาคำฟ้อง	ผู้ไต่สวน @ ผู้วินิจฉัย	จำเลย	พื้นที่เกิดเหตุ
เจ้าคณะจังหวัด เจ้าของเขต	เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด ถ้าไม่มีเจ้าคณะภาค ให้เจ้าคณะจังหวัดร่วม ๑ รูป	เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะจังหวัด	ในพื้นที่จังหวัด จำเลยสังกัด
เจ้าคณะจังหวัด เจ้าของเขต	เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด ถ้าไม่มีเจ้าคณะภาค ให้เจ้าคณะจังหวัดร่วม ๑ รูป ให้แจ้งแก่เจ้าคณะต้นสังกัด	เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะจังหวัด	นอกพื้นที่ จังหวัด จำเลยสังกัด

ตารางที่ ๔.๕ จำเลยเป็นเจ้าคณะจังหวัด หรือรองเจ้าคณะภาค

ผู้พิจารณาคำฟ้อง	ผู้ไต่สวน @ ผู้วินิจฉัย	จำเลย	พื้นที่เกิดเหตุ
เจ้าคณะภาค เจ้าของเขต	เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะภาคอื่นในหนออีก ๑ รูป	เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะภาค	ในพื้นที่จังหวัด จำเลยสังกัด
เจ้าคณะภาค เจ้าของเขต	เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะภาคอื่นในหนออีก ๑ รูป	เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะภาค	นอกพื้นที่ จังหวัด จำเลยสังกัด

ตารางที่ ๔.๖ เจ้าคณะภาค

ผู้พิจารณาคำฟ้อง	ผู้ไต่สวน @ ผู้วินิจฉัย	จำเลย	พื้นที่เกิดเหตุ
เจ้าคณะใหญ่ เจ้าของเขต	อำนาจของมหาเถรสมาคม	เจ้าคณะภาค	ใน/นอกพื้นที่ จังหวัดจำเลย สังกัด

ตารางที่ ๔.๗ เจ้าคณะใหญ่

ผู้พิจารณาคำฟ้อง	ผู้ไต่สวน @ ผู้วินิจฉัย	จำเลย	พื้นที่เกิดเหตุ
สมเด็จพระสังฆราช	อำนาจของมหาเถรสมาคม	เจ้าคณะใหญ่	ใน/นอกพื้นที่ จังหวัดจำเลย สังกัด

ตารางที่ ๔.๘ พระภิกษุผู้เป็นกิตติมศักดิ์หรือ ผู้ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะ
หรือผู้ดำรงตำแหน่งเทียบพระสังฆาธิการ

ผู้พิจารณาคำฟ้อง	ผู้ไต่สวน @ ผู้วินิจฉัย	จำเลย	พื้นที่เกิดเหตุ
เจ้าอาวาส ที่จำเลยสังกัด	เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส	กิตติมศักดิ์ ที่ปรึกษา	ในพื้นที่จังหวัด จำเลยสังกัด
เจ้าคณะตำบล เจ้าของเขต	เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าอำเภอ เจ้าคณะตำบล แจ้งเจ้าคณะจังหวัดเพื่อแจ้ง เจ้าอาวาสทราบ	กิตติมศักดิ์ ที่ปรึกษา	นอกพื้นที่ จังหวัด จำเลยสังกัด

การลงนิคกรรมพระภิกษุซึ่งเกิดขึ้นนอกราชอาณาจักร

การลงนิคกรรมพระภิกษุซึ่งเกิดขึ้นนอกราชอาณาจักรกระทำได้อต่อเมื่อพระภิกษุผู้กระทำความผิดนั้นกลับเข้ามาในราชอาณาจักร ถ้ากลับเข้ามาสำนักอยู่ในเขตที่พระภิกษุผู้กระทำความผิดสังกัดอยู่ให้เป็นอำนาจของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์เจ้าสังกัด (ปรากฏตามตารางเปรียบเทียบดังกล่าวแล้วด้วย)

ตารางสรุปคำฟ้องและการปฏิบัติตามระบบนิคกรรม

ตารางที่ ๔.๙ คำฟ้องตามระบบนิคกรรม

ระบบนิคกรรม	ขั้นตอน/ปฏิบัติ
คำฟ้องของโจทก์หรือผู้เสียหาย ลักษณะคือ	๑.เป็นหนังสือ ๒.ระบุการกระทำของจำเลย ข้อเท็จจริง รายละเอียดเกี่ยวกับเวลา ๓.สถานที่กระทำความผิด บุคคลและสิ่งของที่เกี่ยวข้องด้วย โดยสมควรเท่าที่จะทำให้จำเลยเข้าใจข้อหาได้ดี ๔.ห้ามนำเรื่องเก่ามาฟ้องใหม่ หรือเรื่องที่พิจารณาไปก่อนแล้ว ลักษณะคือ ๕.ห้ามนำเรื่องที่ได้พิพากษาหรือคำสั่งของศาลฝ่ายราชอาณาจักร ถึงที่สุดแล้ว เว้นแต่กรณีเป็นเรื่องปัญหาทางพระวินัย
โจทก์หรือคำฟ้องบกพร่อง	๑.ให้ผู้พิจารณารับสำนวน มีคำสั่งให้ยกฟ้องเสีย โดยระบุ เหตุผลเป็นคำสั่งให้โจทก์ทราบ โจทก์หรือคำฟ้องบกพร่อง ๒.ก่อนรับฟ้องไว้พิจารณาให้สอบถามข้อสงสัยจากโจทก์แล้วจัดไว้เพื่อประกอบการพิจารณาด้วย
คำฟ้องโจทก์ไม่บกพร่อง	๑.เมื่อรับฟ้องไว้พิจารณาให้ผู้พิจารณาสั่งในคำฟ้อง

	<p>และให้เรียกจำเลยมาแจ้งคำฟ้องให้ทราบ และจด ถ้อยคำจำเลยไว้โดยให้จำเลยลงชื่อไว้ด้วย</p> <p>๒. ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพสมตามคำฟ้องของ โจทก์ ให้มีคำสั่งลงนิคหกรรมแก่จำเลยตามคำรับ สารภาพนั้น</p>
ระบบนิคหกรรม	ขั้นตอน/ปฏิบัติ
ถ้าพิพาทกันทางแพ่ง	<p>๑. ถ้าเป็นความเสียหายทางแพ่ง เมื่อโจทก์จำเลยตกลง ประนีประนอมยอมความกันได้ให้ทำบันทึก ข้อตกลงนั้น</p> <p>๒. ให้โจทก์จำเลยและพยานลงชื่อในบันทึกข้อตกลง นั้น</p>
จำเลยปฏิเสธ, ภาคเสธ, รับเบากว่า	<p>๑. ส่งสำนวนคดีไปให้ คณะผู้พิจารณาชั้นต้น</p> <p>๒. ผู้พิจารณาชั้นต้นสั่งไม่รับฟ้องโจทก์ ถ้าผิดชั้นครุ กาบัตติให้โจทก์ยื่นอุทธรณ์โดยยื่นคณะผู้พิจารณา ชั้นต้นอีกครั้งภายใน ๑๕ วัน ถ้าคณะผู้พิจารณา ชั้นต้นยังคงยืนยันไม่รับคำฟ้องนั้นไว้พิจารณา ให้คดี นั้นถึงที่สุด</p>

ตารางที่ ๔.๑๐ การไต่สวนมูลฟ้องนิคหกรรม

มูลฟ้องโจทก์	คณะพิจารณาชั้นต้น พิจารณาพยาน
<p>๑. มูลฟ้อง คือมูลเหตุแห่งการฟ้องของโจทก์</p> <p>(๑) โจทก์ได้พบเห็นการกระทำความผิดด้วยตนเอง</p> <p>(๒) โจทก์ได้ยินการกระทำความผิดด้วยตนเอง หรือได้ฟังคำบอกเล่าที่มีหลักฐานอันควร เชื่อถือได้</p> <p>(๓) ด้วยมูลเหตุที่รังเกียจสงสัยมีพฤติการณ์ นำเชื่อว่าจำเลยได้กระทำความผิด</p>	<p>๑. พยานหลักฐานโจทก์ พยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ นิติเวช พยานวิทยาศาสตร์</p> <p>๒. พฤติกรรมการกระทำ ฝ่าฝืน พระวินัย</p> <p>๓. กระทำการลับ มีเพียงโจทก์ จำเลย พยานเฉพาะที่กำลังให้การ ปรึกษาผู้จัดบันทึกสำนวน</p> <p>๔. จำเลยมรณะให้เรื่องที่สุด ถ้าโจทก์ มรณะ ตั้งพระภิกษุขึ้นมา ทำแทนโจทก์</p> <p>๕. ถ้าคดีมีมูลให้ประทับฟ้อง ไม่มีมูลให้ ยกฟ้องแล้วแจ้งโจทก์ทราบ</p> <p>๖. สามารถอุทธรณ์คำสั่งได้ เว้นแต่คดีครุ กาบัตติที่มีคำสั่งมหาเถรสมาคมให้ยกฟ้อง</p>

การพิจารณานิคทกรรม

การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคทกรรมขั้นต้นให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาขั้นต้น การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคทกรรมชั้นอุทธรณ์ ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด และรองเจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัดให้เจ้าคณะภาคพิจารณาเลือกเจ้าคณะจังหวัดในภาคเดียวเข้าร่วมอีก ๑ รูป ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาขั้นต้นซึ่งมีเจ้าคณะจังหวัดเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค และรองเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาค ให้เจ้าคณะใหญ่พิจารณาเลือกเจ้าคณะภาคในหนเดียวกันเข้าร่วมอีก ๑ รูป ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาขั้นต้นซึ่งมีเจ้าคณะภาคเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาคในหน นั้นที่มีได้เข้าร่วมในการพิจารณาขั้นต้น ซึ่งเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเลือกอีก ๒ รูป ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาขั้นต้นซึ่งมีเจ้าคณะใหญ่เป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคทกรรมชั้นฎีกาเป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม

๔.๔ พยานหลักฐานฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยตามระบบนิคทกรรม

ให้รวบรวมพยานหลักฐานฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย หรือพยานหลักฐานที่คณะผู้พิจารณาขั้นต้นเห็นสมควรนำมาสืบซึ่งอาจพิสูจน์ให้เห็นความผิด หรือความบริสุทธิ์ของจำเลยตามพยานหลักฐาน และเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาคดีให้คณะผู้พิจารณาขั้นต้นมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการคือ (๑) แจ้งกำหนดวันเวลาและสถานที่พิจารณาแก้โจทก์จำเลย (๒) ออกหนังสือเรียกพยานหรือบุคคลใด ๆ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ฟ้องนั้นมาให้ถ้อยคำ (๓) ออกหนังสือเรียกเอกสารหรือวัตถุสิ่งของจากบุคคลผู้ครอบครอง หรือให้ผู้นั้นส่งเอกสารหรือวัตถุสิ่งของซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐาน (๔) ทำการตรวจตัวผู้เสียหายหรือตัวจำเลย ตรวจสถานที่ วัตถุสิ่งของหรือสิ่งอื่นใดซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ โดยบันทึกรายละเอียดการตรวจไว้ด้วย (๕) แจ้งให้เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะในเขตอื่นรวบรวมข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานอันอยู่ในเขตนั้นหรือให้ชี้แจงพฤติการณ์ใด ๆ อันเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ฟ้องนั้น (๖) จัดบันทึกถ้อยคำสำนวนการพิจารณาด้วยตนเอง เว้นแต่ในกรณีจำเป็นจะให้มีพระภิกษุเป็นผู้จัดบันทึกตามถ้อยคำผู้พิจารณาได้ (๗) ทำรายงานการพิจารณาแต่ละครั้งรวมไว้ในสำนวน ถ้านัดหมายเพื่อปฏิบัติการใดๆ ให้บันทึกไว้ในรายงานนั้น และให้คู่กรณีมาฟังการพิจารณาลงชื่อรับทราบไว้ด้วย ในกรณีที่คณะผู้พิจารณารูปใดรูปหนึ่งไม่อาจร่วมปฏิบัติหน้าที่ได้ โดยมีเหตุสุดวิสัยให้ผู้พิจารณาอีก ๒ รูปดำเนินการพิจารณาต่อไป กรณีตาม (๒)-(๔) ถ้าเป็นการจำเป็นจะขอให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรเข้าร่วมดำเนินการด้วยก็ได้

ประเภทของพยานหลักฐานทางคดีตามระบบนิคทกรรม

๑. พยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ ซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีความผิดหรือบริสุทธิ์ให้อ้างเป็นพยานหลักฐานได้ พยานหลักฐานที่อ้างนั้น ต้องเป็นพยานหลักฐานชนิดที่มีได้เกิดจากความจงใจมีค้ำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง หรือโดยประการอื่นอันมิชอบ

๒. ในการอ้างพยานบุคคล ห้ามมิให้โจทก์อ้างจำเลยเป็นพยาน จำเลยอาจอ้างตนเป็นพยานได้ ถ้าจำเลยอ้างตนเองเป็นพยาน จะให้จำเลยเข้าสืบก่อนพยานของฝ่ายจำเลยก็ได้ และถ้าคำของ จำเลย ซึ่งให้การเป็นพยานนั้น ปรีกปราหรือเสียหายแก่จำเลยอื่น จำเลยอื่นซักค้านได้

๓. ในกรณีอ้างพยานเอกสาร ให้นำต้นฉบับเอกสารนั้นมาอ้าง ถ้าหาต้นฉบับไม่ได้จะอ้างสำเนาที่รับรองว่าถูกต้อง หรือพยานบุคคลที่รู้ข้อความมาเป็นพยานก็ได้ถ้าพยานเอกสารที่อ้างนั้น เป็นหนังสือของทางการคณะสงฆ์หรือหนังสือราชการ แม้ต้นฉบับยังมีอยู่ จะส่งสำเนาซึ่งเจ้าหน้าที่รับรองว่าถูกต้องก็ได้ เว้นแต่ในหนังสือเรียกจะบ่งไว้เป็นอย่างอื่น ถ้าพยานเอกสารที่อ้างนั้น มิได้อยู่ในความยึดถือของผู้อ้าง ถ้าผู้อ้างแจ้งลักษณะพร้อมทั้งที่อยู่ของเอกสารต่อคณะผู้พิจารณา ให้คณะผู้พิจารณาเรียกเอกสารนั้นจากผู้ยึดถือ

๔. ในการอ้างสิ่งใดเป็นพยานวัตถุ ให้นำสิ่งนั้นมายังคณะผู้พิจารณา ถ้านำมาไม่ได้ให้คณะผู้พิจารณาทุกรูปหรือมอบอำนาจให้ผู้พิจารณารูปใดรูปหนึ่งไปตรวจดูรายงานยังที่ที่พยานวัตถุที่ตั้งอยู่ตามเวลาและวิธีซึ่งคณะผู้พิจารณาหรือผู้พิจารณาเห็นสมควรตามลักษณะแห่งพยานวัตถุ

๕. ผู้ใดโดยอาชีพหรือมิใช่ก็ตาม มีความชำนาญพิเศษในการใด ๆ เช่นในทางวิทยาศาสตร์ ศิลปะ ฝีมือ พาณิชการ หรือการแพทย์ และความเห็นของผู้ผู้นั้นอาจเป็นประโยชน์ในการไต่สวนมูลฟ้อง หรือการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคกรรม ซึ่งอาจเป็นพยานในกรณีต่าง ๆ เป็นต้นว่า ตรวจร่างกาย หรือจิตของผู้เสียหาย ตรวจลายมือทำการทดลอง หรือกิจการอย่างอื่น ๆ คณะผู้พิจารณาจะให้ผู้ชำนาญการพิเศษทำความเห็นเป็นหนังสือก็ได้ แต่ต้องให้มาเบิกความประกอบหนังสือนั้น และต้องส่งสำเนาหนังสือดังกล่าวแล้วแก่โจทก์และจำเลยทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า ๓ วันก่อนวันเบิกความเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้ผู้ชำนาญการพิเศษ ถ้าหากไม่ได้ในฝ่ายคณะสงฆ์ จะขอจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรก็ได้

๖. ในกรณีที่โจทก์จำเลยหรือผู้ใด ซึ่งต้องให้การหรือส่งพยานหลักฐานอย่างใดอย่างหนึ่งอันประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้ ๑) ข้อความหรือเอกสาร ซึ่งยังเป็นความลับในการคณะสงฆ์ หรือในราชการ ๒) ความลับหรือเอกสารลับ ซึ่งได้มาหรือทราบเนื่องด้วยปกติธุระหรือหน้าที่ของเขา ๓) วิธีการแบบแผน หรืองานอย่างอื่น ซึ่งมีกฎหมายควบคุมมิให้เปิดเผย

โจทก์หรือจำเลยผู้นั้นอาจปฏิเสธไม่ยอมให้การ หรือส่งพยานหลักฐานดังกล่าวนั้นเว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากทางการคณะสงฆ์ ทางราชการ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความลับนั้น กรณีดังกล่าวข้างต้น คณะผู้พิจารณาอาจแจ้งให้ทางการคณะสงฆ์ ทางราชการหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความลับนั้นมาชี้แจงถึงเหตุผลที่ไม่สมควรให้การหรือส่งพยานหลักฐานดังกล่าวนั้น โดยชี้แจงต่อคณะผู้พิจารณา

๔.๕ วิธีอ้างพยานหลักฐานในคดี

พยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ ซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีความผิดหรือบริสุทธิ์ให้อ้างเป็นพยานหลักฐานได้ พยานหลักฐานที่อ้างนั้น ต้องเป็นพยานหลักฐานชนิดที่มีได้เกิดจากความจงใจมีค้ำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง หรือโดยประการอื่นอันมิชอบ ในการอ้างพยานบุคคล ห้ามมิให้

โจทก์อ้างจำเลยเป็นพยาน จำเลยอาจอ้างตนเป็นพยานได้ถ้าจำเลยอ้างตนเองเป็นพยาน จะให้จำเลยเข้าสืบก่อนพยานของฝ่ายจำเลยก็ได้ และถ้าคำของ จำเลยซึ่งให้การเป็นพยานนั้น ปรีกปรำหรือเสียหายแก่จำเลยอื่น จำเลยอื่นซักค้านได้ ในกรณีอ้างพยานเอกสารให้นำต้นฉบับเอกสารนั้นมาอ้าง ถ้าหาต้นฉบับไม่ได้จะอ้างสำเนาที่รับรองว่าถูกต้อง หรือพยานบุคคลที่รู้ข้อความมาเป็นพยานก็ได้ถ้าพยานเอกสารที่อ้างนั้น เป็นหนังสือของทางการคณะสงฆ์หรือหนังสือราชการ แม้ต้นฉบับยังมีอยู่ จะส่งสำเนาซึ่งเจ้าหน้าที่รับรองว่าถูกต้องก็ได้ เว้นแต่ในหนังสือเรียกจะบ่งไว้เป็นอย่างอื่น ถ้าพยานเอกสารที่อ้างนั้น มิได้อยู่ในความยึดถือของผู้อ้าง ถ้าผู้อ้างแจ้งลักษณะพร้อมทั้งที่อยู่ของเอกสารต่อคณะผู้พิจารณา ให้คณะผู้พิจารณาเรียกเอกสารนั้นจากผู้ยึดถือ ในการอ้างสิ่งใดเป็นพยานวัตถุให้นำสิ่งนั้นมายังคณะผู้พิจารณา ถ้านำมาไม่ได้ให้คณะผู้พิจารณาทุกรูปหรือมอบอำนาจให้ผู้พิจารณารูปใดรูปหนึ่งไปตรวจดูรายงานยังที่ที่พยานวัตถุนั้นตั้งอยู่ ตามเวลาและวิธีซึ่งคณะผู้พิจารณาหรือผู้พิจารณาเห็นสมควรตามลักษณะแห่งพยานวัตถุ ผู้ใดโดยอาชีพหรือมิใช่ก็ตาม มีความชำนาญพิเศษในการใด ๆ เช่นในทางวิทยาศาสตร์ ศิลปะ ฝีมือ พาณิชการ หรือการแพทย์ และความเห็นของผู้นั้นอาจเป็นประโยชน์ในการไต่สวนมูลฟ้อง หรือการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ซึ่งอาจเป็นพยานในกรณีต่าง ๆ เป็นต้นว่า ตรวจร่างกาย หรือจิตของผู้เสียหาย ตรวจลายมือทำการทดลอง หรือกิจการอย่างอื่น ๆ คณะผู้พิจารณาจะให้ผู้ชำนาญการพิเศษทำความเห็นเป็นหนังสือก็ได้ แต่ต้องให้มาเบิกความประกอบหนังสือนั้น และต้องส่งสำเนาหนังสือดังกล่าวแล้วแก่โจทก์และจำเลยทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า ๓ วันก่อนวันเบิกความเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้ผู้ชำนาญการพิเศษ ถ้าหากไม่ได้ในฝ่ายคณะสงฆ์จะขอจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรก็ได้ ในกรณีที่โจทก์จำเลยหรือผู้ใด ซึ่งต้องให้การหรือส่งพยานหลักฐานอย่างใดอย่างหนึ่งอันประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้ ๑) ข้อความหรือเอกสาร ซึ่งยังเป็นความลับในการคณะสงฆ์ หรือในราชการ ๒) ความลับหรือเอกสารลับ ซึ่งได้มาหรือทราบเนื่องด้วยปกติธุระหรือหน้าที่ของเขา ๓) วิธีการ แบบแผน หรืองานอย่างอื่น ซึ่งมีกฎหมายควบคุมมิให้เปิดเผย

๔.๖ การสืบพยานโจทก์-พยานจำเลยตามระบบนิคหกรรม

ให้โจทก์นำพยานเข้าสืบก่อนพยานจำเลย และก่อนสืบพยานให้โจทก์และจำเลยเสนอบัญชีระบุพยานหลักฐานของตนต่อคณะผู้พิจารณาขึ้นต้นล่วงหน้าก่อนถึงวันสืบพยานไม่น้อยกว่า ๑๕ วัน ถ้าโจทก์หรือจำเลยขอระบุพยานหลักฐานของตนเพิ่มเติมในระหว่างสืบพยานหลักฐานฝ่ายตนยังไม่เสร็จ ให้คณะผู้พิจารณาขึ้นต้นใช้ดุลยพินิจสั่งการตามที่เหมาะสม เมื่อสืบพยานขอฝ่ายใดไปแล้วพอสมควรแก่กรณี คณะผู้พิจารณาขึ้นต้นจะสั่งให้งดการสืบพยานของฝ่ายนั้นที่ยังมิได้สืบ ซึ่งเห็นว่าไม่จำเป็นก็ได้ เมื่อสืบพยานของฝ่ายโจทก์และจำเลยเสร็จแล้ว ถ้าปรากฏว่ายังมีพยานหลักฐานใด ๆ ซึ่งคณะผู้พิจารณาขึ้นต้นเห็นสมควร สืบพยานเพิ่มเติม ก็ให้ดำเนินการสืบพยานหลักฐานนั้นได้

กรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม คณะผู้พิจารณาขึ้นต้นอาจสืบพยานโดยวิธีเดินเผชิญสืบในเขตอำนาจของตน หรือโดยวิธีส่งประเด็นไปให้คณะผู้พิจารณาขึ้นต้นในเขตอื่นอันเป็นที่พำนักของพยาน ทำการสืบพยานอันอยู่ในเขตนั้นก็ได้ ในการส่งประเด็นไปสืบให้ส่งคำฟ้องของโจทก์และคำให้การของจำเลยพร้อมทั้งสำนวนเท่าที่จำเป็นไปยังผู้รับประเด็นเพื่อดำเนินการสืบพยานตามประเด็นนั้น ให้คณะผู้พิจารณาขึ้นต้นแจ้งให้โจทก์และจำเลยทราบ ถ้าโจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดไม่ติดตามไปฟังการพิจารณาก็ได้ ผู้รับประเด็นมีอำนาจดำเนินการสืบพยานเช่นเดียวกับผู้ส่งประเด็น

เมื่อมีกำหนดจะสืบพยาน ณ วัน เวลา และสถานที่ใด ให้แจ้งกำหนดการสืบพยานไปยังผู้ส่งประเด็น เพื่อแจ้งให้โจทก์และจำเลยทราบ เมื่อสืบพยานตามประเด็นเสร็จ ให้ส่งสำนวนคืนมายังผู้ส่งประเด็น โดยไม่ชักช้า

๔.๗ การแก้ต่างในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและการเก็บสำนวนเป็นเอกสารลับ

การแก้ต่างคดีตามระบบนิคหกรรม

๑. โจทก์หรือจำเลยจะแต่งตั้งผู้หนึ่งผู้ใดให้ว่าต่าง หรือแก้ต่างในกรณีการไต่สวนมูลฟ้องและในกรณีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมมิได้

๒. บรรดาเอกสารสำนวนคดีเป็นเอกสารลับ เฉพาะคำสั่งหรือคำวินิจฉัยของผู้พิจารณาหรือคณะผู้พิจารณาถ้าโจทก์จำเลยจะขออนุญาตคัดสำเนาเพื่อประโยชน์ในการอุทธรณ์หรือฎีกา ให้ผู้พิจารณาหรือคณะผู้พิจารณาอนุญาตโดยให้อยู่ในความควบคุมของผู้อนุญาตและให้ผู้อนุญาตลงนามไว้ด้วย

๓. พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ทุกชั้นมีหน้าที่ต้องช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในกรณีไต่สวนมูลฟ้อง และในกรณีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมที่ได้รับคำร้องขอ หรือคำสั่งให้ปฏิบัติการใด ๆ จากผู้พิจารณาหรือคณะผู้พิจารณาแล้วแต่กรณี

๔.๘ หลักในการดำเนินกระบวนการพิจารณา

เหตุในการพิจารณาตามระบบนิคหกรรมระงับลง

ก่อนพิจารณาหรือในระหว่างพิจารณา ถ้าปรากฏว่า ๑) เรื่องที่นำมาฟ้องนั้น ได้มีการฟ้องร้องกันในศาลฝ่ายราชอาณาจักรให้รอการพิจารณาเรื่องนั้นไว้ก่อน ๒) จำเลยเป็นบ้ำคั้ง เป็นเพื่อถึงไม่รู้สึกตัว กระสับกระส่ายเพราะเวทนา กล่าวถึงไม่มีสติสัมปชัญญะหรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ให้รอการพิจารณาไว้ก่อนจนกว่าจำเลยจะหายเป็นปกติ ๓) จำเลยถึงมรณภาพ ให้เรื่องเป็นอันถึงที่สุด ๔) จำเลยพ้นจากความเป็นพระภิกษุ ให้ยุติการพิจารณา เว้นแต่ในกรณีมีความผิดครุกาบัติ ๕) โจทก์ขอถอนฟ้องทั้งหมดหรือเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้ยุติการพิจารณาตามคำขอของโจทก์ เว้นแต่ในกรณีความผิดครุกาบัติ หรือในกรณีที่จำเลยคัดค้านการขอถอนคำฟ้องนั้น ๖) โจทก์ไม่มาดำเนินการตามที่คณะผู้พิจารณาชั้นต้นนัดหมายไว้ ให้ยุติการพิจารณา เว้นแต่โจทก์จะได้ชี้แจงเหตุผลขัดข้องเป็นหนังสือภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ส่งยุติการพิจารณา ๗) โจทก์ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียตามความในข้อ ๔ (๔) ถึงมรณภาพก็ดีหรือโจทก์ซึ่งเป็นผู้เสียหายถึงมรณภาพหรือตาย โดยไม่มีผู้จัดการแทน ตามความในข้อ ๔ (๕) ก็ดี ให้นำความในข้อ ๒๐(๒) มาใช้บังคับโดยอนุโลม ในกรณียุติการพิจารณาตามหลักเกณฑ์โจทก์ถอนฟ้อง หรือโจทก์ไม่มาตามนัดหมายของคณะผู้พิจารณาข้างต้น ไม่ตัดสิทธิของผู้อื่นเป็นโจทก์ฟ้องในประเด็นเดียวกันนั้นขึ้นใหม่และไม่ตัดสิทธิคณะผู้พิจารณาชั้นต้นที่จะดำเนินการพิจารณาเรื่องนั้นอีกต่อไปตามที่เห็นสมควร

หลักการวินิจฉัยนิคหกรรม และคำวินิจฉัย

เมื่อผู้พิจารณาคดีชั้นต้นจัดให้มีการสืบพยานทุกฝ่ายเสร็จแล้วให้วินิจฉัยตามหลักเกณฑ์คือ ๑) ถ้าปรากฏว่า จำเลยมิได้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดหรือมีเหตุผลที่จำเลยไม่ต้องรับนิคหกรรม ให้ผู้พิจารณาชั้นต้นสั่งยกฟ้องของโจทก์เสีย ๒) ถ้าปรากฏว่า จำเลยได้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยเป็นความผิดและไม่มีข้อยกเว้นโทษอย่างใด ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นส่งลงนิคหกรรมแก่จำเลยตามความผิดนั้นห้ามมิให้วินิจฉัยตามข้อหาในฟ้อง ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นมีอำนาจวินิจฉัยตามสิกขาบทที่ถูกต้อง หรือกรณีข้อเท็จจริงในทางพิจารณาได้ความว่าการกระทำของจำเลยเป็นความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง ถึงแม้โจทก์จะได้กล่าวไว้ในคำฟ้องให้คณะผู้พิจารณามีอำนาจวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามความผิดนั้นได้

ให้มีสาระสำคัญคือ ๑) ชั้นของคำวินิจฉัย ๒) สถานที่ที่วินิจฉัย ๓) วัน เดือน ปี ที่วินิจฉัย ๔) กรณีระหว่างผู้ใดโจทก์ ผู้ใดจำเลย ๕) เรื่องที่ยกขึ้นฟ้อง ๖) ข้อหาของโจทก์ ๗) คำให้การของจำเลย ๘) ข้อเท็จจริงที่พิจารณาได้ความ ๙) เหตุผลในการวินิจฉัยทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัย ๑๐) บทบัญญัติแห่งพระวินัยที่ยกขึ้นวินิจฉัย ๑๑) คำชี้ขาดให้ยกฟ้องหรือให้ลงนิคหกรรม (ข้อ ๓๘)

การอ่านและการรับทราบคำวินิจฉัย คำวินิจฉัยชั้นต้น ให้อ่านให้โจทก์จำเลยฟังตามกำหนดวัน เวลาและสถานที่ซึ่งได้นัดหมายไว้ แล้วให้โจทก์จำเลยลงชื่อรับทราบ ถ้าโจทก์หรือจำเลยไม่ยอมลงชื่อรับทราบคำวินิจฉัย ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นบันทึกไว้ท้ายคำวินิจฉัย และให้ถือว่าโจทก์หรือจำเลยได้รับทราบแล้ว

ถ้าโจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่าย ไม่มาฟังคำวินิจฉัย โดยมีหนังสือแจ้งเหตุขัดข้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นก่อนถึงเวลาที่นัดหมาย เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นเห็นสมควรจะเลื่อนกำหนดการอ่านคำวินิจฉัยไปวันอื่นก็ได้ โดยแจ้งให้โจทก์จำเลยทราบถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่ายไม่มาฟังคำวินิจฉัยตามกำหนดที่นัดหมายในครั้งหลัง โดยแจ้งเหตุขัดข้องหรือมิได้แจ้งเหตุขัดข้องก็ตามให้ถือว่าทั้งสองฝ่ายได้ทราบคำวินิจฉัยนั้นแล้ว

คำวินิจฉัยชั้นต้น ให้ถึงที่สุดในการณ์ จำเลยไม่อุทธรณ์คำวินิจฉัยนั้นภายใน ๓๐ วันนับแต่วันทราบคำวินิจฉัย คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์มีคำสั่งให้ยุติการพิจารณาเพราะจำเลยถึงแก่ภรรณาพหรือจำเลยพ้นจากความเป็นพระภิกษุ

๑. คำวินิจฉัยชั้นต้น โจทก์จำเลยมีสิทธิอุทธรณ์ได้ในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัย โดยให้ระบุข้อเท็จจริงที่ยกขึ้นอ้างอิงไว้โดยย่อ ส่วนข้อพระวินัยที่ยกขึ้นอ้างอิง ให้แสดงไว้โดยชัดเจน และต้องเป็นข้อพระวินัยที่ได้ยกขึ้นว่ากันมาแล้วในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น

๒. ในกรณีอุทธรณ์คำวินิจฉัยชั้นต้นตามที่กล่าวมาแล้วนั้นให้ยื่นอุทธรณ์เป็นหนังสือพร้อมด้วยสำเนาอีกตามจำนวนที่จะต้องส่งแก่อีกฝ่ายหนึ่งต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันทราบคำวินิจฉัยโดยชอบด้วย

๓. เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ได้รับอุทธรณ์แล้วตามข้อ ก. ให้ส่งสำเนาอุทธรณ์แก่อีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อแก้อุทธรณ์ภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับสำเนาอุทธรณ์นั้น

ถ้าส่งสำเนาอุทธรณ์ให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้เพราะหาตัวไม่พบหรือหลบหนี หรือจงใจไม่รับสำเนาอุทธรณ์หรือได้รับแก้อุทธรณ์แล้ว หรือพ้นกำหนดแก้อุทธรณ์แล้ว ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นรีบส่งไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ เพื่อพิจารณาวินิจฉัยต่อไป

๔. ในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคกรรมชั้นอุทธรณ์

๑) เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์พิจารณาเห็นว่า อุทธรณ์ของโจทก์หรือจำเลยมิได้ยื่นภายในเวลาที่กำหนดไว้ ให้วินิจฉัยยกอุทธรณ์นั้นเสีย

๒) ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์เห็นสมควรสืบพยานเพิ่มเติมในปัญหาใดหรือกรณีใด เพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาวินิจฉัย ให้มีอำนาจเรียกพยานมาสืบเองหรือส่งคณะผู้พิจารณาชั้นต้นสืบให้ เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นสืบพยานแล้วให้ส่งสำนวนมายังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์เพื่อพิจารณาวินิจฉัยต่อไป (ข้อ ๔๓ (๒))

๓) ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์เห็นเป็นการจำเป็น เนื่องจากคณะผู้พิจารณาชั้นต้นมิได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคกรรมชั้นต้น ให้ส่งให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นปฏิบัติการให้ถูกต้องแล้วส่งสำนวนคืนไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ (ข้อ ๔๓ (๓))

๔) ในกรณีที่จำเลยอุทธรณ์คำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งวินิจฉัยให้ลงนิคกรรมแก่จำเลยหลายรูป ในความผิดฐานเดียวกันหรือต่อเนื่องกัน ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยกลับหรือแก้คำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นโดยไม่ลงนิคกรรมหรือลดนิคกรรมให้จำเลย อันเป็นการอยู่ในส่วนลักษณะความผิด คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์มีอำนาจวินิจฉัยตลอดไปถึงจำเลยอื่นซึ่งมิได้อุทธรณ์ ให้เป็นคุณต่อจำเลยอื่นได้ด้วยและคณะผู้พิจารณาชั้นฎีกามีคำสั่งให้ยกฎีกาตามความในข้อ ๕๐ วรรค ๒ หรือสั่งให้ยุติการพิจารณาตามความในข้อ ๕๑ และคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นฎีกาให้ถึงที่สุด

การบังคับคดีตามคำวินิจฉัยลงนิคกรรม

๑. เมื่อจำเลยรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งถึงที่สุดแล้วให้คณะผู้พิจารณาซึ่งอ่านคำวินิจฉัย แจ้งผลวินิจฉัยแก่ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นทราบเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยนั้น

๒. ถ้าจำเลยดังกล่าวมาในข้อ ก. ไม่ยอมรับนิคกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ ๑) ไม่ยอมรับนิคกรรมตามคำวินิจฉัยให้สึก ไม่สึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้รับคำวินิจฉัย อาจเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๖ ซึ่งกำหนดโทษทางอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (มาตรา ๔๒) ๒) ไม่ยอมรับนิคกรรมตามคำวินิจฉัยไม่ถึงให้สึก ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ไม่สึกภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมอันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๗ วรรค ๒ ซึ่งกำหนดโทษไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ในกรณีเช่นนี้ ให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร (ข้อ ๖๒)

จากการศึกษาพัฒนาการเกี่ยวกับการนิคกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาพระภิกษุล่วงละเมิดพระวินัยตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นระบบพอปกครองลูก จนมาถึงประเทศไทยมีการนิคกรรมโดยระบบศาลมาแล้ว ต่อมาปัจจุบันจึงมีกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๒๑ เรื่องการนิคกรรมเป็น ๓ ชั้น คือนิคกรรมชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา การนิคกรรมดังกล่าวเป็นการให้ผู้มีหน้าที่เป็นหลักในการเป็นผู้รับคำฟ้อง ผู้พิจารณาเป็นเจ้าของอาวาสที่เป็นผู้ปกครองและเจ้าอาวาสผู้เป็นเจ้าของพื้นที่เกิด

อธิกรณ์ขึ้น ทำการพิจารณาไต่สวนคำฟ้อง แต่เจ้าอาวาสส่วนใหญ่ไม่ได้มีการศึกษากฎหมายบ้านเมือง เพื่อนำมาเป็นหลักในการพิจารณาอธิกรณ์จึงทำให้เกิดบกพร่องในการทำหน้าที่ขึ้นได้ จึงเห็นความให้จัดนิคมกรรมเป็นระบบศาลวินัยสงฆ์ เพื่อพิจารณาอธิกรณ์ที่พระภิกษุทำผิดพระวินัย

รูปแบบของศาลวินัยสงฆ์นั้นเมื่อได้ทำการศึกษาระบบของศาลทั้งหมดตามรัฐธรรมนูญพบว่า ศาลวินัยสงฆ์มีลักษณะคล้ายกับศาลทหารมากกว่าศาลอื่นๆ ดังนี้คือ

๑.ศาลทหารเป็นศาลวินัยของทหารประการหนึ่ง กับมีอำนาจพิจารณาคดีที่ทหารกระทำผิดอาญาด้วย อยู่ภายใต้สังกัดหน่วยงาน ๒ หน่วยงานคือ (๑)ศาลทหารที่สังกัดในกรมพระธรรมนูญ ขึ้นตรงต่อสำนักงานปลัดกระทรวง ได้แก่ศาลทหารกรุงเทพ ศาลทหารกลาง และศาลทหารสูงสุด (๒)ศาลทหารที่สังกัดกองทัพบก ได้แก่ ศาลมณฑลทหารบก ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญา ที่ผู้กระทำผิดเป็นบุคคลซึ่งอยู่ในอำนาจศาลทหารในขณะกระทำความผิด และคดีอื่น การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเป็นอำนาจของศาล และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ผู้พิพากษาและตุลาการมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปโดยถูกต้อง รวดเร็วและเป็นธรรม

๒.ลักษณะของศาลทหารทุกศาลรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นผู้รับผิดชอบในงานธุรการของศาลทหารให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย เจ้ากรมพระธรรมนูญเป็นผู้วางระเบียบราชการของศาลทหารและระเบียบราชการอัยการทหาร ศาลทหารมี ๓ ชั้น คือศาลทหารชั้นต้น ศาลทหารกลางและศาลทหารสูงสุด นอกจากนี้เมื่อกองทหารต้องเดินทางออกนอกราชอาณาจักรมีกำลังไม่น้อยกว่า ๑ กองพัน หน่วยทหารที่อัตรากำลังตั้งแต่หนึ่งฝูงบินขึ้นไป และหน่วยเรือของกองทัพเรือ ชั้น ๑ ตั้งแต่หนึ่งลำขึ้นไป หมูเรือหรือหมวดเรือซึ่งมีจำนวนตั้งแต่สองลำขึ้นไปและกำลังทหารที่ได้จัดตามเมื่อได้จัดให้เป็นหน่วยมีกำลังทหารรวมได้ไม่น้อยกว่า ๕๐๐ นาย กฎหมายให้อำนาจตั้งศาลทหารชั้นพิจารณาคดีเป็นการเฉพาะได้เรียกว่า “ศาลทหารประจำหน่วยทหาร”

๓.เป็นอัยการทหารมีความรู้สำเร็จปริญญาตรีวิชากฎหมายก็ฝึกหัดว่าความในศาลทหารได้ โดยอนุมัติรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและเมื่อแจ้งให้ศาลทหารทราบแล้ว ก็สามารถทำหน้าที่เสมือนเช่นเป็นอัยการทหาร

๔.บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร คือ (๑) นายทหารชั้นสัญญาบัตรประจำการ คือนายทหารสัญญาบัตร มียศทหารตั้งแต่ร้อยตรี เรือตรี เรืออากาศตรีขึ้นไป (๒) นายทหารชั้นสัญญาบัตรนอกประจำการ เฉพาะเมื่อกระทำผิดต่อคำสั่งหรือข้อบังคับตามประมวลกฎหมายอาญาทหารเช่น นายทหารกองหนุน นายทหารนอกราชการ นายทหารพันราชการ (๓)นายทหารประทวนและพลทหารกองประจำการหรือประจำการหรือบุคคลที่รับราชการทหารตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร เช่นนายทหารประทวน พลทหารกองประจำการ พลทหารประจำการ และบุคคลที่รับราชการตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร นักเรียนทหารตามที่กระทรวงกลาโหมกำหนดเช่นนักเรียนนายร้อย นักเรียนนายเรือ นักเรียนนายเรืออากาศ นักเรียนนายสิบเหล่าต่าง ๆ นักเรียนจำทหารเรือและนักเรียนจำทหารอากาศ ฯลฯ เป็นต้น (๔)ทหารกองเกินที่ถูกเข้ากองประจำการซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารได้รับตัวไว้เพื่อให้เข้ารับราชการประจำอยู่ในหน่วยทหาร คือทหารกองเกินที่ได้รับการตรวจเลือกและถูกกำหนดตัวให้เข้ารับราชการทหารกองประจำการโดยเจ้าหน้าที่สัสดีจังหวัดที่ทำการตรวจเลือกได้ขึ้นทะเบียนทหาร (แบบ สด.๓)ไว้แล้ว (๕)พลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร เมื่อกระทำผิดในหน้าที่ราชการทหารหรือกระทำผิดอย่างอื่นเฉพาะในหรือบริเวณอาคาร ที่ตั้งหน่วยทหาร ที่พักร้อน

พักแรม เรือ อากาศยาน หรือยานพาหนะใด ๆ ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร (๖) บุคคลซึ่งต้องขังหรืออยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารโดยชอบด้วยกฎหมาย (๗) เพลย์ศึกหรือชนชาติศัตรูซึ่งอยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร

๕. การละเมิดอำนาจศาลทหาร ศาลทหารมีอำนาจสั่งลงโทษบุคคลใด ๆ ที่กระทำความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลทหารตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมายความว่าไม่ว่าจะเป็นทหารหรือบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารหรือบุคคลพลเรือนทั่วไปที่ทำการละเมิดอำนาจศาลทหารตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ใน ป.วิแพ่ง มาตรา ๓๑, ๓๑, ๓๒ และ ๓๓ แล้ว ศาลทหารมีอำนาจสั่งลงโทษผู้ละเมิดอำนาจศาลทหารนั้นได้ ซึ่งศาลทหารสามารถเลือกลงโทษได้ ๔ สถานคือ ไล่ออกจากบริเวณศาล จำคุกไม่เกิน ๖ เดือน ปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท หรือ ทั้งจำทั้งปรับ บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารและบุคคลพลเรือนทั่วไปอาจตกอยู่ในฐานะเป็นผู้ละเมิดอำนาจศาลทหาร ซึ่งอาจเป็นโจทก์หรือจำเลย

๖. ยศของทหารมีความสำคัญในชั้นพิจารณาคดีในศาลทหาร โดยหากจำเลยมีชั้นยศสูงเช่นชั้น พลตรี ตุลาการในการพิจารณาคดีก็จะต้องแต่งตั้ง นายทหารยศชั้นพลโท ร่วมเป็นองค์คณะตุลาการจึงจะทำให้การพิจารณาคดีชอบด้วยกฎหมาย

การเปรียบเทียบศาลทหารกับระบบนิคหกรรม

๑) ศาลทหารและระบบนิคหกรรมไม่สังกัดกระทรวงยุติธรรม ศาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ระบบนิคหกรรมสังกัดมหาเถรสมาคม

๒) องค์คณะตุลาการศาลทหาร ประธานต้องมีชั้นยศสูงกว่าจำเลย ระบบนิคหกรรมมีประธานในการพิจารณาคดีซึ่งมีสมณศักดิ์สูงกว่าจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหา

๓) ศาลทหารมี ๓ ชั้นศาล ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา ระบบนิคหกรรมมี ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา มีขั้นตอนทั้งศาลทหารและนิคหกรรมที่เหมือนกัน

๔) คดีที่ขึ้นศาลทหารมีคดีที่ทำผิดวินัยทหารด้วย ระบบนิคหกรรมพิจารณาคดีวินัยพระสงฆ์

๕) คำตัดสินคดีศาลทหารที่ทำผิดวินัยให้มีอำนาจลงทัณฑ์ทางวินัยได้ ระบบนิคหกรรมให้ลงโทษทางวินัยได้ และให้ลงโทษข้อหาวินัยครุฑาบตีเป็นสีกหมดสภาพทั้งสงฆ์ได้

๕) กระบวนไต่สวนมูลฟ้องทำได้ทั้งในศาลทหารและระบบนิคหกรรม (๒) ข้อแตกต่างกัน ๑) การพิจารณาคดีของศาลทหารเป็นการเปิดเผย การพิจารณาของนิคหกรรมเป็นการลับ ๒) ศาลทหารตั้งทนายได้ แต่นิคหกรรมตั้งบุคคลใดมาช่วยในคดีไม่ได้ ๓) ศาลทหารเป็นระบบสากลและไม่ยุ่งยาก แต่นิคหกรรมไม่สากลและยุ่งยาก ๔) ศาลวินัยและปกครองสงฆ์ เป็นการพัฒนาระบบนิคหกรรม จากคณะตุลาการสงฆ์เป็นคณะผู้พิพากษาศาลวินัยสงฆ์ มีองค์คณะที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมวินัยที่เหมาะสม และเข้าใจหลักกฎหมายบ้านเมือง เป็นอย่างดี ซึ่งคณะผู้พิพากษาศาลวินัยสงฆ์ต้องเป็นพระภิกษุสงฆ์ผู้มีคุณวุฒิในสาขานิติศาสตร์ สำเร็จปริญญาเอกทางนิติศาสตร์ และทางธรรมจบนักธรรมเอกถึงเปรียญธรรมขึ้นไป หรือสำเร็จปริญญาโททางนิติศาสตร์ และทางธรรมจบเปรียญธรรม ๔, ๕, ๖ หรือสำเร็จปริญญาตรีทางนิติศาสตร์ และทางธรรมจบเปรียญธรรม ๗, ๘, ๙

ปัญหาควรพิจารณา ๑) ระบบศาลทหารทำให้ทหารเกรงกลัวอำนาจศาล อีกทั้งมีกฎหมายเกี่ยวกับละเมิดอำนาจศาลด้วย แต่นิคหกรรมพระสงฆ์จำเลยไม่เกรงกลัวอำนาจนิคหกรรมเนื่องจากเป็นผู้บังคับบัญชาชั้นต้นของตนทำหน้าที่ตุลาการพิจารณา และเมื่อผู้บังคับบัญชาชั้นต้นของสงฆ์ที่ทำ

ผิดไม่ค่อยมีความรู้ทางวิธีพิจารณาความและการวินิจฉัยคดี จึงรีบสรุปโดยให้ยอมรับสารภาพเป็นหลัก เช่นก่อนการพิจารณานิคกรรมถ้าจำเลยรับสารภาพในข้อหาพาราชิก ๔ และริบลาสิกขาบทเสีย ก็จะไม่มีการวัดบันทึกลงในรูปคดี ทำให้คนทำผิดนั้นกลับมาบวชใหม่โดยไม่ถูกตรวจสอบแต่อย่างใด ๒) การแต่งตั้งตุลาการศาลทหารกำหนดชัดเจนเป็นกฎหมาย แต่การแต่งตั้งถอดถอนผู้พิจารณานิคกรรมไม่มีระเบียบที่ชัดเจนแน่นอน ๓) การพิจารณาของศาลทหารเป็นระบบเปิดเผย แต่การพิจารณาอิทธิกรรมเป็นระบบปิด ๔) อำนาจควบคุมตัวภายในอำนาจศาลทหารมีความชัดเจน แต่การควบคุมตัวจำเลยในการพิจารณาอิทธิกรรมไม่ชัดเจน ๕) การวางระเบียบระบบนิคกรรมไม่ชัดเจน เข้าใจยากทำให้ตุลาการพิจารณาฯ สับสนและไม่มีความเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

ผู้วิจัยเห็นว่าการให้ความยุติธรรมกับพระภิกษุสงฆ์ผู้ต้องอิทธิกรรมดังได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้น ถึงการระงับอิทธิกรรมแบบนิคกรรมตามกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ ๑๑ พุทธศักราช ๒๕๒๑ มีกระบวนการพิจารณาที่สลับซับซ้อนและยากที่จะให้ความเป็นธรรมแก่จำเลยได้อย่างแท้จริง จึงเห็นว่าการปรับปรุงวิธีการนิคกรรมเป็นระบบการพิจารณาแบบศาลวินัยสงฆ์จึงมีความเหมาะสมและเป็นธรรมตรวจสอบถ่วงดุลกันได้เป็นการให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องอิทธิกรรมได้อย่างแท้จริงด้วยเหตุผลดังนี้ เป็นการพัฒนาระบบนิคกรรมตามกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ ๑๑ พ.ศ.๒๕๒๑ ซึ่งมีผู้พิจารณาคดีคือ เจ้าอาวาสและเจ้าคณะผู้ปกครอง มาเป็น คณะตุลาการผู้พิจารณาคดีที่เป็น ตุลาการศาลวินัยสงฆ์ โดยตรงเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะต้องพ้นจากตำแหน่งทางปกครองทั้งสิ้น และเมื่อได้รับคัดเลือกให้ทำหน้าที่ตุลาการศาลวินัยสงฆ์จะต้องอยู่ในกรอบของตุลาการด้วย ตำแหน่งของตุลาการศาลวินัยสงฆ์ มีดังนี้

๑. ประธานตุลาการศาลวินัยสงฆ์สูงสุด เทียบเท่าประธานศาลฎีกา
๒. หัวหน้าคณะตุลาการศาลวินัยสงฆ์

ตารางเปรียบเทียบ ระบบการพิจารณาระหว่างระบบกฏนิคกรรมกับระบบศาลวินัยสงฆ์

ระบบกฏนิคกรรมของมหาเถรสมาคม	ระบบศาลวินัยสงฆ์
๑.องค์ประกอบของการฟ้อง ๑.๑ ผู้ยื่นฟ้อง ได้แก่ผู้มีส่วนได้เสีย ผู้เสียหาย ผู้กล่าวหา ผู้แจ้งความผิด ๑.๒ ผู้พิจารณารับคำฟ้องเบื้องต้น ได้แก่เจ้าอาวาส ,เจ้าคณะปกครอง ๑.๓องค์คณะผู้พิจารณา องค์คณะผู้พิจารณาชั้นต้น องค์คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ และองค์คณะผู้พิจารณาชั้นฎีกา	๑.องค์ประกอบของการฟ้อง ๑.๑ ผู้ยื่นฟ้อง ได้แก่ พระวินัยธร ผู้เสียหาย ผู้กล่าวหา ผู้แจ้งความผิด ๑.๒ ผู้พิจารณาคำฟ้องเบื้องต้น ได้แก่ตุลาการผู้พิจารณาเบื้องต้น ๑.๓ องค์คณะตุลาการผู้พิจารณา องค์คณะผู้พิจารณาชั้นต้น องค์คณะผู้พิจารณาชั้นสูงสุด
๒.ขั้นตอนไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาคดี ๒.๑ ตรวจสอบคำฟ้อง ผู้พิจารณาตรวจคำฟ้องแล้วมีคำสั่ง รับหรือไม่รับฟ้อง	๒ ขั้นตอนไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาคดี ๒.๑ ตรวจสอบคำฟ้อง ผู้พิพากษาตรวจคำฟ้องแล้วมีคำสั่ง รับหรือไม่รับฟ้อง

<p>๒.๒ หากรับฟ้อง ให้มีการไต่สวนมูลฟ้องจากพยาน หลักฐาน ว่าการกระทำของจำเลยมีความผิดหรือไม่ ถ้าผิดก็ให้ตัดสินได้เลย</p> <p>๒.๓ การไต่สวนมูลฟ้องกระทำโดยลับ</p> <p>๒.๔ ไม่มีกฎหมายว่าด้วยละเมิดอำนาจ</p>	<p>๒.๒ หากรับฟ้อง ผู้ฟ้องเป็นพระวินัยธร ไม่ต้องมีการไต่สวน หากผู้เสียหายฟ้องเอง ให้ไต่สวนมูลฟ้อง และให้สืบพยานโจทก์และสืบพยานจำเลย ถ้าผิดให้ พิพากษาคดีได้ และให้คู่ความฝ่ายที่ไม่พอใจได้อุทธรณ์ต่อศาลวินัยสงฆ์สูงสุดภายใน ๓๐ วัน</p> <p>๒.๓ การไต่สวนและพิจารณาโดยเปิดเผย</p> <p>๒.๔ มีกฎหมายว่าด้วยละเมิดอำนาจศาล</p>
<p>ระบบกฏนิคกรรมของมหาเถรสมาคม</p>	<p>ระบบศาลวินัยสงฆ์</p>
<p>๓. พยานหลักฐาน</p> <p>๑)พยานบุคคล ๒)พยานเอกสาร ๓)พยานวัตถุ</p> <p>๔)พยานผู้เชี่ยวชาญ (ไม่มีอำนาจเรียกพยาน)</p>	<p>๓. พยานหลักฐาน</p> <p>๑)พยานบุคคล๒)พยานเอกสาร๓)พยานวัตถุ</p> <p>๔)พยานผู้เชี่ยวชาญ(มีอำนาจเรียกพยานได้)</p>
<p>๔. วิธีบังคับตามคำวินิจฉัย</p> <p>เมื่อจำเลยรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคกรรมอย่างใดให้ผู้พิจารณาคดีอ่านให้จำเลยฟังและแจ้งผลคำวินิจฉัยแก่ผู้บังคับบัญชาทราบดำเนินการเช่นให้สละสมณเพศ</p>	<p>วิธีบังคับตามคำวินิจฉัย</p> <p>ให้อ่านคำพิพากษาให้คู่ความฟังและลงลายมือชื่อและให้ศาลทำการให้สละสมณเพศได้ทันที</p>
<p>๕. โอกาสของจำเลยที่ต้องปราชาชิก</p> <p>๕.๑ จากกลับมาบวชใหม่ได้อีกโดยการเพราะการเปลี่ยนชื่อและแจ้งเท็จแก่พระอุปัชฌาย์</p> <p>๕.๒ ผู้บวชใหม่ไม่ผิดฐานแต่งกายเลียนแบบสงฆ์ตามประมวลกฎหมายอาญา ม.๒๐๘</p>	<p>๕. โอกาสของจำเลยที่ต้องปราชาชิก</p> <p>๕.๑ ไม่มีโอกาสกลับมาบวชใหม่ เพราะได้ประกาศในพระปณณณัติ ด้วยเลขรหัสของบัตรประชาชน และผู้บวชให้ต้องคดีฐานเป็นเจ้าของพนักงานปฏิบัติหน้าที่มิชอบ ม.๑๕๗</p> <p>๕.๒ ผู้บวชใหม่ผิดฐานแต่งกายเลียนแบบสงฆ์ตามประมวลกฎหมายอาญา ม.๒๐๘</p>
<p>๖. ด้านภาระของผู้ปกครองคณะสงฆ์</p> <p>ต้องรับภารจัดการแต่งตั้งผู้พิจารณาตลอดไป และไม่มีค่าตอบแทน</p>	<p>๖. ด้านภาระของผู้ปกครองคณะสงฆ์^{๒๖}</p> <p>ไม่ต้องแต่งตั้งเฉพาะคดี แต่เป็นการแต่งตั้งถาวรและมีเงินเดือน-ค่าตอบแทน</p>

สรุปแนวทางในการตั้งศาลวินัยสงฆ์

๑. ศาลวินัยสงฆ์ เป็นศาลพิเศษ ที่ตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการกระทำผิดทางวินัยสงฆ์(หรืออธิกรณ์) ชั้นปราชาชิก และสังฆาธิเสส ที่มีโจทก์เท่านั้น เป็นการพัฒนาระบบนิคกรรมมาเป็นรูปแบบการนั่งพิจารณาพิพากษาการทำผิดวินัยสงฆ์ แบบรูปแบบของศาลยุติธรรม แต่มีใช้ศาลที่ไปตัดสินคดีความผิดทางอาญาของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งสงฆ์จะต้องถูกดำเนินคดีอาญาในศาลยุติธรรมอยู่แล้วโดยใน

^{๒๖} ระบบศาลวินัยสงฆ์จึงเป็นแบบอย่างในกระบวนการยุติธรรมฝ่ายสงฆ์ทั่วโลก

ศาลยุติธรรมมีโทษทางอาญา ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๑๘ คือมีโทษ ๕ สถานคือ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน แต่ศาลวินัยสงฆ์ เป็นการตัดสิทธิไม่ให้อยู่ในสมาชิกแห่งคณะสงฆ์อีกต่อไปเนื่องจากประพฤติผิดพระวินัย โทษให้ให้สละสมณเพศ และต้องประจานการกระทำผิดไว้ในแถลงการณ์คณะสงฆ์ พระวินัยนั้นสถาปนาโดยพระพุทธเจ้า และส่งมอบพระวินัยให้กับคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ไทย มีสมเด็จพระสังฆราชเป็น สกลสังฆปริณายก เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครองสงฆ์ และดูแลพระวินัยของสงฆ์ให้เกิดความบกพร่องอันเกิดความเสียหายต่อพระศาสนา

ศาลวินัยสงฆ์จึงมีอำนาจตัดสินโทษทางวินัยโดยคณะตุลาการสงฆ์เรียกว่า “ผู้พิจารณาคดี”

๒.ให้ศาลวินัยสงฆ์มี ๒ ชั้นคือ ศาลวินัยสงฆ์ชั้นต้น และศาลวินัยสงฆ์ชั้นสูงสุด

ให้ศาลวินัยสงฆ์ชั้นต้นประกอบด้วย

๑) ศาลวินัยสงฆ์กลาง ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล จำนวน ๑ ศาล มีอำนาจศาลทั่วราชอาณาจักร และคดีวินัยปาราชิกที่เกิดขึ้นในต่างประเทศหรือทุกเขตปริมณฑลของสงฆ์

๒) ให้มีศาลวินัยสงฆ์ประจำภาค จำนวน ๑๘ ศาล ตั้งขึ้นในที่ทำการภาคทั้ง ๑๘ ของภาคทางปกครองสงฆ์ ให้มีเขตอำนาจศาลทั่วภาคนั้น

๓) ศาลวินัยสงฆ์สูงสุด ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล จำนวน ๑ ศาล มีอำนาจศาลทั่วราชอาณาจักรและในต่างประเทศทั่วทุกเขตปริมณฑลของสงฆ์ ซึ่งได้พิจารณากันมาแล้วในศาลวินัยสงฆ์กลาง และศาลวินัยสงฆ์ภาค ให้มีอำนาจพิจารณาคดีที่ได้อุทธรณ์ต่อศาลวินัยสงฆ์ตามระเบียบ

๓.คุณสมบัติของตุลาการ ผู้พิจารณาคดี

๑) เป็นพระภิกษุ มีอายุพรรษาไม่น้อยกว่า ๕ พรรษา

๒) สำเร็จเปรียญธรรม ๔ จบการศึกษาระดับปริญญาเอกทางนิติศาสตร์

๓) สำเร็จเปรียญธรรมชั้น ๔-๕-๖ จบการศึกษาระดับปริญญาโททางนิติศาสตร์

๔) สำเร็จเปรียญธรรมชั้น ๗-๘-๙ จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางนิติศาสตร์

๕) ต้องได้รับการสรรหาและเข้าศึกษาอบรมตามหลักสูตรตุลาการฝ่ายสงฆ์

๔.คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลวินัยสงฆ์ให้กระทำใน พระนามสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ผู้ทรงเป็นพระประมุขแห่งสงฆ์ไทย

๕.ในการบริหารศาลวินัยสงฆ์

๑) การพิจารณาคดีวินัยสงฆ์ชั้นต้น จะต้องกระทำโดยรูป องค์คณะผู้พิจารณาคดี มีคณะหนึ่งไม่น้อยกว่า ๔ รูป ประกอบด้วย ประธานคณะผู้พิจารณาคดี คือผู้ปกครองสงฆ์ที่เป็นผู้บังคับบัญชาของจำเลยในคดีวินัยสงฆ์ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าจำเลยในคดีนั้น กับคณะผู้พิจารณาคดีประจำศาลไม่น้อยกว่า ๓ รูป ประธานคณะผู้พิจารณาไม่มีอำนาจลงคะแนนตัดสินชี้ขาด

๒) การพิจารณาคดีวินัยสงฆ์ชั้นสูงสุด จะต้องกระทำโดยรูป องค์คณะผู้พิจารณาคดี มีคณะหนึ่งไม่น้อยกว่า ๕ รูป ประกอบด้วย ประธานคณะผู้พิจารณาคดี คือผู้ปกครองสงฆ์ที่เป็นผู้บังคับบัญชาของจำเลยในคดีวินัยสงฆ์ หรือพระสงฆ์ที่เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ๑ รูป และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าจำเลยในคดีนั้น กับคณะผู้พิจารณาคดีประจำศาลไม่น้อยกว่า ๔ รูป ประธานคณะผู้พิจารณาไม่มีอำนาจลงคะแนนตัดสินชี้ขาด

๓) ให้คณะผู้พิจารณาพ้นจากตำแหน่งทางคณะสงฆ์ และโปรดเกล้าให้เข้ารับตำแหน่งเป็นตุลาการผู้พิจารณาคดีของศาลวินัยสงฆ์ และให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา กับให้มีเงินเดือนประจำไม่น้อยกว่า ๔๐,๐๐๐ บาท

๖. อำนาจในการพิจารณาคดี ให้มีอำนาจในการพิจารณาคดีวินัยสงฆ์ชั้นปาราชิก และสังฆาติเสส ที่มีโจทก์หรือเจ้าทุกข์ฟ้องร้องคดี ให้มีอำนาจพิจารณาคดีแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดปาราชิกได้ สละสมเพศก็ให้พิจารณาคดีต่อไป และหากผู้ละเมิดปาราชิกได้ทำความกฏหมายอาญาของฝ่ายราชอาณาจักรในบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับฐานความผิดปาราชิกก็ให้ทำการพิจารณาตัดสินคดีดังกล่าวได้แม้แต่จำเลยได้ต้องโทษอยู่ในเรือนจำของรัฐก็ตาม

๗. คำพิพากษาหรือคำสั่ง ให้ประกาศในพระราชปณิธานัตติ หรือแถลงการณ์คณะสงฆ์ เพื่อให้ทราบทั่วกัน และให้พระอุปัชฌาย์ได้ตรวจสอบความเป็นปาราชิกของบุคคลก่อนบวชให้

๘. กฎหมายว่าด้วย การละเมิดอำนาจศาลวินัยสงฆ์ ห้ามบุคคลหรือสื่อมวลชนวิพากษ์ใด ๆ ผู้ใดฝ่าฝืนจะเป็นการการละเมิดอำนาจศาลมีความผิดเท่ากับการละเมิดอำนาจศาลยุติธรรม

๙. ศาลมีอำนาจเรียกพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุและพยานอื่นใดมาศาลได้ ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งคำสั่งบังคับใด ๆ ที่พระสงฆ์ล่วงละเมิดไม่มาตามหนังสือของพระสังฆาธิการในปกครอง และเมื่อประกาศดังกล่าวได้ประกาศในหนังสือพิมพ์ศาลวินัยสงฆ์แล้ว ให้ถือว่าจำเลยหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องได้รับทราบคำสั่งศาลวินัยสงฆ์โดยชอบแล้ว

๑๐. ผู้ใดจะฟ้องร้องตุลาการผู้พิจารณาคดีศาลวินัยสงฆ์ไปในทางอาญาหรือละเมิดมิได้ แต่อาจร้องเรียนในการปฏิบัติหน้าที่มีขอได้ต่อประธานศาลวินัยสงฆ์สูงสุด

๑๑. ตำแหน่งสำคัญในศาลวินัยสงฆ์

๑๑.๑ ประธานวินัยสงฆ์สูงสุด

๑๑.๒ หัวหน้าคณะตุลาการผู้พิจารณาคดี ผู้พิจารณาคดี ในศาลวินัยสงฆ์กลาง และศาลวินัยสงฆ์ประจำภาค และศาลวินัยสงฆ์สูงสุด

๑๑.๓ ให้มีผู้อำนวยการฝ่ายธุรการของศาลทุกศาล และเจ้าหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้องเป็นพระภิกษุสงฆ์ทั้งสิ้น เว้นแต่ผู้รักษาความปลอดภัยประจำศาล

๔.๙ แนวทางการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์ และศาลปกครองสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุขสงฆ์ (พุทธปมฺ พุโ ข ภิกขุ สงฺโฆ) ทรงโปรดให้บวชภิกษุเข้ามาในพระพุทธศาสนาเรียกว่าเอหิภิกขุอุปสัมปทาต่อมาเมื่อมีพระสงฆ์สาวกจำนวนมากจึงทรงกระจายอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ให้จัดการสั่งขมกิจกันเองในหมู่สงฆ์เรียกว่า “สังฆกรรม” สังฆกรรมที่ขอบด้วยพระธรรมวินัยต้องได้รับความเห็นชอบของพระภิกษุหมู่นั้น โดยสมมติพระสงฆ์หลายรูปขึ้นเป็นคณะกรรมการการการกสงฆ์ เช่นในการบวชต่อมาก็ทรงอนุญาตให้หมู่สงฆ์ทำการบวชด้วยหลักติสรณคมบุปสัมปทาในการปกครองภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่มีวัตรปฏิบัติตั้งตามด้วยปาติโมกข์สังวรศีล และมีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัยคำสอนของพระพุทธเจ้า ในสมัยพุทธกาลพระภิกษุสงฆ์ไม่มีพระราชบัญญัติหรือกฎหมายใดๆ ของรัฐที่ตราขึ้นเพื่อใช้เป็นกฎและกติกาในการปกครองคณะสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นถึงความบริสุทธิ์แห่งคณะสงฆ์ในภายหน้าทรงอนุญาตไว้ให้การปกครองคณะ

สงฆ์อนุวัตรตามการปกครองกฎหมายขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีของรัฐ ในแต่ละประเทศด้วยหลัก มิชฌิมาปฏิบัติปทัชชาธรรมตั้งพระพุทธภาษิตว่า “อนุชามิ ภิกขเวราชุนิ แปรความว่า คูภริภิกษุทั้งหลาย “เราอนุญาตให้คล้อยตามพระราชา” ดังนั้นพระภิกษุจึงต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและปฏิบัติ ตามกฎหมายบ้านเมืองการปกครองของรัฐไม่ว่าในระบอบประชาธิปไตย ระบอบสังคมนิยม ที่รัฐใช้ กฎหมายมาบังคับบุคคลรวมถึง ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของ บ้านเมืองอีกด้วย

การปกครองสงฆ์โดยกฎหมายของรัฐไทย

คนไทยศรัทธาในพระพุทธศาสนาในนิกายเถรวาทแต่เดิมยังไม่ได้ตรากฎหมายของรัฐเพื่อ ใช้อุปถัมภ์อารักขาและจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธ ยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทรงรวบรวมกฎหมายตราสามดวงขึ้นใหม่ ใช้บริหารราชการบ้านเมือง แต่ฝ่ายพระสงฆ์ยังมีการประทุพติพิตพระวินัยกันมากทำให้ พระพุทธศาสนาเศร้าหมอง จึงได้มีการบัญญัติกฎหมายคณะสงฆ์ขึ้นในแต่ละยุคสมัยดังนี้

๑. รัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตรากฎหมายพระสงฆ์ฉบับแรกขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๓๐๕ เรียกว่า “กฎพระสงฆ์ ๑๐ ฉบับ

๒. รัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) โดยสาระสำคัญของกฎหมายนี้มีหลักการปกครองพระภิกษุสงฆ์และการตัดสิน ระวังข้ออธิกรณ์พระภิกษุสงฆ์แบบรวมศูนย์อำนาจมาไว้ยังส่วนกลาง คล้ายกับระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ภายหลังที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบ ประชาธิปไตย ได้มีพระภิกษุสงฆ์ไทย(มหานิกาย) เรียกตนเองว่า “คณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา” นำโดยพระเดชพระคุณพระวิสุทธ์สมโพธิ์ (เจีย ป.ธ.๙) วัดพระเชตุพลวิมลมังคลาราม เป็นหัวหน้าได้ เรียกร้องให้แก้ไขเปลี่ยนแปลงการบริหารการพระศาสนาให้มีความเสมอภาคและเป็นประชาธิปไตย ให้รัฐบาลยกเลิกกฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ เพื่ออนุวัตรตามรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับ ความเสมอภาค โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ (๑)ขอให้แก้ไขและปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทย เสียใหม่ โดยให้คณะสงฆ์ ๒ ฝ่ายได้มีการบริหารที่เสมอภาคกัน (๒)พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ นั้นต้องทรงไว้ซึ่งความเสมอภาคปราศจากเอกลัทธิแห่งนิกายหรือเอกชนใด ๆ (๓)ขอให้คณะสงฆ์สยาม มีการร่วมสังฆกรรมกันได้

ดังนั้นรัฐบาลจึงได้ยกเลิกกฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และตรา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ขึ้นใหม่เป็น (๑)การ ปกครองคณะสงฆ์เป็นอำนาจของคณะสังฆมนตรี (๒)การใช้อำนาจตุลาการหรืออำนาจตัดสินอธิกรณ์ พระภิกษุที่ทำผิดพระวินัยให้เป็นอำนาจของคณะวินัยธร ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจทางฝ่ายสงฆ์จาก รวมศูนย์อำนาจที่องค์กรมหาเถรสมาคมออกเป็น ๑)อำนาจบริหาร ๒)อำนาจนิติบัญญัติ ๓)อำนาจ ตุลาการ โดยให้แต่ละฝ่ายมีอำนาจอย่างสิ้นเชิงในการบริหารคณะสงฆ์และเป็นประชาธิปไตยในหมู่ คณะสงฆ์

ต่อมาใน พ.ศ.๒๕๐๕ รัฐบาลไทยได้แก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์โดยให้การบริหารคณะสงฆ์กลับไปเป็นแบบรวมศูนย์กลางอยู่ที่มหาเถรสมาคม โดยกรมอำนาจในการบริหาร อำนาจนิติบัญญัติ และอำนาจตุลาการ แบบเก่าอีกจึงเป็นการไม่ทันสมัยในยุคประชาธิปไตยเต็มใบ การบริหารแบบรวมศูนย์จึงไม่อาจแก้ไขปัญหาทางปกครองคณะสงฆ์ได้อย่างทันที่

ปัญหาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องทางปกครองสงฆ์

๑) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการให้ตั้ง “ขุนธรรมการ” ขึ้นไว้ทุกหัวเมืองและให้ดูแลพระภิกษุสามเณรซึ่งทำชั่วตีประการใด จะได้ชำระว่ากล่าวความข้อนี้คืออยู่ แต่ขุนธรรมการหัวเมืองและธรรมการที่กรุงรู้กันหาผลประโยชน์ด้วยกันคิดว่ามีผู้ฟ้องขึ้นจะได้ผลประโยชน์แล้วก็ใกล้เกลี้ยข่มเงินกันเสีย และในปีมะโรงสัมฤทธิ์ศกนี้ มีตราเสมาธรรมจักรออกไปถึงขุนธรรมการหัวเมืองว่าพระสงฆ์แขวงจังหวัดหัวเมืองใด ก็ให้ขุนธรรมการเรียนนายประกันเสียให้หมด ผู้ซึ่งบวชเป็นพระภิกษุให้ขุนธรรมการเอาตัวมาไล่เสียเสียก่อน ว่าจะศรัทธาจริงหรือไม่จริง ขุนธรรมการยินยอมให้บวชจึงได้บวช เรื่องนี้ก็เกิดเป็นผลประโยชน์ที่ได้เสียแก่ขุนธรรมการขึ้น ตรานำตำแหน่งก็ไม่ยอมออกไป ใช้แต่ตราพระธรรมการบัดนี้ตรงเดี่ยวนั้น ขุนธรรมการหัวเมืองจะทำสิ่งใดก็ได้ตามอำเภอใจ ไม่กลัวเกรงผู้ว่าราชการเมืองกรมการ พระภิกษุที่มีโยมญาติก็รับประกัน พระอนุจรกก็ต้องสละอารามไป วัดไม่มีพระอยู่ก็เป็นวัดร้างสำหรับที่คนพาลที่เข้าอาศัยอยู่ ลางที่พวกเขารื้อก็รื้อขนเอาไม้เสาไปเสียหมด การอย่างนี้ก็เป็นร้อนอกสมณะอย่างหนึ่ง ผู้ที่จะบวชก็ต้องเสียเงินค่าบวชก่อนจึงจะบวชได้ พระที่บวชอยู่แล้วก็ต้องเสียเงินค่าเชิงประกันด้วยประการหนึ่งมีพระราชบัญญัติว่า ถ้าผู้ใดบวชแล้ววัดสึกออกมา ๕ ปีจึงให้มีภรรยาได้ต้องอดทนอยู่ ถ้าใครมีภรรยามีผู้ฟ้องร้องเป็นรังควานที่คนพาลจะหากิน ความข้อนี้ข้าพพุทธเจ้าพิเคราะห์ไปถึงไม่เห็นว่าเป็นคุณแก่แผ่นดินสิ่งใดเลย ถ้าคนบวชอยู่นั้นเป็นปราชิกก็ดีหรือทำผิดกิจสมณะต่าง ๆ ก็ดี มีผู้ฟ้องกันด้วยเรื่องนี้ก็ควรชำระให้เป็นคุณแก่พระศาสนา มิให้มีผู้ใดเป็นโจรขึ้นปะปนในพระศาสนาได้ที่สึกออกมาพ้นเพศสมณะแล้วก็เห็นว่าไม่ควรจะฟ้องร้องว่ากล่าวกันขึ้น ด้วยไม่ได้เป็นโทษแก่แผ่นดินสิ่งใดเลย ขอให้ทรงพระราชดำริดูแต่ที่อันสมควร (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ)

๒) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงโปรดให้ตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นเพื่อให้กิจการศาลเป็นไปตามระบบสากลและอำนวยความสะดวกแก่ราษฎรทั้งปวงอย่างเสมอภาคเมื่อมีการตั้งกระทรวงยุติธรรมแล้วมีการยุบศาลที่มีแต่เดิมคือ ๑)ศาลนครบาล ๒)ศาลแพ่งเกษม ๓)ศาลแพ่งกลาง ๔)ศาลกรมวัง ๕)ศาลอาญานอก ๖)ศาลอุทธรณ์กรมมหาดไทย ๗)ศาลกรมนา ๘)ศาลกรมท่ากลาง ๙)ศาลกรมท่าซ้าย ๑๐)ศาลกรมท่าขวา ๑๑)ศาลต่างประเทศ ๑๒)ศาลราชตระกูล ๑๓)ศาลมรดก ๑๔)ศาลสรรพากร ๑๕)ศาลธรรมการ ๑๖)ศาลฎีกา (กรมตรวจฎีกา) แล้วตั้งเป็นศาลใหม่ขึ้น ๗ ศาล คือ ๑)ศาลฎีกา (กรมตรวจฎีกา) ต่อมาเปลี่ยนเป็น ศาลอุทธรณ์คดีหลวง ๒)ศาลอุทธรณ์มหาดไทย ต่อมาเปลี่ยนเป็นศาลคดีราษฎร์ ๓)ศาลนครบาลกับศาลอาญานอกรวมกันแล้วเรียกว่าศาลพระอาญา ๔)ศาลแต่งเกษม ศาลกรมวัง ศาลกรมนา รวมกันเป็นศาลแพ่งเกษม หรือศาลแพ่งราชสุภาวดี ๕)ศาลแพ่งกลาง ศาลกรมท่ากลาง ศาลกรมท่าซ้าย ศาลกรมท่าขวา ศาลธรรมการ ศาลราชตระกูล รวมกันเป็น ศาลแพ่งกลาง หรือศาลแพ่งไกรสีราชสุภาวดี ๖)ศาลสรรพากร ศาลมรดก รวมกันเป็นศาลสรรพากร ๗)ศาลต่างประเทศยังคงเป็นศาลต่างประเทศตามเดิม

ศาลไทยภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

๑. ศาลรัฐธรรมนูญ
๒. ศาลยุติธรรม
๓. ศาลปกครอง
๔. ศาลทหาร

การปกครองประเทศในรัฐเสรีประชาธิปไตยทั้งหลายนั้น ล้วนได้รับอิทธิพลทางความคิดจาก “หลักการแบ่งแยกการใช้อำนาจอติปไตย” กล่าวคืออำนาจอติปไตยอันเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ฝ่ายคืออำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ

อำนาจนิติบัญญัติคืออำนาจในการออกกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เรียกว่า “กฎหมาย” เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของประชาชนในรัฐ

อำนาจบริหารคืออำนาจหน้าที่ในการบริหารปกครองประเทศโดยนำเอากฎหมายต่าง ๆ ที่บัญญัติขึ้นโดยองค์กรนิติบัญญัติไปบังคับใช้กับประชาชน

อำนาจตุลาการ คืออำนาจในการตรวจสอบว่ากฎหมายต่าง ๆ ได้รับการเคารพและปฏิบัติตามหรือมีการละเมิดกฎหมายเหล่านั้นหรือไม่

ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และรับหลักการแบ่งแยกการใช้อำนาจอติปไตยมาใช้อย่างเป็นทางการ โดยให้ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอติปไตย ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาตรา ๓ วรรคแรก บัญญัติว่า “อำนาจอติปไตยเป็นของประชาชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้” อาจกล่าวได้ว่าองค์กรที่เป็นผู้ใช้อำนาจอติปไตยของไทยทั้งสามฝ่ายนั้นได้แก่ รัฐสภาเป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติ คณะรัฐมนตรีหรือรัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจบริหารและศาลเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการ

ศาลเป็นองค์กรหลักที่สำคัญในการปกครองประเทศ ซึ่งผู้ใช้อำนาจตุลาการโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหมวด ๑๐ ว่าด้วยศาล กำหนดให้ศาลมีทั้งสิ้น ๔ ระบบ ได้แก่ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง และศาลทหาร

๑. ศาลรัฐธรรมนูญ (Constitution Court)

ศาลรัฐธรรมนูญเป็นศาลที่จัดตั้งขึ้นโดยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ไม่มีพระราชบัญญัติจัดตั้งอย่างศาลอื่น โดยรัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ในหมวด ๑๐ ส่วนที่ ๒

ศาลรัฐธรรมนูญมีเพียงศาลเดียว ประกอบด้วยประธานศาลรัฐธรรมนูญ ๑ คนและตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอื่นอีก ๘ คน รวมเป็น ๙ คน (มาตรา ๒๐๔)

ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญดังนี้

๑) พิจารณาวินิจฉัยว่ามติหรือข้อบังคับในเรื่องใดของพรรคการเมืองใด จะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขหรือไม่

๒) วินิจฉัยสั่งการให้บุคคลหรือพรรคการเมืองเล็กการกระทำที่เป็นการใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยใช้วิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ (มาตรา ๖๘ วรรคหนึ่งและวรรคสอง)

สั่งยุบพรรคการเมืองที่กระทำการดังกล่าว (มาตรา ๖๘ วรรคสาม) ซึ่งมีผลให้มีการถอนสิทธิการเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารพรรคการเมืองที่ถูกยุบในขณะที่กระทำการดังกล่าวเป็นระยะเวลา ๕ ปี นับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมือง(มาตรา ๖๘ วรรคท้าย)

๓) วินิจฉัยว่า สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาคนใดคนหนึ่งสิ้นสุดลงตามมาตรา ๑๐๖ (๓) (๔) (๕) (๖) (๗) (๘) (๑๐) หรือ มาตรา ๑๑๙ (๓) (๔) (๕) (๗) หรือ (๘) แล้วแต่กรณีหรือไม่ (มาตรา ๙๑ วรรคหนึ่ง)

๔) วินิจฉัยว่า มติของพรรคการเมืองที่ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้ใด พ้นจากการเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นเป็นสมาชิก ซึ่งมีผลให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นสิ้นสุดลงนั้น มีลักษณะตามมาตรา ๖๕ วรรคสาม หรือไม่ (มาตรา ๑๐๖ (๗))

๕) พิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ (มาตรา ๑๔๑)

๖) วินิจฉัยว่า ในระหว่างที่มีการยับยั้งร่างพระราชบัญญัติใดตาม มาตรา ๑๔๗ คณะรัฐมนตรีหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสนอร่างพระราชบัญญัติที่มีหลักการอย่างเดียวกันหรือคล้ายกันกับหลักการของร่างพระราชบัญญัติที่ต้องยับยั้งไว้หรือไม่ (มาตรา ๑๔๙)

๗) พิจารณาวินิจฉัยว่าร่างพระราชบัญญัติมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือไม่ (มาตรา ๑๕๔)

๘) พิจารณาวินิจฉัยว่า ร่างข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ร่างข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา หรือร่างข้อบังคับการประชุมรัฐสภา มีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ หรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือไม่ (มาตรา ๑๕๕)

๙) พิจารณาวินิจฉัยว่า ในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ ร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติม และร่างพระราชบัญญัติโอนงบประมาณรายจ่าย ของสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา หรือของคณะกรรมการ ได้มีการเสนอการแปรญัตติหรือการกระทำด้วยประการใด ๆ ที่มีผลให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือกรรมการมีส่วนไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมในการใช้งบประมาณรายจ่ายหรือไม่ (มาตรา ๑๖๘ วรรคเจ็ด)

๑๐) วินิจฉัยว่า ความเป็นรัฐมนตรีของรัฐมนตรีคนใดคนหนึ่งสิ้นสุดลงตามมาตรา ๑๘๒ (๒)(๓) (๔) หรือ (๖) หรือไม่ (มาตรา ๑๘๒ ประกอบมาตรา ๙๑ และมาตรา ๙๒)

๑๑) วินิจฉัยพระราชกำหนดใดตราให้ใช้บังคับเพ็ดประโยชน์อันที่จะรักษาความปลอดภัยของประเทศ ความภัยสาธารณะ ความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ หรือป้องกันภัยพิบัติสาธารณะหรือไม่ หรือได้ตราขึ้นเมื่อคณะรัฐมนตรีเห็นว่าเป็นกรณีฉุกเฉินที่มีความจำเป็นรีบด่วนอันมิอาจจะหลีกเลี่ยงได้หรือไม่ (มาตรา ๑๘๕)

๑๒) วินิจฉัยชี้ขาดกรณีที่มีปัญหาว่าหนังสือสัญญาสันติภาพ สัญญาสงบศึก และสัญญาอื่น กับนานาประเทศหรือกับองค์การระหว่างประเทศฉบับใด มีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทย หรือเขตพื้นที่นอกอาณาเขตซึ่งประเทศไทยมีสิทธิอธิปไตยหรือมีเขตอำนาจตามหนังสือสัญญาหรือตามกฎหมายระหว่างประเทศ หรือจะต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อให้การเป็นไปตามหนังสือสัญญาหรือตามกฎหมายระหว่างประเทศ หรือจะต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อให้การเป็นไปตามหนังสือสัญญาหรือมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจหรือสังคมของประเทศอย่างกว้างขวางหรือมีผลผูกพันด้านการค้า การลงทุน หรืองบประมาณของประเทศอย่างมีนัยสำคัญ หรือไม่ (มาตรา ๑๙๐)

๑๓) พิจารณาวินิจฉัยว่า บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ศาลจะใช้บังคับแก่คดีใดขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ (มาตรา ๒๑๑)

๑๔) วินิจฉัยคำร้องจากบุคคลซึ่งอ้างว่าถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ (มาตรา ๒๑๒)

๑๕) พิจารณาวินิจฉัยกรณีที่มีความขัดแย้งเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ระหว่างรัฐสภา คณะรัฐมนตรี หรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญที่มิใช่ศาลตั้งแต่สององค์กรขึ้นไป (มาตรา ๒๑๔)

๑๖) วินิจฉัยว่า กรรมการการเลือกตั้งคนใดคนหนึ่งขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามหรือกระทำการอันต้องห้ามตามมาตรา ๒๓๐ หรือไม่ (มาตรา ๒๓๓)

๑๗) พิจารณาวินิจฉัยเรื่องและผู้ตรวจการแผ่นดินเสนอพร้อมด้วยความเห็นว่า บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดมีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ (มาตรา ๒๔๕ (๑))

๑๘) พิจารณาวินิจฉัยเรื่องที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเสนอพร้อมด้วยความเห็นในกรณีที่เห็นชอบตามที่ผู้ร้องเรียนว่า บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดกระทบต่อสิทธิมนุษยชน และมีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ(มาตรา ๒๕๗(๒))

๒.ศาลปกครอง (Administrative Courts)

แต่เดิมนั้นระบบศาลประเทศไทยเป็นระบบศาลเดี่ยว ศาลยุติธรรมเป็นองค์กรตุลาการที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาอรรถคดีต่าง ๆ รวมทั้งคดีปกครองภายหลังเมื่อประเทศไทยได้ปฏิรูปการเมืองโดยการตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ ขึ้น รัฐธรรมนูญจึงได้กำหนดให้มีการจัดตั้งศาลปกครองแยกต่างหากจากศาลอื่น ๆ ในลักษณะศาลคู่ ส่งผลให้มีการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.๒๕๔๒ ทำให้มีการจัดตั้งศาลปกครองขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๔๔ โดยเริ่มจัดตั้งศาลปกครองกลางและศาลปกครองสูงสุดขึ้นพร้อมกันในวันดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าเป็นการที่ประเทศไทยเริ่มต้นใช้ระบบศาลคู่และมีหลักกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองของศาลอย่างเป็นทางการโดยผลของพระราชบัญญัติดังกล่าว

ปัจจุบันศาลปกครองมีอยู่ด้วยกัน ๒ ชั้น ได้แก่ศาลปกครองสูงสุดและศาลปกครองชั้นต้น แต่ในอนาคตอาจมีศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ด้วยก็ได้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้กำหนดอำนาจของศาลปกครองไว้ในมาตรา ๒๒๓ วรรคหนึ่งและวรรคสองโดยบัญญัติว่า “ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีพิพาทระหว่างหน่วยราชการหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

หรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกัน อันเนื่องมาจากการใช้อำนาจทางปกครอง ตามกฎหมายหรือเนื่องมาจากการดำเนินกิจการทางปกครองของหน่วยราชการหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งนี้ ตามที่ กฎหมายบัญญัติ รวมทั้งมีอำนาจพิจารณาพิพากษาเรื่องที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติให้อยู่ใน อำนาจของศาลปกครอง

อำนาจศาลปกครองตามวรรคหนึ่งไม่รวมถึงการวินิจฉัยชี้ขาดขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นการใช้อำนาจโดยตรงตามรัฐธรรมนูญขององค์กรตามรัฐธรรมนูญนั้น ได้แยกประเภทคดี ปกครองออกเป็น ๖ ประเภทคือ

๑) คดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำฝ่ายเดียวของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย

เป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการ โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎ คำสั่งหรือการกระทำอื่นใด เนื่องจากกระทำโดยไม่ มีอำนาจหรือนอกเหนืออำนาจ หรือไม่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ถูกต้องตามรูปแบบขั้นตอน หรือวิธีการอันเป็นสาระสำคัญที่กำหนดไว้สำหรับการกระทำนั้น หรือโดยไม่สุจริตหรือมีลักษณะเป็น การเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมหรือมีลักษณะเป็นการสร้างขั้นตอนโดยไม่จำเป็นหรือสร้างภาระให้เกิด กับประชาชนเกินสมควร หรือเป็นการใช้ดุลพินิจโดยไม่ชอบ

คดีที่มีการฟ้องต่อศาลปกครองนั้นอาจเป็นการฟ้องในเรื่องคำสั่งต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่าง ยิง “คำสั่งทางปกครอง” หรืออาจเป็นกรณีที่ถูกหรือกระทำอื่นใดของทางราชการไม่ชอบด้วย กฎหมาย

๒) คดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยต่อหน้าที่ ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร

๓) คดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดอย่างอื่นของหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ อันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมายหรือจากกฎ คำสั่งทางปกครอง หรือคำสั่ง อื่น หรือจากการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้า เกินสมควร

๔) คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง

๕) คดีที่มีกฎหมายกำหนดให้หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐฟ้องคดีต่อศาล เพื่อบังคับบุคคลให้กระทำการหรือละเว้นกระทำการ

๖) คดีที่มีกฎหมายกำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจศาลปกครอง

ส่วนคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจของศาลปกครองนั้น พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธี พิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.๓๕๔๒ ได้กำหนดไว้ใน มาตรา ๙ วรรคสอง (๑) (๒) และ (๓) ซึ่งการ บัญญัติไว้ดังกล่าวมีความมุ่งหมายที่จะกำหนดข้อยกเว้นเฉพาะคดีที่มีลักษณะเป็นคดีปกครองตาม มาตรา ๙ วรรคหนึ่ง ซึ่งเข้าข่ายเป็นการดำเนินการตามมาตรา ๙ วรรคสอง (๑) (๒) หรือเป็นเรื่องที่อยู่ใน อำนาจของศาลตาม (๓) ไม่ให้อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลปกครอง คดีที่ไม่อยู่ในอำนาจ ศาลปกครองจึงอาจสรุปได้ดังนี้

๑) การดำเนินการเกี่ยวกับวินัยทหาร (มาตรา ๙ วรรคสอง (๑))

๒) การดำเนินการของคณะกรรมการตุลาการ (ก.ต.) ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ (มาตรา ๙ วรรคสอง (๒))

๓) คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลชั้นอุทธรณ์ (มาตรา ๙ วรรคสอง (๓))

๔) คดีที่มีกฎหมายตัดอำนาจศาลปกครองไว้โดยเฉพาะ

๓. ศาลทหาร (Military Courts)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๒๒๘ วรรคหนึ่ง กำหนดให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารและคดีอื่น ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๖ แบ่งศาลทหารเป็น ศาลทหารชั้นต้น ศาลทหารกลาง และศาลทหารสูงสุด

สำหรับศาลทหารชั้นต้น พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๗ แบ่งออกเป็น ศาลมณฑลทหาร ศาลทหารกรุงเทพ และศาลประจำหน่วยทหาร

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๑๓ ให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาวางบทลงโทษผู้กระทำความผิดต่อกฎหมายทหารหรือกฎหมายอื่นในทางอาญา ในคดีซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารในขณะกระทำความผิดและมีอำนาจสั่งลงโทษบุคคลใด ๆ ที่กระทำความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

แต่คดีต่อไปนี้ ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘ มาตรา ๑๔

๑) คดีที่บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารกับบุคคลที่ไม่ได้อยู่ในอำนาจศาลทหารกระทำความผิดด้วยกัน

๒) คดีที่เกี่ยวข้องกับคดีที่อยู่ในอำนาจศาลพลเรือน

๓) คดีที่ต้องดำเนินในศาลเยาวชนและครอบครัว

๔) คดีที่ศาลทหารเห็นว่าไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

คดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ต้องดำเนินคดีในศาลพลเรือนตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๑๕ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๓๗๙๖/๒๕๔๑)

บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๑๖ กำหนดไว้ดังนี้

๑) นายทหารชั้นสัญญาบัตรประจำการ

๒) นายทหารชั้นสัญญาบัตรนอกประจำการ เฉพาะเมื่อกระทำความผิดต่อคำสั่งหรือข้อบังคับตามกฎหมายอาญาทหาร

๓) นายทหารประทวนและพลทหารกองประจำการหรือประจำการ หรือบุคคลที่รับราชการทหารตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร

๔) นักเรียนทหารตามที่กระทรวงกลาโหมกำหนด

๕) ทหารกองเกินที่ถูกเข้ากองประจำการ ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารได้รับตัวไว้เพื่อให้เข้ารับราชการทหารกองประจำการอยู่ในหน่วยทหาร

๖)พลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร เมื่อกระทำผิดในหน้าที่ราชการทหารหรือกระทำผิดอื่นเฉพาะในหรือบริเวณอาคาร ที่ตั้งหน่วยทหารที่พักผ่อนพักรวม เรืออากาศยาน หรือยานพาหนะใด ๆ ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ทหาร

๗)บุคคลที่ต้องขัง หรืออยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารโดยชอบด้วยกฎหมาย

๘)เชลยศึก หรือชนชาติศัตรูซึ่งอยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร

นอกจากนี้ ยังมีศาลทหารในกรณีไม่ปกติเรียกว่า “ศาลอาญาศึก” ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อมีการรบ การสงคราม หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก และเมื่อหน่วยทหารหรือเรือรบอยู่ในยุทธบริเวณ (ซึ่งกำหนดโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม) ตั้งอยู่กับหน่วยทหารหรือเรือรบในยุทธบริเวณทั้งภายในและภายนอกประเทศ มีเขตอำนาจเฉพาะหน่วยทหารที่อยู่ในยุทธบริเวณ มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาทั้งปวง ซึ่งจำเลยถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดเกิดขึ้นในเขตอำนาจนั้น โดยไม่จำกัดตัวบุคคลและอัตราโทษเมื่อศาลอาญาศึกพิพากษาแล้วไม่มีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาใดๆ ทั้งสิ้น

๔. ศาลยุติธรรม (Courts of Justice)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๕๐ มาตรา ๒๑๘ บัญญัติว่า “ศาลยุติธรรมมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวงเว้นแต่คดีที่รัฐธรรมนูญนี้หรือกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลอื่น” ดังนั้นศาลยุติธรรมจึงเปรียบเสมือนเป็น “ศาลทั่วไป” ซึ่งเป็นศาลหลักของประเทศ ส่วนศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลทหาร เปรียบเหมือน “ศาลเฉพาะ” กล่าวคือคดีใดเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจศาลของศาลดังกล่าวบุคคลผู้ที่จะนำคดีขึ้นสู่ศาลก็ต้องเสนอคดีต่อศาลนั้น และคดีนั้นย่อมมีใช้คดีที่อยู่ในอำนาจศาลยุติธรรม ส่วนคดีมีใช้คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลทหาร ซึ่งเป็นศาลเฉพาะแล้ว คดีนั้นย่อมเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจศาลยุติธรรม

คำพิพากษาศาลฎีกา ที่ ๗๖๙๖/๒๕๔๘ จำเลยทั้งสิบห้าเป็นคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๒๗๔ และพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ.๒๕๔๓ บัญญัติให้มีขึ้น การดำเนินงานของคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมเป็นการใช้อำนาจในการบริหารงานบุคคลและเป็นการกระทำการทางปกครองประเภทหนึ่งถ้าการดำเนินงานของคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมไม่ชอบด้วยกฎหมาย ผู้มีสิทธิเสนอคดีย่อมนำคดีขึ้นสู่การวินิจฉัยของศาลได้ แต่เนื่องจากพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๙ วรรคสอง (๒) บัญญัติว่าการดำเนินการของคณะกรรมการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ ไม่อยู่ในอำนาจศาลปกครอง และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๒๗๑ บัญญัติว่า “ศาลยุติธรรมมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง เว้นแต่คดีที่รัฐธรรมนูญนี้หรือกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลอื่น” ดังนั้นคดีที่โจทก์ซึ่งเป็นผู้สมัครสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษากล่าวอ้างว่าการดำเนินงานของคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับการไม่รับสมัครสอบโจทก์ไม่ชอบด้วยกฎหมายจึงอยู่ในอำนาจศาลยุติธรรม

การศึกษาเรื่องระบบศาลนี้ทำให้เข้าใจได้ว่าประเทศไทยใช้ระบบศาลคู่ โดยมีศาลอยู่ด้วยกัน ๔ ระบบ ได้แก่ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง และศาลทหาร ล้วนเป็นการใช้อำนาจตุลาการมีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเพื่อให้เกิดความยุติธรรมกับประชาชนทุกหมู่เหล่า

๔.๑๐ ตัวอย่างอิทธิฤทธิ์ทางปกครองคณะสงฆ์

๑.กรณีห้ามพระสังฆาธิการห้ามลงอุโบสถ

คดีปกครองสงฆ์ที่คณะสงฆ์เคยตัดสินตามกฎหมายคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ ดังเช่น พระมหาสมณวินิจฉัย ที่ ๑๗/๑๐๐ ลงวันที่ ๗ มกราคม ร.ศ.๑๓๐ เรื่องให้เพิกถอนประกาศห้ามอุโบสถ ของพระครูสีหราชสามจรรย์ วัดกลาง เจ้าคณะเมืองนครราชสีมา ต่อพระปลัดนาควัดกลาง “ ความตอนหนึ่งในคำวินิจฉัยนั้น “ ฯลฯ เรื่องนี้ไม่ใช่ความโรงศาล เป็นเรื่องห้ามอุโบสถ เป็นเรื่องของพระด้วยกันไม่ควรจะยอมให้คฤหัสถ์เข้ามาเป็นทนาย ถ้าเป็นเช่นนี้ต่อไป จะพิจารณาความบริสุทธิ์ของพระยาก คราวนี้ ก็จะเป็นพิจารณาความเล่นสำนวนกันไปเถิดฯ เจ้าคณะมณฑลทำเช่นนี้ไม่ชอบ คำพยานก็ไม่สืบให้ครบข้อหาที่จดในหนังสือฯ ทางเจ้าคณะมณฑลควรจะทำแต่แรกนั้น เมื่อพระปลัดนาควมาร้องขอให้ถอนประกาศ ควรไต่สวนให้รู้ว่าพระปลัดนาควเป็นอย่างไร แล้วจึงตัดสินอิทธิฤทธิ์

๒.กรณีเจ้าอาวาสล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจिन

คดีปกครองสงฆ์ กรณีพระแดง ถาวโร ถูกกล่าวหาล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจिन^{๒๗} มีประเด็นในการพิจารณาดังนี้

๑) ปัญหาข้อกฎหมาย : กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ^{๒๘} ข้อ ๓ ความว่า ในกรณีพระภิกษุรูปใด (๑) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกัน หรือหลายเรื่องเป็นอาจिन ให้เจ้าอาวาสวัดซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัด หรือพำนักอาศัย มีอำนาจหน้าที่แนะนำ ชี้แจง ตักเตือน ให้พระภิกษุรูปนั้นประพฤติตามพระธรรมวินัยเป็นลายลักษณ์อักษร โดยกำหนดเวลาให้ปฏิบัติ หากพระภิกษุรูปนั้นไม่ประพฤติตาม คำแนะนำ ชี้แจง ตักเตือน ภายในเวลาที่กำหนด ให้เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้น สังกัดหรือพำนักอาศัย รายงานโดยลำดับ จนถึงเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัด เพื่อวินิจฉัยให้สละสมณเพศต่อไป (๒) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัดหรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้น มีอำนาจหน้าที่วินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้

๒) ปัญหาข้อเท็จจริงว่า : พระแดง ถาวโร สังกัดอยู่ที่วัดปทุมมาราม ซึ่งมีพระอธิการชัย กิตติโก เป็นเจ้าอาวาสเป็นพระผู้ปกครอง ต่อมาพระแดง ได้ประพฤติกล่วงละเมิดพระธรรมวินัย เรื่องเดียวกันต่างกรรมต่างวาระเป็นอาจिन ก็มีความประพฤติอันก่อให้เกิดความเสียหายแก่คณะสงฆ์ และมีคติความทางอาญา แต่ปรากฏว่าเจ้าอาวาสไม่เคยแนะนำ ชี้แจง ว่ากล่าวตักเตือนให้พระแดง ประพฤติปฏิบัติต่อพระธรรมวินัยเป็นลายลักษณ์อักษรเลยแม้แต่ครั้งเดียว กับพระแดงไม่ปรากฏตัวอยู่ในวัด ไม่ทราบว่าจะออกไปอยู่ที่ใด เจ้าอาวาสรายงานกรณีดังกล่าวโดยลำดับจนถึงเจ้าคณะอำเภอ เมื่อเจ้าคณะอำเภอ ได้รับรายงานแล้วจะวินิจฉัยให้พระแดงสละสมณเพศโดยมิได้มีการสอบสวนในที่

^{๒๗} การล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจिन เป็นความผิดทางคดีปกครองสงฆ์ ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ พ.ศ. ๒๕๒๑

^{๒๘} ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่มที่ ๘๓ ตอนพิเศษ วันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๓๘

พร้อมสงฆ์ ตามสัมมุขานีนัยที่นั่น จึงไม่ชอบด้วยกฎหมายมหาชน ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘)ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

๓)วินิจฉัยคำสั่ง: ดังนั้นพระอธิการชัย กิตติโก เจ้าอาวาสวัดปทุมมารามจะต้องปฏิบัติตามพระวินัย และตามกฎหมายมหาชน ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๕) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ดังนี้

(๑) พระอธิการชัย เจ้าอาวาสวัดปทุมมาราม ซึ่งเป็นวัดที่พระแดงสังกัดอยู่จะต้องเรียกพระแดงมาว่ากล่าวตักเตือนแนะนำและชี้แจงเป็นลายลักษณ์อักษร ในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคลคือคูกรณี (ถ้ามี) พร้อมหน้าวัด คือการยกเรื่องที่เกิดขึ้นนั้น ๆ ขึ้นมาวินิจฉัย และในที่พร้อมหน้าธรรม กล่าวคือวินิจฉัยถูกต้องตามพระธรรมวินัย เมื่อชี้แจงให้พระแดงทำความเข้าใจดีแล้วให้พระแดงลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐานพร้อมทั้งกำหนดเวลาให้ปฏิบัติไว้ให้ชัดเจนด้วย

(๒) ต่อมายังไม่พ้นกำหนดเวลาตามที่ได้ตกลงไว้ นั้น ปรากฏว่าพระแดงได้ประพฤติผิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันอีก กับทั้งก่อคดีความให้เกิดการเสียหายแก่การคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสทราบเรื่องพฤติกรรมดังกล่าวของพระแดง จึงรายงานเรื่องดังกล่าวนั้นโดยลำดับจนถึงเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัด เจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดเมื่อรับรายงานแล้ว จะต้องเรียกพระแดงและเจ้าอาวาสวัดปทุมมาราม พร้อมด้วยพระภิกษุภายในวัด(ถ้ามี) มาประชุมพร้อมกันต่อหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคลพร้อมหน้าวัด และพร้อมหน้าธรรม ที่วัดเจ้าคณะอำเภอ/หรือที่วัดปทุมมารามก็ได้ เมื่อชี้แจงทำความเข้าใจกันดีแล้ว ให้เจ้าคณะอำเภอวินิจฉัยเพื่อให้พระแดงสละสมณเพศ ตามข้อ ๓ แห่งกฎหมายมหาชน ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘)ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ และตามพระธรรมวินัยได้

ด้วยเหตุผลตามกฎหมายมหาชน ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘)ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ที่ได้พิจารณาวินิจฉัยมาแล้ว จึงสรุปได้ว่า

๑.พระอธิการชัย กิตติโก เจ้าอาวาสวัดปทุมมาราม เจ้าสังกัดของพระแดง ถาวร เมื่อรู้ว่าพระแดง ถาวร ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยจะต้องเรียกมาว่ากล่าวตักเตือน ชี้แจง แนะนำเป็นลายลักษณ์อักษร โดยกำหนดเวลาให้ปฏิบัติในที่พร้อมหน้าสงฆ์ (สัมมุขานีนัย) จึงจะชอบด้วยกฎหมายมหาชน ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘) ข้อ ๓

๒.หากพระอธิการชัย กิตติโก เมื่อรู้ว่าพระแดง ถาวร ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยแต่ไม่เคยเรียกพระแดงมาแนะนำชี้แจงว่ากล่าวตักเตือนต่อหน้าสงฆ์เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่ได้กำหนดเวลาให้ปฏิบัติเลยแม้แต่น้อย ดังนั้นจึงไม่ชอบด้วยกฎหมายมหาชน ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘) ข้อ ๓

๓.กรณีพระแดง ถาวร เมื่อได้รับการแนะนำชี้แจงว่ากล่าวตักเตือนจากเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดแล้ว ยังประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่อง ซ้ำแล้วซ้ำเล่าอีกต่างกรรมต่างวาระ กับทั้งมีความประพฤติอันก่อให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์ ให้เจ้าอาวาสรายงานเรื่องดังกล่าวนั้นโดยลำดับจนถึงเจ้าคณะอำเภอ เมื่อเจ้าคณะอำเภอได้รับรายงานแล้ว จะต้องเรียกเจ้าอาวาส/พระแดง/พร้อมด้วยพระในวัดปทุมมาราม มาพร้อมหน้ากัน แล้วชี้แจงให้พระแดงได้ทราบถึงการกระทำความผิดที่ตนเองได้ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยได้เข้าใจดีโดยตลอดแล้ว ก็ให้เจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดนั้นวินิจฉัย ตามสัมมุขานีนัย เพื่อให้พระแดงสละสมณเพศ จึงจะชอบด้วยกฎหมาย

เถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘)ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ซึ่งไม่ขัดหรือแย้งกับพระวินัย

๔.การที่จะวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศตามข้อ ๓(๑)(๒)ต้องวินิจฉัยในที่พร้อมหน้าสงฆ์พร้อมหน้าบุคคล^{๒๙} คือคู่กรณี พร้อมหน้าวัตถุ คือยกเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นมาวินิจฉัย และพร้อมหน้าธรรม คือวินิจฉัยถูกต้องตามพระธรรมวินัยจึงจะชอบ การวินิจฉัยลับหลังจึงเป็นการขัดและแย้งกับพระธรรม
สรุปแนวทางในการจัดตั้งศาลปกครองสงฆ์

ข้อพิจารณาในการตั้งศาลปกครองสงฆ์

๑.ศาลปกครองสงฆ์ เป็นศาลพิเศษ ที่ตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการให้ความเป็นธรรมแก่พระสงฆ์หรือพระภิกษุตามรูปแบบของศาลปกครองสงฆ์ แต่มิใช่ศาลที่ไปตัดสินคดีความผิดทางพระวินัยตามระบบของศาลวินัยสงฆ์ ดังนั้นศาลปกครองสงฆ์กับศาลวินัยสงฆ์จึงเดินคู่ขนานกันคล้ายกับศาลคู่ในระบบศาลของฝ่ายบ้านเมือง ศาลปกครองสงฆ์ไม่มีอำนาจพิจารณาตีแบบศาลยุติธรรมซึ่งมีโทษประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน แต่ศาลปกครองสงฆ์ให้ความเป็นธรรมต่อพระสงฆ์หรือพระภิกษุโดยระบบคณะกรรมการสงฆ์เรียกว่า “ผู้พิจารณาคดีปกครอง”

๒.ให้ศาลปกครองสงฆ์มี ๒ ชั้นคือ ศาลปกครองสงฆ์ชั้นต้น และศาลปกครองสงฆ์ชั้นสูงสุด

๓.ศาลปกครองสงฆ์ชั้นต้นประกอบด้วย

๑) ศาลปกครองสงฆ์กลาง ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล จำนวน ๑ ศาล มีอำนาจศาลทั่วราชอาณาจักร และคดีทางปกครองสงฆ์ที่เกิดขึ้นในต่างประเทศหรือทุกเขตปริมณฑลของสงฆ์

^{๒๙} ความเห็นของผู้วิจัย (ประเด็นปัญหาทางกฎหมายกรณีนี้) :

(๑)ให้อำนาจเจ้าอาวาสทำการตักเตือนโดยให้ทำเป็นหนังสือและหากยังคงประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันนั้นอีกหรือต่างกรรมต่างวาระ จึงให้ทำการสอบสวนและให้สละสมณเพศเสียได้นั้น ในทางปฏิบัติจริงเจ้าอาวาสไม่มีเครื่องมือในการกระทำตามระเบียบหรือกฎหมายมหาเถรสมาคมได้เลย (กฎหมายล้าสมัย)หากภิกษุรูปนั้นยังคงพำนักหรือจำวัดในวัดที่เจ้าอาวาสมีอำนาจ ก็สามารถปฏิบัติโดยเชิญตัวผู้กระทำความผิดเป็นวาจาหรือหนังสือและหากมีผู้บรรลุนิติภาวะแล้วรับไว้แทน(ก็ถือว่าผู้กระทำความผิดทราบผิดแล้วไม่ติดใจให้ปากคำหรือโต้แย้งรวมทั้งไม่มีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งฯ)จึงให้เจ้าอาวาสทำการสอบสวนความประพฤติที่เสื่อมเสียนั้นได้ แต่หากพระภิกษุนั้นไม่อยู่ในวัดและไปเสียที่อื่นไม่ทราบภูมิลำเนาตั้งกรณีพระแดง ฯจึงไม่อาจส่งหนังสือเชิญตัวไปยังสถานที่ใดอันเป็นภูมิลำเนาโดยชอบด้วยกฎหมาย แต่ตามอำนาจศาลยุติธรรมมีทางออกไว้แล้วซึ่งมหาเถรสมาคมก็ยังไม่มีการบัญญัติให้กระทำได้เช่น ๑)ให้ปิดประกาศไว้ ณ ภูมิลำเนาที่พักหรือที่จำวัด ซึ่งถือว่าได้รับทราบแล้วเมื่อเลยกำหนด ๑๕ วัน หรือ ๒)ให้ประกาศทางหนังสือพิมพ์แบบการส่งหมายศาลเพื่อให้จำเลยทราบ ก็ไม่มีระเบียบมหาเถรสมาคมให้ทำได้และเมื่อบุคคลใดไปประกาศเช่นนั้น ทำให้เสียหายแก่คณะสงฆ์ และเป็นเหตุให้มีการฟ้องร้องทางละเมิดได้ ๓)การปิดประกาศไว้หน้าที่พักเจ้าอาวาส (คล้ายการปิดประกาศหน้าศาล) ก็ไม่มีผลทางกฎหมาย

(๒) หากเปลี่ยนเป็นระบบศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์ คณะผู้พิจารณาคดีก็จะมีอำนาจทางตุลาการโดยอิสระแทนมหาเถรสมาคม กล่าวคือเมื่อภิกษุใดไปจากภูมิลำเนาเกิดกว่า ๑๕ วันจะต้องแจ้งให้เจ้าอาวาสทราบเป็นการแน่ชัด และเมื่อเกิดเหตุกรณีตามตัวอย่างนั้น ก็ คณะผู้พิจารณาคดีก็มีคำสั่งให้ส่งหมายเรียกหรือคำสั่งใด ๆ ไปยังภูมิลำเนาได้โดยชอบด้วยกฎหมาย และมหาเถรสมาคมต้องดำเนินการจัดให้มีระบบทะเบียนหรือให้ย้ายภิกษุเข้าทะเบียนบ้านที่เจ้าอาวาสวัดเป็นเจ้าบ้านทั้งหมดทั้งสิ้น

(๓)เมื่อเจ้าอาวาสสอบสวนโดยชอบตามข้อ (๒)แล้ว จึงมีอำนาจแจ้งความดำเนินคดีตาม ประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๒๐๘: ผู้ใดแต่งกายหรือใช้เครื่องหมายที่แสดงว่าเป็นภิกษุ สามเณร นักพรตหรือนักบวชในศาสนาใดโดยมิชอบ เพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อว่าตนเป็นบุคคลเช่นนั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ.

๒) ให้มีศาลปกครองสงฆ์ในภาคทั้ง ๔ คือภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลางและภาคใต้ ภาคละ ๑ ศาล รวมจำนวน ๔ ศาล ให้มีเขตอำนาจศาลทั่วภาคนั้น

๔. ศาลปกครองสงฆ์สูงสุด ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล จำนวน ๑ ศาล มีอำนาจศาลทั่วราชอาณาจักรและในต่างประเทศทั่วทุกเขตปริมณฑลของสงฆ์ ซึ่งได้พิจารณากันมาแล้วในศาลปกครองสงฆ์กลาง และศาลปกครองสงฆ์ของภาคทั้งสิ้น ให้มีอำนาจพิจารณาคดีที่ได้อุทธรณ์ต่อศาลปกครองสงฆ์ตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

คุณสมบัติของตุลาการ ผู้พิจารณาคดีศาลปกครองสงฆ์

๑) เป็นพระภิกษุ มีอายุพรรษาไม่น้อยกว่า ๑๐ พรรษา

๒) สำเร็จเปรียญธรรม ๔ ถึง ๙ จบการศึกษาระดับปริญญาเอกทางนิติศาสตร์ จบปริญญาเอกทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์หรือปริญญาเอกทางด้านสังคมศาสตร์ทุกสาขา หรือปริญญาโททางด้านนิติศาสตร์ ปริญญาโททางด้านรัฐประศาสนศาสตร์หรือ ปริญญาโททางด้านสังคมศาสตร์ทุกสาขา

๓) ต้องได้รับการสรรหาและเข้าศึกษาอบรมตามหลักสูตรหลักของตุลาการฝ่ายสงฆ์ตามข้อกำหนดของมหาเถรสมาคม

๕. คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองสงฆ์นี้ ให้กระทำใน พระนามสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

๖. การบริหารศาลปกครองสงฆ์

๑) การพิจารณาคดีปกครองสงฆ์ชั้นต้น จะต้องกระทำโดยรูป องค์คณะผู้พิจารณาคดี มีคณะหนึ่งไม่น้อยกว่า ๔ รูป ในแต่ละคดีให้จัดการเลือกประธานคดีกันเอง

๒) การพิจารณาคดีปกครองสงฆ์ชั้นสูงสุด จะต้องกระทำโดยรูป องค์คณะผู้พิจารณาคดี มีคณะหนึ่งไม่น้อยกว่า ๕ รูป ในแต่ละคดีให้จัดการเลือกประธานคดีกันเอง

๓) ให้คณะผู้พิจารณาพ้นจากตุลาการสงฆ์ และโปรดเกล้าให้เข้ารับตำแหน่งเป็นตุลาการผู้พิจารณาคดีปกครองสงฆ์ และให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา กับให้มีเงินเดือนประจำไม่น้อยกว่า ๓๐,๐๐๐ บาท

๗. การละเมิดอำนาจศาลปกครองสงฆ์ในการพิจารณาคดีใด ห้ามบุคคลหรือสื่อมวลชนวิพากษ์ใด ๆ ผู้ใดฝ่าฝืนจะเป็นการการละเมิดอำนาจศาลมีความผิดเท่ากับการละเมิดอำนาจศาลยุติธรรม

๘. ให้ตุลาการปกครองสงฆ์มีอำนาจเรียกพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุและพยานอื่นใดมาศาลได้โดยชอบ ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งคำบังคับใดๆ ที่พระสงฆ์ล่วงละเมิดไม่มาตามหนังสือของพระสังฆาธิการในปกครอง และเมื่อประกาศดังกล่าวได้ประกาศในหนังสือพิมพ์ศาลวินัยสงฆ์แล้ว ให้ถือว่าจำเลยหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องได้รับทราบคำสั่งศาลวินัยสงฆ์โดยชอบแล้ว

๙. ผู้ใดจะฟ้องร้องตุลาการผู้พิจารณาคดีศาลปกครองสงฆ์ไม่ได้ทั้งทางอาญาหรือละเมิดแต่อาจร้องเรียนในการปฏิบัติหน้าที่มีขอได้ต่อประธานศาลปกครองสงฆ์สูงสุด

๑๐. ให้มีตำแหน่งสำคัญในศาลปกครองสงฆ์

๑) ประธานศาลปกครองสงฆ์สูงสุด

๒) หัวหน้าคณะตุลาการผู้พิพากษาคดี ผู้พิพากษาคดี ในศาลปกครองสงฆ์กลาง และศาลปกครองสงฆ์ทั้ง ๔ ภาค (ใช้ภาคตามภูมิศาสตร์)

๓) ให้มีผู้อำนวยการฝ่ายธุรการของศาลปกครองสงฆ์ทุกศาล และเจ้าหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้องเป็นพระภิกษุสงฆ์ทั้งสิ้น

สรุปมีความเห็นว่าสมควรจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์ กรณีการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์ ก็เพื่อแก้ปัญหาการลงโทษพระภิกษุสงฆ์ในคดีการฝ่าฝืนทำผิดพระวินัยบัญญัติ ส่วนศาลปกครองสงฆ์ก็มุ่งพิจารณากรณีของพระสังฆาธิการอาจไม่ได้รับความเป็นธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระวินัย ตามหน้าที่ทางจารีตประเพณีและกฎหมาย ผู้วิจัยเห็นว่าในการตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์กระทำไม่ได้เพราะไม่ขัดหรือแย้งกับหลักพระธรรมวินัย และไม่ขัดกับหลักกฎหมายคณะสงฆ์ในปัจจุบัน อีกทั้งในอดีตมีการดำเนินคดีต่อพระภิกษุที่ทำผิดปฐมสมาชิกล่วงละเมิดทางเพศจะต้องไปขึ้นศาลพลเรือนเรียกว่า ศาลธรรมการ โดยมีชาวต่างประเทศที่มีความรู้ด้านกฎหมายและพระธรรมวินัย ได้รับแต่งตั้งเป็นตุลาการเรียกว่า พระราชครูปุโรหิต และพระมหาราชครูมหิศร มีศักดิ์นาเท่ากับเจ้าพระยา ต่อมาเมื่อมหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ในทางบริหาร ตุลาการ และนิติบัญญัติแบบรวมศูนย์อยู่ส่วนกลาง จึงได้บัญญัติกฎหมายมหาเถรสมาคมที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๒๑) เป็นการพิจารณาอธิกรณ์แบบนิกหกรรม มีองค์คณะส่วนใหญ่เป็นเจ้าอาวาส และคณะสงฆ์ชั้นต้น แม้จะได้มีนิกหกรรม ๓ ชั้น คือนิกหกรรมชั้นต้น นิกหกรรมชั้นอุทธรณ์ และนิกหกรรมชั้นฎีกา ก็ตามก็ยังไม่สามารถให้ความยุติธรรมต่อผู้ต้องอธิกรณ์ได้เนื่องจากเมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้นคนในสงคมจึงได้พึ่งสื่อมวลชนประโคมข่าวเกิดความเสียหายทั้งด้านสวนคณะสงฆ์และสังคมชาวพุทธ การตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์ สามารถแก้ปัญหาคความยุติธรรมได้และเป็นระบบสากลด้วยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นตุลาการผู้พิพากษาคดี แต่ท่านเหล่านั้นจะต้องพัฒนาในการศึกษาวิชานิติศาสตร์ให้มีความเชี่ยวชาญในคดีพระวินัยสงฆ์และทางปกครองสงฆ์ให้สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย พระไตรปิฎก และหลักกฎหมายคณะสงฆ์ไทย กฎหมายอื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์ และในการตัดสินคดีความดังกล่าวนี้ คณะผู้พิพากษาคดีฝ่ายสงฆ์จะต้องกระทำภายใน “พระนามสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก” ซึ่งเป็นพระประมุขแห่งสงฆ์ไทย และคำตัดสินอธิกรณ์ปาราชิกจะต้องประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์เพื่อเป็นหลักฐานในการลงโทษมิให้ผู้ต้องอธิกรณ์กลับมาบวชใหม่ได้อีก หากพระอุปัชฌาย์ใดละเมิดบวชให้กับผู้ถูกลงโทษดังกล่าวจะเป็นความผิดตามโทษานุโทษ

การศึกษาวินัยครั้งนี้เห็นว่าเป็นแนวทางในการเสนอแนะในการบริหารภายในคณะสงฆ์ตามยุทธศาสตร์ทางด้านพระพุทธศาสนาด้วย.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และ ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางจัดตั้งศาลวินัยและปกครองสงฆ์ ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยการพัฒนาวิธีการพิจารณาอิกรณณ์เป็นรูปแบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลมาขึ้น ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลที่ได้นำมาสรุปเสนอแนะเพื่อใช้เป็นหลักการและแนวทางการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่พระภิกษุสงฆ์และเกิดผลดีกับการบริหารคณะสงฆ์อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผลต่อไป

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพัฒนาการทางปกครองคณะสงฆ์และการอธิกรณ์สงฆ์สมัยพุทธกาลพระภิกษุไม่มีกฎหมายใด ๆ ของรัฐที่ตราขึ้นเพื่อใช้เป็นกฎและกติกาในการปกครองคณะสงฆ์มีแต่พระธรรมวินัยเป็นหลักการปกครองพระภิกษุสงฆ์ โดยใช้หลักการปกครองแบบพ่อปกครองลูก เมื่อสถาบันสงฆ์ขยายตัวมากขึ้นพระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นว่าในการรักษาความบริสุทธิ์แห่งคณะสงฆ์ในภายหน้าให้ที่ประชุมสังฆสภาได้พิจารณาอิกรณณ์โดยถือว่าพระภิกษุสงฆ์เป็นคณะกรรมการการกสงฆ์ทำสังฆกรรมในทางตุลาการขึ้นระงับอิกรณณ์ตามพระธรรมวินัย

ในสมัยสุโขทัยการปกครองในระบอบพ่อขุน คณะสงฆ์มีพระสังฆราชหลายพระองค์ แต่ละพระองค์ขึ้นตรงต่อพ่อขุนหรือพระมหากษัตริย์คล้ายกับการที่เจ้าประเทศราชขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์

สมัยอยุธยา พระมหากษัตริย์ปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทรงเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจการปกครอง สมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นสกลมหาสังฆปริณายกคือประมุขสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ทรงบังคับบัญชาเจ้าคณะใหญ่สามฝ่าย เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา และเจ้าคณะอรัญวาสีซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ในหัวเมืองต่าง ๆ

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๔ การปกครองเป็นแบบอยุธยา การปกครองคณะสงฆ์ไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก เจ้าคณะใหญ่ทุกรูปอยู่ภายใต้การปกครองบังคับบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการปกครองแผ่นดินและการปกครองคณะสงฆ์ มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ ให้เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ และรองเจ้าคณะใหญ่อีก ๔ รูป รวมกันเป็นมหาเถรสมาคม เป็นที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๖ และที่ ๗ สมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาการคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เองโดยมีมหาเถรสมาคมเป็นกรรมการที่ปรึกษา สมัยรัชกาลที่ ๘ มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ สมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาการคณะสงฆ์ผ่านทางสังฆสภา คณะสังฆมนตรีและคณะวินัยธร

สมัยรัชกาลที่ ๙ ยุครัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใช้ระบอบการปกครองแบบรวมอำนาจเบ็ดเสร็จ ด้วยการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ เป็นการรวมอำนาจยังศูนย์กลางที่มหาเถรสมาคม จึงมีอำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ จนถึงปัจจุบันนี้

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ได้แก้ไขปรับปรุงตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยสมัยนั้น เป็นแนวคิดทฤษฎีกฎหมาย และหลักการระบบนิติธรรมโดยถือกฎหมายเป็นใหญ่ กล่าวคือบุคคลย่อมเสมอภาคกันตามกฎหมาย บุคคลทุกคนจะมีความผิดต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติไว้ และต้องได้รับการพิจารณาพิพากษาจากองค์กรฝ่ายตุลาการ การคุ้มครองอุปถัมภ์พระศาสนาใช้กฎหมายคุ้มครองพระธรรมวินัย และสนับสนุนอำนาจการต่อการประกาศหลักธรรมของศาสนาด้วย แต่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ได้บังคับใช้มานานแล้ว ไม่อาจเกื้อกูลต่อการกิจการรักษาพระธรรมวินัยอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสภาพของพระราชบัญญัติดังกล่าวผู้ใช้อำนาจตามกฎหมายของคณะสงฆ์คือ มหาเถรสมาคม เป็นองค์กรปกครองสงฆ์สูงสุดรวมศูนย์อำนาจอยู่เพียงองค์กรเดียว เห็นว่ากระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายคณะสงฆ์ในปัจจุบันยังไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม องค์คณะผู้พิจารณาอธิกรณ์เพื่อลงนิคหกรรมพระภิกษุผู้ละเมิดพระวินัยยังขาดประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหา กฎมหาเถรสมาคมว่าด้วยการลงนิคหกรรมและการสละสมณเพศที่บังคับอยู่ไม่เป็นธรรม ซึ่งผู้พิจารณาคดีส่วนใหญ่คือเจ้าอาวาสยังขาดความรู้ทางด้านกฎหมายทั้งกฎหมายสารบัญญัติและวิธีสบัญญัติ การพิจารณาส่วนมากจึงไม่รอบคอบด้วยนิติวิธี และผลของการมีคำสั่งให้สละสมณเพศก็ ไม่มีการประกาศให้สังคมทราบโดยราชกิจจานุเบกษาหรือแถลงการณ์คณะสงฆ์อันเป็นหนังสือราชการที่สามารถตรวจสอบได้ซึ่งเป็นการปิดช่องทางมิให้ผู้กระทำผิดกลับมาบวชใหม่อันก่อให้เกิดความเสื่อมเสียในพระพุทธศาสนา ส่วนการอธิกรณ์เกิดขึ้นก็ยังมีพระภิกษุลาสิกขาบทเสียเป็นการอาศัยช่องว่างปกปิดความผิดต่อเมื่อไม่มีคนสนใจก็กลับมาบวชใหม่ก็เป็นความอ่อนแอของระบบบริหารคณะสงฆ์ ดังนั้นเพื่อเป็นการแก้ปัญหาดังกล่าวถึงแม้ผู้ต้องอธิกรณ์ชั้นปาราชิก ๔ จะได้สิกขาบทไปก่อนก็ตามก็ให้ตกเป็นอำนาจศาลวินัยสงฆ์ทำการพิจารณามีคำสั่งต่อไปแม้ได้ลาสิกขาบทแล้วทั้งนี้เพื่อความบริสุทธิ์ของพระพุทธศาสนา

แก้ปัญหาอธิกรณ์โดยระบบการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์ชั้นพิจารณาคดีปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๓ จะได้รับความเป็นธรรมตามระบบความยุติธรรมศาลวินัยสงฆ์สามารถให้ความเป็นธรรมต่อผู้ที่เกี่ยวข้องได้อย่างชัดเจน มีกฎหมายห้ามการละเมิดอำนาจศาล และเมื่ออยู่ในอำนาจศาลแล้ว ห้ามสื่อสารมวลชนไปออกข่าวขณะที่คดีเข้าสู่การพิจารณาของศาล การฟังพยานและหลักฐานต่าง ๆ ของศาลสงฆ์ใช้ดุลยพินิจได้อย่างผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีประเด็นพิจารณาสรุปคือ

๑.ศาลวินัยสงฆ์

๑) เป็นการพัฒนาต่อจากระบบนิคหกรรมเน้นรูปแบบแบบองค์คณะตุลาการผู้พิจารณาอธิกรณ์ในความผิดพระวินัยชั้นปาราชิก ๔ และสังฆาติเสส ๑๓ (เฉพาะผู้มีใจทกย่นฟ่องเป็นคดีชั้น) ๑)มีองค์คณะผู้พิจารณาคดีแบบจตุรวรรค มีผู้พิจารณาคดี ๔ รูปโดยมีตุลาการร่วมเป็นผู้พิจารณา ๑ รูปซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาของจำเลยตั้งแต่ชั้น เจ้าคณะจังหวัดขึ้นไปเข้าร่วมในคดีนั้นด้วยการแต่งตั้งตุลาการร่วมเป็นการแต่งตั้งเฉพาะคดีทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายคือให้ผู้บังคับบัญชาได้รับรู้ข้อเท็จจริงมูลแห่งความผิดของจำเลยซึ่งเป็นผู้ไต่บังคับบัญชามีอำนาจเสนอแนะในการตัดสินอธิกรณ์

ได้แต่ไม่มีอำนาจชี้ขาดคดีและไม่จำเป็นต้องมีความคุณวุฒิทางนิติศาสตร์ และอีก ๓ รูปต้องเป็นตุลาการผู้พิจารณาคดีของศาลวินัยสงฆ์ผู้ทรงคุณที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมวินัยที่เหมาะสมและเข้าใจหลักกฎหมายบ้านเมืองเป็นอย่างดี คือ สำเร็จปริญญาเอกทางนิติศาสตร์ และทางธรรมจบนักธรรมเอกถึงเปรียญธรรมขึ้นไป หรือสำเร็จปริญญาโททางนิติศาสตร์ และทางธรรมจบเปรียญธรรม ๔,๕,๖ ขึ้นไป หรือ สำเร็จปริญญาตรีทางนิติศาสตร์และทางธรรมจบเปรียญธรรม ๗,๘,๙ ศาลวินัยสงฆ์มีเขตอำนาจทั่วราชอาณาจักร ศาลวินัยสงฆ์พิจารณาคดีภายใต้ “พระนามสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก” ก่อนเข้ารับตำแหน่งได้รับโปรดเกล้าฯ เป็นตุลาการผู้พิจารณาคดี ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ศาลวินัยสงฆ์ชั้นต้นมี ๑๙ ศาลคือ ศาลวินัยสงฆ์กลาง (กรุงเทพมหานคร) โดยใช้ที่ทำการภาคเป็นศาลหรือตามพระธรรมนุญศาลวินัยสงฆ์ เทียบเท่ากับศาลชั้นต้น และมีศาลวินัยสงฆ์สูงสุดเทียบเท่ากับศาลฎีกา จำนวน ๑ ศาลตั้งที่ทำการในสำนักงานเถรสมาคม ซึ่งจัดเป็นเพียง ๒ ชั้นเทียบกับศาลชำนาญการพิเศษหรือของศาลนานาชาติ

๒) คณะผู้พิพากษาของธรรมยุติกนิกาย และมหานิกาย แยกออกจากกัน โดยให้แต่ละศาลมีองค์คณะตุลาการถาวรผู้พิจารณาคดีประจำไม่น้อยกว่า ๒ คณะ แต่ละคณะมีจำนวนผู้พิพากษาไม่น้อยกว่า ๔ รูป (จตุรวรรค) และมีตุลาการร่วม ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาของจำเลย (สงฆ์) ในระดับเจ้าคณะจังหวัดตามภูมิภาคของจำเลย คณะผู้พิพากษาของศาลวินัยสงฆ์ จะต้องพ้นจากหน้าที่ฝ่ายบริหารเช่น เจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะอำเภอ ฯลฯ

๓) อำนาจหน้าที่ในการพิจารณาอรรถคดี ให้ผู้พิพากษาศาลวินัยสงฆ์ มีอำนาจพิจารณาคดีเกี่ยวกับวินัยที่พระสงฆ์ทำผิดพระวินัย โดยไม่ชักช้า มีอำนาจออกหมายเรียกพยานบุคคลและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคดีวินัยสงฆ์มาศาลได้ และสามารถส่งตัวผู้ละเมิดอำนาจศาลไปให้ศาลยุติธรรมสั่งขัง จำคุก จำคุก ได้โดยไม่ต้องไต่สวนใหม่ และมีอำนาจให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งพยานหลักฐานให้ศาลได้ภายในกำหนด ผู้พิพากษาศาลวินัยสงฆ์อาจออกหมายเรียกเจ้าคณะผู้ปกครองชั้นต้นของพระภิกษุที่ต้องอธิกรณ์ หรือต้องคดีวินัยเข้าให้ปากคำต่อตุลาการสงฆ์ ของศาลวินัยสงฆ์ได้ และหากขัดขืนหมายศาลดังกล่าวถือว่าเป็นผู้หย่อนยานในจรรยาวัตรของพระสังฆาธิการ กรณีจำเลยทำความผิดตามพระวินัย และทำความผิดอาญา ไม่ต้องรอผลการพิจารณาของคดีอาญาจากศาลยุติธรรมให้สามารถพิจารณาคดีความผิดพระวินัยสงฆ์ไปได้ หรือพิจารณาไปพร้อมกันได้ ให้ศาลวินัยสงฆ์ชั้นต้นมีหน้าที่ทำรายงานบันทึกผลคดีและผู้ต้องโทษทางวินัยไว้เป็นหลักฐานมหาชนเพื่อป้องกันมิให้พระภิกษุต้องวินัยขึ้นปราศิกกลับมาบวชใหม่อีก และคดีใดถึงที่สุดในศาลชั้นใดให้ส่งประวัติผู้ทำผิดพระวินัยขึ้นปราศิกไปลงประกาศตามแบบของเถรสมาคมหรือพระปณณณัติ เพื่อให้พระอุปัชฌาย์ตรวจสอบได้ก่อนบวชให้กับบุคคลใด

๒. ศาลปกครองสงฆ์

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงบริหารกิจการคณะสงฆ์จนเจริญรุ่งเรือง และทรงเป็นประมุขสงฆ์ให้สงฆ์ทั้งหลายอยู่ด้วยกันด้วยพระธรรมวินัย ทรงมีพุทธบัญญัติให้พุทธบริษัทผู้มีปัญญาเฉียบแหลมมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านและมีวาจาเชื่อถือได้เป็นที่ไว้วางใจของบรรพชิตให้จัดตั้งคณะกรรมการตุลาการแห่งสงฆ์ขึ้น โดยให้ร่วมกันตัดสินวินัยอุกฤษณ์ที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ เรียกว่า “สันนิบาตประชุมกันโดยพุทธบัญญัติเพื่อพิจารณาวินิจฉัยระงับอธิกรณ์โดยธรรม

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงบัญญัติกฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ (พ.ศ.๒๔๔๕) เพื่อให้อำนาจเจ้ากระทรวงธรรมการและเจ้าพนักงานผู้ปกครองช่วยอุดหนุนให้เจ้าคณะฝ่ายสงฆ์มีอำนาจการจัดการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในการบังคับบัญชาและให้สมณศักดิ์เป็นฐานันดรแห่งพระภิกษุสงฆ์ พร้อมถวายเงินนิตยภัตเป็นรายเดือน ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ ทรงให้เจ้าคณะผู้ปกครองอย่างอิสระโดยมีตำแหน่งทางตุลาการสงฆ์ตามตามพระมหาสมณานัติเป็นกลไกในการพิจารณาทางปกครองสงฆ์ให้ได้รับความเป็นธรรม ลักษณะศาลปกครองสงฆ์ที่แปลสภาพมาจากการสอบสวนพระภิกษุผู้มีอำนาจทางปกครองในการกระทำล่วงละเมิดหน้าที่ในกิจของสงฆ์

๑)ศาลปกครองสงฆ์เป็นศาลพิเศษ ตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาความเป็นธรรมให้แก่พระสังฆาธิการ ได้มีช่องทางในการใช้สิทธิทางปกครองเป็นการเสรีภาพภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยมีผู้พิจารณาคดีของศาลปกครองเป็นผู้ไต่สวนและพิจารณาคดี

๒)ศาลปกครองสงฆ์มี ๒ ชั้นคือ ศาลปกครองสงฆ์ชั้นต้นและศาลปกครองสงฆ์ชั้นสูงสุด ให้ศาลปกครองสงฆ์กลางมีเขตอำนาจทั่วราชอาณาจักร มี ๑ ศาล และศาลปกครองสูงสุดมีเขตอำนาจทั่วราชอาณาจักรและมี ๑ ศาล ส่วนศาลปกครองภาคจะได้พิจารณาเปิดแต่ละที่ตามความเหมาะสม

๓.คุณสมบัติของตุลาการผู้พิจารณาคดีในศาลปกครองสงฆ์

-เป็นพระภิกษุมีอายุพรรษาไม่น้อยกว่า ๑๐ พรรษา

-สำเร็จเปรียญธรรม ๔ ถึง ๙ จบการศึกษาระดับปริญญาเอกทางด้านนิติศาสตร์ ปริญญาเอกด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ปริญญาเอกทางด้านสังคมศาสตร์ หรือปริญญาเอกด้านใดด้านหนึ่ง หรือปริญญาโททางด้านนิติศาสตร์ ปริญญาโททางด้านรัฐศาสตร์ ปริญญาโททางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ปริญญาโททางด้านสังคมศาสตร์ ปริญญาโททางด้านใดด้านหนึ่ง

-หรือเป็นหรือเคยเป็นพระภิกษุผู้มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้นพระเทพ

๔)การพิจารณาพิพากษาอธิกรณ์ให้กระทำในพระนามสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

๕)การบริหารศาลปกครองสงฆ์

-การพิจารณาคดีปกครองสงฆ์ชั้นต้น จะต้องกระทำโดยรูปองค์คณะผู้พิจารณาคดี มีคณะหนึ่งไม่น้อยกว่า ๔ รูป ในแต่ละคดีให้จัดการเลือกประธานคดีกันเอง

-การพิจารณาคดีปกครองสงฆ์ชั้นสูงสุด จะต้องกระทำโดยรูปองค์คณะผู้พิจารณาคดีมีคณะหนึ่งไม่น้อยกว่า ๕ รูป ในแต่ละคดีให้จัดการเลือกประธานคดีกันเอง

๖)อำนาจในการพิจารณาคดี การละเมิดอำนาจศาลปกครองสงฆ์ในการพิจารณาคดีได้ห้ามบุคคลหรือสื่อมวลชนวิพากใด ๆ ผู้ใดฝ่าฝืนจะเป็นการละเมิดอำนาจศาลมีความผิดเท่ากับการละเมิดอำนาจศาลยุติธรรม

๗.ให้ตุลาการผู้พิจารณาคดีของศาลปกครองสงฆ์มีอำนาจเรียกพยานบุคคล พยานเอกสารและพยานวัตถุอื่นใดมาศาลได้โดยชอบ ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งบังคับใดๆ ที่พระสงฆ์ล่วงละเมิดไม่มาตามหนังสือพระสังฆาธิการในปกครอง และเมื่อประกาศดังกล่าวได้ประกาศในหนังสือพิมพ์ศาลให้ถือว่าเป็นคำสั่งโดยชอบ

๕.๒ อภิปรายผล

การอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน จำเป็นต้องมีภักดีกาขึ้นควบคุมดูแลความประพฤติในศีลธรรมเรียกว่าพระวินัยสงฆ์ เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นคนเหี้ยมโหด เพื่อป้องกันมิให้หลอกลวงชาวโลกเลื่องชีพ เพื่อป้องกันความประพฤติเลวทรามเสียหาย เพื่อป้องกันการเล่นชุกชน เพื่อให้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติเป็นเอกลักษณ์ของภิกษุ เพื่อความดีงามผาสุกแห่งสงฆ์ เพื่อระวังอาสวะที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อป้องกันอาสวะที่เกิดขึ้นในอนาคต เพื่อความเลื่อมใสของชนผู้ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของชนผู้เลื่อมใสแล้ว เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม พระภิกษุสงฆ์จะต้องเป็นผู้บริสุทธ์ทั้งกาย วาจา ใจ ถ้าพระภิกษุสงฆ์สามารถปฏิบัติได้ครบถ้วนจะไม่ต้องคดีอาญาใด ๆ

แต่ถึงอย่างไรก็ตามยังมีพระภิกษุสงฆ์ทำผิดพระวินัยอยู่ทั้งที่เป็นความผิดวินัยร้ายแรงและไม่ร้ายแรง ซึ่งเรียกว่าอาบัติ การทำผิดพระวินัยสงฆ์ที่มีโทษหนักที่สุดทำให้ขาดจากความเป็นพระภิกษุสงฆ์ทันทีโดยไม่ต้องลาสิกขาบท หรือสึกจากการเป็นพระ ได้แก่ ปาราชิก ๔ คือ ๑)ปฐมปาราชิก สิกขาบทที่ ๑ ภิกษุเสพเมถุนหมายถึง การร่วมประเวณี การมีเพศสัมพันธ์กับสตรี บุรุษ กะเทย อมนุษย์ หรือกับสัตว์ดิรัจฉาน ผ่านทวารหนัก ทวารเบา ช่องปากที่ทำแล้วสามารถให้สำเร็จภารกิจได้ ๒)ทุติยปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ ภิกษุถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ มีราคาเกิน ๕ มาสก ต้องปาราชิก ทรัพย์ประเภทสังฆาริมทรัพย์ ได้แก่ทรัพย์เคลื่อนที่ได้เช่น แก้ว แหวน เงินทอง และอสังหาริมทรัพย์ เป็นทรัพย์เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่นที่ดินและสิ่งปลูกสร้างติดกับที่ดินนั้น ๓) ตติยปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ภิกษุจงใจฆ่ามนุษย์ ภิกษุแก้งพรากกายมนุษย์จากชีวิต แสวงหาศีลตราอันจะนำเสีย แก่กายมนุษย์นั้น พรรณาคุณแห่งความตายชักชวนเพื่อไปตาย ๔)จตุตถปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ ภิกษุก่อวอดอุตริ มนุสสธรรม คือธรรมอันยิ่งของมนุษย์ ที่ไม่มีในตน คำว่าอุตริมนุสสธรรมคือ คุณอย่างยิ่งยวดของมนุษย์หรือคุณของมนุษย์ผู้ยอดเยี่ยม ส่วนการกระทำที่ถือว่าเป็นความผิดพระวินัยสงฆ์ที่ถือว่ามิโทษทางพระวินัยที่เบากว่า ปาราชิก ๔ คือสังฆาติเสส ๑๓ นิสัคคิยปาจิตตีย์ สุทธิกปาจิตตีย์ หรือ ปาจิตตีย์ เป็นต้น บางความผิดผิดเฉพาะวินัยสงฆ์ไม่มีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา เช่น อาบัติ ปาจิตตีย์ การดื่มน้ำเมาโดยไม่มีเจตนาหรือตั้งใจ ดื่มเข้าไปก็ต้องอาบัติ ซึ่งอาจมีความผิดทางอาญาเช่น การดื่มสุราเถื่อนอาจถูกจับกุมได้

โทษของพระภิกษุสงฆ์ผู้ต้องอาบัติมี ๓ สถาน ๑) โทษอย่างหนัก ต้องให้ขาดจากความเป็นภิกษุ ได้แก่อาบัติปาราชิก ๒) โทษปานกลาง ต้องให้อยู่กรรม คือประพฤติวัตรอย่างหนึ่ง เพื่อทรมานตน ได้แก่อาบัติสังฆาติเสส ๑๓ , ๓) โทษอย่างเบา ต้องให้ประจานตนต่อหน้าภิกษุด้วยกันได้แก่อาบัติ ๑) ๒) ๓) ๔) ๕) ๖) ๗) ๘) ๙) ๑๐) ๑๑) ๑๒) ๑๓) ๑๔) ๑๕) ๑๖) ๑๗) ๑๘) ๑๙) ๒๐) ๒๑) ๒๒) ๒๓) ๒๔) ๒๕) ๒๖) ๒๗) ๒๘) ๒๙) ๓๐) ๓๑) ๓๒) ๓๓) ๓๔) ๓๕) ๓๖) ๓๗) ๓๘) ๓๙) ๔๐) ๔๑) ๔๒) ๔๓) ๔๔) ๔๕) ๔๖) ๔๗) ๔๘) ๔๙) ๕๐) ๕๑) ๕๒) ๕๓) ๕๔) ๕๕) ๕๖) ๕๗) ๕๘) ๕๙) ๖๐) ๖๑) ๖๒) ๖๓) ๖๔) ๖๕) ๖๖) ๖๗) ๖๘) ๖๙) ๗๐) ๗๑) ๗๒) ๗๓) ๗๔) ๗๕) ๗๖) ๗๗) ๗๘) ๗๙) ๘๐) ๘๑) ๘๒) ๘๓) ๘๔) ๘๕) ๘๖) ๘๗) ๘๘) ๘๙) ๙๐) ๙๑) ๙๒) ๙๓) ๙๔) ๙๕) ๙๖) ๙๗) ๙๘) ๙๙) ๑๐๐) ๑๐๑) ๑๐๒) ๑๐๓) ๑๐๔) ๑๐๕) ๑๐๖) ๑๐๗) ๑๐๘) ๑๐๙) ๑๑๐) ๑๑๑) ๑๑๒) ๑๑๓) ๑๑๔) ๑๑๕) ๑๑๖) ๑๑๗) ๑๑๘) ๑๑๙) ๑๒๐) ๑๒๑) ๑๒๒) ๑๒๓) ๑๒๔) ๑๒๕) ๑๒๖) ๑๒๗) ๑๒๘) ๑๒๙) ๑๓๐) ๑๓๑) ๑๓๒) ๑๓๓) ๑๓๔) ๑๓๕) ๑๓๖) ๑๓๗) ๑๓๘) ๑๓๙) ๑๔๐) ๑๔๑) ๑๔๒) ๑๔๓) ๑๔๔) ๑๔๕) ๑๔๖) ๑๔๗) ๑๔๘) ๑๔๙) ๑๕๐) ๑๕๑) ๑๕๒) ๑๕๓) ๑๕๔) ๑๕๕) ๑๕๖) ๑๕๗) ๑๕๘) ๑๕๙) ๑๖๐) ๑๖๑) ๑๖๒) ๑๖๓) ๑๖๔) ๑๖๕) ๑๖๖) ๑๖๗) ๑๖๘) ๑๖๙) ๑๗๐) ๑๗๑) ๑๗๒) ๑๗๓) ๑๗๔) ๑๗๕) ๑๗๖) ๑๗๗) ๑๗๘) ๑๗๙) ๑๘๐) ๑๘๑) ๑๘๒) ๑๘๓) ๑๘๔) ๑๘๕) ๑๘๖) ๑๘๗) ๑๘๘) ๑๘๙) ๑๙๐) ๑๙๑) ๑๙๒) ๑๙๓) ๑๙๔) ๑๙๕) ๑๙๖) ๑๙๗) ๑๙๘) ๑๙๙) ๒๐๐) ๒๐๑) ๒๐๒) ๒๐๓) ๒๐๔) ๒๐๕) ๒๐๖) ๒๐๗) ๒๐๘) ๒๐๙) ๒๑๐) ๒๑๑) ๒๑๒) ๒๑๓) ๒๑๔) ๒๑๕) ๒๑๖) ๒๑๗) ๒๑๘) ๒๑๙) ๒๒๐) ๒๒๑) ๒๒๒) ๒๒๓) ๒๒๔) ๒๒๕) ๒๒๖) ๒๒๗) ๒๒๘) ๒๒๙) ๒๓๐) ๒๓๑) ๒๓๒) ๒๓๓) ๒๓๔) ๒๓๕) ๒๓๖) ๒๓๗) ๒๓๘) ๒๓๙) ๒๔๐) ๒๔๑) ๒๔๒) ๒๔๓) ๒๔๔) ๒๔๕) ๒๔๖) ๒๔๗) ๒๔๘) ๒๔๙) ๒๕๐) ๒๕๑) ๒๕๒) ๒๕๓) ๒๕๔) ๒๕๕) ๒๕๖) ๒๕๗) ๒๕๘) ๒๕๙) ๒๖๐) ๒๖๑) ๒๖๒) ๒๖๓) ๒๖๔) ๒๖๕) ๒๖๖) ๒๖๗) ๒๖๘) ๒๖๙) ๒๗๐) ๒๗๑) ๒๗๒) ๒๗๓) ๒๗๔) ๒๗๕) ๒๗๖) ๒๗๗) ๒๗๘) ๒๗๙) ๒๘๐) ๒๘๑) ๒๘๒) ๒๘๓) ๒๘๔) ๒๘๕) ๒๘๖) ๒๘๗) ๒๘๘) ๒๘๙) ๒๙๐) ๒๙๑) ๒๙๒) ๒๙๓) ๒๙๔) ๒๙๕) ๒๙๖) ๒๙๗) ๒๙๘) ๒๙๙) ๓๐๐) ๓๐๑) ๓๐๒) ๓๐๓) ๓๐๔) ๓๐๕) ๓๐๖) ๓๐๗) ๓๐๘) ๓๐๙) ๓๑๐) ๓๑๑) ๓๑๒) ๓๑๓) ๓๑๔) ๓๑๕) ๓๑๖) ๓๑๗) ๓๑๘) ๓๑๙) ๓๒๐) ๓๒๑) ๓๒๒) ๓๒๓) ๓๒๔) ๓๒๕) ๓๒๖) ๓๒๗) ๓๒๘) ๓๒๙) ๓๓๐) ๓๓๑) ๓๓๒) ๓๓๓) ๓๓๔) ๓๓๕) ๓๓๖) ๓๓๗) ๓๓๘) ๓๓๙) ๓๔๐) ๓๔๑) ๓๔๒) ๓๔๓) ๓๔๔) ๓๔๕) ๓๔๖) ๓๔๗) ๓๔๘) ๓๔๙) ๓๕๐) ๓๕๑) ๓๕๒) ๓๕๓) ๓๕๔) ๓๕๕) ๓๕๖) ๓๕๗) ๓๕๘) ๓๕๙) ๓๖๐) ๓๖๑) ๓๖๒) ๓๖๓) ๓๖๔) ๓๖๕) ๓๖๖) ๓๖๗) ๓๖๘) ๓๖๙) ๓๗๐) ๓๗๑) ๓๗๒) ๓๗๓) ๓๗๔) ๓๗๕) ๓๗๖) ๓๗๗) ๓๗๘) ๓๗๙) ๓๘๐) ๓๘๑) ๓๘๒) ๓๘๓) ๓๘๔) ๓๘๕) ๓๘๖) ๓๘๗) ๓๘๘) ๓๘๙) ๓๙๐) ๓๙๑) ๓๙๒) ๓๙๓) ๓๙๔) ๓๙๕) ๓๙๖) ๓๙๗) ๓๙๘) ๓๙๙) ๔๐๐) ๔๐๑) ๔๐๒) ๔๐๓) ๔๐๔) ๔๐๕) ๔๐๖) ๔๐๗) ๔๐๘) ๔๐๙) ๔๑๐) ๔๑๑) ๔๑๒) ๔๑๓) ๔๑๔) ๔๑๕) ๔๑๖) ๔๑๗) ๔๑๘) ๔๑๙) ๔๒๐) ๔๒๑) ๔๒๒) ๔๒๓) ๔๒๔) ๔๒๕) ๔๒๖) ๔๒๗) ๔๒๘) ๔๒๙) ๔๓๐) ๔๓๑) ๔๓๒) ๔๓๓) ๔๓๔) ๔๓๕) ๔๓๖) ๔๓๗) ๔๓๘) ๔๓๙) ๔๔๐) ๔๔๑) ๔๔๒) ๔๔๓) ๔๔๔) ๔๔๕) ๔๔๖) ๔๔๗) ๔๔๘) ๔๔๙) ๔๕๐) ๔๕๑) ๔๕๒) ๔๕๓) ๔๕๔) ๔๕๕) ๔๕๖) ๔๕๗) ๔๕๘) ๔๕๙) ๔๖๐) ๔๖๑) ๔๖๒) ๔๖๓) ๔๖๔) ๔๖๕) ๔๖๖) ๔๖๗) ๔๖๘) ๔๖๙) ๔๗๐) ๔๗๑) ๔๗๒) ๔๗๓) ๔๗๔) ๔๗๕) ๔๗๖) ๔๗๗) ๔๗๘) ๔๗๙) ๔๘๐) ๔๘๑) ๔๘๒) ๔๘๓) ๔๘๔) ๔๘๕) ๔๘๖) ๔๘๗) ๔๘๘) ๔๘๙) ๔๙๐) ๔๙๑) ๔๙๒) ๔๙๓) ๔๙๔) ๔๙๕) ๔๙๖) ๔๙๗) ๔๙๘) ๔๙๙) ๕๐๐) ๕๐๑) ๕๐๒) ๕๐๓) ๕๐๔) ๕๐๕) ๕๐๖) ๕๐๗) ๕๐๘) ๕๐๙) ๕๑๐) ๕๑๑) ๕๑๒) ๕๑๓) ๕๑๔) ๕๑๕) ๕๑๖) ๕๑๗) ๕๑๘) ๕๑๙) ๕๒๐) ๕๒๑) ๕๒๒) ๕๒๓) ๕๒๔) ๕๒๕) ๕๒๖) ๕๒๗) ๕๒๘) ๕๒๙) ๕๓๐) ๕๓๑) ๕๓๒) ๕๓๓) ๕๓๔) ๕๓๕) ๕๓๖) ๕๓๗) ๕๓๘) ๕๓๙) ๕๔๐) ๕๔๑) ๕๔๒) ๕๔๓) ๕๔๔) ๕๔๕) ๕๔๖) ๕๔๗) ๕๔๘) ๕๔๙) ๕๕๐) ๕๕๑) ๕๕๒) ๕๕๓) ๕๕๔) ๕๕๕) ๕๕๖) ๕๕๗) ๕๕๘) ๕๕๙) ๕๖๐) ๕๖๑) ๕๖๒) ๕๖๓) ๕๖๔) ๕๖๕) ๕๖๖) ๕๖๗) ๕๖๘) ๕๖๙) ๕๗๐) ๕๗๑) ๕๗๒) ๕๗๓) ๕๗๔) ๕๗๕) ๕๗๖) ๕๗๗) ๕๗๘) ๕๗๙) ๕๘๐) ๕๘๑) ๕๘๒) ๕๘๓) ๕๘๔) ๕๘๕) ๕๘๖) ๕๘๗) ๕๘๘) ๕๘๙) ๕๙๐) ๕๙๑) ๕๙๒) ๕๙๓) ๕๙๔) ๕๙๕) ๕๙๖) ๕๙๗) ๕๙๘) ๕๙๙) ๖๐๐) ๖๐๑) ๖๐๒) ๖๐๓) ๖๐๔) ๖๐๕) ๖๐๖) ๖๐๗) ๖๐๘) ๖๐๙) ๖๑๐) ๖๑๑) ๖๑๒) ๖๑๓) ๖๑๔) ๖๑๕) ๖๑๖) ๖๑๗) ๖๑๘) ๖๑๙) ๖๒๐) ๖๒๑) ๖๒๒) ๖๒๓) ๖๒๔) ๖๒๕) ๖๒๖) ๖๒๗) ๖๒๘) ๖๒๙) ๖๓๐) ๖๓๑) ๖๓๒) ๖๓๓) ๖๓๔) ๖๓๕) ๖๓๖) ๖๓๗) ๖๓๘) ๖๓๙) ๖๔๐) ๖๔๑) ๖๔๒) ๖๔๓) ๖๔๔) ๖๔๕) ๖๔๖) ๖๔๗) ๖๔๘) ๖๔๙) ๖๕๐) ๖๕๑) ๖๕๒) ๖๕๓) ๖๕๔) ๖๕๕) ๖๕๖) ๖๕๗) ๖๕๘) ๖๕๙) ๖๖๐) ๖๖๑) ๖๖๒) ๖๖๓) ๖๖๔) ๖๖๕) ๖๖๖) ๖๖๗) ๖๖๘) ๖๖๙) ๖๗๐) ๖๗๑) ๖๗๒) ๖๗๓) ๖๗๔) ๖๗๕) ๖๗๖) ๖๗๗) ๖๗๘) ๖๗๙) ๖๘๐) ๖๘๑) ๖๘๒) ๖๘๓) ๖๘๔) ๖๘๕) ๖๘๖) ๖๘๗) ๖๘๘) ๖๘๙) ๖๙๐) ๖๙๑) ๖๙๒) ๖๙๓) ๖๙๔) ๖๙๕) ๖๙๖) ๖๙๗) ๖๙๘) ๖๙๙) ๗๐๐) ๗๐๑) ๗๐๒) ๗๐๓) ๗๐๔) ๗๐๕) ๗๐๖) ๗๐๗) ๗๐๘) ๗๐๙) ๗๑๐) ๗๑๑) ๗๑๒) ๗๑๓) ๗๑๔) ๗๑๕) ๗๑๖) ๗๑๗) ๗๑๘) ๗๑๙) ๗๒๐) ๗๒๑) ๗๒๒) ๗๒๓) ๗๒๔) ๗๒๕) ๗๒๖) ๗๒๗) ๗๒๘) ๗๒๙) ๗๓๐) ๗๓๑) ๗๓๒) ๗๓๓) ๗๓๔) ๗๓๕) ๗๓๖) ๗๓๗) ๗๓๘) ๗๓๙) ๗๔๐) ๗๔๑) ๗๔๒) ๗๔๓) ๗๔๔) ๗๔๕) ๗๔๖) ๗๔๗) ๗๔๘) ๗๔๙) ๗๕๐) ๗๕๑) ๗๕๒) ๗๕๓) ๗๕๔) ๗๕๕) ๗๕๖) ๗๕๗) ๗๕๘) ๗๕๙) ๗๖๐) ๗๖๑) ๗๖๒) ๗๖๓) ๗๖๔) ๗๖๕) ๗๖๖) ๗๖๗) ๗๖๘) ๗๖๙) ๗๗๐) ๗๗๑) ๗๗๒) ๗๗๓) ๗๗๔) ๗๗๕) ๗๗๖) ๗๗๗) ๗๗๘) ๗๗๙) ๗๘๐) ๗๘๑) ๗๘๒) ๗๘๓) ๗๘๔) ๗๘๕) ๗๘๖) ๗๘๗) ๗๘๘) ๗๘๙) ๗๙๐) ๗๙๑) ๗๙๒) ๗๙๓) ๗๙๔) ๗๙๕) ๗๙๖) ๗๙๗) ๗๙๘) ๗๙๙) ๘๐๐) ๘๐๑) ๘๐๒) ๘๐๓) ๘๐๔) ๘๐๕) ๘๐๖) ๘๐๗) ๘๐๘) ๘๐๙) ๘๑๐) ๘๑๑) ๘๑๒) ๘๑๓) ๘๑๔) ๘๑๕) ๘๑๖) ๘๑๗) ๘๑๘) ๘๑๙) ๘๒๐) ๘๒๑) ๘๒๒) ๘๒๓) ๘๒๔) ๘๒๕) ๘๒๖) ๘๒๗) ๘๒๘) ๘๒๙) ๘๓๐) ๘๓๑) ๘๓๒) ๘๓๓) ๘๓๔) ๘๓๕) ๘๓๖) ๘๓๗) ๘๓๘) ๘๓๙) ๘๔๐) ๘๔๑) ๘๔๒) ๘๔๓) ๘๔๔) ๘๔๕) ๘๔๖) ๘๔๗) ๘๔๘) ๘๔๙) ๘๕๐) ๘๕๑) ๘๕๒) ๘๕๓) ๘๕๔) ๘๕๕) ๘๕๖) ๘๕๗) ๘๕๘) ๘๕๙) ๘๖๐) ๘๖๑) ๘๖๒) ๘๖๓) ๘๖๔) ๘๖๕) ๘๖๖) ๘๖๗) ๘๖๘) ๘๖๙) ๘๗๐) ๘๗๑) ๘๗๒) ๘๗๓) ๘๗๔) ๘๗๕) ๘๗๖) ๘๗๗) ๘๗๘) ๘๗๙) ๘๘๐) ๘๘๑) ๘๘๒) ๘๘๓) ๘๘๔) ๘๘๕) ๘๘๖) ๘๘๗) ๘๘๘) ๘๘๙) ๘๙๐) ๘๙๑) ๘๙๒) ๘๙๓) ๘๙๔) ๘๙๕) ๘๙๖) ๘๙๗) ๘๙๘) ๘๙๙) ๙๐๐) ๙๐๑) ๙๐๒) ๙๐๓) ๙๐๔) ๙๐๕) ๙๐๖) ๙๐๗) ๙๐๘) ๙๐๙) ๙๑๐) ๙๑๑) ๙๑๒) ๙๑๓) ๙๑๔) ๙๑๕) ๙๑๖) ๙๑๗) ๙๑๘) ๙๑๙) ๙๒๐) ๙๒๑) ๙๒๒) ๙๒๓) ๙๒๔) ๙๒๕) ๙๒๖) ๙๒๗) ๙๒๘) ๙๒๙) ๙๓๐) ๙๓๑) ๙๓๒) ๙๓๓) ๙๓๔) ๙๓๕) ๙๓๖) ๙๓๗) ๙๓๘) ๙๓๙) ๙๔๐) ๙๔๑) ๙๔๒) ๙๔๓) ๙๔๔) ๙๔๕) ๙๔๖) ๙๔๗) ๙๔๘) ๙๔๙) ๙๕๐) ๙๕๑) ๙๕๒) ๙๕๓) ๙๕๔) ๙๕๕) ๙๕๖) ๙๕๗) ๙๕๘) ๙๕๙) ๙๖๐) ๙๖๑) ๙๖๒) ๙๖๓) ๙๖๔) ๙๖๕) ๙๖๖) ๙๖๗) ๙๖๘) ๙๖๙) ๙๗๐) ๙๗๑) ๙๗๒) ๙๗๓) ๙๗๔) ๙๗๕) ๙๗๖) ๙๗๗) ๙๗๘) ๙๗๙) ๙๘๐) ๙๘๑) ๙๘๒) ๙๘๓) ๙๘๔) ๙๘๕) ๙๘๖) ๙๘๗) ๙๘๘) ๙๘๙) ๙๙๐) ๙๙๑) ๙๙๒) ๙๙๓) ๙๙๔) ๙๙๕) ๙๙๖) ๙๙๗) ๙๙๘) ๙๙๙) ๑๐๐๐) ๑๐๐๑) ๑๐๐๒) ๑๐๐๓) ๑๐๐๔) ๑๐๐๕) ๑๐๐๖) ๑๐๐๗) ๑๐๐๘) ๑๐๐๙) ๑๐๑๐) ๑๐๑๑) ๑๐๑๒) ๑๐๑๓) ๑๐๑๔) ๑๐๑๕) ๑๐๑๖) ๑๐๑๗) ๑๐๑๘) ๑๐๑๙) ๑๐๒๐) ๑๐๒๑) ๑๐๒๒) ๑๐๒๓) ๑๐๒๔) ๑๐๒๕) ๑๐๒๖) ๑๐๒๗) ๑๐๒๘) ๑๐๒๙) ๑๐๓๐) ๑๐๓๑) ๑๐๓๒) ๑๐๓๓) ๑๐๓๔) ๑๐๓๕) ๑๐๓๖) ๑๐๓๗) ๑๐๓๘) ๑๐๓๙) ๑๐๔๐) ๑๐๔๑) ๑๐๔๒) ๑๐๔๓) ๑๐๔๔) ๑๐๔๕) ๑๐๔๖) ๑๐๔๗) ๑๐๔๘) ๑๐๔๙) ๑๐๕๐) ๑๐๕๑) ๑๐๕๒) ๑๐๕๓) ๑๐๕๔) ๑๐๕๕) ๑๐๕๖) ๑๐๕๗) ๑๐๕๘) ๑๐๕๙) ๑๐๖๐) ๑๐๖๑) ๑๐๖๒) ๑๐๖๓) ๑๐๖๔) ๑๐๖๕) ๑๐๖๖) ๑๐๖๗) ๑๐๖๘) ๑๐๖๙) ๑๐๗๐) ๑๐๗๑) ๑๐๗๒) ๑๐๗๓) ๑๐๗๔) ๑๐๗๕) ๑๐๗๖) ๑๐๗๗) ๑๐๗๘) ๑๐๗๙) ๑๐๘๐) ๑๐๘๑) ๑๐๘๒) ๑๐๘๓) ๑๐๘๔) ๑๐๘๕) ๑๐๘๖) ๑๐๘๗) ๑๐๘๘) ๑๐๘๙) ๑๐๙๐) ๑๐๙๑) ๑๐๙๒) ๑๐๙๓) ๑๐๙๔) ๑๐๙๕) ๑๐๙๖) ๑๐๙๗) ๑๐๙๘) ๑๐๙๙) ๑๑๐๐) ๑๑๐๑) ๑๑๐๒) ๑๑๐๓) ๑๑๐๔) ๑๑๐๕) ๑๑๐๖) ๑๑๐๗) ๑๑๐๘) ๑๑๐๙) ๑๑๑๐) ๑๑๑๑) ๑๑๑๒) ๑๑๑๓) ๑๑๑๔) ๑๑๑๕) ๑๑๑๖) ๑๑๑๗) ๑๑๑๘) ๑๑๑๙) ๑๑๒๐) ๑๑๒๑) ๑๑๒๒) ๑๑๒๓) ๑๑๒๔) ๑๑๒๕) ๑๑๒๖) ๑๑๒๗) ๑๑๒๘) ๑๑๒๙) ๑๑๓๐) ๑๑๓๑) ๑๑๓๒) ๑๑๓๓) ๑๑๓๔) ๑๑๓๕) ๑๑๓๖) ๑๑๓๗) ๑๑๓๘) ๑๑๓๙) ๑๑๔๐) ๑๑๔๑) ๑๑๔๒) ๑๑๔๓) ๑๑๔๔) ๑๑๔๕) ๑๑๔๖) ๑๑๔๗) ๑๑๔๘) ๑๑๔๙) ๑๑๕๐) ๑๑๕๑) ๑๑๕๒) ๑๑๕๓) ๑๑๕๔) ๑๑๕๕) ๑๑๕๖) ๑๑๕๗) ๑๑๕๘) ๑๑๕๙) ๑๑๖๐) ๑๑๖๑) ๑๑๖๒) ๑๑๖๓) ๑๑๖๔) ๑๑๖๕) ๑๑๖๖) ๑๑๖๗) ๑๑๖๘) ๑๑๖๙) ๑๑๗๐) ๑๑๗๑) ๑๑๗๒) ๑๑๗๓) ๑๑๗๔) ๑๑๗๕) ๑๑๗๖) ๑๑๗๗) ๑๑๗๘) ๑๑๗๙) ๑๑๘๐) ๑๑๘๑) ๑๑๘๒) ๑๑๘๓) ๑๑๘๔) ๑๑๘๕) ๑๑๘๖) ๑๑๘๗) ๑๑๘๘) ๑๑๘๙) ๑๑๙๐) ๑๑๙๑) ๑๑๙๒) ๑๑๙๓) ๑๑๙๔) ๑๑๙๕) ๑๑๙๖) ๑๑๙๗) ๑๑๙๘) ๑๑๙๙) ๑๒๐๐) ๑๒๐๑) ๑๒๐๒) ๑๒๐๓) ๑๒๐๔) ๑๒๐๕) ๑๒๐๖) ๑๒๐๗) ๑๒๐๘) ๑๒๐๙) ๑๒๑๐) ๑๒๑๑) ๑๒๑๒) ๑๒๑๓) ๑๒๑๔) ๑๒๑๕) ๑๒๑๖) ๑๒๑๗) ๑๒๑๘) ๑๒๑๙) ๑๒๒๐) ๑๒๒๑) ๑๒๒๒) ๑๒๒๓) ๑๒๒๔) ๑๒๒๕) ๑๒๒๖) ๑๒๒๗) ๑๒๒๘) ๑๒๒๙) ๑๒๓๐) ๑๒๓๑) ๑๒๓๒) ๑๒๓๓) ๑๒๓๔) ๑๒๓๕) ๑๒๓๖) ๑๒๓๗) ๑๒๓๘) ๑๒๓๙) ๑๒๔๐) ๑๒๔๑) ๑๒๔๒) ๑๒๔๓) ๑๒๔๔) ๑๒๔๕) ๑๒๔๖) ๑๒๔๗) ๑๒๔๘) ๑๒๔๙) ๑๒๕๐) ๑๒๕๑) ๑๒๕๒) ๑๒๕๓) ๑๒๕๔) ๑๒๕๕) ๑๒๕๖) ๑๒๕๗) ๑๒๕๘) ๑๒๕๙) ๑๒๖๐) ๑๒๖๑) ๑๒๖๒) ๑๒๖๓) ๑๒๖๔) ๑๒๖๕) ๑๒๖๖) ๑๒๖๗) ๑๒๖๘) ๑๒๖๙) ๑๒๗๐) ๑๒๗๑) ๑๒๗๒) ๑๒๗๓) ๑๒๗๔) ๑๒๗๕) ๑๒๗๖) ๑๒๗๗) ๑๒๗๘) ๑๒๗๙) ๑๒๘๐) ๑๒๘๑) ๑๒๘๒) ๑๒๘๓) ๑๒๘๔) ๑๒๘๕) ๑๒๘๖) ๑๒๘๗) ๑๒๘๘) ๑๒๘๙) ๑๒๙๐) ๑๒๙๑) ๑๒๙๒) ๑๒๙๓) ๑๒๙๔) ๑๒๙๕) ๑๒๙๖) ๑๒๙๗) ๑๒๙๘) ๑๒๙๙) ๑๓๐๐) ๑๓๐๑) ๑๓๐๒) ๑๓๐๓) ๑๓๐๔) ๑๓๐๕) ๑๓๐๖) ๑๓๐๗) ๑๓๐๘) ๑๓๐๙) ๑๓๑๐) ๑๓๑๑) ๑๓๑๒) ๑๓๑๓) ๑๓๑๔) ๑๓๑๕) ๑๓๑๖) ๑๓๑๗) ๑๓๑๘) ๑๓๑๙) ๑๓๒๐) ๑๓๒๑) ๑๓๒๒) ๑๓๒๓) ๑๓๒๔) ๑๓๒๕) ๑๓๒๖) ๑๓๒๗) ๑๓๒๘) ๑๓๒๙) ๑๓๓๐) ๑๓๓๑) ๑๓๓๒) ๑๓๓๓) ๑๓๓๔) ๑๓๓๕) ๑๓๓๖) ๑๓๓๗) ๑๓๓๘) ๑๓๓๙) ๑๓๔๐) ๑๓๔๑) ๑๓๔๒) ๑๓๔๓) ๑๓๔๔) ๑๓๔๕) ๑๓๔๖) ๑๓๔๗) ๑๓๔๘) ๑๓๔๙) ๑๓๕๐) ๑๓๕๑) ๑๓๕๒) ๑๓๕๓) ๑๓๕๔) ๑๓๕๕) ๑๓๕๖) ๑๓๕๗) ๑๓๕๘) ๑๓๕๙) ๑๓๖๐) ๑๓๖๑) ๑๓๖๒) ๑

เพราะสั่งให้เขาทำโครงการด้วยวาจา ๕) กายกับวาจาคู่กัน ๖) กายกับวาจาเต็มจิตเข้าด้วย โทษแห่งอาบัติ ๒ ลักษณะ ๑) โลกวัชชะ คือเป็นโทษทางโลก หมายความว่า ชาวโลกทำก็เป็นความเสียหายหรือความผิด ภิภุษาทำก็เสียหายเช่นเดียวกัน เช่นการทำโครงการ หรือการฆาตกรรม ๒) ปณัตตติวัชชะ คือเป็นโทษทางพระบัญญัติ หมายความว่าชาวโลกทำไม่เป็นความเสียหาย แต่ภิภุษาทำเป็นความผิดฐานละเมิดพระบัญญัติ เช่นการขุดดินหรือฉันทอาหารในเวลาวิกาล ซึ่งอาจเป็นความผิดทางพระวินัยสงฆ์แต่อาจไม่มีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา

การปกครองคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย มีการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์เป็นแบบแผนชัดเจนพระสงฆ์จากนครศรีธรรมราชมาตั้งสำนักเผยแผ่พระศาสนาในกรุงสุโขทัย คณะหนึ่งกับพระสงฆ์ชาวลังกามาตั้งสำนักเผยแผ่พระศาสนา ในสมัยกรุงสุโขทัยอีกคณะหนึ่ง พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพระสังฆราชประจำแต่ละหัวเมือง การปกครองคณะสงฆ์สมัยอยุธยา ยังคงตามแบบการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัย การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์ ในตอนต้นยังคงถือตามแบบอย่างของการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยอยุธยา แต่ได้เพิ่มเติมการตรากฎหมายคณะสงฆ์ขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ก็เพื่อควบคุมคุ้มครองความประพฤติของพระสงฆ์ให้ปฏิบัติเคร่งครัดตามพระธรรมวินัย มีข้อห้ามพระภิภุษสามเณรประพฤติปฏิบัติชัดเจนขึ้นนอกจากพระธรรมวินัย ต่อมามีการตรากฎหมายคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ เป็นการใช้อำนาจอธิปไตยตามการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โครงสร้างการปกครองตามกฎหมายคณะสงฆ์ มีตำแหน่งประมุขสงฆ์เป็นสกลมหาสังฆปริณายก เป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุดฝ่ายพระภิภุษสงฆ์ มีการก่อตั้งมหาเถรสมาคม ทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาในการพระศาสนา แต่พระมหากษัตริย์ ทรงกำหนดนโยบายบริหารการพระพุทธศาสนา และการตัดสินชำระคดีความผิดตามพระวินัยสงฆ์และนำกฎหมายลักษณะผ้าเมียบมาใช้ในการตัดสินคดีขึ้นปาราชิกในศาลหลวง

ในส่วนระบบศาลไทยปัจจุบันประกอบด้วย ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง ศาลยุติธรรม และศาลทหาร ศาลยุติธรรมตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมมีสามชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา ศาลชั้นต้นได้แก่ศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งธนบุรี ศาลอาญา ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลอาญาธนบุรี ศาลจังหวัด ศาลแขวง และศาลยุติธรรมอื่นที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลนั้นกำหนดให้เป็นศาลชั้นต้น ในศาลยุติธรรมมีสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นส่วนราชการหน่วยงานอิสระมีฐานะเป็นนิติบุคคล การบริหารงานขึ้นอยู่กับคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม (ก.บ.ศ.) ข้าราชการฝ่ายตุลาการ คือ ผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรการช่วยเหลือ มีผู้ประณีประนอมซึ่งเป็นบุคคลภายนอกช่วยเหลือไกลเกลี่ยคดีพิพาทกัน พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓ กำหนดข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมไว้ ๓ ประเภทคือ ๑) ข้าราชการตุลาการ คือข้าราชการผู้มีอำนาจและหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีตลอดถึงผู้ช่วยผู้พิพากษา ๒) ตะเเต้ยุติธรรม คือข้าราชการผู้มีอำนาจและหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม ๓) ข้าราชการศาลยุติธรรม คือข้าราชการผู้มีอำนาจหน้าที่ในทางธุรการซึ่งได้รับการบรรจุและแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการตามกฎหมาย ว่าด้วยระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม ศาลยุติธรรมทุกศาลแบ่งส่วนราชการเป็น ๒ ฝ่ายคืองานฝ่ายตุลาการ และงานฝ่ายธุรการ ประธานศาลฎีกา เป็นผู้ดำรงตำแหน่งสูงสุดเป็นประมุขของศาลยุติธรรม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานศาลยุติธรรม

ศาลทหาร เป็นศาลพิเศษ ที่ตั้งขึ้นสังกัดกระทรวงกลาโหม มีอำนาจพิจารณาคดีทหารที่กระทำผิดเกี่ยวกับ ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาทหาร ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาอาญาทั่วไป ความผิดอาญาตามกฎหมายอื่น ทำความผิดวินัยทหาร ศาลทหารอยู่ภายใต้สังกัดหน่วยงาน ๒ หน่วยงานคือ ศาลทหารที่สังกัดในกรมพระธรรมนูญ ขึ้นตรงต่อสำนักงานปลัดกระทรวง ได้แก่ศาลทหารกรุงเทพ ศาลทหารกลาง และศาลทหารสูงสุด และศาลทหารที่สังกัดกองทัพบก ได้แก่ ศาลมณฑลทหารบก ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญา ที่ผู้กระทำผิดเป็นบุคคลซึ่งอยู่ในอำนาจศาลทหารในขณะกระทำความผิด และคดีอื่น การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเป็นอำนาจของศาล ซึ่งต้องดำเนินการให้เป็นไปโดยยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญตามกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ผู้พิพากษาและตุลาการมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปโดยถูกต้อง รวดเร็วและเป็นธรรม ตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายเกี่ยวกับศาลทหาร

ลักษณะของศาลทหาร สังกัดกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นผู้รับผิดชอบในงานธุรการของศาลทหารให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย เจ้ากรมพระธรรมนูญเป็นผู้วางระเบียบราชการของศาลทหารและระเบียบราชการอัยการทหาร โดยต้องได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ทั้งนี้เพื่อให้กิจการศาลทหารและอัยการทหารดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ศาลทหารมี ๓ ชั้น คือศาลทหารชั้นต้น ศาลทหารกลางและศาลทหารสูงสุด

เปรียบเทียบศาลทหารกับระบบนิคหกรรม

ข้อที่เหมือนกัน ๑) ศาลทหารและระบบนิคหกรรมไม่สังกัดกระทรวงยุติธรรม ศาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ระบบนิคหกรรมสังกัดมหาดเล็กรม ๒) องค์คณะตุลาการศาลทหารประธานต้องมีชั้นยศสูงกว่าจำเลย ระบบนิคหกรรมมีประธานในการพิจารณาคดีซึ่งมีสมณศักดิ์สูงกว่าจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหา ๓) ศาลทหารมี ๓ ชั้นศาล ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา ระบบนิคหกรรมมี ๓ ชั้น คือชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา มีขั้นตอนทั้งศาลทหารและนิคหกรรมที่เหมือนกัน ๔) คดีที่ขึ้นศาลทหารมีคดีที่ทำผิดวินัยทหารด้วย ระบบนิคหกรรมพิจารณาคดีวินัยพระสงฆ์ ๕) คำตัดสินคดีศาลทหารที่ทำผิดวินัยให้มีอำนาจลงทัณฑ์ทางวินัยได้ ระบบนิคหกรรมให้ลงโทษทางวินัยได้ และให้ลงโทษข้อหาวินัยครุฑาบติเป็นสีกหมดสภาพทั้งสงฆ์ได้ ๖) กระบวนไต่สวนมูลฟ้องทำได้ทั้งในศาลทหารและระบบนิคหกรรม

ข้อแตกต่างกัน ๑) การพิจารณาคดีของศาลทหารเป็นการเปิดเผย การพิจารณาของนิคหกรรมเป็นพิจารณาลับ ๒) ศาลทหารตั้งหนายได้ แต่นิคหกรรมตั้งบุคคลใดมาช่วยในคดีไม่ได้ ๓) ศาลทหารเป็นระบบสากลและไม่ยุ่งยาก แต่นิคหกรรมไม่สากลและยุ่งยาก ๔) ศาลวินัยสงฆ์ เป็นการพัฒนาระบบนิคหกรรม ส่วนศาลปกครองสงฆ์เป็นพัฒนาการสอบสวนให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ปฏิบัติงาน ในหน้าที่ของคณะสงฆ์จากคณะตุลาการสงฆ์ผู้พิจารณาคดีในศาลนั้น ๆ มีองค์คณะผู้พิจารณาคดีมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมวินัยและการปกครอง และเข้าใจหลักกฎหมายบ้านเมือง เป็นอย่างดี ซึ่งคณะผู้พิพากษาศาลวินัยสงฆ์ต้องเป็นพระภิกษุสงฆ์ผู้มีคุณวุฒิในสาขานิติศาสตร์ สำเร็จปริญญาเอกทางนิติศาสตร์ และทางธรรมจบนักธรรมเอกถึงเปรียญธรรมขึ้นไป หรือสำเร็จปริญญาโททางนิติศาสตร์ และทางธรรมจบเปรียญธรรม ๔,๕,๖ หรือสำเร็จปริญญาตรีทางนิติศาสตร์ และทางธรรมจบเปรียญธรรม ๗,๘,๙ ส่วนผู้พิจารณาคดีในศาลปกครองสงฆ์ไม่จำกัดคุณวุฒิทางการศึกษาแต่ต้องจบเปรียญธรรมชั้นสูง

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์ พระภิกษุสงฆ์อยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ย่อมมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยโดยทั่วไป ว่าเป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำกาะนั้นได้ตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพนั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่นที่ค้ำนึ่งถึงหลักสิทธิ เสรีภาพ ของประชาชนทุกคนโดยเท่าเทียมกันรวมพระภิกษุสงฆ์ การจัดให้มีศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์ มีความมุ่งหมายเพื่อให้ความเป็นธรรมแก่ภิกษุสงฆ์ โดยจัดเป็นระบบศาลพิจารณาคดีโดยพระภิกษุสงฆ์เพื่อสังคมสงฆ์อย่างแท้จริง

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวทางด้านกฎหมายเพื่อให้เป็นเครื่องมือสำหรับการจัดตั้งเป็นองค์กรในการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และศาลปกครองสงฆ์ประกอบด้วยพระราชบัญญัติการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และวิธีพิจารณาคดีวินัยสงฆ์ พระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลวินัยสงฆ์ ข้อบังคับมหาเถรสมาคมว่าด้วยจำศาลวินัยสงฆ์ ข้อบังคับมหาเถรสมาคมว่าด้วยคณะกรรมการบริหารศาลวินัยสงฆ์ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองสงฆ์และวิธีพิจารณาคดีปกครองสงฆ์ ข้อบังคับมหาเถรสมาคมว่าด้วยให้อำนาจพระวินัยธรทำหน้าที่เป็นผู้ฟ้องคดี ข้อบังคับมหาเถรสมาคมว่าด้วยให้อำนาจพระวินยาศิการทำหน้าที่จับกุมควบคุมพระทำผิดพระวินัย และทำหน้าที่สอบสวนทำสำนวนคดีส่งพระวินัยธรฟ้องต่อศาลวินัยสงฆ์

การลงโทษทางวินัยสงฆ์ หรือนิคหกรรมนั้น อาจจะไม่ชัดเจนในความผิดวินัยของพระสงฆ์ที่ ทำผิดหรือไม่ การพิสูจน์ความผิดไม่มีองค์คณะที่เชี่ยวชาญ บางครั้งการทำผิดวินัยสงฆ์แต่เกี่ยวข้องกับกฎหมายของบ้านเมือง ระบบนิคหกรรมจึงให้ชะลออิกรณ์ทางวินัยไว้และให้ผลของคดีตามกฎหมายบ้านเมืองแล้วเสร็จก่อนทำให้ ผู้เสียหายไม่ได้รับการเยียวยาและเป็นช่องทางให้มีการใช้สื่อมวลชนทุกแขนงโจมตีกล่าวร้ายเพื่อลดความศรัทธาแก่พระภิกษุสงฆ์จนสังคมชาวพุทธลดความศรัทธาในการจัดการที่ไม่เป็นธรรม การวิจัยนี้เพื่อให้เกิดระบบที่เป็นหลักประกันความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเสียใหม่โดยมิใช่กระทำการแบบ “ชั่วช่างซีดีช่างสงฆ์” อีกต่อไป คณะสงฆ์จะต้องเปิดเกมสู้รุกต่อไปว่าพระภิกษุใดทำปาราชิกเมื่อลงโทษให้สละสมณเพศแล้วก็ยังคงถูกประจานโดยการประการในแถลงการณ์คณะสงฆ์ หรือพระปณณัติของมหาเถรสมาคม กระทั่งแม้แต่พระภิกษุใดกระทำผิดทางอาญาถูกควบคุมตัวไว้ในเรือนจำหรือมีคำพิพากษาของศาลให้จำคุกและต้องโทษในเรือนจำอยู่ก็ตาม ก็จะต้องให้พระวินัยธรและพระวินยาศิการไปทำการสอบสวนเพื่อส่งศาลวินัยสงฆ์ตัดสินชี้ขาดควบคู่ไปกับการดำเนินคดีในทางศาลยุติธรรม

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑. ให้จัดตั้งศาลวินัยสงฆ์ และศาลปกครองสงฆ์ขึ้น ให้มีเขตอำนาจทั่วราชอาณาจักรและสังคมปริมนชล

๒. ให้มีการจัดทำแผนงบประมาณรายจ่ายในการจัดตั้งศาลภายในกรอบของยุทธศาสตร์ชาติ (ปี ๒๕๖๐-๒๕๖๔)

๓. ให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้เร่งรัดพัฒนาการศึกษาด้านนิติศาสตร์อย่างจริงจังและเข้มแข็ง ตั้งแต่ปริญญาตรีถึงปริญญาเอก ให้ผู้บริหารคณะสงฆ์ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยสงฆ์ และมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศในการศึกษานิติศาสตร์และพุทธศาสตร์

๔. ให้ประสานหน่วยงานในการพัฒนาพระสงฆ์ที่จบปริญญาทางนิติศาสตร์ให้สามารถเข้าศึกษาในสถาบันเนติบัณฑิตและสภานายความได้โดยไม่ขอรับวุฒิบัตรแต่ให้ได้รับการรับรองว่าเป็นผู้ผ่านการอบรมตามหลักสูตรแล้วและเมื่อลาสิกขาบทแล้วจึงให้ได้รับวุฒิบัตรนั้นได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

เพื่อให้มีการวิจัยที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้ในครั้งต่อไปขอเสนอแนะให้ทำการวิจัย “แนวทางการจัดให้มีกฎหมายเพื่อการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และวิธีพิจารณาคดีวินัยสงฆ์” และ “แนวทางการจัดให้มีกฎหมายเพื่อการจัดตั้งศาลปกครองสงฆ์และวิธีพิจารณาคดีศาลปกครองสงฆ์” โดยทำการวิจัยด้านกฎหมาย ดังนี้

- ๑) วิจัยเพื่อจัดทำพระราชบัญญัติการจัดตั้งศาลวินัยสงฆ์และวิธีพิจารณาคดีวินัยสงฆ์
- ๒) วิจัยเพื่อจัดทำพระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลวินัยสงฆ์
- ๓) วิจัยเพื่อจัดทำข้อบังคับมหาเถรสมาคมว่าด้วยจำศาลวินัยสงฆ์
- ๔) วิจัยเพื่อจัดทำข้อบังคับมหาเถรสมาคมว่าด้วยคณะกรรมการบริหารศาลวินัยสงฆ์
- ๕) วิจัยเพื่อจัดทำพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองสงฆ์และวิธีพิจารณาคดีปกครองสงฆ์
- ๖) วิจัยเพื่อจัดทำพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลปกครองสงฆ์
- ๗) วิจัยเพื่อจัดทำข้อบังคับมหาเถรสมาคมว่าด้วยจำศาลปกครองสงฆ์
- ๘) วิจัยเพื่อจัดทำข้อบังคับมหาเถรสมาคมว่าด้วยคณะกรรมการบริหารศาลปกครองสงฆ์
- ๙) วิจัยเพื่อจัดทำข้อบังคับมหาเถรสมาคมว่าด้วยให้อำนาจพระวินัยธรทำหน้าที่เป็นผู้ฟ้องคดี

คดี

๑๐) วิจัยเพื่อจัดทำข้อบังคับมหาเถรสมาคมว่าด้วยให้อำนาจพระวินัยธรทำหน้าที่จับกุมควบคุมพระทำ ผิดวินัย และทำหน้าที่สอบสวนทำสำนวนคดีส่งพระวินัยธรฟ้องต่อศาลวินัยสงฆ์

๑๑) วิจัยเพื่อจัดทำสำนักปริวาสกรรมในรูปแบบที่ถูกต้องของมหาเถรสมาคมเพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนาพระภิกษุที่ต้องสังฆาติเสสได้เข้าฝึกอบรมตามหลักการแห่งพระวินัยสงฆ์

บรรณานุกรม

- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (๒๕๔๓). **พื้นฐานรัฐศาสตร์กับการเมืองในศตวรรษที่ ๒๑**. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (๒๕๔๕). **พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๕**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- กระทรวงยุติธรรม. (๒๕๓๕). **๑๐๐ ปี กระทรวงยุติธรรม**. กรุงเทพฯ : เพอร์เฟกต์ กราฟฟิค กรุ๊ป. กำธร กำประเสริฐ ประวัติศาสตร์กฎหมายไทยและระบบกฎหมายหลัก
- คู่มือนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี. (๒๕๕๓). **วิชาวินัยมุขและเบญจศีล-เบญจธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชาญชัย แสวงศักดิ์. (๒๕๓๙). **กฎหมายปกครอง**. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.
- โชติ ทองประยูร. (๒๕๐๕). **ความเหมาะสมของกฎหมายคณะสงฆ์ฉบับใหม่** : พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕.
- โชติ อัสวลาภสกุล.(๒๕๕๔).การควบคุมตรวจสอบฝ่ายปกครองโดยศาลปกครอง:ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์
- ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์.(๒๕๓๕). **การพัฒนากฎหมายวิธีพิจารณาทางปกครองของไทย**.วารสารกฎหมายปกครอง เล่ม ๑๑. กรุงเทพฯ.
- เดโช สวานานนท์. (๒๕๔๕). **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- เดช บุญนาค และคณะ.(๒๕๓๒). **การปกครองระบบเทศบาลของประเทศไทย พ.ศ.๒๔๓๕-๒๔๕๓** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธนู แก้วโอภาส. (ม.บ.ป.). **ศาสนาโลก**. กรุงเทพฯ : จีรรัชการพิมพ์.
- ธีรยุทธ สุนทร.(๒๕๔๐). **พุทธศาสนายานในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (๒๕๔๔). **สารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ.๒๕๔๐) หมวดองค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญ เรื่อง ๔. ศาลรัฐธรรมนูญ**, กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคสุสภา.
- ประมุข สวัสดิ์มงคล. (๒๕๓๕). **พระธรรมนูญศาลยุติธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประทีป อ่าววิจิตรกุล. (๒๕๔๙). **หลักกฎหมายละตินและสุภาษิต**. กรุงเทพฯ: หจก.จีรรัชการพิมพ์.
- ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล (๒๕๕๒).**กฎหมายสำหรับพระสงฆ์**,กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ประสิทธิ์ พรหมรสี. (๒๕๔๗). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม** ,กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภูมิ โชคเหมาะ. (๒๕๕๑). **กฎหมายทหาร** .กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มาตยา อิงคนารถ กับพวก. (๒๕๒๙). **ประวัติศาสตร์ไทย** .กรุงเทพฯ : โอเอส พรินติ้ง เฮาส์.
- ยુทธ์ ศักดิ์เดชยนต์. (๒๕๔๑).) **กฎหมายกับสังคม** ในสาขาวิชานิติศาสตร์
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี:มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ร.แลงกาท. (๒๕๑๕). **หนังสือชุดภาษาไทยกฎหมายตราสามดวงเล่ม ๑**. กรุงเทพฯ: องค์การค้ำคสุสภา.

ระเบียบบรรดาศักดิ์สมณสงฆ์.(๒๕๔๔). **แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๑.**

วิชา มหาคุณ.(๒๕๓๔). **การใช้เหตุผลในทางกฎหมาย.** กรุงเทพฯ:นิติบรรณาการ.

วิชัย ตันตีกุลานันท์.(๒๕๕๑).คำอธิบายพระธรรมนูญศาลยุติธรรม.กรุงเทพฯ:ห้างหุ้นส่วนจำกัดพิมพ์อักษร

วราคม ทีสุภะ.(๒๕๓๙). **สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน.** กรุงเทพฯ : ดวงแก้ว .

ศิลาจารึกสมัยสุโขทัย. (๒๕๕๖). **กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง ๗๐๐ปี ลายสือไทย.**

สิริวัฒน์ คำวันสา. (๒๕๒๕). **สงฆ์ไทยใน ๒๐๐ ปี.** โรงพิมพ์ศรีอนันต์.

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วิวัฒนกุล และคณะ. (๒๕๔๘). **ร.แลงกาด์ กับไทยศึกษา”** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุทธิ วาทนฤพุมิ. (๒๕๑๒). **คำบรรยายประวัติศาสตร์กฎหมาย.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุพิศวง ธรรมพันทา. (๒๕๔๐). **มนุษย์กับสังคม.** กรุงเทพฯ : ดีดีบุคส์ไต้หวัน.

สุรพล สุยะพรหม. (๒๕๔๘). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง.** กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสถียร โพธิ์นันทะ.(๒๕๒๐). **พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย,สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย.**

เสถียร โพธิ์นันทะ.(๒๕๒๐). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ:มหามกุฏราชวิทยาลัย.

แสวง อุดมศรี.(๒๕๓๓). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย.** กรุงเทพฯ:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สิริวัฒน์ คำวันสา. (๒๕๒๕). **สงฆ์ใน ๒๐๐ ปี.** กรุงเทพฯ:รุ่งเรืองสารนการพิมพ์.

สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (๒๕๑๔). **ประชุมนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทาง**

พระพุทธศาสนา: คณะสงฆ์วัดพระพิเรนทร์. งานพระราชทานเพลิงศพพระเทพคุณา

ธาร.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส,การคณะสงฆ์. (หน้า ๔๒).

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (หน้า ๕). **ข้อตกลงกันในที่ประชุมผู้อำนวยการศึกษาหัวเมือง.**

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, (หน้า ๓๓๔-๓๓๕). **ในการคณะสงฆ์.**

สมบัติ อรรถพิมล. (๒๕๖๑). **พระธรรมนูญศาลยุติธรรมฯ ,เอกสารประกอบการสอนภาควิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ กรุงเทพฯ.**

พระธรรมโกศาจารย์, ขอบ อนุจารีเถระ. (๒๕๓๑). **แม่พระสามเมืองมหาอุบลาลิวิสาขา.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

พระมหาสมณานันติ จัดประเภทอธิกรณ์ชั้นฎีกา พ.ศ.๒๔๕๖. (๒๕๔๖). **“แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๑.**

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๔๓). **กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย,พิมพ์ครั้งที่ ๔.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๔๓). **รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้จริง.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : เอดิสันเพรสโปรดักส์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๓๙). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพฯ : สหธรรมมิก.

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตฺโต). (๒๕๓๙). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕. (๒๕๒๖). อักษรเจริญทัศน์.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ .(๒๕๕๖). เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.

อุทัย หิรัญโต. (๒๕๒๔). สารานุกรมศัพท์ทางรัฐศาสตร์. กรุงเทพฯ:โอเดียนสโตร์.

อาสา ศุภระมงคล. (๒๕๑๓). **ย่อประวัติศาสตร์ไทย**. สำนักงาน กพ., กรุงเทพฯ: ภัคดีประเสริฐ.

กฎหมาย

พระราชบัญญัติอิทธิกรรมประณมปาราชิก พ.ศ.๒๔๖๓

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ.๒๕๔๓

พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ.๒๕๔๓

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ.๒๕๔๓

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม พ.ศ.๒๕๔๓

พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ.๒๕๔๓

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

กฎหมายอาญา มาตรา ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคกรรม ข้อ ๔ (๓))

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ.๒๕๓๕และกฎหมายอาญา มาตรา ๑๑ ฉบับที่ (พ.ศ. ๒๕๕๔) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

ภาคผนวก

แผนยุทธศาสตร์

แผนยุทธศาสตร์ หมายถึง ทิศทางหรือแนวทางปฏิบัติตามพันธกิจและภารกิจ (Mission) ให้สัมฤทธิ์ผลตามวิสัยทัศน์ (Vision) และเป้าประสงค์ขององค์การ (Corporate Goal) แผนยุทธศาสตร์ที่ดีนั้นจะต้องถูกกำหนดขึ้นตามวิสัยทัศน์ อันเป็นผลผลิตทางความคิดร่วมกันของสมาชิกในองค์กรที่ได้ทำงานร่วมกันหรือจะทำงานร่วมกัน โดยวิสัยทัศน์นี้เป็นความเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นจุดหมายปลายทางที่องค์การประสงค์จะไปให้ถึง และวิสัยทัศน์นี้มีการแปลงออกมาเป็นวัตถุประสงค์ (Objective) ที่เป็นรูปธรรม และสามารถวัดได้ ทั้งนี้้องค์การสามารถใช้แผนยุทธศาสตร์เป็นกรอบในการประเมินผลงานประจำปีงบประมาณ ยิ่งไปกว่านั้น้องค์การยังสามารถใช้แผนยุทธศาสตร์เป็นกรอบในการจัดทำแผนปฏิบัติการ (Action Plan) เพื่อการจัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปีได้อีกด้วย

จะเห็นได้ว่า แผนยุทธศาสตร์ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์กร เพราะถ้ามีแผนยุทธศาสตร์นั้นจะต้องมีความเข้าใจในองค์กรของตัวเองอย่างดี จึงจะสามารถกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ พันธกิจ ค่านิยม หากเราเข้าใจตัวเองและองค์กรอย่างถ่องแท้แล้วเราจะสามารถกำหนดแผนยุทธศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลได้

วิสัยทัศน์ (Vision)

พุทธศาสน์มั่นคง ดำรงศีลธรรม นำสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน

ในการกำหนดวิสัยทัศน์นั้น ได้อาศัยแผนยุทธศาสตร์ชาติที่ว่า มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นต้นแบบในการกำหนดทิศทางการปฏิรูปการณพระพุทศาสนา

พุทธศาสน์มั่นคง (มั่นคง) เป็นการแสดงถึงความมั่นคงของพระพุทศาสนา อันเป็น ๑ ใน ๓ สถาบันหลักของชาติ พุทธบริษัทมีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทศาสนาเป็นอย่างดี และมีอัตราที่เพิ่มขึ้นของผู้ศึกษาพระปริยัติธรรม มีศูนย์ข้อมูลด้านพระพุทศาสนาของโลก

ดำรงศีลธรรม (มั่งคั่ง) แสดงถึงพุทธบริษัทนำหลักธรรมไปใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตประจำวัน ได้อย่างเหมาะสมอาศัยการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลในการอยู่ร่วมกัน

นำสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน (ยั่งยืน) เป็นผลที่เกิดจากการศึกษาในหลักปริยัติ แล้วนำไปปฏิบัติจนเป็นปฏิเวธ คือผลลัพธ์ที่จะนำสังคมให้มีสันติสุขอย่างยั่งยืน โดยมีเทียบจากอันดับความสันติสุขระดับประเทศ

พันธกิจ (Mission)

การจะทำให้วิสัยทัศน์บรรลุผลได้ ต้องดำเนินการตามพันธกิจ หรือภาระงานของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน

- ๑)ด้านการปกครอง
- ๒)ด้านศาสนศึกษา
- ๓)ด้านศึกษาสงเคราะห์
- ๔)ด้านเผยแผ่
- ๕)ด้านสาธารณูปการ
- ๖)ด้านสาธารณสงเคราะห์

นอกจากนี้ คณะกรรมการ ได้เพิ่มภาระงานพิเศษ อีก ๑ ด้าน คือด้านการพัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางพระพุทศาสนาโลก เพราะชาวพุททั่วโลกมีมติให้พุทธมณฑลเป็นศูนย์กลางพระพุทศาสนาโลก เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๘

ค่านิยม (Core Value)

อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา สู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน การจะขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ให้สำเร็จตามแผนที่วางไว้ ต้องอาศัยค่านิยมที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ให้เดินหน้าไปได้ เหมือนน้ำมันเครื่องที่เป็นตัวหล่อลื่นเครื่องยนต์ให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พระพุทธศาสนา เป็นสถาบันหลักของสังคมไทย เป็นองค์กรที่มีขนาดใหญ่ มีผู้เคารพนับถือทั่วประเทศและทั่วโลก เพราะฉะนั้น การสนองงานพระพุทธศาสนานั้นผู้ปฏิบัติต้องเป็นผู้มีจิตสาธารณะ (Service Mind) มีความเชื่อมั่นในองค์กรว่าสามารถนำพาชีวิตให้มีสันติสุขได้อย่างแท้จริง (ศรัทธา) มีจิตใจที่เสียสละ (จาคะ) มีความพยายามบากบั่น(วิริยะ) มีความอดทน (ขันติ)และมองเห็นเป้าหมายในการทำงานอย่างชัดเจน (ปัญญา) จึงจะสามารถขับเคลื่อนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาให้สำเร็จได้

มูลเหตุของการจัดทำแผนยุทธศาสตร์

หากจะมีคำถามว่า เพราะเหตุใด จึงต้องจัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการปฏิบัติฯ ในเมื่อคณะสงฆ์ที่สนองงานพระพุทธศาสนาตามพันธกิจเป็นประจำ

คำตอบก็ปรากฏอยู่ในคำถามอยู่แล้วว่า ถ้าการสนองงานตามพันธกิจซึ่งเป็นงานประจำสามารถแก้ปัญหาได้อย่างทันท่วงที ไม่มีวิกฤตศรัทธาปรากฏให้หนักใจ ก็ไม่จำเป็นต้องทำอะไรอีก

แต่การณ์ไม่ได้เป็นอย่างนั้น การสนองงานพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน เป็นการทำงานแบบปัจเจกอาศัยความรู้ ความสามารถเฉพาะบุคคลในการบริหารงาน ขาดความเป็นเอกภาพ จึงทำให้การพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนาล่าช้าเพราะมองไม่เห็นเป้าหมายร่วมกัน สิ่งที่เราเรียกว่า สมัคคีธรรมนำสุข จึงขาดหายไปด้วย

ด้วยเหตุนี้ คณะกรรมการขับเคลื่อนฯ จึงได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาขึ้น เพราะเล็งเห็นความสำคัญดังนี้

ความสำคัญของแผนยุทธศาสตร์

๑. ช่วยให้องค์กรสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสมกับสภาพการณ์เปลี่ยนแปลงไป
๒. ช่วยให้ผู้บุคลากรตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนที่มีส่วนเอื้ออำนาจความสำเร็จและความล้มเหลวต่อเป้าประสงค์ขององค์กร
๓. ช่วยส่งเสริมการปรับปรุงการดำเนินงานขององค์กร เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดตามแนวทางการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีหรือธรรมาภิบาล (Good Governance)
๔. ช่วยยกระดับระบบการจัดทำงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน (Performance -based Budgeting)
๕. ช่วยในการสร้างนวัตกรรมการบริหารจัดการองค์กรให้ทันสมัยยิ่งขึ้น

พระราชบัญญัติอธิกรณ์ประณมปาราชิก
พระพุทธศักราช ๒๕๖๓

.....

มีพระบรมราชโองการใน พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมว่า คดีประณมปาราชิกเป็นลำพังอธิกรณ์ใน ฝ่ายคณะสงฆ์แต่ฝ่ายอาณาจักรตั้งศาลพิจารณา แลลงโทษผู้มีความผิดโดยฐานนี้เป็นอาชญาแผ่นดิน ก็เพื่อสนับสนุนพระพุทธบัญญัติโดยฐานที่พระเจ้าแผ่นดินเป็นพุทธศาสนูปถัมภก แต่ไม่เป็นการสอดแทรก คณะสงฆ์เลย เพราะวิธีพิจารณาแห่งศาลฝ่ายอาณาจักรแลทางพระวินัยแยกกัน ศาลฝ่ายอาณาจักรจัก ลงโทษผู้ต้องหาต่อเมื่อพิจารณาถึงว่าเป็นปาราชิก ถ้ามีข้ออันจะพึงสงสัย ยกประโยชน์ให้แก่ผู้ต้องหา ฝ่ายทางพระวินัย พิจารณาได้ไม่ถึงเป็นปาราชิก แต่มัวหมองในอย่างอื่น ก็ปรับโทษได้ ผู้ต้องหาเปลื้อง ตนไม่พ้นจากข้อสงสัยไม่หลุดพ้น แลในบัดนี้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปรอบคอบพอจะป้องกันแล กำจัดอธรรมผู้ลเมิดพระพุทธบัญญัติข้อนี้ได้แล้ว จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตราพระราชบัญญัตินี้ ขึ้นไว้ มีความดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า พระราชบัญญัติอธิกรณ์ประณมปาราชิก พระพุทธศักราช ๒๕๖๓

มาตรา ๒ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้เป็นกฎหมายตั้งแต่วันที่ ๒๓ เดือนเมษายน พระพุทธศักราช ๒๕๖๓ เป็นต้นไป

มาตรา ๓ ตั้งแต่วันที่ใช้พระราชบัญญัตินี้สืบไป ให้ยกเลิกโทษอาชญาฐานปาราชิกในกฎหมาย ลักษณะผู้วิเฒ่ามาตรา ๔๐ กับ ๔๑ แลประกาศรัชกาลที่ ๔ ว่าด้วยภิกษุสามเณรประพฤติอนาจาร ลง วันศุกร์ เดือนเก้า แรมค่ำหนึ่ง ปีวอก โทศก จุลศักราช ๑๒๒๒ เฉพาะข้อว่าด้วยโทษอาชญาฐาน ปาราชิกนั้นเสีย

มาตรา ๔ ถ้ามีคดีประณมปาราชิกค้างพิจารณาในศาลยุติธรรมในเวลาที่ใช้พระราชบัญญัตินี้ เป็นกฎหมาย ให้อธิบดีผู้พิพากษาศาลนั้นโอนคดีไปยังกรมธรรมการโดยพลัน

มาตรา ๕ ตั้งแต่บัดนี้สืบไป ภิกษุผู้ลเมิดพระพุทธบัญญัติประณมปาราชิกถึงเป็นคดีฟ้องร้องแล้วก็ดี ถาลเมิดพระพุทธบัญญัติข้อนี้ในกาลข้างน่าก็ดี ให้กล่าวหาเป็นลำพังอธิกรณ์ในคณะสงฆ์แลลงโทษผู้ผิด โดยพระพุทธบัญญัติส่วนเดียว

มาตรา ๖ เมื่อภิกษุผู้ลเมิดพระพุทธบัญญัติประณมปาราชิกให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานผู้รักษา ท้องถิ่นจับตัวคุมขังแล้วส่งไปยังกรมธรรมการเพื่อจะได้ส่งตัวให้คณะสงฆ์พิจารณาต่อไป

มาตรา ๗ ให้คณะสงฆ์ผู้พิจารณาอธิกรณ์ประณมปาราชิกมีอำนาจสั่งกรมธรรมการหมายเรียก พยานมาให้ผู้ใดส่งหนังสืออาวัตุมาเป็นพยาน กับให้เป็นหน้าที่ของกรมธรรมการออกหมายเรียกพยาน มาเบิกความต่อหน้าคณะสงฆ์ แลออกหมายเรียกสรรพหนังสืออาวัตุทุกอย่าง สุดแต่แต่คณะสงฆ์จะ ประรณนา

บุคคลผู้ได้รับหมายให้มาเบิกความเป็นพยาน (รวมทั้งหญิงกลางด้วย) ถ้าผู้ซึ่งกรมธรรมการ ประรณนาจะให้ส่งหนังสืออาวัตุมาเป็นพยาน ขัดขืนไม่ปฏิบัติตามหมายอาวัตุคำสั่งของกรมธรรม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ- ชื่อสกุล	รอยเอกประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล
วัน เดือน ปีเกิด	-
ภูมิลำเนา	อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ ๑๘/๕ หมู่บ้านปทุมทอง อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี
ประวัติการศึกษา	ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการทั่วไป นิติศาสตรบัณฑิต รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต นิติศาสตรมหาบัณฑิต รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต
ประวัติการทำงาน	อาจารย์ประจำภาควิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

